

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ

2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ

ՈՒ Ղ Ե Ր Ձ

ԵՐԵՎԱՆ 2019թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	5
ՄԱՍ Ի-Ա. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.....	7
2020 թվականի սոցիալ-տնտեսական զարգացման և հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները.....	7
Տնտեսական զարգացում.....	7
Տարածքային կառավարում և տեղական ինքնակառավարում.....	12
Էներգետիկայի և բնական պաշարների կառավարման բնագավառ.....	15
Միջուկային անվտանգություն	20
Զրային տնտեսություն	23
Տրանսպորտ.....	25
Քաղաքացիական ավիացիա	26
Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերություն	27
Քաղաքաշինություն	30
Արտակարգ իրավիճակների բնագավառ	30
Արտաքին քաղաքականություն	32
Արդարադատություն	35
Սկիզբ	40
Կրթություն	40
Գիտության ոլորտ	42
Մշակույթ.....	43
Սպորտ	45
Առողջապահություն.....	46
Աշխատանք և սոցիալական պաշտպանություն.....	49
Շրջակա միջավայր.....	53
Բյուջեների կազմման բնագավառ	54
Հաշվապահական հաշվառման և աուդիտորական գործունեության ոլորտներ.....	55
Գնումների քաղաքականություն	56
Եկամուտների քաղաքականության ոլորտ.....	56
Հարկային և մաքսային վարչարարություն.....	59
Պետական գույքի կառավարման ոլորտ.....	61
Անշարժ գույքի կադաստր.....	62

Հասարակական կարգի պահպանություն.....	65
Մ Ա Ս I – Բ. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ.....	69
1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	69
1.1. Ներածություն.....	69
1.2. Համախառն առաջարկ.....	71
1.3. Համախառն պահանջարկ.....	79
1.4. Գնային փոփոխականներ.....	82
1.5. Ֆինանսական շուկա.....	83
1.6. Վճարային հաշվեկշիռ.....	87
1.7. Հարկաբյուջետային հատված.....	94
2. ԲՅՈՒՋԵԿ ԾՐԱԳՐԻ ՈՒՍԿԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ....	100
2. 1. Տնտեսական աճի ռիսկերը և դրանց ազդեցության ուղղությունները.....	100
2.2. Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը.....	105
ՄԱՍ II-Ա ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ.....	112
Միջնաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքները և ցուցանիշները.....	112
ՄԱՍ II – Բ. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ.....	113
ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ.....	113
2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	114
ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻՑ.....	114
ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ԴԵՖԻՑԻՏԻ (ՊԱԿԱՍՈՒՐԴԻ) ԵՎ ՊԱՐՏՔԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ.....	115
ՄԱՍ III. «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ.....	117
ՄԱՍ III-Ա. ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ.....	118
Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր.....	119
Պաշտոնական դրամաշնորհներ.....	126
Այլ եկամուտներ.....	127
Մ Ա Ս III – Բ. Ծ Ա Խ Ս Ե Ր Ի Կ Ա Ն Խ Ա Տ Ե Ս Ո Ւ Մ.....	130
Պետական իշխանության մարմինների պահպանման ծախսեր.....	130
ՀՀ առողջապահության նախարարություն.....	140
ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն.....	153
ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն.....	166

ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն	182
ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն	204
ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	208
ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	211
ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարություն.....	225
ՀՀ արդարադատության նախարարություն	227
ՀՀ պաշտպանության նախարարություն.....	228
ՀՀ Ոստիկանություն	230
ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայություն	233
ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ	235
Հայաստանի հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհուրդ.....	238
ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտե.....	238
ՀՀ կադաստրի կոմիտե	239
ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿՈՐՄԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ	241
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ	242
ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ (ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱ, ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՎ ԶՐԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ)	
ՈՒՈՐՏՆԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌՆՉՎՈՂ	
ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ	251
ԱՂՅՈՒՄԱԿՆԵՐ.....	271
ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ	273

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԶԵԿՈՒՅՑԸ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

2020 թվականին տնտեսական զարգացման քաղաքականության շրջանակը կառուցվում է ՀՀ կառավարության՝ 2019 թվականի փետրվարի 2-ի թիվ 65-Ա որոշմամբ հաստատված ծրագրի առաջնահերթությունների շուրջ:

Կառավարության գործունեության առանցքային նպատակը 2018 թվականի ապրիլ-մայիս ամիսներին Հայաստանում տեղի ունեցած ժողովրդական հեղափոխության արժեքների ամրագրումն է՝ որպես հանրային և ազգային հարաբերությունների հիմք և հեղափոխության գաղափարների իրագործում, որպես մշտական քաղաքական իրողություն:

Ակնհայտ է, որ այսպիսի քաղաքական նպատակի իրագործումը հնարավոր է միայն ամուր տնտեսական հենքի առկայության դեպքում՝ որպես նպատակ ունենալով նաև մրցակցային տնտեսության զարգացումը և հանրային միջոցների արդար բաշխումը: Այս տեսակետից Կառավարության տնտեսական զարգացման քաղաքականությունն էական նշանակություն ունի: Հետևաբար, տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը կմշակվի բոլոր շահագրգիռ և կարող ուժերի ներգրավմամբ, ինչպես նաև լավագույնս կօգտագործվեն ժամանակակից աշխարհում կուտակված հսկայածավալ գիտելիքն ու փորձը՝ նպատակ ունենալով լայն հանրային քննարկումների արդյունքում ձևավորել տնտեսական քաղաքականության նոր մոդել:

Ակներև է նաև այն, որ որևէ տնտեսական քաղաքականության հաջողության գրավականը հանրային միջոցների այնպիսի բաշխման համակարգի առկայությունն է, որը կերաշխավորի մի կողմից տնտեսության զարգացման և մյուս կողմից՝ պետության անվտանգության ու հասարակության սոցիալական կարիքների հավասարակշռված իրականացման նախադրյալների ստեղծումը: Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը նախատեսում է լայն հանրային քննարկումների ճանապարհով ախտորոշել պետության հանրային միջոցների բաշխմանը կոչված հարկային համակարգը, ինչպես նաև բյուջետային ծախսերի միջոցառումները և նախաձեռնել դրանից բխող անհրաժեշտ գործողությունների իրականացումը:

Վերոթվարկյալը ժամանակի ընթացքում, հասարակության բոլոր շերտերի պատշաճ ներգրավմամբ, անշուշտ, կտա իր արդյունքները: Սակայն մինչ այդ պետք է նկատի ունենալ, որ հնարավոր չէ հասարակական կյանքի ընթացքը կանգնեցնել, նոր ծրագրերի քննարկում նախաձեռնել և դրանց ընդունումից հետո միայն շարունակել այդ ընթացքը: Պետության արդեն

իսկ ստանձնած պարտավորությունների կատարումը և նոր ծրագրերով տնտեսական զարգացման ապահովումը պետք է դիտարկվեն որպես միմյանց լրացնող գործընթացներ:

Հաշվի առնելով, որ պետական մարմիններն առաջիկայում ձեռնամուխ են լինելու ծախսերի արդյունավետության մանրագնին ուսումնասիրմանը և ոլորտային առաջնահերթությունների վերանայմանը՝ հիմնվելով տարբեր ոլորտներում իրականացվող քաղաքականությունների ախտորոշման արդյունքների վրա, ինչն անպայմանորեն իր արտացոլումն է ստանալու ինչպես ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի կատարման ընթացքում, այնպես էլ առաջիկա տարիների պետական բյուջեների նախագծերում:

ՄԱՍ I-Ա. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

2020 թվականի սոցիալ-տնտեսական զարգացման և հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները

Տնտեսական զարգացում

2020 թվականի տնտեսական զարգացման քաղաքականության շրջանակը կառուցվում է ՀՀ կառավարության՝ 2019 թվականի փետրվարի 8-ի թիվ 65-Ա որոշմամբ հաստատված ծրագրի առաջնահերթությունների շուրջ: Տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակն է լինելու տնտեսության մրցունակության բարձրացումը: Այն ներառելու է ինչպես հորիզոնական ուղղություններ, ինչպիսիք են՝ ձեռներեցության զազացումը, գործարար և ներդրումային միջավայրի բարելավումը, հանրային ներդրումների արդյունավետության բարձրացումը, ապրանքների և ծառայությունների արտահանման խթանումը ու որակի ենթակառուցվածքների բարելավումը, այնպես էլ՝ ուղղահայաց քաղաքականություններ, ինչպիսիք են՝ զբոսաշրջության զարգացումը, արդյունաբերությունում արտադրողականության աճի թիրախավորումը և գյուղատնտեսության մրցունակության բարձրացումը:

Այս առումով տնտեսական քաղաքականությունը հիմնվելու է ՀՀ քաղաքացիների նորարարական ներուժի, ստեղծագործելու ձիրքի և գործարար նախաձեռնողականության վրա, միևնույն ժամանակ երկրի մրցունակության աճի տեսանկյունից առանցքային դեր են խաղալու արդյունավետություն փնտրող օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ (ՕՈՒՆ) ներգրավումը և տեխնոլոգիաների կլանումը:

Տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը խարսխվելու է չորս հենասյուների վրա, որոնք, ըստ էության, նաև լավագույնս արտացոլում են ՀՀ մրցակցային առավելությունները: Առաջին հենասյունը արտադրողականությունն ու մրցունակությունն են՝ որպես առանցք ունենալով նորարարական զարգացման իրական հիմքերի ձևավորումը և ընդլայնելով տնտեսության առանձին ոլորտների՝ տեխնոլոգիական առաջընթացի ձեռքբերումներ կլանելու ունակությունը: Հաջորդը ՀՀ-ում ՓՄՁ ոլորտի հզորացումն և մրցունակության բարձրացումն է ֆինանսական ռեսուրսների հասանելիության ավելացման, ՓՄՁ սուբյեկտների կարողությունների և ձեռնարկատիրական մշակույթի զարգացման, ՓՄՁ սուբյեկտների համար շուկաների հասանելիության ապահովման և ՓՄՁ զարգացման համար բարենպաստ ինստիտուցիոնալ և իրավական միջավայրի ապահովման միջոցով: Մյուս հենասյունը արտահանման շուկաներում ՀՀ տնտեսվարող սուբյեկտների համար շուկաների մատչելիության ապահովումն է՝ առավելագույնս օգտագործելով ՀՀ կառավարության գործիքակազմը: Վերջապես տնտեսական ներառական զարգացման պարտադիր պայման է

հանդիսանալու ներդրումային և գործարար միջավայրի շարունակական և կանխատեսելի բարելավումը:

Ագրարային հատվածում կառավարության կողմից իրականացվող քաղաքականությունը առաջիկա տարիներին կնպաստակաուղղվի գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացմանը, գյուղատնտեսական ամբողջ արժեչղթայում ընդգրկված սուբյեկտների՝ գյուղացիական տնտեսությունների, կոոպերատիվների, գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակողների, սպասարկող ենթակառուցվածքների եկամուտների ավելացմանը և երկրի պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացմանը:

Ագրոպարենային համակարգի զարգացման քաղաքականության մեջ որպես հիմնական գերակայություններ են դրված՝ գյուղատնտեսության ռեսուրսային ներուժի արդյունավետ օգտագործումը, պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացումը, առաջադիմական տեխնոլոգիաների ներդրումը, գյուղատնտեսության ինտենսիվացման մակարդակի բարձրացումը, բնակլիմայական ռիսկերի մեղմումն ու տնտեսավարողների եկամուտների ավելացումը:

Վերոնշյալ ուղղություններով պետական քաղաքականության մշակումը, ինչպես նաև համապատասխան ծրագրերի համակարգումը, դրանց իրականացման մոնիթորինգը հիմնված կլինի ոլորտային, այդ թվում նաև՝ առանձին թեմատիկ ուղղություններով խորքային վերլուծությունների, համապատասխան հետազոտությունների և գնահատումների վրա:

Արդյունաբերություն և արտահանման զարգացման բնագավառում հիմնական շեշտադրումը կդրվի արդյունաբերության ոլորտի արտադրողականության բարձրացման վրա՝ տեխնոլոգիական արդիականացման և աշխատուժի կարողությունների զարգացման միջոցով, ինչպես նաև կկարևորվի արտաքին շուկաների հասանելիության բարձրացումը՝ ՀՀ-ից դուրս գտնվող լոգիստիկ նեղանցքներում առաջացող խնդիրների առավել արդյունավետ լուծման, տեղեկատվության հասանելիության և ազգային արտադրողների տեսանելիության բարձրացման միջոցով, միաժամանակ կթիրախավորվի միջանկյալ ծախսերի կրճատումը՝ ենթակառուցվածքների շարունակական բարելավման և հումքի հասանելիության բարձրացման միջոցով:

Տնտեսության մրցունակությունը և սոցիալական զարգացումը մեծապես կախված են արդյունավետ հանրային ենթակառուցվածքների ձևավորումից: Հանրային ներդրումների բնագավառում իրականացվող քաղաքականության ներքո գերակա ծրագրերի առաջնահերթությունների որոշումը և այդ ծրագրերի արդյունավետ իրականացումը խաղալու են առանցքային դեր հանրային ծառայությունների առավել արդյունավետ մատուցման տեսանկյունից: Կարևորվելու է պետություն - մասնավոր գործընկերության շրջանակներում մասնավոր հատվածի կարողությունների և հմտությունների ներգրավումը առավել արդյունավետ հանրային ծառայությունների մատուցման գործում:

Արտաքին տնտեսական քաղաքականություն: Եվրամիության հետ համագործակցությունը կշարունակի մնալ Հայաստանի առաջնայնությունների շարքում: Կշարունակվի ԵՄ-ի հետ առևտրատնտեսական համագործակցությունը բոլոր հնարավոր ոլորտներով և

ուղղություններով: Կշարունակվի ՀՀ-ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի առևտրի և առևտրին առնչվող հարցերի և ոլորտային համագործակցության ուղղություններով ամրագրված դրույթների իրականացումը:

Անհրաժեշտ միջոցներ կծեռնարկվեն ԵՄ «Արտոնությունների ընդհանրացված և համալրված համակարգ (GSP+)» արտոնյալ առևտրային ռեժիմից օգտվելու շարունակականությունն ապահովելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ «GSP+» մոնիտորինգի հերթական փուլի արդյունավետ իրականացման, «GSP+» ռեժիմի կիրառելիության գործակցի մեծացման, ինչպես նաև ռեժիմի ներքո արտահանումների դիվերսիֆիկացման ուղղություններով: Նշյալ գործընթացների ապահովման նպատակով, մասնավորապես կշարունակվի նաև «GSP+» ռեժիմի ներքո ներդրված «Գրանցված արտահանողների համակարգ»-ում ընկերությունների շարունակական գրանցումների իրականացումը:

Կապահովվի մասնակցությունը ԵՄ 2021-2027 թվականներին բազմամյա ֆինանսական շրջափուլի ներքո ԵՄ հարևանության, զարգացման և միջազգային համագործակցության գործիքի (NDICI) կիրառման ուղղությամբ բանակցություններին:

Կշարունակվի համագործակցությունը Եվրոպական կողմի հետ գործող բոլոր աջակցության ծրագրերի և գործիքների շրջանակներում, և անհրաժեշտ ջանքեր կգործադրվեն աջակցության նոր համաձայնագրերի կնքման, ԵՄ կողմից տրամադրվող աջակցության ընդլայնման, ինչպես նաև աջակցության գործիքների կիրառման շարունակականության ապահովման ուղղությամբ:

Եվրասիական տնտեսական միության հետ համագործակցության շրջանակներում կշարունակվեն երրորդ երկրների հետ ազատ առևտրի գոտու ստեղծման և առևտրատնտեսական համագործակցության մասին համաձայնագրերի և հուշագրերի մշակման աշխատանքները և դրանցից բխող միջոցառումների իրականացումը, ներքին շուկայի գործառնության շրջանակներում Եվրասիական տնտեսական միության խոչընդոտների, սահմանափակումների և արգելքների բացահայտմանը և վերացմանն ուղղված միջոցառումները, ինչպես նաև նավթի և նավթամթերքի միասնական շուկայի և ալկոհոլային միասնական շուկայի ձևավորման աշխատանքների իրականացումը և համակարգումը:

ԱՊՀ համագործակցության շրջանակներում կշարունակվեն «Ազատ առևտրի գոտու մասին» պայմանագրից , ինչպես նաև մինչև 2030 թվականն ընկած ժամանակահատվածում ԱՊՀ տնտեսական զարգացման ռազմավարությունից բխող միջոցառումների իրականացման աշխատանքները:

Գործարար միջավայր: Պարզ, թափանցիկ և քիչ ծախսատար պետական կարգավորումները և վարչական ընթացակարգերը, ինչպես նաև պետության կողմից մատուցվող ծառայությունների հասանելիության բարձրացումը, բոլոր տնտեսավարողների համար բարենպաստ և հավասար տնտեսական պայմանների ապահովումը, գործարարների շահերի ներկայացման և դրանց պաշտպանության համակարգի կատարելագործումը ՀՀ կառավարության առաջնահերթություններից են: Այս տեսանկյունից նախատեսվում է շարունակել գործարար և ներդրումային միջավայրի վրա ազդեցություն ունեցող պետական

կարգավորումների և վարչարարական ընթացակարգերի բարելավում առնվազն այնպիսի ծավալով, որն ավելի լայն՝ Հայաստանի վերափոխման համապարփակ ռազմավարության շրջանակներում մշակվող բարեփոխումների զուգահեռ իրագործման արդյունքում Հայաստանը կդարձնի աշխարհի համար ճանաչելի, հասանելի, արտահանման լայն հնարավորություններ ընձեռող, ներդրումների և գործարարության համար գրավիչ երկիր: Զուգահեռաբար, կշարունակվեն աշխատանքները վերոնշյալ բարեփոխումների արդյունքները միջազգայնորեն ընդունված և ճանաչում ունեցող ընդհանրական ինդեքսներում արտացոլելու և դրանցում ՀՀ դիրքը բարելավելու ուղղությամբ:

Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության (ՓՄՁ) զարգացման առաջիկա բյուջետային տարում նախատեսված հիմնական աշխատանքները ներառում են ոլորտում բարենպաստ ինստիտուցիոնալ և իրավական բարեփոխումների, ՓՄՁ սուբյեկտների կարողությունների զարգացման, ստեղծարար ներուժի, նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառության խրախուսման, ֆինանսների հասանելիության և ՓՄՁ-երի արտադրողականության բարձրացման հիմնական ուղղությունները, պետական աջակցության առկա մեխանիզմների արդիականացումը և շարունակականության ապահովումը:

Զբոսաշրջության ոլորտի զարգացման քաղաքականությունը 2020 թվականին շարունակաբար ուղղված է Հայաստանի և հայկական զբոսաշրջային արդյունքի ճանաչելիության և մրցունակության բարձրացմանը: Բյուջետային տարվա հիմնական միջոցառումները ներառում են ակտիվ մարքեթինգային քաղաքականության իրականացում, համայնքային ռեսուրսների հիման վրա զբոսաշրջային արդյունքի բազմազանացում, աջակցություն զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների և մարդկային ռեսուրսների զարգացմանը, միջազգային համագործակցության զարգացում, վիճակագրական համակարգի կատարելագործում:

Գյուղատնտեսություն: Հայաստանի Հանրապետության ագրարային հատվածում կառավարության կողմից իրականացվող քաղաքականությունը առաջիկա տարիներին նպատակաուղղված կլինի գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացմանը, գյուղատնտեսական ամբողջ արժեչթայում ընդգրկված սուբյեկտների՝ գյուղացիական տնտեսությունների, կոոպերատիվների, գյուղատնտեսական մթերքներ վերամշակողների, սպասարկող ենթակառուցվածքների եկամուտների ավելացմանը և երկրի պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացմանը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրով նպատակ է դրվել չօգտագործվող գյուղատնտեսական նշանակության հողերի նպատակային օգտագործումը, ոռոգման ջրի հասանելիության մակարդակի բարձրացումը, ոլորտում նոր տեխնոլոգիաների կիրառումը, մեքենատրակտորային համակազմի թարմացումը և ագրոպարենային համակարգի սարքավորումների, սննդի անվտանգության համակարգերի ներդրման աջակցությունը, տեղական սերմնաբուծության, սերմարտադրության և ինտենսիվ գյուղատնտեսության զարգացումը, կենդանիների և բույսերի հիվանդությունների կանխարգելումը, գյուղական համայնքներում ոչ գյուղատնտեսական գործունեության զարգացումը, ապահովագրական

համակարգի ներդրումը և գյուղատնտեսությունում տնտեսվարողների գործունեության համար բարենպաստ պայմանների ստեղծումը:

Ագրոպարենային ոլորտի բարեփոխումներն ուղղված կլինեն պետություն-մասնավոր հատված համագործակցությամբ մի շարք պետական աջակցության ծրագրերի համատեղ իրականացմանը, հողային ռեսուրսների նպատակային օգտագործման վիճակի բարելավմանն ու հողատեսքերի խոշորացմանը, գյուղատնտեսության տնտեսավարման ձևերի զարգացմանը՝ հատկապես կոոպերացիայի խթանմանը, ոլորտում գործունեության նպաստավոր պայմանների ստեղծմամբ՝ մրցունակության բարձրացմանը, մատչելի մեխանիզմների կիրառմամբ՝ ագրոպարենային ոլորտի տեխնիկական հագեցվածության վիճակի բարելավմանը, գյուղատնտեսական մթերքների իրացման պայմանների բարելավմանը, խորհրդատվական համակարգի կատարելագործմանը, գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման համար նախադրյալների ստեղծմանը և ագրարային արտադրական և սպասարկման գործընթացներում արդիական մեթոդների և տեխնոլոգիաների ներդրման աջակցությանը:

Նշված քաղաքականության իրականացման նպատակով միջնաժամկետ ժամանակահատվածում պետական բյուջեով նախատեսվող ծախսերը առաջնահերթ կնպատակաուղղվեն հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը՝

- ոռոգման արդիական տեխնոլոգիաների ներդրում,
- կարկտապաշտպան ցանցերի ներդրման աջակցություն,
- մատչելի մեխանիզմներ ֆինանսական վարձակալությամբ՝ լիզինգով գյուղատնտեսական և ագրոպարենային ոլորտի տեխնիկական միջոցների մատակարարում,
- գյուղատնտեսության ոլորտում տնտեսվարողներին և գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակող սուբյեկտներին վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորման մեխանիզմների կիրառում,
- ժամանակակից տեխնոլոգիայով մշակվող ինտենսիվ այգեգործության խթանման միջոցառումներ,
- փոքր և միջին ջերմոցային տնտեսությունների ներդրման աջակցություն,
- խաղողագործության և գինեգործության զարգացման միջոցառումներ,
- հողերի ագրոքիմիական հետազոտություններ և բերրիության բարձրացում,
- անասնաբուծության զարգացում,
- անասնապահության ոլորտում առաջադիմական տեխնոլոգիաների ներդրում,
- գյուղատնտեսությունում ապահովագրական փորձնական ծրագրի իրականացում,
- տեղեկատվական և խորհրդատվական ոլորտի ամրապնդում և զարգացում,
- սերմնաբուծության և սերմապահովության միջոցառումների կազմակերպում,
- սերմերի որակի ստուգում և պետական սորտափորձարկում,
- բույսերի պաշտպանության միջոցառումներ,

-գյուղատնտեսական կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների դեմ հակահամաճարակային միջոցառումներ,

-բնական կերհանդակների նպատակային և համակարգված օգտագործում:

Տարածքային կառավարում և տեղական ինքնակառավարում

1.Տարածքային զարգացման նպատակով նախատեսվում է՝

-մարզերի տնտեսական զարգացման անհամամասնությունների մեղմում,

-հանրապետական գործադիր մարմինների կողմից ՀՀ մարզերում իրականացվող ծրագրերի ազդեցության և արդյունավետության գնահատման համակարգի ներդրում,

-մարզերում հանրային ծառայությունների տեղայնացման աստիճանի և ֆինանսների, ապրանքների ու ծառայությունների հասանելիության աճ, համայնքային ենթակառուցվածքների (ճանապարհներ, ջրամատակարարում) գնահատում, դրանց կարգաբերում ու զարգացում,

-ՀՀ պետական բյուջեով տարածքային զարգացման բաղադրիչով նախատեսված միջոցների շրջանակներում ծրագրերի ընտրության մեխանիզմների ներդրում,

-այնպիսի համակարգի մշակում և ներդրում, որը կապահովի տարածքային համաչափ զարգացումը, այսինքն՝ պետական բյուջեի և այլ միջոցների հաշվին ցանկացած ներդրում իրականացնելիս հստակ հնարավոր կլինի տեսնել դրա արդյունավետությունը տվյալ համայնքի, համայնքների խմբերի և մարզի համար,

-տարածքային զարգացման հիմնադրամի կողմից իրականացվող մարզերի զարգացման անհամաչափությունների մեղմանն ուղղված ծրագրերի շրջանակի ընդլայնում,

-մարզպետարաններում և խոշորացված ու խոշոր համայնքներում ներդրված տնտեսական ծրագրերի պատասխանատուների համակարգի զարգացում, մարզերի (տարածաշրջանների, համայնքների) սոցիալ-տնտեսական զարգացման կոնկրետ հնարավորությունների վերհանում և դրանց իրագործմանն ուղղված համապատասխան ծրագրերի մշակում և իրականացում,

-մարզային զարգացման ծրագրերի համապատասխանեցում ՀՀ կառավարության կողմից հավանության արժանացած Հայաստանի Հանրապետության 2019-2023 թվականների տարածքային զարգացման ռազմավարության հետ:

2.Տեղական ինքնակառավարման համակարգի, տարածքային, տնտեսական, ֆինասական և քաղաքական դերի բարձրացման նպատակով նախատեսվում է՝

-տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացման և իշխանության ապակենտրոնացման քաղաքականության գերակա խնդիրների համաչափ լուծում՝ վարչական (համայնքների խոշորացման գործընթացի ավարտից հետո՝ համայնքների ղեկավարներին նոր լիազորությունների փոխանցում) և ֆիսկալ ապակենտրոնացում, տեղական ինքնակառավարման մարմինների հզորացում ու տեղական ժողովրդավարության զարգացում՝ օրենսդրության կատարելագործման և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների ու իրավական նորմերի հետևողական կիրարկման միջոցով,

-ՏԻՄ-երի գործունեության թափանցիկության և հաշվետվողականության, համայնքում ներքին և արտաքին վերահսկողության ընթացակարգերի հստակեցման զգալի բարձրացում, համայնքի հնգամյա զարգացման ծրագրի կատարման վերաբերյալ համայնքի ղեկավարի

հաշվետվությունը կազմելու, ավագանու քննարկմանն ու հաստատմանը ներկայացնելու և հրապարակելու օրենսդրական պարտադիր պահանջի կատարում,

-տեղական մակարդակում որոշումների կայացմանը և հանրային կառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության խթանում, ՏԻՄ-երի գործունեության հրապարակայնության բարձրացման նպատակով համայնքի անդամների և համայնքային քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների իրազեկման, նրանց հետ խորհրդակցությունների և հետադարձ կապի մեխանիզմների ներդրում, ինչպես նաև հանրային վերահսկողության ինստիտուտի ամբողջական կայացում,

-համայնքների խոշորացման ծրագրերի իրականացում,

-համայնքների ֆինանսական հնարավորությունների բարձրացում՝ ապահովելով նրանց բյուջեների մուտքերի կայունությունը, այդ թվում՝ տեղական տուրքերի և վճարների հայեցակարգի ընդունում, հայեցակարգի կիրարկման համար անհրաժեշտ իրավական ակտերի մշակում և ընդունում, ինչպես նաև նվազագույն աշխատավարձի շեմի հետևողական բարձրացմամբ պայմանավորված՝ համայնքներին համապատասխան ֆինանսական օժանդակության տրամադրում,

-ՏԻՄ-երի սեփական և պետության կողմից պատվիրակված լիազորությունների և դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների համապատասխանության ապահովում,

-համայնքների ֆինանսական կառավարման օրինականության, արդյունավետության, թափանցիկության, հրապարակայնության և հաշվետվողականության բարձրացում,

-ֆինանսական համահարթեցման բազմազորոն համակարգի կիրարկման նախապատրաստում,

-համայնքների խոշորացմանը զուգընթաց՝ համամասնական ընտրական համակարգի աստիճանական ներմուծում,

-տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով ՏԻՄ-երի կարողությունների զարգացում, համայնքներում տեղեկատվական հասարակության ձևավորում և էլեկտրոնային մասնակցության խթանում, համայնքներում ՏՀՏ ներդրման գործում պետական, մասնավոր և միջազգային ռեսուրսների ներգրավում, համայնքներում ՏՀՏ ներդրման օրենսդրական, նորմատիվ և մեթոդական կարգավորում, տեխնիկական ենթակառուցվածքների ապահովում, ՏԻՄ-երում կառավարման տեղեկատվական համակարգերի ներդրում, 3000 և ավելի բնակիչ ունեցող համայնքների համար պարտադիր ինտերնետային պաշտոնական կայքերի ներդրում՝ օրենքով, 10000 և ավելի բնակիչ ունեցող համայնքներում, ավագանու դռնբաց նիստերը պաշտոնական ինտերնետային կայքում առցանց հեռարձակման ապահովում,

-տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների իրականացման նկատմամբ իրավական և մասնագիտական հսկողության արդյունավետության բարձրացում,

-համայնքային ծառայողների կարողությունների կատարելագործում,

-համայնքների միավորման արդյունքում համայնքային ծառայության ոլորտում առաջացած նոր հմտությունների գույքագրում և մասնագիտական ունակությունների զարգացում,

-համայնքային ծառայողների վերապատրաստման նկատմամբ վերահսկողության, զբաղեցված պաշտոնին համապատասխանության ստուգման մեխանիզմի ներդրում:

3. *Դպրոցների սեյսմիկ անվտանգության բարելավում ծրագիր`*

Դպրոցների սեյսմիկ անվտանգության բարելավման նպատակով նախատեսվում է 46 դպրոցների ուժեղացում կամ նորերի կառուցում: 1-ին փուլով առաջնահերթ կարգով ուժեղացման և/կամ նոր կառուցման ենթակա թվով 20 գերակա դպրոցներից` 8 նոր դպրոցի կառուցման աշխատանքները (6-ը մարզերում, 2-ը Երևանում) և ևս 12 դպրոցի կառուցման շինարարական աշխատանքներ: Նախատեսվում է ընտրել նաև մյուս 26 դպրոցները և պատվիրել նախագծանախահաշվային փաստաթղթերը և սկսել կառուցպատման գործընթացները:

4. *Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման (ԿԿԹԿ) ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է`*

-մեկնարկել ՀՀ Կոտայք և Գեղարքունիք մարզերում ԿԿԹԿ ծրագրով կառուցապատման աշխատանքները,

-միջոցներ ձեռնարկել հանրապետությունում աղբահանության համակարգի բարելավման և աղբի վերամշակման համակարգի ներդրման ուղղությամբ,

-ՀՀ տարածքում փակման ենթակա աղբավայրերի փակում և շահագործվող աղբավայրերի բարեկարգում:

5. *Մարզային և համայնքային ներդրումային/գործարար ծրագրերի աջակցության նպատակով նախատեսվում է`*

-գործարար ծրագրերի վարկային տոկոսների սուբսիդավորում,

-ՀՀ մարզերում գործարար ակտիվության խթանման նպատակով համապատասխան դասընթացների և աշխատաժողովների անցկացում:

6. *Հայաստանի միգրացիոն ոլորտի զարգացման նպատակով նախատեսվում է`*

-միգրացիոն ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության` Եվրասիական տնտեսական միության մասին 2014 թվականի մայիսի 29-ի պայմանագրին միանալու մասին պայմանագրի կիրարկմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում,

-ԵՄ-ի հետ համագործակցության զարգացում` 2014 թվականի դեկտեմբերի 23-ին ուժի մեջ մտած «Աջակցություն միգրացիային և սահմանների կառավարմանը» ԵՄ տեխնիկական աջակցության ֆինանսավորման համաձայնագրի իրականացման շրջանակներում,

-ՀՀ միգրացիայի քաղաքականության ռազմավարության 2017-2021 թվականների գործողությունների ծրագրով 2019 թվականի համար նախատեսված միջոցառումների իրականացում,

-ՀՀ-ում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց, ինչպես նաև երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության հայեցակարգի կիրարկմանն ուղղված գործողությունների իրականացում,

-ՌԴ ՆԳՆ միգրացիայի հարցերով գլխավոր վարչության հետ` ՌԴ մուտքի արգելք ունեցող ՀՀ քաղաքացիների մուտքի արգելքի վերացման նպատակով աշխատանքների իրականացում,

-օտարերկրյա պետություններից վերադառնալու ցանկություն ունեցող ՀՀ քաղաքացիներին Tundarc.am կայքի միջոցով խորհրդատվության տրամադրման ուղղությամբ աշխատանքների իրականացում,

-միգրացիոն ծառայությանը դիմող ինչպես ՀՀ, այնպես էլ օտարերկրյա քաղաքացիներին միգրացիոն տարբեր հիմնախնդիրների շուրջ խորհրդատվության տրամադրման ուղղությամբ աշխատանքների իրականացում,

-միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող օտարերկրյա քաղաքացիներին և քաղաքացիություն չունեցող անձանց ՀՀ-ում ապաստանի տրամադրման ուղղությամբ աշխատանքների իրականացում:

Էներգետիկայի և բնական պաշարների կառավարման բնագավառ

Էներգետիկայի բնագավառում իրականացվող պետական քաղաքականությունը հետևողականորեն շարունակվելու է նպատակաուղղվել երկրի էներգետիկ անկախության ապահովմանն ու անվտանգության բարձրացմանը, տարածաշրջանային ինտեգրման գործընթացի ապահովմանը, էներգետիկ ոլորտի կայուն զարգացմանը՝ հենվելով տեղական առաջնային (վերականգնվող) էներգապաշարների լիիրավ և արդյունավետ օգտագործման, ատոմային էներգետիկայի հետագա զարգացման, էներգակիրների մատակարարման տարատեսականցման և էներգաարդյունավետ ու նոր տեխնոլոգիաների ներդրման վրա:

Էներգետիկայի բնագավառի զարգացման հիմնարար ուղղություններն են լինելու՝ սեփական վերականգնվող էներգապաշարների տնտեսապես հիմնավորված պոտենցիալի իրացումը, արտահանման կողմնորոշում ունեցող կայուն ու հուսալի էներգահամակարգի կառուցումը, ժամանակակից տեխնոլոգիաներով հագեցած նոր արտադրող հզորությունների կառուցումը, ատոմային էներգետիկայի պահպանումը և զարգացումը, այդ թվում՝ գործող ատոմային էներգաբլոկի շահագործման ժամկետի երկարացման հետ կապված աշխատանքների իրականացումը, էներգաբլոկի անվտանգության և հուսալիության աստիճանի բարձրացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացումը, նոր ատոմային էներգաբլոկի կառուցման նախապատրաստական աշխատանքների իրականացումը և տարածաշրջանային էներգահամակարգերի հետ ինտեգրումը:

Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի հատկացումների, օտարերկրյա պետությունների և միջազգային վարկատու կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող վարկային և դրամաշնորհային միջոցների հաշվին կշարունակվեն՝ «Լալվար» և «Նոյեմբերյան» 110 կՎ օդային գծերի, «Հաղթանակ», «Աշնակ», «Ագարակ-2» և «Շինուհայր» 220 կՎ, «Զարենցավան-3» և «Վանաձոր-1» 110 կՎ ենթակայանների վերակառուցման, կարգավարման կառավարման ավտոմատացված համակարգի (SCADA) ընդլայնման, ինչպես նաև Իրան-Հայաստան 400 կՎ լարման էլեկտրահաղորդման օդային գծի և 400 կՎ «Նորավան» ենթակայանի կառուցման աշխատանքները: Կմեկնարկեն Հայաստան-Վրաստան 400 կՎ լարման էլեկտրահաղորդման օդային գծերի և համապատասխան ենթակայանների կառուցման, «Արարատ-2» և «Զովունի» 220 կՎ ենթակայանների վերակառուցման մրցութային գործընթացների աշխատանքները:

Ռուսաստանի Ղաշնության աջակցությամբ կշարունակվի Հայկական ԱԷԿ-ի № 2 էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարաձգման աշխատանքների իրականացումը, իսկ սեփական միջոցների և դոնոր երկրների կողմից հատկացվող միջոցների հաշվին կիրականացվեն Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի 2-րդ էներգաբլոկի անվտանգության մակարդակի բարձրացման աշխատանքները:

Ատոմային էներգիայի խաղաղ նպատակներով անվտանգ օգտագործման բնագավառում ՀՀ էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարության կողմից մշակվել և ՀՀ կառավարության հավանությանն է արժանացել ՀՀ-ում առաջացած ռադիոակտիվ թափոնների և աշխատած միջուկային վառելիքի անվտանգ կառավարման ռազմավարությունը: Ռազմավարության դրույթների կատարումն ապահովելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից 2019 թվականի հունվարի 10-ին ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետությունում առաջացած ռադիոակտիվ թափոնների և աշխատած միջուկային վառելիքի անվտանգ կառավարման ռազմավարության դրույթների իրականացումն ապահովող՝ 2019-2026 թվականների միջոցառումների ծրագիրն ու ծրագրի իրականացման համար մշակված գործողությունների պլան - ժամանակացույցը հաստատելու մասին թիվ 3-Լ որոշումը:

Նոր միջուկային էներգաբլոկի կառուցման ծրագրի իրականացման համար ֆինանսական միջոցների ներգրավման նպատակով կշարունակվեն բանակցությունները հնարավոր ներդրողների հետ:

Նոր միջուկային էներգաբլոկի կառուցման ծրագիրն ընդգրկված է ՀՀ Նախագահի 2013 թվականի հոկտեմբերի 23-ի 182-ՆԿ կարգադրությամբ հաստատված «Հայաստանի Հանրապետության էներգետիկ անվտանգության ապահովման հայեցակարգում» և ՀՀ կառավարության 2014 թվականի հուլիսի 31-ի № 836-Ն որոշմամբ հաստատված «ՀՀ էներգետիկ անվտանգության ապահովման հայեցակարգի դրույթների իրականացումն ապահովող 2014-2020 թվականների միջոցառումների ծրագիր-ժամանակացույցում»:

Արդեն իսկ մեկնարկել են ՀՀ-ում նոր միջուկային էներգաբլոկի կառուցման պլան-ժամանակացույցի մշակման աշխատանքները: Պլան-ժամանակացույցը ներառելու է նոր միջուկային էներգաբլոկի կառուցման համար անհրաժեշտ բոլոր խոշոր փուլերը՝ սկսած ներդրողների ներգրավումից մինչև կառուցում և շահագործում: Նախատեսվում է պլան-ժամանակացույցը ՀՀ կառավարության քննարկման ներկայացնել 2020 թվականի դեկտեմբերին:

Հայաստանի վերականգնվող էներգետիկայի և էներգախնայողության հիմնադրամի կողմից՝ Համաշխարհային բանկի կողմից տրված դրամաշնորհային միջոցների հաշվին նախատեսում է իրականացնել Կլիմայի Ներդրումների Հիմնադրամի Վերականգնվող էներգիայի ընդլայնման ծրագրի շրջանակներում (SREP) արդյունաբերական մասշտաբի արևային էներգիայի ծրագրի նախապատրաստման և Հայաստանում հայտնի հավանական երկրաջերմային տեղանքներից մեկում՝ Կարկառում, երկրաջերմային հետախուզական

հորատման աշխատանքներ, ինչպես նաև ջերմային պոմպերի ու արևային ջրատաքացուցիչների ենթակառուցվածքների զարգացման ծրագրեր:

2014 թվականի հունիսի 27-ին Կլիմայի ներդրումային հիմնադրամների CIF SREP ենթահանձնաժողովը հավանություն տվեց «Հայաստանի Հանրապետության վերականգնվող էներգետիկայի ներդրումային պլանին», որպես հիմնարար փաստաթուղթ՝ այնտեղ ընդգրկված ծրագրերի հետագա իրականացման նպատակով՝ 40 մլն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր ֆինանսավորման հնարավորությամբ: Նշված գումարի շրջանակներում ներդրումները պետք է իրականացվեն հետևյալ ուղղություններով՝ երկրաջերմային էներգետիկայի, արևային ֆոտովոլտային էներգետիկայի, արևային ջրատաքացուցիչների և ջերմային պոմպերի համար ենթակառուցվածքների ստեղծման և/կամ բարելավման ծրագրերի իրականացման նպատակով:

2015 թվականի հուլիսի 23-ին ՀՀ Նախագահի № ՆՀ-471-Ն հրամանագրով վավերացվել է Հայաստանի Հանրապետության և Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի միջև ստորագրված «Արդյունաբերական մասշտաբի արևային էներգիայի ծրագրի նախապատրաստման համար» թիվ TFOAO418 դրամաշնորհի համաձայնագիրը:

Արևային ցանցային ՖՎ կայանների կառուցման ծրագրի շրջանակներում արդեն իսկ ծրագրի խորհրդատու Արիես Ինժեներիալ խորհրդատվական ընկերության կողմից ՖՎ կայանների կառուցման համար ընտրվել են 6 տեղանքներ և 2017 թվականի հատկացումների շնորհիվ խորհրդատվական ընկերության կողմից պատրաստվել են ընտրված տեղանքների տեխնիկատնտեսական հիմնավորումները և մրցութային փաթեթները, որոնք հիմք են հանդիսանում ՀՀ էլեկտրաէներգետիկ համակարգում մրցութային կարգով ընդունելի արևային էլեկտրակայանների սակագների սակարկումը կազմակերպելու համար: Այդ կայանների կառուցման արդյունքում կնվազի ՀՀ կախվածությունը ներկրվող էներգակիրներից:

ՀՀ կառավարության 2016 թվականի դեկտեմբերի 29-ի նիստի № 53 արձանագրային որոշմամբ հավանության է արժանացել «Արևային ֆոտովոլտային (ՖՎ) կայանի կառուցման ներդրումային ծրագիրը», որի առաջին փուլով նախատեսված է ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Մասրիկ տեղանքում կառուցել Մասրիկ-1 արդյունաբերական մասշտաբի արևային ֆոտովոլտային կայան՝ 55 ՄՎտ պիկային հզորությամբ: Այնուհետև հաջորդելու են ևս 5 կայանների կառուցում ընդհանուր մոտ 60 ՄՎտ հզորությամբ: Հայտարարված միջազգային մրցույթի պայմանների համաձայն նվազագույն սակագին է ներկայացրել նիդեռլանդական «Ֆոտովատիո Ռենյուաբլ Վենչըս» և իսպանական «Էֆեսել Սոլար» ընկերություններից կազմված կոնսորցիումը: Այն կազմում է 4.19 դոլար ցեմտ 1 կՎտ/ժ- ի համար (մոտավորապես՝ 20.11 ՀՀ դրամ) առանց ԱԱՀ-ի: 2018 թվականի հուլիսի 18-ին՝ ՀՀ էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարությունում ստորագրվեց «Հայաստանում Գեղարքունիքի մարզի Մեծ Մասրիկ համայնքում Մասրիկ-1 արևային ֆոտովոլտային (ՖՎ) էլեկտրակայանի նախագծման, ֆինանսավորման, կառուցման, սեփականության իրավունքով տիրապետման և շահագործման մասին» ՀՀ կառավարության աջակցության համաձայնագիրը: Պայմանագրի կողմեր են հանդիսանում «ԷՖԱՐՎԻ ՄԱՍՐԻԿ»

ՓԲԸ-ի (որպես կառուցապատող) և «ՖՈՏՈՎԱՏԻՈ ՌԵՆՅՈՒԱԲԼ ՎԵՆՉՐՍ» ԲԻ.ՎԻ.–«ԷՖԷՍԷԼ ՍՈԼԱՐ» ԷՍ. ԷԼ. Նիդեռլանդներ (որպես հովանավոր) և ՀՀ կառավարությունը: ՀՀ կառավարության 2018 թվականի փետրվարի 15 թիվ 173-Ա որոշմամբ համաձայնություն է տրվել ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Մեծ Մասրիկի համայնքի վարչական տարածքում գտնվող՝ համայնքային սեփականություն հանդիսացող՝ 97.3709 հեկտար մակերեսով հողամասը Մասրիկ-1 արևային ֆՎ կայանի կառուցման համար նվիրաբերվելուն՝ որպես պետություն-համայնք-մասնավոր համագործակցություն: ՀՀ կառավարության 2019 թվականի մարտի 29-ի թիվ 326-Լ որոշմամբ համաձայնություն է տրվել ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Մեծ Մասրիկ համայնքի վարչական տարածքում գտնվող՝ համայնքային սեփականություն հանդիսացող՝ գյուղատնտեսական նշանակության հողամասից լրացուցիչ 32.6591 հեկտար մակերեսով հողամասը պետություն-համայնք-մասնավոր համագործակցության շրջանակներում ուղղակի վաճառքի միջոցով օտարելուն: ՀՀ կառավարության 2019 թվականի մայիսի 2-ի թիվ 507-Ն որոշման համաձայն երկարաձգվել է ՀՀ կառավարության և «ԷՖԱՐՎԻ ՄԱՍՐԻԿ» ՓԲԸ-ի միջև 2018 թվականի հուլիսի 18-ին կնքված «Հայաստանում արդյունաբերական մասշտաբի Մասրիկ-1 արևային ֆոտովոլտային ծրագրի շրջանակում կառավարության աջակցության համաձայնագրի» «Ֆնանսավորման Ամփոփման Ծայրահեղ Ամսաթվի» ժամկետը: Մշակվել և շրջանառության մեջ է դրվել «ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Մեծ Մասրիկ համայնքում «Մասրիկ-1» արևային ֆոտովոլտային էլեկտրակայանի կառուցման ներդրումային ծրագրի շրջանակներում ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի վարչական սահմաններում գտնվող որոշ տարածքների նկատմամբ բացառիկ՝ հանրության գերակա շահ ճանաչելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, որը ուղարկվել է ՀՀ արդարադատության նախարարություն՝ պետական-իրավական փորձաքննության:

Իսպանական «Աքսիոնա Էներգիա Գլոբալ Էս. Էլ ընկերությունը (Ընկերություն) նախատեսում է Գեղարքունիքի մարզում կառուցել հողմային էլեկտրակայաններ: 2017 թվականի մարտի 30-ին ՀՀ էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարության և Ընկերության միջև Հայաստանում հողմաէլեկտրակայանի կառուցման ծրագրի մասին ստորագրված փոխըմբռնման հուշագրով նախատեսվում է ՀՀ-ում 100-150 ՄՎտ հզորությամբ էլեկտրակայանների կառուցում: ՀՀ կառավարության հետ համագործակցության շրջանակներում Ընկերությունն իրականացրել է քանու ներուժի գնահատման աշխատանքներ և ներկայացրել է ներդրումային ծրագիր: Ընկերությանը առաջարկվել է օպտիմալացնել կայանի կառուցման ծախսերը, ըստ այդմ առաջարկել ՀՀ էներգետիկ համակարգի համար ընդունելի սակագին: Ընկերությունը վերանայում է Ներդրումային ծրագիրն այն կրկին ներկայացնելու համար:

Ներկայումս էներգահամակարգն ամբողջովին բավարարում է էլեկտրաէներգետիկայի ներքին շուկայի պահանջարկը և պահպանում է էլեկտրաէներգիայի արտահանման որոշակի ներուժ: Ներքին շուկայի կարիքներից ելնելով և Վրաստանի ու Իրանի հետ առևտրի հնարավորություններն օգտագործելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը ձեռնամուխ է եղել ՀՀ էլեկտրաէներգետիկ շուկայի փուլային ազատականացման գործընթացին: ՀՀ կառավարության

2018 թվականի սեպտեմբերի 14-ի 1010-Լ որոշմամբ հաստատվել է էլեկտրաէներգետիկական համակարգի էլեկտրաէներգիայի շուկայի ազատականացման և միջպետական առևտրի զարգացման միջոցառումների ծրագիր-ժամանակացույցը, որի հիմնական նպատակն է էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ամբողջությամբ կարգավորվող մոնոպոլիստիկ ազատական մոդելին անցումը, առևտրի ժամանակակից կանոնների ներդրումը, սակագնային համակարգի հետագա կատարելագործումը և միջպետական առևտրի խթանումը: Ծրագիր-ժամանակացույցով նախատեսված են միջոցառումներ մինչև 2022 թվականը: Մշակվում է «ՀՀ էներգետիկ համակարգի երկարաժամկետ զարգացման ուղիները» փաստաթուղթը, որով կնախանշվեն մինչև 2020-2040 թվականների համար ՀՀ էներգետիկ համակարգի զարգացման ուղիները:

Կշարունակվեն էներգետիկայի բնագավառի տեխնիկական կանոնակարգերի վերամշակման և ազգային ստանդարտների մշակման աշխատանքները՝ միջազգային համապատասխան ստանդարտներին ու նորմերին դրանց աստիճանական մոտարկման մեթոդների կիրառմամբ:

Հայաստանի չգազիֆիկացված համայնքներում մաքուր էներգիայի զարգացմանն աջակցելու և արևի, կենսազանգվածի, քամու և այլ վերականգնվող աղբյուրներից էներգիայի և կենսավառելիքի ստացման ծրագրերն իրականացնելու նպատակով 2017 թվականի օգոստոսից մեկնարկել է «Էներգաարդյունավետ» վարկային ծրագիրը:

Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի վերականգնման ու զարգացման ուղղությամբ շարունակվելու են հանրապետության գազափոխադրման ու գազաբաշխման համակարգերի, ստորգետնյա գազապահեստարանի օպտիմալ ծավալի որոշման և դրա արդիականացման աշխատանքները: Կշարունակվեն գազամատակարարման համակարգի անվտանգության ապահովման և շարունակական բարձրացմանն ուղղված աշխատանքները: Ավարտական փուլում է գտնվում մինչև 2030 թվականը ՀՀ գազամատակարարման և գազաֆիկացման գլխավոր սխեմայի մշակման աշխատանքները:

«Ընդերքի բնական պաշարների բնագավառում 2020 թվականին իրականացվող պետական քաղաքականության հիմնախնդիրն է՝ բնական պաշարների արդյունավետ և թափանցիկ կառավարման, հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացմանը նպաստելու, ինչպես նաև ոլորտի քաղաքականության օրենսդրական նոր հենքի ստեղծման նպատակով ինստիտուցիոնալ համակարգի ուսումնասիրության իրականացումը և նախկինում իրականացված ախտորոշիչ ուսումնասիրությունների հիման վրա հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարության մշակումը: Ոլորտի համապարփակ քաղաքականության մշակումը հնարավորություն կտա ապահովելու ոլորտի կայուն զարգացումը, որը կհավասարակշռի տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական կայունությունը, ինչպես նաև կապահովի ոլորտի թափանցիկությունը, հաշվետվողականությունը և հրապարակայնությունը:

2020 թվականին իրականացվող պետական քաղաքականությունը լինելու է՝

-միջազգային չափորոշիչներին համահունչ, հետախուզված և գնահատված ընդերքի պաշարների սահմանված կարգով փորձաքննության ապահովումը,

-ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան, օգտակար հանածոների պաշարների պետական հաշվեկշռի վարումը, օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով տրամադրված ընդերքի տեղամասերի պետական հաշվառման իրականացումը, հանքավայրերի և օգտակար հանածոների երևակումների պետական կադաստրի վարումը,

-երկրաբանական տեղեկության թափանցիկության և պոտենցիալ ներդրողների համար վերջինիս հասանելիության ապահովումը,

-«Հանրապետական երկրաբանական ֆոնդ» ՊՈԱԿ-ում նոր հաշվառվող տվյալների թվայնացումը և հրապարակումը,

-ՀՀ-ի կողմից ԱՃԹՆ/EITI-ի (Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն) շրջանակներում՝ հանքարդյունաբերության ոլորտում իրականացվող միջոցառումների վերաբերյալ տարեկան ազգային զեկույցի կազմումը և հրապարակումը,

-ընդերքօգտագործող կազմակերպությունների իրական սեփականատերերի ռեգիստրի ստեղծման և վարման համար օրենսդրական հենքի ապահովումը,

-հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությանը համահունչ՝ ոլորտը կարգավորող օրենքների, ինչպես նաև դրանցից բխող իրավական այլ ակտերի մշակումը և ինստիտուցիոնալ կարգավորումների իրականացումը,

-ընդերքօգտագործման իրավունքով տրամադրված տեղամասերի կոորդինատների ճշգրտման նպատակով ՀՀ տարածքում գործող WGS-84 համաշխարհային գեոդեզիական կոորդինատային համակարգին համահունչ ընդերքի տեղամասերի կոորդինատների փոփոխության իրականացումը:

Միջուկային անվտանգություն

1. Միջուկային օրենսդրության, միջուկային ու ռադիացիոն անվտանգության կարգավորման համակարգի զարգացման և կատարելագործման ոլորտում կառավարության գործունեության առաջնահերթ ուղղություններն են՝

-ՀՀ միջուկային օրենսդրության համապատասխանեցումը Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության (ԱԵՄԳ) անվտանգության ստանդարտներին, Եվրոպական միության անվտանգության դիրեկտիվների, այդ թվում՝ Արևմտաեվրոպական երկրների կարգավորող մարմինների ասոցիացիայի (WENRA) անվտանգության պահանջներին, ինչպես նաև, հաշվի առնելով Ֆուկուշիմայի ԱԷԿ-ի վթարի և «սթրես-թեստի» ուսումնասիրության արդյունքները, զարգացած երկրների փորձը, Հայկական ԱԷԿ-ի 2-րդ էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարացման լիցենզավորումը, «Ատոմային էներգիայի մասին» ՀՀ նոր օրենքի նախագծի մշակումը, միջուկային և ճառագայթային անվտանգության նոր նորմերի, կանոնների, պահանջների, ուղեցույցների, մեթոդների մշակումը, գործող նորմերի ու կանոնների վերանայումը, լրամշակումը, անվտանգությանը վերաբերվող փաստաթղթերի քննարկումը, վերլուծությունը և գնահատումը, Հայկական ԱԷԿ-ի «սթրես-թեստի» ազգային

հաշվետվության վերաբերյալ ԵՀ փորձագետների առաջարկություններն ամփոփող հաշվետվության հիման վրա մշակված գործողությունների ազգային ծրագրով նախատեսված միջոցառումների լիցենզավորումը / թույլտվություն տալը,

-ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառի՝ ՀՀ կողմից վավերացրած միջազգային 10 պայմանագրերից բխող պարտավորությունների կատարումը (օրենսդրության համապատասխանեցում պայմանագրերի պահանջներին, տեղեկատվական բազայի ստեղծում և փոխանակում պայմանագրերի անդամ-պետությունների միջև, ազգային հաշվետվությունների մշակում և ներկայացում), ՀՀ վարչապետին կից Ատոմային էներգիայի անվտանգության խորհրդին կոմիտեի գործունեության վերաբերյալ և Հայկական ԱԷԿ-ի անվտանգության վերաբերյալ հաշվետվության մշակումը,

-«Միջուկային և ռադիացիոն անվտանգության գիտատեխնիկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի զարգացումը,

-իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց լիցենզավորում՝ ժամանակակից մոտեցումներին համապատասխան,

-ատոմային էներգիայի օգտագործման օբյեկտների կարգավորող վերահսկողության և տեսչական ստուգումների անցկացումը, շրջակա միջավայրի ճառագայթային մոնիթորինգի ժամանակակից համակարգի ներդրումը՝ շրջակա միջավայրի հնարավոր ռադիոակտիվ աղտոտմամբ պայմանավորված բնակչության ճառագայթահարումը վերահսկելու համար,

-մասնագիտական և տեսչական անձնակազմի որակավորման բարձրացումը (փորձի փոխանակում, վերապատրաստում, դասընթացներ),

-միջուկային և ճառագայթային անվտանգության վերաբերյալ տեղեկատվական համակարգի (ներքին և արտաքին) կատարելագործումը,

-միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմի ուժեղացում, միջուկային նյութի հաշվառման և վերահսկման պետական համակարգի կատարելագործումը,

-կոմիտեի գործունեության որակի ապահովման ծրագրի կատարելագործումը,

-վթարային հակազդման կենտրոնի համապատասխանեցումը ժամանակակից պահանջներին,

-միջազգային համագործակցության զարգացումը:

2. Տեսչական գործունեությունը: Կարգավորող մարմնի տեսչական գործունեության կատարելագործման համար նախատեսվում է՝

-համապատասխանեցնել տեսչական գործունեության վերաբերյալ գործող կարգավորող և ղեկավարող փաստաթղթերը ժամանակակից պահանջներին,

-կատարելագործել միջուկային տեղակայանքների և ռադիոակտիվ թափոնների տեղակայանքների, ատոմային էներգիայի օգտագործման այլ օբյեկտների տեսչական ստուգումների անցկացման աշխատակարգերը (համապատասխանեցնել ժամանակակից մոտեցումներին),

-բարձրացնել տեսուչների աշխատանքի որակը,

-կատարելագործել ռիսկի գնահատման հիման վրա իրականացվող տեսչական գործունեությունը:

3. Վթարային հակազդման համակարգի զարգացումը: Վթարային հակազդման համակարգը ՀՀ միջազգային պայմանագրերի և ԱԷՄԳ պահանջներին համապատասխանեցնելու համար նախատեսվում է՝

-զարգացնել և կատարելագործել գործող ճառագայթային մոնիթորինգի և տեղեկատվության համակարգը,

-համապատասխանեցնել վթարային հակազդման կենտրոնը, ներառյալ կենտրոնի գործունեության հրահանգները, ժամանակակից պահանջներին՝ հաշվի առնելով Ֆուկուշիմայի ԱԷԿ-ի վթարի ուսումնասիրության արդյունքները,

-ԱԷՄԳ պահանջներին համապատասխան անցկացնել վթարային վարժանքներ,

-վերանայել վթարային հակազդման ազգային համակարգի մեջ մտնող նախարարությունների և գերատեսչությունների հետ համագործակցության մասին համաձայնագրերը,

-կատարելագործել ներքին և արտաքին տեղեկատվական համակարգերը:

4. Միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմի ամրապնդումը՝

4.1. Միջուկային նյութերի չտարածման երաշխիքների, հաշվառման և հսկման պետական համակարգի զարգացման շրջանակներում նախատեսվում է՝

-վերանշակել նորմերը և կանոնները՝ համաձայն ԱԷՄԳ առաջարկությունների և ստանդարտների,

-կատարելագործել միջուկային և ռադիոակտիվ նյութերի հաշվառման և վերահսկման պետական համակարգը,

-մշակել և ներդնել միջուկային և ռադիոակտիվ նյութերի պետական հաշվառման արդիական համակարգեր, ներառյալ ծրագրային միջոցներ:

4.2. Միջուկային և ռադիոակտիվ նյութերի ու տեղակայանքների ֆիզիկական պաշտպանության կարգավորման շրջանակներում նախատեսվում է՝

-լրամշակել նորմատիվ-տեխնիկական փաստաթղթերը,

-միջուկային տեղակայանքների ֆիզիկական պաշտպանության վիճակը գնահատելու համար ՀՀ այլ պատասխանատու գերատեսչությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ համատեղ անցկացնել միջուկային տեղակայանքների և միջուկային նյութերի տեսչական ստուգումներ, անհրաժեշտության դեպքում, հաշվի առնելով նոր մարտահրավերները, վերանայել նախագծային սպառնալիքը,

-ստեղծել պաշտպանված կապուղիներ:

5. Կոմիտեի ամրապնդումը՝

5.1. Կադրային, ֆինանսական և նյութական ապահովման կատարելագործումը: «Միջուկային անվտանգության մասին» կոնվենցիայի և անվտանգության ստանդարտների պահանջներով և ԱԷՄԳ-ի փորձագիտական առաքելությունների և ՀՀ վարչապետին կից

Ատոմային էներգետիկայի անվտանգության խորհրդի առաջարկություններով նախանշվում են հետևյալ երեք հիմնական ուղղությունները՝

-տեսչական և մասնագիտական անձնակազմի արտահոսքը կանխելու նպատակով փուլ առ փուլ բարձրացնել տեսչական և մասնագիտական անձնակազմի աշխատավարձը՝ հասցնելով այն վերահսկվող օբյեկտների համապատասխան որակավորում ունեցող և պատասխանատվություն կրող աշխատողների աշխատավարձի չափին,

-բարելավել աշխատողների աշխատանքային պայմանները (ծառայողական անհրաժեշտ տարածքներ, գրասենյակային և համակարգչային ժամանակակից տեխնիկա և այլն),

-ապահովել անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների առկայություն գործունեության անկախության և միջուկային ու ճառագայթային անվտանգության հետազոտությունների իրականացման համար:

5.2. «Միջուկային և ռադիացիոն անվտանգության գիտատեխնիկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի զարգացումը: «Միջուկային և ռադիացիոն անվտանգության գիտատեխնիկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի զարգացումը պայմանավորված է ատոմային էներգիայի օգտագործման ոլորտին առնչվող գիտատեխնիկական բնույթի բազմապիսի խնդիրների առկայությամբ (գործող և նոր ատոմակայանին, միջուկային աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների անվտանգությանը վերաբերող և այլն), որոնց լուծումը պահանջում է վերլուծական, տեխնիկական, հաշվողական, մեթոդական և փորձագիտական աշխատանքների կատարում: «Միջուկային և ռադիացիոն անվտանգության գիտատեխնիկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի զարգացման առաջնահերթ ուղղություններն են՝

-միջուկային անվտանգության գնահատման ժամանակակից մեթոդների յուրացումը և կիրառումը,

-մասնագետների արտահոսքի կանխումը,

-մասնագիտական որակավորման բարձրացումը և նոր կադրերի պատրաստումը, ռադիոլոգիական ազդեցության գնահատման և չափումների նորագույն միջոցների և մեթոդների ներդրումը:

6. Միջազգային համագործակցությունը: Տեխնիկական աջակցության ծրագրերի շրջանակներում կշարունակվի համագործակցությունն ԱԷՄԳ-ի, Եվրոպական հանձնաժողովի, ԱՄՆ-ի, Չեխիայի, ՌԴ և այլ երկրների միջուկային կարգավորող մարմինների և տեխնիկական աջակցության կազմակերպությունների հետ:

Ջրային տնտեսություն

Ջրային տնտեսության ոլորտում մշտապես կարևորվում է անցած տարիների ընթացքում կատարված բարեփոխումների շարունակական գործընթացի ապահովումը, նոր գաղափարների իրացումն ու ոլորտի զարգացման քաղաքականությունից բխող հիմնախնդիրների լուծումը:

2020 թվականին խմելու և ոռոգման ջրերի մատակարարման, ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման աշխատանքների բարելավման գերակա ուղղություններ կլինեն համակարգերում ջրամատակարարման շարունակականության և ջրի որակի բարելավման

ապահովումը, համակարգերում կառավարման բարեփոխումների խորացումն ու ամրապնդումը, կատարելագործումը, ներդրումների անհրաժեշտ ծավալների ներգրավումը և իրականացումը, ջրային համակարգերի վերականգնմանը և զարգացմանն ուղղված համալիր միջոցառումների իրականացումը, համակարգերի օգտագործման տնտեսական արդյունավետության և հուսալիության բարձրացումը, համակարգում առկա և նոր գործարկվող հզորությունների պատշաճ շահագործումը և պահպանումը, մատուցված ծառայությունների դիմաց վարձավճարների հավաքագրման մակարդակի բարձրացման և ջրի կորուստների նվազեցման նպատակով հաշվառման համակարգի կատարելագործման համալիր ծրագրերի ներդրումը, ինչպես նաև ընկերությունների ինքնաձայնասածաժկման ապահովման շարունակումը:

Աշխատանքները կիրականացվեն կառուցվածքային բարեփոխումների, ջրամատակարարման տևողության ավելացման, ջրի որակի բարելավման, ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների խորացման, վարձակալության պայմանագրերի վերահսկման, մատակարարված ոռոգման ջրի դիմաց վճարների հավաքագրման մակարդակի բարձրացման, համակարգի ընկերությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման, բյուջետային, վարկային և դրամաշնորհային միջոցների արդյունավետ օգտագործման և այլ ուղղություններով:

Հասանելի և որակյալ ծառայությունների մատուցման ապահովման նպատակով 2020 թվականի ընթացքում անհրաժեշտ է շարունակել համապատասխան ներդրումների կատարումը ջրային ոլորտում: Ներդրումային քաղաքականությունը պետք է նպատակաուղղված լինի համակարգերի պահպանմանը և վերականգնմանը, առկա ենթակառուցվածքների արդիականացման և նորերի կառուցմամբ ծառայությունների մատուցման էներգատար կառուցվածքների փոփոխմանը, համակարգերում հաշվառելիության համակարգի բարելավմանը և արդիականացմանը:

Ընդհանուր առմամբ, նախատեսվում է ապահովել խմելու և ոռոգման ջրի համակարգերի բարեփոխումների երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացումը՝ հիմնականում նպատակ դնելով բարձրացնել դրանց շահագործման հուսալիությունը և արդյունավետությունը, բարձրացնել համակարգի կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետությունը (այդ թվում՝ մասնավոր կառավարման միջոցով), ինչպես նաև կրճատել ջրի կորուստները և բարելավել ջրամատակարարման ու ջրահեռացման ծառայությունների որակը: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է շարունակել կարևորագույն հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների, այդ թվում՝ ջրամբարների պատվարների ամրապնդման ու նորոգման աշխատանքները, որը կապահովի դրանց անվտանգ ու անխափան շահագործումը:

Հայաստանի Հանրապետության ջրային տնտեսության ոլորտում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ հիմնական աշխատանքները՝

-ջրամատակարար կազմակերպությունների սպասարկման տարածքներից դուրս գտնվող բնակավայրերում ջրամատակարարման ներդրումային աշխատանքներ,

-կոյուղու մաքրման կայանների կառուցման նախապատրաստման և իրականացման աշխատանքներ,

-ոռոգման ջրանցքների, ջրատարների և պոմպակայանների վերականգնման և նորոգման, ինչպես նաև ինքնահոս համակարգերի կառուցման աշխատանքներ,

-ջրամբարաշինության ծրագրերի նախապատրաստման և ջրամբարաշինական ծրագրերի իրականացման աշխատանքներ,

-ոռոգման ոլորտում կառուցվածքային բարեփոխումների շարունակականության ապահովման, ջրօգտագործողների հետ առավելագույնս թափանցիկ և նոր որակի հարաբերությունների ներդրման աշխատանքներ,

-Համաշխարհային բանկի, Վերակառուցման և Ջարգացման Եվրոպական բանկի, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության տնտեսական զարգացման բանկի կողմից ֆինանսավորվող վարկային ծրագրերի իրականացման ապահովման աշխատանքներ,

-խրախուսել ջրի և էլեկտրաէներգիայի խնայողությունը, ապահովել ջրամատակարարման տևողության ավելացումը և ջրի որակի բարելավումը, ինչպես նաև շարունակել կատարելագործել հաշվառման համակարգը,

-սակավաջուր տարածքներում ջրամատակարարման կազմակերպման, խորքային հորերի վերագործարկման աշխատանքներ,

-վերահսկողություն ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտներում ապօրինությունների կանխարգելման ուղղությամբ:

Տրանսպորտ

Ճանապարհային տնտեսություն: Հաշվի առնելով տրանսպորտային ենթակառուցվածքների կարևորությունը ՀՀ տնտեսության զարգացման համար՝ ՀՀ ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային ճանապարհների, ինչպես նաև դրանց վրա գտնվող տրանսպորտային օբյեկտների (կամուրջներ, թունելներ և այլ արհեստական կառուցվածքներ) վերակառուցումը, հիմնանորոգումը, պարբերական (միջին նորոգում) և ընթացիկ պահպանումը մշտապես գտնվում է ՀՀ կառավարության ուշադրության ներքո: Երթևեկության ինտենսիվության աճի, ուղևորափոխադրումների ու բեռնափոխադրումների անվտանգության և արդյունավետության ապահովման նպատակով 2020 թվականին նախատեսվում է իրականացնել միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների ու տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգում, միջին նորոգում, ձմեռային պահպանում, ընթացիկ պահպանում և շահագործում՝ ինչը մշտապես կապահովի ճանապարհների և կառույցների պահպանվածությունն այնպիսի վիճակում, որը համապատասխանում է անվտանգ և անխափան երթևեկության ապահովման պահանջներին:

2020 թվականին վարկային և դրամաշնորհային միջոցների հաշվին կշարունակվի Հյուսիս-հարավ ճանապարհային միջանցքի վերակառուցման, Մ6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման միջպետական նշանակության ճանապարհի վերականգնման և բարելավման, ինչպես նաև կենսական նշանակության ճանապարհացանցի բարելավման ծրագրերը:

Տրանսպորտի բնագավառ: 2020 թվականին կշարունակվեն «Միջազգային ավտոճանապարհային փոխադրումներ կատարող տրանսպորտային միջոցների անձնակազմի աշխատանքի մասին» համաձայնագրի պահանջների ապահովման նպատակով ՀՀ-ում հսկիչ սարքերի (թվային տախոգրաֆների) կիրառման աշխատանքները:

Երկաթուղու բնագավառ: Կշարունակվի 2019 թվականի արդյունքներով համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով երկաթուղով ուղևորափոխադրումներից առաջացած «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ին վնասի փոխհատուցումը (Կոնցեսիոների կողմից 2020 թվականին վճարվելիք կանխատեսվող կոնցեսիոն վճարի չափով):

Քաղաքացիական ավիացիա

Քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտի կառավարման արդյունավետության բարձրացման նպատակով բնագավառում իրականացվում է թռիչքային և ավիացիոն անվտանգության մակարդակների համապատասխանեցում եվրոպական և միջազգային ստանդարտներին: Շարունակվում են արդիականացվել Երևանի «Ջվարթնոց» միջազգային օդանավակայանը և նրա ենթակառուցվածքները՝ ուղևորների օդանավակայանային սպասարկման ներկայիս մակարդակը պահպանելու և բարձրացնելու նպատակով: Հավասար մրցակցային պայմաններ են ապահովվում Հայաստանի Հանրապետությունից և դեպի Հայաստանի Հանրապետություն օդային փոխադրումներ իրականացնող ավիափոխադրողների համար:

Այս բնագավառում կառավարության 2020 թվականի գործունեության հիմնական ուղղություններն են՝

- օդային տրանսպորտի բնագավառում վարվող քաղաքականության շրջանակներում, ներքին և միջազգային օդային հաղորդակցությունների իրավունքների և այդ իրավունքներին վերաբերող, ինչպես նաև քաղաքացիական ավիացիայի բնագավառում թռիչքային և ավիացիոն անվտանգության, օդային երթևեկության սպասարկման նպատակով միջազգային օդային հաղորդակցություններին վերաբերող միջազգային պայմանագրերի նախապատրաստմանը, քննարկմանը, բանակցությունների վարմանը մասնակցությունը,

- օդանավակայանային գործունեության և օդային երթևեկության կազմակերպման, ինչպես նաև ավիացիայի բնագավառում շահագործվող վերգետնյա միջոցների և մատուցվող ծառայությունների ապահովության ու անվտանգության կանոնակարգումը և վերահսկողությունը,

- Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ավիացիայի համակարգում գործունեություն իրականացնելու համար համապատասխան սերտիֆիկատների, լիցենզիաների, վկայականների և թույլտվությունների տրամադրում, օդանավերի թռիչքային պիտանության, աերոնավիգացիոն միջոցների և այլ ավիացիոն սարքավորումների, թռիչքային անձնակազմերի, օդային երթևեկության կարգավարների և օդանավերի տեխնիկական սպասարկման անձնակազմերի վկայականների տրամադրումը և վավերացումը,

- օտարերկրյա պետության ավիացիոն իշխանությունների կողմից տրված օդանավի անձնակազմի անդամների վկայականների ձանաչումը,

- քաղաքացիական ավիացիայի համակարգում գործունեություն իրականացնող բոլոր շահագործողների, կազմակերպությունների ու ընկերությունների շարունակական վերահսկողությունը և դրանց կողմից կատարվող աշխատանքների ու մատուցվող ծառայությունների որակի վերահսկողության տեսչական ստուգումների անցկացումը,

- Հայաստանի Հանրապետությունում օդանավերի երկրորդային հետևանքներ չառաջացրած աղետների դեպքում որոնողափրկարարական աշխատանքների համակարգումը,

- օդանավ շահագործողի վկայականի տրամադրումը,

- Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օդանավերի պետական ռեգիստրների վարումը,

- Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական ավիացիայի ավիացիոն անվտանգության ազգային ծրագրի վարում:

2020 թվականին նախատեսվում է՝

1. գործադիր իշխանության, պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային մարմինների պահպանման ծրագիրը,

2. միջին մասնագիտական կրթության ծրագիրը, որով «Ավիաուսումնական կենտրոն» փակ բաժնետիրական ընկերությանը միջին մասնագիտական կրթության համար հատկացվելու են անվճար տեղեր կարգավարներ, վերգետնյա և ինժեներատեխնիկական սպասարկման մասնագետներ պատրաստելու համար:

Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերություն

ՀՀ կառավարությունը նպատակադրվել է Հայաստանը դարձնել բարձր տեխնոլոգիական, արդյունաբերական երկիր, որին հասնելու ուղիներից է բարձր տեխնոլոգիաների, կապի, թվայնացման և ռազմարդյունաբերական համալիրի զարգացումը՝ զինված ուժերի մարտունակության ու պաշտպանունակության բարձրացումը, տնտեսական աճը, գիտական և տեխնոլոգիական առաջընթացը:

2020 թվականին ոլորտի աշխատանքն ուղղված է լինելու հետևյալ երեք հիմնական նպատակների (ուղենիշների) կատարմանը՝

1. պաշտպանական տեխնոլոգիաների զարգացում՝ ռազմարդյունաբերություն, գիտահետազոտական ծրագրեր, տեխնոլոգիաների ներդրում, ուսուցման ծրագրեր,

2. տաղանդի արտահոսքի կանխում և ներհոսքի հարուցում՝ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության զարգացում, ստարտափ և ինժեներական էկոհամակարգի զարգացում, Հայաստանը որպես տարածաշրջանային կենտրոնի վերածում,

3. ՀՀ քաղաքացիների կենսամակարդակի աճի նպաստում՝ արտաքին շուկաներում պրոյեկտների և արտադրանքի ներկայացման, տնտեսության և կառավարման համակարգի թվայնացման, արտահանման ծավալների ավելացման և տնտեսական աճի ապահովման միջոցով:

2020 թվականին իրականացնելու է հետևյալ ծրագրերն ու միջոցառումները:

Ռազմարդյունաբերության ոլորտ: 2020 թվականին ռազմարդյունաբերության ոլորտում նախատեսվում է՝

- գինտեխնիկայի արդիականացում,
- նոր նմուշների մշակում,
- արտադրական հնարավորությունների զարգացում,
- նոր և արդիականացված նմուշների փորձնական խմբաքանակների արտադրություն,
- մասնավոր ընկերությունների մասնակցությամբ ներդրումային ծրագրերի իրականացում:

Ռազմարդյունաբերության զարգացման ուղղությամբ պլանավորվում է շեշտակի ավելացնել նոր տեխնոլոգիական ուղղություններով գիտահետազոտական աշխատանքների ֆինանսավորումը, ինչպես նաև ապահովել արտադրական կարողությունների զարգացումը:

2020 թվականին կիրականացվեն հետևյալ ծրագրերը՝

1. **«Ռազմարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ծրագիրը»**, որը նոր նախաձեռնություն է և իր մեջ ներառում է «Արտադրական կարողությունների զարգացում» միջոցառումը: Ծրագրի իրագործումը թույլ կտա զարգացնել կարողությունները մի շարք գինատեսակների, դրանց բաղկացուցիչ մասերի և գինամթերքի արտադրության և բարելավման ուղղությամբ: Միջոցառման ընդհանուր արժեքը 2020-2022 թվականների համար յուրաքանչյուր տարի կկազմի 1,5 մլրդ. դրամ:

2. **«Հետազոտական և նախագծային աշխատանքներ պաշտպանության ոլորտում» ծրագիրն** իր մեջ ներառում է «Գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային ծրագրային հետազոտություններ» ծրագրի շրջանակներում կատարվող հատուկ գիտահետազոտական և փորձակոնստրուկտորական աշխատանքներ միջոցառումը: Միջոցառման ֆինանսավորման ծավալները ՀՀ կառավարության որդեգրած քաղաքականության համաձայն նախատեսվում է շեշտակի ավելացնել 2020 թվականից սկսած: Արդյունքում միջոցառման ֆինանսավորման ծավալները 2020 թվականին կկազմեն 4,8 մլրդ. դրամ, 2021 թվականին՝ 5,8 մլրդ. դրամ և 2022 թվականին՝ 6,8 մլրդ. դրամ:

Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերություն: 2020 թվականին նախատեսվում է իրականացնել 3.3 մլրդ դրամ արժեքով բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության էկոհամակարգի և շուկայի զարգացման ծրագիրը, որի նպատակն է՝

-իրականացնել կադրերի թիրախավորված պատրաստում և վերապատրաստում՝ հաշվի առնելով շուկայի կտրուկ զարգացումն ու կադրերի նկատմամբ շուկայի պահանջարկի կտրուկ աճը,

-զարգացնել բարձր տեխնոլոգիական ոլորտի համար անհրաժեշտ էկոհամակարգը, ներառյալ՝ թիրախավորված գիտահետազոտական աշխատանքների, ստեղծագործական խմբերի, նորաստեղծ ընկերությունների ֆինանսավորումը և այլն,

-հայկական Սփյուռքի ներգրավվածությունն ապահովելու նպատակով նախատեսվում է տարբեր ֆորմատներում շարունակական համագործակցության հարթակ ստեղծել հայկական ընկերությունների, կազմակերպությունների և անհատների հետ,

-զանգվածաբար կիրառել և զարգացնել թվային տեխնոլոգիաները, զուգահեռաբար նախատեսվում է բարձրացնել կիրառանվտանգության և ինտերնետ հասանելիության մակարդակը Հայաստանում:

Ծրագիրը իրականացման արդյունքում կապահովվի՝

- 3000 մասնագետների ուսուցում,
- կտրամադրվեն 5-10 հազար դոլար արժեքով 50 դրամաշնորհներ գիտական վերլուծությունների մշակման համար,
- նախորդ փուլում նախատիպեր ստացած խմբերին կտրամադրվեն 30-50 հազար դոլար արժեքով 20 դրամաշնորհներ,
- կկազմակերպվեն բիզնես-դասընթացներ 3-6 ամիս տևողությամբ 20 մարդու համար,
- Սփյուռքի կարողությունների ներգրավման համար մեխանիզմների ստեղծումը, ինժեներական քաղաքի կառուցումը, որը կբերի 1500 նոր աշխատատեղերի ստեղծման, ազգային վենչուրային ֆոնդի ստեղծումը, մարզերում տեխնոպարկերի զարգացումը և նոր ծրագրերի իրականացումը, որի արդյունքում նախատեսվում է 3000 մասնագետների ուսուցում, Հայկական ընկերությունների օնլայն տեղեկատվական հարթակի ստեղծումը և հայկական ընկերությունների տարբեր միջազգային ցուցահանդեսների մասնակցություն և վաճառքի մեխանիզմների ստեղծումը:

Թվայնացման բնագավառում նախատեսվում է բարձրացնել պետական կառավարման, տնտեսության և հասարակության թվայնացման մակարդակը:

Պետական կարավարման թվայնացումը նախատեսվում է իրականացնել ինստիտուցիոնալ մոտեցումով, ըստ որի՝ ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարությունը կհանդիսանա թվայնացման գծով մասնագիտացված կառույց:

Կառավարման թվայնացման գործընթացները համակարգելու նպատակով նախատեսվում է մշակել և կիրառել թվայնացման և կիրառանվտանգության ստանդարտներ, ստեղծել միասնական հենք նոր թվայնացման նախագծերին ընդհանրական լուծումներ ապահովելու համար: Նախատեսվում է իրականացնել և ներդնել նոր թվային լուծումներ, խրախուսել և խթանել թվայնացման բարձրացումը և կիրառումը տնտեսության և հասարակության մեջ:

Հեռահաղորդակցության ապահովում: Ոլորտում իրականացվող քաղաքականության նպատակն է ապահովել Հայաստանի Հանրապետությունում հեռահաղորդակցության և կապի ծառայությունների որակի կանոնակարգումն ու բարելավումը, մասնավորապես՝ ՀՀ հաճախականությունների բաշխման աղյուսակի կազմումը, ռադիոէթերի մոնիթորինգի և ազդանշանների տեխնիկական պարամետրերի չափումների անցկացումը, ռադիոէլեկտրոնային միջոցների և բարձր հաճախության սարքավորումների տեղորոշումը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում թվային հեռուստահեռարձակման ապահովման շրջանակներում հանրապետական սփռման մուլտիպլեքսի և արբանյակային տարածման համար արբանյակային ունակության վարձակալումը:

Ծրագիրն իր մեջ ընդգրկում է 2 գործող և 1 նոր միջոցառում՝

1. **Հեռահաղորդակցության և կապի կանոնակարգում:** Միջոցառումը կապահովի հեռահաղորդակցության և կապի ծառայությունների որակի կանոնակարգումն ու բարելավումը, մասնավորապես՝ ՀՀ հաճախականությունների բաշխումների աղյուսակի կազմումը, ռադիոէթերի մոնիթորինգի և ազդանշանների տեխնիկական պարամետրերի չափումների անցկացումը, ռադիոէլեկտրոնային միջոցների և բարձր հաճախության սարքավորումների տեղորոշումը:

2. **Թվային հեռուստահեռարձակման ապահովման ծառայություններ:** Միջոցառման նպատակը հանրապետական սփռման մուլտիպլեքսի արբանյակային տարածման համար արբանյակային ունակության վարձակալումն է՝ համաձայն կնքված պայմանագրի:

3. **ՀՀ տարածքում բազային և շարժական ռադիոմոնիթորինգի համակարգի ներդրում:** Միջոցառումը նոր նախաձեռնություն է և նպատակ ունի լուծել տեղական, տարածաշրջանային կամ գլոբալ մաշտաբներով էլեկտրամագնիսական ռադիոհաճախականային խանգարումներին առնչվող խնդիրները, ապահովել ռադիոհաճախականությունների և հաճախականային շերտերի փաստացի օգտագործմանը վերաբերվող անհրաժեշտ տվյալների տրամադրումը: ՀՀ տարածքում բազային և շարժական ռադիոմոնիթորինգի համակարգի ներդրման ավարտից և արտադրական շահագործման հանձնումից հետո ակնկալվում է ՀՀ ողջ տարածքի ռադիոմոնիթորինգ և տեղորոշում, որը կբացառի ՀՀ տարածքում չարտոնված ռադիոճառագայթման աղբյուրների գործունեությունը, ի հայտ կբերի բոլոր շեղումները և հատկացված ռադիոհաճախականությունների ոչ նպատակային օգտագործողներին: Ռազմաքաղաքական ներկա փուլում տվյալ համակարգի գործարկումը բացարձակ անհրաժեշտություն է:

Քաղաքաշինություն

2020 թվականին ոլորտում իրականացվելիք հիմնական աշխատանքներն են՝

- Միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքներին համահունչ նորմատիվատեխնիկական փաստաթղթերի համակարգի բարեփոխման և արդիականացման նպատակով նախատեսվում է ավարտին հասցնել թվով 4 նորմատիվատեխնիկական փաստաթղթերի մշակումը և սկսել թվով 8-ի մշակման աշխատանքները, ինչը հնարավորություն կտա ապահովել նախագծային և շինարարական աշխատանքների որակական երաշխիքները, ՀՀ շինարարական արտադրանքի և ծառայությունների համատեղելիությունը միասնական շուկայում շրջանառվող շինարարական արտադրանքի և ծառայությունների հետ,

- Սիկրոռեգիոնալ մակարդակի համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի նախագծերի մշակումը՝ ծրագիրը, որի շրջանակներում նախատեսվում է մշակել ՀՀ Արագածոտնի, Գեղարքունիքի (մասամբ) և Շիրակի (մասամբ) մարզերի ընդհանուր առմամբ թվով 20 համակացված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի նախագծերը:

Արտակարգ իրավիճակների բնագավառ

Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության բնագավառում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից իրականացվող քաղաքականությունը

նպատակաուղղված է լինելու բնական և մարդածին աղետների ռիսկի նվազեցմանը, հնարավոր հետևանքների կանխարգելմանը և վերացմանը՝ հանդիսանալով պետության անվտանգության ապահովման բաղկացուցիչ տարր, այն նպաստելու է երկրի կայուն զարգացմանը:

2020 թվականին արտակարգ իրավիճակների բնագավառում նախատեսվում է՝

-փրկարար ծառայությունում փրկարարական համակարգի կատարելագործում և զարգացում՝ այն աստիճանաբար համապատասխանեցնելով ընդունված ժամանակակից պահանջներին, զուգահեռաբար պետական փրկարարական կառույցի շուրջ ձևավորելով կամավորական փրկարարական ուժեր, նախարարության փրկարար ծառայողների մասնագիտական, արագ արձագանքման փրկարար ուժերի պատրաստականության բարձրացում և տեխնիկական հագեցվածության ապահովում, քաղաքացիական պաշտպանության ուժերի հավաքական կենտրոնի քաղաքացիական պաշտպանության ուժերի ու ստորաբաժանումների խնդիրների առավել արդյունավետ դերաբաշխման և կառավարելիության բարձրացում, սահմանամերձ բնակավայրերում փրկարարական և արագ արձագանքման այլ ուժերի ստեղծում և զարգացում,

-սեյսմիկ պաշտպանության ոլորտում սեյսմիկ վտանգի գնահատման հուսալիությունը բարձրացնելու նպատակով սեյսմիկ պաշտպանության ազգային դիտացանցի արդիականացում և թվայնացում: Շենքերի, շինությունների նախագծման, բնակավայրերի տարաբնակեցման և զարգացման ծրագրերում հաշվի առնել ինչպես դրանց հնարավոր անվտանգ վայրի ընտրությունը, այնպես էլ սեյսմիկ անվտանգությունը,

-հիդրոօդերևութաբանության մոնիտորինգի պետական ծառայության հիմնական խնդիրները նպատակաուղղված են լինելու հիդրոօդերևութաբանական ստորաբաժանումների, կայանների և դիտակետերի աշխատանքների ավտոմատացմանը, թվայնացմանը, դիտարկումների ծրագրային համակարգերը միջազգային չափանիշների մակարդակին և ՀՕԿ-ի (Համաշխարհային օդերևութաբանության կոմիտե) կողմից ընդունված ստանդարտներին մոտեցնելուն, գործող սարքավորումների անխափան շահագործմանը, որն իր հերթին հնարավորություն կտա բարելավել հիդրոօդերևութաբանական սպասարկման որակը,

-մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայության ոլորտի հիմնական խնդիրներն են ռադիոլոկացիոն ցանցի արդիականացումը, հակակարկտային հրթիռային համակարգի ներդրումը, կարկտահարություններից գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքատարածությունների, այգիների պաշտպանության արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով,

-ձգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիայի հիմնական խնդիրն է զարգացնել ակադեմիայի հնարավորությունները՝ դարձնելով այն արտակարգ իրավիճակների և քաղաքացիական պաշտպանության մասնագետների պատրաստման ու վերապատրաստման կենտրոն,

-ձգնաժամային կառավարման ազգային կենտրոնում մարդուն հրատապ օգնության համապետական համակարգի «911» դիսպետչերական ծառայության զարգացում՝

ծառայության մատուցումը հնարավորինս մոտեցնելով միջազգային չափանիշներին: Իրավիճակների վերաբերյալ օպերատիվ տեղեկատվության հավաքման, մշակման, վերլուծության և առաջարկությունների նախապատրաստման համակարգի կատարելագործում,

-<< կառավարության կողմից հաստատված պետական պահուստի համակարգի զարգացման և բարեփոխումների հայեցակարգի դրույթների իրականացում, նյութական արժեքների կուտակում, թարմացում, փոխարինում և պահպանում, այս ոլորտում նոր քաղաքականության մշակում՝ ընդգրկելով մասնավոր սեկտորի հնարավորություններն ու կարողությունները:

-աղետների ռիսկի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման, վերլուծության, համայնքներում աղետների ռիսկի բացահայտման և գնահատման համակարգի փուլային ներդրում, սողանքային աղետի կառավարման միասնական համակարգի փորձնական ներդրում:

Արտաքին քաղաքականություն

Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը հիմնված է երեք հիմնարար սկզբունքների վրա՝ ինքնիշխանություն, համահայակականություն և փոխգործակցություն, որոնք դիտարկվում և գործողության մեջ գնահատվում են որպես մեկ, միմյանց փոխլրացնող ամբողջություն: Այդ սկզբունքների հիման վրա ուրվագծվում է կառավարության արտաքին քաղաքականության արդյունավետ իրականացումը տարբեր միջազգային դերակատարների և գործընկերների հետ՝ ուղղված հանրապետության արտաքին անվտանգության բաղադրիչի ամրապնդմանը, երկրի զարգացման համար արտաքին բարենպաստ պայմանների և երաշխիքների ապահովմանը, բարեկամ և գործընկեր պետությունների հետ փոխշահավետ համագործակցության զարգացմանը, միջազգային կազմակերպություններում և ինտեգրացիոն գործընթացներում ներգրավվածության խորացմանը: Հայաստանի դիվանագիտության հիմնական նպատակն է ծառայեցնել միջազգային համագործակցությունը, թե՛ երկկողմ և թե՛ բազմակողմ հարթակներում ազգային իղձերի և նպատակների՝ մասնավորապես Հայաստանի ինքնիշխանության և անվտանգության, Արցախի անվտանգության երաշխավորման, լայն բարեփոխումների և զարգացման օրակարգերի իրականացմանը:

<< կարևորագույն գերխնդիրը եղել և մնում է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահության ձևաչափում դարաբաղյան հիմնախնդրի՝ բացառապես խաղաղ կարգավորման ուղղությամբ գործելը, ինչի հիմքում պետք է ընկած լինեն միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքները, մասնավորապես, ժողովուրդների իրավահավասարության և ինքնորոշման իրավունքը: Արցախի կարգավիճակը և անվտանգության ապահովումը բանակցային գործընթացում Հայաստանի առաջնահերթ գերակայություններն են: Բանակցությունների արդյունավետության համար էական նշանակություն ունի խաղաղությանը նպաստող մթնոլորտի առկայությունը՝ ներառյալ վստահության և անվտանգության միջոցների ամրապնդումը, հակամարտության սրման ռիսկերի նվազեցումը, ագրեսիվ հռետորաբանության բացառումը: Արցախը, որպես հակամարտության հիմնական կողմ, պետք է որոշիչ ձայն և ներգրավվածություն ունենա իրական և տևական խաղաղության հաստատմանն ուղղված հանգուցալուծման գործընթացում:

Հայաստանի արտաքին քաղաքականության օրակարգի գերակայություններից է ցեղասպանությունների և մարդկության դեմ հանցագործությունների կանխարգելման գործընթացի շարունակականության ապահովումը:

Հայաստանի Հանրապետությունը շարունակում է Ռուսաստանի Դաշնության հետ ռազմավարական գործընկերությանն ու դաշնակցային հարաբերությունների հետագա ամրապնդմանն ու ընդլայնմանն ուղղված ջանքերը: ՀՀ-ՌԴ հարաբերությունները նշանավորվում են քաղաքական ակտիվ երկխոսությամբ, տարածաշրջանային և միջազգային հարթակներում շահերի արդյունավետ համադրմամբ, տարածաշրջանում խաղաղության և անվտանգության ապահովմանը, տնտեսական, էներգետիկ և բազմաթիվ այլ ոլորտներում համատեղ նախագծերի իրականացմանն ուղղված միասնական քայլերով: ՀՀ համար առանձնահատուկ կարևորություն ունեն ՀԱՊԿ-ի և ԵԱՏՄ-ի շրջանակներում ընթացող ինտեգրացիոն գործընթացները և մեր գործընկերների հետ միասնական նպատակների շուրջ համատեղ ծրագրերի մշակումն ու իրականացումը:

2018 թվականին տեղի ունեցած թավշյա հեղափոխությունից ի վեր, Հայաստանը շատ ինտենսիվ, ծավալուն քաղաքական և տնտեսական ներգրավվածության մեջ է գտնվում Եվրամիության, ԵՄ անդամ երկրների, Եվրոպական մայրցամաքի բոլոր երկրների հետ: ԵՄ հետ աճող քաղաքական, տնտեսական երկխոսությունը և գործընկերությունն էլ ավելի է ամրապնդվում ՀՀ-ԵՄ հարաբերությունների նոր իրավական հիմքը հանդիսացող Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրով: Զուգահեռաբար Հայաստանն ակտիվորեն ընդլայնում է նաև առանձին Եվրոպական երկրների հետ իր գործընկերային հարաբերությունները: Այս առումով հատկանշական են Գերմանիայի և Ֆրանսիայի հետ Հայաստանի հարաբերությունների ծավալը, ինչպես նաև Կիպրոս-Հայաստան-Հունաստան համագործակցության եռակողմ ձևաչափի ձևավորումը:

Հայաստանի արտաքին քաղաքական առաջնահերթություններից մեկը եղել և մնում է Միացյալ Նահանգների հետ բարեկամական և գործընկերային հարաբերությունների ամրապնդումն ու առավել խորացումը: Թավշյա հեղափոխությամբ սկիզբ առած ժողովրդավարական զարգացումները բարձր գնահատանքի են արժանացել Միացյալ Նահանգներում և դրանով իսկ նոր հնարավորություններ են բացել երկկողմ հարաբերությունների ամրապնդման շարունակականության, համագործակցության նոր հեռանկարների ուղեգծման և նոր ծրագրերի կյանքի կոչման համար: ԱՄՆ-ի հետ ռազմավարական երկխոսության հարթակը համագործակցության օրակարգն ընդլայնելու և խորացնելու նոր հնարավորություններ է պարունակում: Վերջին շրջանում ՀՀ-ԱՄՆ հարաբերություններն աչքի են ընկել տարբեր մակարդակներով և ձևաչափերով հանդիպումների և փոխայցելությունների բարձր դինամիկայով: Այս ամենի հետ մեկտեղ Հայաստանը մեծապես կարևորում է ԱՄՆ շարունակական ներգրավվածությունն ու դերակատարությունը տարածաշրջանային գործընթացներում:

Տարածաշրջանային անվտանգության և զարգացման տեսանկյունից Հայաստանի համար առանձնահատուկ ընդգծվում է երկու անմիջական հարևանների՝ Վրաստանի և Իրանի հետ

բարի դրացիության բազմադարյան պատմական փորձի վրա խարսխված հարաբերությունները: Այդ երկրների հետ համագործակցության զարգացումը նպաստում է էներգետիկ և տրանսպորտային փոխկապակցվածության ընդլայնմանը և դիվերսիֆիկացմանը:

Առանձնահատուկ կարևոր է Չինաստանի հետ հարաբերությունների զարգացումը: Հայաստանը պատրաստակամ է դիտարկել գլոբալ ենթակառուցվածքային ծրագրերին ներգրավվածությունը՝ ելնելով մեր ազգային և տարածաշրջանային օրակարգից:

Որպես Ասիական տարածաշրջանում պատմականորեն կարևոր մասնակցություն ունեցած ժողովուրդ՝ պատրաստակամ է շարունակելու Հնդկաստանի և Ճապոնիայի հետ համագործակցության ընդլայնումը:

Հայաստանի Հանրապետությունն ուշի ուշով հետևում է Մերձավոր Արևելքում ընթացող աշխարհաքաղաքական գործընթացներին: Այս տարածաշրջանի հետ Հայաստանին միավորում են պատմական անցյալն ու ավանդական բարեկամական հարաբերությունները Եգիպտոսի, Լիբանանի, Սիրիայի և Իրաքի հետ: Հայաստանը մտադիր է զարգացնել այդ պատմական կապերը: Հայաստանը հետևողականորեն ընդլայնում է իր ներգրավվածությունը նաև Ծոցի երկրներում: Հայաստանը մտադիր է զարգացնել իր հարաբերությունները Մերձավոր Արևելքի բոլոր երկրների հետ առանց բացառության՝ հիմնվելով իր արտաքին քաղաքական հռչակված սկզբունքների վրա:

Հայաստանն ակտիվ փոխգործակցության մեջ է գտնվում Լատինական Ամերիկայի երկրներից Արգենտինայի, Ուրուգվայի, Բրազիլիայի և Մեքսիկայի հետ:

Որպես համագործակցության նոր և կարևոր ուղղություններ՝ առանձնահատուկ է Կանադայի և Ավստրալիայի հետ զարգացող համագործակցությունը:

Հայաստանի արտաքին և տնտեսական քաղաքականության առաջնահերթությունների շարքում կարևոր տեղ է զբաղեցնում նաև աֆրիկյան մայրցամաքի երկրների հետ սերտ համագործակցությունը: Այս ուղղությունը, թեև բավական երիտասարդ լինելուն, այնուամենայնիվ օժտված է զարգացման և հետագա ընդլայնման ներուժով: Աֆրիկյան ուղղությունը կարևորվում է նաև զարգացման օրակարգի առաջնդման տեսակետից: Կարևորվում է դիվանագիտական ներկայացուցչության հիմնումը Ադիս Աբեբայում, որը նաև Աֆրիկյան Միության կենտրոնակայանն է ու տարածաշրջանի յուրօրինակ դարպասը:

Երկկողմ օրակարգի առաջնդմանը զուգահեռ՝ Հայաստանի Հանրապետությունը նույնքան վճռական է շարունակելու նաև նախաձեռնողական և արդյունավետ բազմակողմ դիվանագիտության վարումը: Արդյունավետ բազմակողմանիությունը ձևավորում է գործողություններին միտված համերաշխություն մեծ ու փոքր պետությունների միջև և հանդիսանում է միջազգային անվտանգության, խաղաղության և զարգացման գրավականը:

ՀՀ-ն մտադիր է շարունակելու ակտիվ և ներառական ներկայությունը բոլոր միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպություններում, այդ թվում ՄԱԿ-ում, ԵԱՀԿ-ում, Եվրոպայի Խորհրդում, ԱՊՀ-ում, Ֆրանկոֆոնիայի միջազգային կազմակերպությունում և այլուր:

Հայաստանը շարունակելու է իր կարևոր ներդրումը միջազգային խաղաղության և անվտանգության օրակարգում, շարունակելու է ջանքեր գործադրել՝ սերտացնելու

համագործակցությունը մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության ընդլայնման ուղղությամբ համապատասխան միջազգային կազմակերպությունների ու կառույցների հետ:

Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքական գերատեսչության կարևորագույն գործառույթն է նաև կառավարության առաջնահերթություն հայտարարված տնտեսական հեղափոխության իրականացմանը նպաստող արտաքին քաղաքական միջավայրի ձևավորումը, այդ թվում՝ արդյունաբերական, գիտելիքահեն, ստեղծագործ և նորարարական Հայաստանի հնարավորությունների ներկայացման, նոր շուկաներ հայկական ընկերությունների մուտքի ապահովման, Հայաստանում ներդրումների և նոր տեխնոլոգիաների ներգրավման միջոցով:

Կարևոր առաջնահերթություն է երկրի, հասարակության բոլոր ոլորտներում կանանց դերի բարձրացումը: Այս առումով առանձնահատուկ կարևոր քայլ էր ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1325 բանաձևի իրականացման Ազգային ծրագրի ընդունումը և այդ ուղղությամբ համարժեք քայլերի ձեռնարկումը:

Արդարադատություն

2020 թվականին ոլորտի առաջնային ռազմավարական նպատակներն են լինելու՝

ՀՀ օրենսդրական ոլորտ: Ոլորտում իրականացվող գործունեությունը պետք է ուղղված լինի Հանրապետության օրենսդրության որակի բարձրացմանը, նոր հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորմանը և օրենսդրության ներքին հակասությունների բացառմանը: Կառավարությունը գործուն քայլեր է ձեռնարկում օրենսդրության զարգացման և կատարելագործման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ դատաիրավական, հարկադիր կատարման, քրեակատարողական, պրոբացիայի, սնանկության, փաստաբանության, հաշտարարության, նոտարական գործունեության, քաղաքացիական կացության ակտերի պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, անձնական տվյալների պաշտպանության, շարժական գույքի նկատմամբ ապահովված իրավունքների գրանցման, հակակոռուպցիոն ոլորտներում: Օրենսդրության շարունակական կատարելագործումը պայմանավորված է ինչպես հասարակական հարաբերությունների զարգացմամբ, այնպես էլ պրակտիկ խնդիրների լուծման և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա գործող օրենսդրություններում փոփոխությունների և լրացումների իրականացման անհրաժեշտությամբ:

Ղատական և իրավական բարեփոխումների ոլորտ: Մշակվել է ընդհանուր ղատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին՝ ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը: 2020 թվականի ընթացքում նախատեսվում է ռազմավարության նախագծից և դրա կարճաժամկետ՝ 2019-2020 թվականների գործողությունների ծրագրից բխող միջոցառումների իրականացում, այդ թվում՝ ուղղված «Փաստահավաք հանձնաժողովի կազմավորման կարգի և գործունեության մասին» օրենքի մշակմանը, հանձնաժողովի ձևավորմանը, Սահմանադրական բարեփոխումների հանձնաժողովի կազմն ու աշխատակարգը սահմանող փաստաթղթի

քննարկմանը և ընդունմանը, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի փոփոխությունների և լրացումների փաթեթի մշակմանը, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում և հարակից օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու վերաբերյալ նախագծերի փաթեթի ընդունմանը, Նոր քրեական օրենսգրքի և քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդունմանը, քաղաքացիական, վարչական դատավարության, սնանկության, առևտրային արբիտրաժի, հաշտարարության, փաստաբանության ոլորտներում օրենսդրության կատարելագործմանը, դատախազության, իրավապահ մարմինների ոլորտների օրենսդրության բարեփոխմանը, էլեկտրոնային արդարադատության համակարգի զարգացմանը:

Հակակոռուպցիոն ոլորտ: Հակակոռուպցիոն ոլորտում նախատեսվում է կառավարության հռչակած հայեցակարգային դրույթների ու սկզբունքների համատեքստում վեր հանել կոռուպցիան ծնող պատճառները, քայլեր ձեռնարկել դրանց վերացման ուղղությամբ, ապահովել կոռուպցիայի համատարած և շարունակական նվազեցումը, ստեղծել կոռուպցիայի նկատմամբ հասարակության և հանրային ծառայողների անհանդուրժողական վերաբերմունք:

Այս առումով «Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրա իրականացման 2019-2022 թվականների միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման ընդունմամբ ամբողջությամբ կվերանայվի հակակոռուպցիոն ինստիտուցիոնալ համակարգը, կսահմանվեն կոռուպցիայի կանխարգելման, կոռուպցիոն հանցագործությունների բացահայտման և հակակոռուպցիոն կրթության և իրազեկման իրականացման գործուն կառուցակարգեր:

«Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրա իրականացման 2019-2022 թվականների միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման ընդունումից հետո 2020 թվականի ընթացքում նախատեսվում է իրագործել հետևյալ միջոցառումները՝

-շահագրգիռ մարմինների և քաղաքացիական հասարակության հետ շարունակական համագործակցության միջոցով մշակել և ընդունել հայտարարագրման համակարգի կատարելագործմանն ուղղված օրենսդրական նախագծերի փաթեթը,

-զարգացնել հակակոռուպցիոն ինստիտուցիոնալ համակարգը, այդ թվում՝ մշակել Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի գործունեության ապահովմանն ուղղված ենթաօրենսդրական ակտերի նախագծերը,

-շահագրգիռ մարմինների և քաղաքացիական հասարակության հետ շարունակական համագործակցության միջոցով մշակել «Հակակոռուպցիոն կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը և հարակից օրենքի նախագծերի փաթեթը,

-շահագրգիռ մարմինների և քաղաքացիական հասարակության հետ շարունակական համագործակցության միջոցով մշակել իրական սեփականատերերի բացահայտմանն ուղղված իրավական ակտերի նախագծերի փաթեթը,

-իրականացնել հակակակոռուպցիոն ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի կատարման նկատմամբ մշտադիտարկում, գնահատման գործընթացի համակարգում, պարբերական հաշվետվությունների կազմում,

-շարունակել համագործակցությունը միջազգային կազմակերպությունների հետ՝ միջազգային պարտավորությունների գնահատման գործընթացներում մասնակցելու, վերջիններիս շրջանակներում Հայաստանին տրված հանձնարարականների արդյունավետ իրականացումն ապահովելու նպատակով,

-շարունակել իրականացնել ներպետական օրենսդրության և փորձի կատարելագործմանն ուղղված միջոցառումներ՝ հաշվի առնելով ՀՀ կառավարության 2018 թվականի ծրագրով սահմանված Պայքար կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ՝ բաժնի պահանջները,

-նախաձեռնել և շարունակել կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետ իրականացմանն ուղղված այլ միջոցառումներ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտ: Կառավարությունը ձեռնամուխ է եղել Մարդու իրավունքների պաշտպանության նոր ազգային ռազմավարության և դրանից բխող 2020-2022 թվականների Գործողությունների ծրագրի մշակման աշխատանքներին (այսուհետ՝ Ռազմավարական փաստաթղթեր):

Ռազմավարական փաստաթղթերի ընդունումը սահմանվել է որպես Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրի կատարումն ապահովող միջոցառում: Այս համատեքստում արդեն իսկ մշակվել է Ռազմավարական փաստաթղթերի տեսլականը և տեղադրվել e-draft.am կայքում՝ հանրային քննարկման:

Ավելին, կառավարությունը հանձն է առնում Ռազմավարական փաստաթղթերը մշակել իրավասու մարմինների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և միջազգային գործընկերների ներգրավմամբ և ակտիվ մասնակցությամբ:

Առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության ծրագրով սահմանված՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտի առաջնահերթություններով՝ առանձնացվել են հետևյալ հնարավոր ռազմավարական գերակա ուղղությունները՝

-կյանքի իրավունք և խոշտանգումների արգելք,

-հավասար հնարավորությունների ապահովում (բոլորի՝ օրենքի առջև հավասարություն, խտրականության բացառում, խոցելի խմբերի պաշտպանություն),

-դատական պաշտպանության ու արդար դատաքննության իրավունքներ,

-սոցիալական և տնտեսական իրավունքներ (բավարար կենսապայմանների ապահովում, որակյալ բժշկական ապահովության / առողջապահության իրավունք, տնտեսական գործունեության ազատություն, որակյալ կրթության իրավունք, աշխատանքային ու սոցիալական իրավունքներ):

Ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի արդյունավետ իրականացման, մշտադիտարկման և գնահատման համար առաջարկվում է կազմավորել Համակարգող

խորհուրդ, որի աշխատանքներում ներգրավված կլինեն Ազգային ժողովի պատգամավորներ, քաղաքացիական հասարակության և միջազգային մասնագիտացված կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

Գործողությունների ծրագրի արդյունավետ իրականացման և գնահատման նպատակով առաջարկվում է ներդնել հաշվետվությունների համակարգ, ներառյալ՝ էլեկտրոնային առցանց տիրույթում, որի միջոցով հնարավոր կլինի հընթացս համակարգել և վերահսկել գործողությունների կատարումը: Միաժամանակ նախատեսվում է նաև ստեղծել միասնական համացանցային հարթակ, որտեղ կտեղադրվեն ազգային ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի վերաբերյալ նյութերը, հնարավորություն կստեղծվի մասնակցելու հանրային քննարկումներին:

Ռազմավարական փաստաթղթերի ընդունման արդյունքում կստեղծվի մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտի մեկ ամբողջական՝ համապարփակ քաղաքական փաստաղթուղթ, որը համակարգված ձևով՝

ա) կարտացույի մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում կառավարության կողմից իրականացվող հիմնական քաղաքականությունը,

բ) կտա թիրախային լուծումներ մարդու իրավունքների պաշտպանության տարբեր բնագավառներում առկա խնդիրներին՝ քաղաքականության շարունակականություն ապահովելու նպատակով,

գ) կստեղծի լրացուցիչ երաշխիքներ քաղաքացիների և հատկապես՝ խոցելի խմբերի իրավունքների պաշտպանության համար,

դ) կբարելավի գործողությունների կատարման համակարգման, մշտադիտարկման և գնահատման ինստիտուցիոնալ համակարգը, կապահովի գործընթացի ներառականությունը և հանրային հաշվետվողականությունը:

Էլեկտրոնային արդարադատության և ինովացիոն ծրագրերի ոլորտ: Նախատեսվում է կառավարության կողմից ներդրված էլեկտրոնային համակարգերի և հարթակների շարունակական զարգացում, ինչպես նաև նորարար ծրագրերի իրականացում: Նախատեսվում է նաև պետական իշխանության մարմինների սպասարկման գրասենյակների գործառնություններ իրականացնող օպերատորների կողմից մատուցվող ծառայությունների ցանկի ընդլայնում և մատուցման որակի բարելավում:

Արխիվային գործի ոլորտ: Արխիվային պահպանությունում գտնվող արխիվային ֆոնդերի և փաստաթղթերի և նյութերի կազմի ու բովանդակության բացահայտման տեղեկատվորոնողական միջոցների (այդ թվում՝ տվյալների էլեկտրոնային շտեմարանների) ստեղծման ու կատարելագործման, արխիվային փաստաթղթերի ու նյութերի վերականգնման և թվայնացման բնօրինակ վավերագրական արժեքների ապահովագրական պատճենների ստեղծման բնագավառներում նախատեսվում են իրականացնել շարունակական ծրագրավորված աշխատանքներ ու միջոցառումներ:

Անձնական տվյալների պաշտպանության ոլորտ: Նախատեսվում է ապահովել անձնական տվյալների պաշտպանության ավելի բարձր մակարդակ, մասնավորապես՝ ներդաշնակեցնել

անձնական տվյալների մշակում նախատեսող օրենսդրական դաշտը, մշակել օրենսդրական փոփոխությունների նախագծեր, անձնական տվյալների մշակում նախատեսող նոր ընդունվող, ինչպես նաև գործող իրավական ակտերի համապատասխանեցում «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված՝ անձնական տվյալների մշակման սկզբունքներին, ավելացնել անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքի վերաբերյալ ինչպես անձնական տվյալներ մշակողների, այնպես էլ լայն հասարակության իրազեկվածությունը, ինչպես նաև հզորացնել անձնական տվյալների պաշտպանության լիազոր մարմնի մարդկային ռեսուրսների, մասնագիտական, նյութական և տեխնիկական կարողությունները:

Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման ոլորտ: Նախատեսվում է համապատասխանեցնել քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման ոլորտը կանոնակարգող իրավական ակտերը ՀՀ-ում ներդրված քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման «մեկ պատուհան» ծառայության շրջանակներում կիրառվող սկզբունքներին, ինչպես նաև մշակել և գործարկել «Էլեկտրոնային ՔԿԱԳ» տեղեկատվական և ինտերակտիվ էլեկտրոնային հարթակ՝ ապահովելով քաղաքացիների կողմից քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման կամ դրանից բխող այլ գործառնությունների կատարման համար էլեկտրոնային դիմումների ընդունումը և դրանց հիման վրա պահանջվող գործառնությունների կատարումը էլեկտրոնային ձևաչափով:

Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման ռեգիստրի ոլորտ: Նախատեսվում է իրավաբանական անձանց պետական գրանցման գործընթացի արդյունավետության բարձրացման և տեղեկատվության հասանելիության ապահովմանն ուղղված շարունակական աշխատանքների իրականացում, այդ թվում՝ իրավաբանական անձանց պետական գրանցման ռեգիստրի արխիվների թվայնացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում, էլեկտրոնային եղանակով մատուցվող ծառայությունների ընդլայնում, օրենսդրական բարեփոխումներ՝ ուղղված իրավաբանական անձանց պետական գրանցման ոլորտում մատուցվող ծառայությունների մատչելիության ապահովմանը:

Քրեակատարողական և պրոբացիայի ոլորտ: Քրեակատարողական համակարգում իրավիճակը բարելավելու, ինչպես նաև ոլորտի շարունակական զարգացումն ապահովելու համար հիմնական նպատակը լինելու է միջազգային չափանիշներին համահունչ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մեխանիզմների կատարելագործումը, դատապարտյալների պահման պայմանների բարելավումը, անչափահաս դատապարտյալների պահման պայմանների բարելավումը, քրեակատարողական հիմնարկներում գտնվող հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի պայմանների ապահովումը, քրեակատարողական հիմնարկներում գտնվող անձանց բժշկական օգնության և սպասարկման պայմանների բարելավումը, դատապարտյալների և պրոբացիայի շահառուների վերասոցիալականացումը, քրեակատարողական հիմնարկների օպտիմալացումն ու արդիականացումը, քրեակատարողական ծառայության և քրեակատարողական հիմնարկների կառավարման մոդելի և կադրային քաղաքականության կատարելագործումը, կոռուպցիայից

զերծ մշակույթի ձևավորումը, պրոբացիայի ծառայության գործունեության արդյունավետության բարձրացումը, կադրային քաղաքականության վերանայումը:

Պրոբացիայի ինստիտուտի կենսագործման նպատակով 2020 թվականի ընթացքում կշարունակվեն իրագործվել մի շարք միջոցառումներ: Մասնավորապես՝ նախատեսվում է զարգացնել պրոբացիայի պետական ծառայության կարողությունները, գործարկել էլեկտրոնային հսկողության համակարգը՝ ըստ փուլերի, մշակել և փորձարկել պրոբացիայի շահառուների վերասոցիալականացմանն ուղղված միջոցառումներ և ծրագրեր, ներդնել պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատման վերաբերյալ զեկույցի տրամադրման համար գնահատման գործիք, ազատությունից զրկելուն այլընտրանք հանդիսացող խափանման միջոցների ամրագրում:

Ներման ոլորտ: Ներում շնորհելու ինստիտուտն առավել արդյունավետ, թափանցիկ և հաշվետու դարձնելու նպատակով նախատեսվում է ներման խնդրագիր ներկայացրած անձանց օրենքով սահմանված իրավունքների իրացման գործընթացի և անձնական տվյալների պաշտպանության ապահովում:

Սփյուռք

Կառավարությունը սփյուռքի բնագավառում կարևորում է հետևյալ հիմնական ուղղությունները՝

1. **Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացումը և ամրապնդումը**, ինչը կնպաստի Հայկական Սփյուռքի հայապահպանությանն ուղղված խնդիրների լուծմանը, ինչպես նաև Սփյուռքում հայկական հարցի միջազգայնացմանը: Սփյուռքի մասնակցությունը Հայաստանի տնտեսական կյանքին դարձել է առավել կազմակերպված ու նպատակային: Անուրանալի է Սփյուռքի դերակատարությունը Հայրենիքում այնպիսի ոլորտների զարգացմանը, ինչպիսիք են՝ զբոսաշրջությունը, գյուղատնտեսությունը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաները և ծառայությունները: Կարևորվում է Հայաստանի և Սփյուռքի միջև կրթական՝ մշակութային և երիտասարդական հաղորդակցության՝ ճանաչողության և տեղեկացվածության մակարդակի բարձրացումը,

2. **Հայաստանի Հանրապետության համագործակցությունը միջազգային կազմակերպությունների հետ**, Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությունը միջազգային կառույցներին՝ ի նպաստ Հայաստանի Հանրապետությունում մի շարք ոլորտներում առկա խնդիրների:

Կրթություն

Պետական քաղաքականության մեջ կրթությունը գերակայությունների շարքում շարունակում է մնալ որպես ազգային արժեք և երկրի սոցիալ-տնտեսական առաջընթացն ապահովող հիմնարար գործոն: Մարդկային կապիտալի կայուն զարգացումը հնարավոր է ապահովել կրթության որակի, արդյունավետության և մատչելիության բարձրացման միջոցով:

Հանրակրթության ոլորտում կշարունակվեն հիմնական բարեփոխումները, որոնց նպատակն է միջնակարգ կրթության որակի բարձրացումը, բնակչության բոլոր խավերի համար որակյալ կրթության հավասար մատչելիության ապահովումը միջնակարգ դպրոցի բոլոր

(ինչպես նաև՝ նախադպրոցական) մակարդակներում և համակարգի արդյունավետության շարունակական բարձրացումը:

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կրթության բարելավման ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է շարունակել աջակցել կրթության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումներին, այդ թվում՝ նախադպրոցական հաստատությունների հիմնմանը այն համայնքերում, որտեղ չեն գործում մանկապարտեզներ: Մշակվել են նախադպրոցական կրթության տրամադրման այլընտրանքային մոդելներ, որոնց արդյունքում հաշվի կառնվեն սովյալ համայնքի առանձնահատկությունները:

Շարունակվելու են տարրական դասարանների աշակերտներին, ինչպես նաև սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաներին և սահմանամերձ համայնքների սովորողներին անվճար դասագրքերով ապահովելու քաղաքականությունը, հանրապետության դպրոցների ինտերնետային ցանցի սպասարկման և համակարգչային սարքավորումների պահպանման, շարժական ինտերնետային կայանի շահագործման աշխատանքները, իրականացվելու են հեռավար կրթության լիարժեք ներդրմանն ուղղված քայլեր:

Սովորողների մոտ ճարտարագիտական, գիտական և համակարգային մտածողության զարգացման նպատակով դպրոցներում կիրականացվեն մի շարք միջոցառումներ:

«Դպրոցահասակ երեխաներին սննդով ապահովում» ծրագրի շրջանակում սննդով կապահովվեն ՀՀ Արարատի, Սյունիքի, Վայոց Ձորի, Տավուշի, Շիրակի, Արագածոտնի մարզերի և 2020 թվականի սեպտեմբերից՝ Քեղարքունիքի մարզի հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում և դպրոցի նախապատրաստման խմբերում (նախակրթարաններում) ընդգրկված երեխաները:

Շարունակվելու են ՀՀ հեռավոր, սահմանամերձ, լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրերը մանկավարժական կադրերով համալրելու աշխատանքները, ինչպես նաև տրանսպորտային ծախսերի փոխհատուցման գումարների տրամադրումը մարզերի՝ իրենց բնակավայրերից դուրս աշխատող մանկավարժներին և սովորողներին:

Սեյսմիկ և այլ վտանգների տեսանկյունից իրականացվելու են աշխատանքներ կապված դպրոցների շենքերի բարելավման, աղետների պատրաստվածության ու արձագանքման կարողությունների հզորացման ուղղություններով, բարելավվելու են փոքրաթիվ աշակերտակազմ ունեցող հանրակրթական դպրոցների ուսումնական գործընթացի բնականոն և համակողմանի կազմակերպմանն առնչվող հարցերը:

Համընդհանուր ներառական կրթության համակարգի ներդրման նպատակով ՀՀ Քեղարքունիքի և ՀՀ Կոտայքի մարզերում կստեղծվեն տարածքային մանկավարժահոգեբանական աջակցության կենտրոններ կամ այդ ծառայությունները կպատվիրակվեն:

Շարունակվելու են արտադպրոցական կրթական նոր ծրագրերի մշակման և ներդրման գործընթացները, որոնք կնպաստեն սովորողների հետաքրքրությունների և նախասիրությունների բավարարմանը, հոգևոր, գեղագիտական, ֆիզիկական,

ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը, հայրենասիրական դաստիարակությամբ, կիրառական և հումանիտար գիտելիքների կատարելագործմանը:

Մասնագիտական կրթության բնագավառում կիրականացվեն մի շարք միջոցառումներ՝ ուղղված մասնագիտական կրթության որակի բարելավմանը, աշխատաշուկայի և միջազգային չափանիշներին ու պահանջներին համապատասխան կադրերի պատրաստման կարողությունների հզորացմանը, եվրոպական կրթական տարածքին ինտեգրմանը, կրթության որակի ապահովմանը, սոցիալապես խոցելի խավերի համար մասնագիտական կրթության մատչելիության և հասանելիությանը:

Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ոլորտում առաջնային խնդիրներն են լինելու ուսուցման կազմակերպման նոր մոդելների ներդրումը (աշխատանքի վրա հիմնված), համակարգի բովանդակային արդիականացումը, ուսումնական հաստատությունների բարեկարգումը և ժամանակակից ուսումնական միջավայրի ստեղծումը:

Բարձրագույն մասնագիտական կրթության ոլորտում կարևորվելու են պետական ֆինանսավորման մեխանիզմների մշակումը և զուգահեռ ներդրումը՝ կախված բուհերի հավատարմագրման արդյունքներից, ՀՀ պետական և ոչ պետական բուհերի գործունեության համար արդար մրցակցային դաշտի և հավասար հնարավորությունների ստեղծումը:

Սկյուռքի հետ տարվող աշխատանքները հիմնականում ուղղված կլինեն աջակցելու Սկյուռքի կրթօջախների գործունեությանը՝ նպաստելով հայապահպանման խնդիրների լուծմանն ու միջմշակութային երկխոսության զարգացմանը:

Առաջնային են լինելու նախադպրոցականից մինչև հետբուհական կրթության որակի, մասնավորապես՝ սովորողների, միջավայրի, ծրագրերի և ուսումնական նյութերի բովանդակության, գործընթացների, ինչպես նաև վերջնարդյունքների որակի բարելավումն ըստ ներպետական և միջազգային ցուցիչների:

Գիտության ոլորտ

Հայաստանի Հանրապետության գիտության ոլորտը պետք է լինի միջազգայնորեն մրցունակ, եվրոպական հետազոտական տարածքի հետ ինտեգրված, տնտեսության մրցունակությանը և անվտանգությանն անմիջականորեն նպաստող համակարգ: Այդ նպատակակետի ձեռքբերման համար անհրաժեշտ է իրականացնել գիտության ոլորտի բարեփոխումներ՝ ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության բարձրացմամբ և այդ արդյունավետության գնահատման հստակ, արդի պահանջներին համապատասխան չափանիշների ներդրմամբ:

2020 թվականին առաջնահերթ գերակա խնդիրներն են՝

- գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացումը, կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորման մեխանիզմների ներդրումը,

- միջազգայնորեն մրցունակ հիմնարար ուսումնասիրությունների, տնտեսության պահանջներից բխող կիրառական հետազոտությունների, ինչպես նաև երկակի նշանակություն ունեցող գիտելիքների ձեռքբերմանն ուղղված գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը,

- գիտական կադրերի վերարտադրության արդյունավետ համակարգի ներդրումը, գիտության ենթակառուցվածքների արդիականացումը,

- գիտական, գիտակրթական և գիտատեխնոլոգիական գերազանցության կենտրոնների ստեղծումը՝ բեկումնային զարգացում ապահովող որոշ տեխնոլոգիական ոլորտներում,

- կրթություն-գիտություն կապի ամրապնդումը՝ ձևավորելով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների և գիտական կազմակերպությունների ցանցեր՝ ապահովելով ուսանողների, պրոֆեսորադասախոսական կազմի և գիտաշխատողների ազատ տեղաշարժի իրավունքը ցանցի կազմակերպությունների մեջ,

- հայագիտական հետազոտությունների առաջանցիկ զարգացման ապահովումը, այդ թվում՝ միջազգային համագործակցության զարգացում:

Վերոնշյալ գերակա խնդիրների լուծմանն ուղղված միջոցառումներն են՝

- գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բնագավառում կատարողականի վրա հիմնված պետական ֆինանսավորման մեխանիզմների ներդրումը,

- գիտության ոլորտի օպտիմալացման և կառուցվածքային բարեփոխումների ծրագրի մշակումը և ներդրումը,

- տնտեսության պահանջներից բխող հետազոտությունների պատվերների ձևավորման մեխանիզմների մշակումը և ներդրումը,

- երկակի նշանակության ծրագրերի իրականացում,

- գիտության ոլորտ երիտասարդ կադրերի ներգրավման ծրագրի մշակումը և ներդրումը,

- օտարերկրյա պետություններում աշխատող գիտական և (կամ) գիտակրթական կադրերի վերահնտեգրման ծրագրերի իրականացումը,

- միջազգային չափանիշներին համապատասխան գիտական հետազոտություններ իրականացնելու պայմանների ձևավորման մեխանիզմների մշակումը և ներդրումը,

- գիտանորարարական ենթակառուցվածքների ստեղծման աջակցության մեխանիզմներ ներդրումը,

- Եվրոպական հետազոտական տարածքում խելացի մասնագիտացման տիրույթի ձեռքբերմանն ուղղված ծրագրերի իրականացումը,

- հայագիտական հետազոտությունների առաջանցիկ զարգացման ապահովումը, այդ թվում՝ միջազգային համագործակցության զարգացման մակարդակի բարձրացումը:

Մշակույթ

2020 թվականի ոլորտի զարգացման հիմնական ուղղություններն են հանդիսանալու՝

-մշակութային ժառանգության (նյութական և ոչ նյութական) պահպանությունը, վերականգնումն ու սերունդներին փոխանցումը, դրանց նպատակային օգտագործումն ու հանրահռչակումը, ժամանակակից մշակութային զարգացումներին հանրության լիիրավ մասնակցությունը, տեղեկատվական հասանելիության ապահովումը,

-ազգային հենքի վրա ժամանակակից արվեստի զարգացումը, մշակութային արտադրանքի տարածումը, ստեղծագործող երիտասարդության ներուժի բացահայտումը և ստեղծագործական գործընթացների խթանումը,

-գրականության զարգացումն ու տարածումը, տեղեկատվության ձեռքբերման և մամուլի աջակցումը,

-մշակութային և գեղարվեստական կրթության համակարգի զարգացումը, մանուկների և պատանիների գեղագիտական դաստիարակության ապահովումն ու խթանումը,

-մշակութային ծառայությունների ապակենտրոնացումը և համաչափության ապահովումը,

-միջազգային համագործակցության ընդլայնումը, արտերկրում հայկական մշակույթի տեղորոշումը և հանրահռչակումը,

-ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի և էթնիկ ինքնության պահպանումը:

Մշակութային ժառանգության ծրագրի շրջանակներում կշարունակվեն պահպանության աշխատանքները՝ ուղղված ՀՀ տարածքում և արտերկրում գտնվող մշակութային արժեքների և պատմամշակութային հուշարձանների հաշվառմանն ու գիտական ուսումնասիրությունների իրականացմանը, նյութական և ոչ նյութական ժառանգության անխաթար պահպանմանը և վերականգնմանն ու սերունդներին փոխանցմանը, հանրահռչակմանն ու ժամանակակից մշակութային զարգացումներին հանրության լիիրավ մասնակցությանը, տեղեկատվական հասանելիության ապահովմանը:

Պրքի և գրչության ծրագրի շրջանակում իրականացվող ծրագրերն ուղղված կլինեն գրականության զարգացմանն ու տարածմանը, տպագիր արտադրանքի միջոցով հոգևոր-մշակութային ժառանգության փոխանցմանը, ՀՀ տարածքում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների համար լույս տեսնող լրատվամիջոցների և պարբերականների գործունեության շարունակականությանը, գրքի միջազգային ցուցահանդեսներին մեր երկրի մասնակցությանը, հանրապետական գրական ծրագրերի (փառատոններ, շնորհանդեսներ, հոբելյանական ցերեկույթներ, վարպետության դասեր, ընթերցումներ, քննարկումներ և այլն) կազմակերպմանը, ստեղծագործողների և մշակութային հետազոտողների աշխատանքների խթանմանը, գրադարանների գրքային հավաքածուների համալրմանն ու պահպանմանը, ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ գրավոր ժառանգության (անձեռնմխելի հավաքածուներ) թվայնացմանը, տեղեկատվական շտեմարանների շարունակական զարգացմանը, գրադարանային հավաքածուների օգտագործման մատչելիության ապահովմանը, ոլորտի մասնագետների վերապատրաստմանը, միջազգային համագործակցության ընդլայնմանը, մատենագիտական տվյալների կազմմանն ու հրապարակմանը, հանրությանը մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացմանը:

Կինեմատոգրաֆիայի ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործընթացները ուղղված կլինեն խաղարկային, մուլտիպլիկացիոն և վավերագրական կինոնկարների արտադրության աջակցմանը, կինո-ֆոտո-ֆոնո հավաքածուի պահպանմանը, կինոարվեստի պրոպագանդանը, տարածմանը, մատչելիության ապահովմանը, հայկական կինոյի ավանդույթների շարունակականության ապահովմանը:

Արվեստների ծրագրի շրջանակներում իրականացվող ծրագրերը նպատակաուղղված կլինեն ազգային արժեհամակարգի հիման վրա ստեղծված հայ ժամանակակից թատերարվեստի, երաժշտարվեստի, պարարվեստի և կերպարվեստի զարգացմանն ու

միջազգային ասպարեզում հանրահռչակմանը, ստեղծագործական և գեղարվեստական բարձր նշանողի պահպանմամբ և հանրության տարբեր շերտերի մշակութային պահանջարկին համապատասխան մշակութային արտադրանքի և ծառայությունների մատուցման գործընթացի ապահովմանը, մշակութային ենթակառուցվածքների արդիականացմանը, մշակութային ծառայությունների որակի բարելավմանն ու մատչելիության ապահովմանը, ստեղծագործական ներուժ ունեցող անհատների դրսևորմանը և նրանց գործունեության համար բարենպաստ դաշտի ստեղծմանը, նորարարական մտահղացումների խթանմանը, երիտասարդ ստեղծագործողներին միջազգային մշակութային գործընթացներին ինտեգրման աջակցմանը, ոլորտում գործող ստեղծագործական միությունների և հասարակական կազմակերպությունների հետ համագործակցության ընդլայնմանը և մրցակցային դաշտի ձևավորմանը:

Մշակութային և գեղագիտական դաստիարակության ծրագիրը նպատակաուղղված է կադրերի պատրաստման պետպատվերի համակարգի կատարելագործմանը, մշակութային կրթության որակի բարձրացմանը, մասնագետների կրթության շարունակականության և մատչելիության ապահովմանը, ՀՀ ապագա քաղաքացիների գեղագիտական դաստիարակության ձևավորմանը նպաստող ծրագրերի իրականացմանը, մանկապատանեկան տարիքի երեխաների, ներառյալ սոցիալապես անապահով, բազմազավակ ընտանիքների, հաշմանդամ, առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների կրթության իրականացման պայմանների մատչելիության և որակի ապահովմանը:

Մարզերի մշակութային զարգացման ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործընթացներն ուղղված կլինեն մարզերում մշակութային կյանքի և մշակութաստեղծ գործունեության ակտիվացմանը, համայնքներում մշակույթի հասանելիության և մշակութային կյանքին մարզային բնակչության ընդգրկվածության ընդլայնմանը, մշակութային միջոցառումների կազմակերպմանն ու իրականացմանը, համայնքային մշակույթի և ազատ ժամանցի կազմակերպմանը, համայնքային ենթակառուցվածքային մշակույթի տների, ակումբների և կենտրոնների հիմնանորոգմանը, կառուցմանը և նախագծմանը:

Ազգային արխիվի ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործընթացները նպատակաուղղված են ՀՀ ազգային արխիվային հավաքածուի պահպանության, համալրմանը, հաշվառմանը, արխիվային փաստաթղթերի վերանորոգմանը, փաստաթղթերի գիտատեխնիկական մշակմանը, ՀՀ արխիվային հավաքածուի փաստաթղթերի թվայնացման աշխատանքների իրականացմանը, ֆիլմերի թվայնացմանը, նորագույն տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ տեղեկությունների էլեկտրոնային շտեմարանի ստեղծման աշխատանքների իրականացմանը, հանրության կողմից արխիվային նյութերի օգտագործման ապահովմանը:

Սպորտ

Մեծ նվաճումների սպորտի ծրագրի շրջանակում կշարունակվեն օլիմպիական հերթափոխի և բարձրակարգ մարզիկների պատրաստման, բնակչության ֆիզիկական դաստիարակության ապահովման, Հայաստանի Հանրապետությունում գործող մանկապատանեկան

մարզադպրոցներում աշխատող մարզիչ-մանկավարժների վերապատրաստման, ֆիզկուլտուրային-առողջարարական զանգվածային, հանրապետական և մարզային միջոցառումների անցկացման, հաշմանդամային սպորտին, մարզական-հասարակական կազմակերպություններին պետական աջակցության գործընթացները:

Մասսայական սպորտին ուղղված միջոցառումների շրջանակում կշարունակվեն ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի ոլորտի իրավական դաշտի կատարելագործումը, ՀՀ մարզերում և ԱՀ-ում հանրապետական մարզական փառատոնների նախագորակոչային և զորակոչային տարիքի երիտասարդության հանրապետական ռազմամարզական, հանրապետական ուսանողական մարզական, ՀՀ գյուղական մարզական, տարեցների հանրապետական խաղերի կազմակերպումը:

Երիտասարդության հարցերի ոլորտում կառավարության կողմից վարվող պետական քաղաքականությունը միտված է հասարակական, քաղաքական զարգացումներին նրանց մասնակցության աստիճանի բարձրացմանը, երիտասարդության գործունեությունն ապահովող իրավական դաշտի զարգացմանը, երիտասարդության շրջանում հոգևոր-մշակութային և գիտական մակարդակի բարձրացմանը, ազատ ժամանցի ակտիվ և նպատակային կազմակերպմանը, առկա սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների ուսումնասիրմանը և երիտասարդների կենսապայմանների բարելավմանը, տաղանդավոր երիտասարդների հայտնաբերմանը և խրախուսմանը, երիտասարդության շրջանում հայրենասիրական դաստիարակության, քաղաքացիական գիտակցության բարձրացմանը, միջազգային երիտասարդական կառույցների հետ համագործակցության ընդլայնմանը, երիտասարդությանը լիակատար ինքնադրսևորման և անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովմանը:

Առողջապահություն

Բնակչության առողջության պահպանման և բարելավման հիմնախնդիրները դիտարկվում են որպես պետության կայուն զարգացումը պայմանավորող հիմնական գործոններից և ազգային անվտանգության ապահովման առաջնահերթություններից մեկը: Առողջապահության ոլորտի գործունեության բարելավման և զարգացման քաղաքականության հիմքում որդեգրվել է ապահովել յուրաքանչյուր քաղաքացու առողջության պահպանման սահմանադրական իրավունքը՝ բուժօգնության տրամադրման հավասարություն, արդարություն, մատչելիություն, բժշկական օգնության որակի ապահովում:

Ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունն ուղղված է լինելու հանրային առողջապահական ծառայությունների հզորացմանը, հիվանդությունների կանխարգելմանը, առողջ կենսակերպի համար պայմանների ստեղծմանը:

Պետական առողջապահական ծախսերի նպատակայնության հետևողական բարձրացման, հատկացվող ֆինանսական միջոցների վերահսկման և մատուցվող ծառայությունների որակի կառավարման գործուն մեխանիզմների շարունակական բարելավման շնորհիվ առողջապահական համակարգի շահառուն ստիպված չի լինի հավելյալ վճարել պետության կողմից անվճար և արտոնյալ պայմաններով մատուցվող ծառայությունների համար և կստանա որակյալ բժշկական օգնություն և ծառայություններ: Անվճար բժշկական օգնությունը պետք է

տրամադրվի միայն սոցիալական արդարության սկզբունքի հիման վրա: Միաժամանակ պետությունը պետք է կանգնած լինի անհետաձգելի բժշկական օգնության կարիք ունեցող ցանկացած մարդու կողքին:

Առողջության առաջնային պահպանման, մոր և մանկան առողջապահական, վերարտադրողական առողջության պահպանման ծառայությունները լինելու են պետության առաջնահերթությունը:

Հանրային առողջապահական ծառայությունների հզորացման ոլորտում կառավարությունն ապահովելու է հանրային առողջապահության միասնական պետական քաղաքականության մշակումը և իրականացումը, օրենսդրական դաշտի բարելավումը, վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների առաջացման և տարածման պատճառների ուսումնասիրությունը և դրանց կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը: Բնակչության հիգիենիկ և հակահամաճարակային անվտանգության բնագավառում տարվող քաղաքականության հիմնական նպատակն է բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովումը, մարդու օրգանիզմի վրա շրջակա միջավայրի վնասակար ու վտանգավոր գործոնների ազդեցության նվազեցումը՝ սանիտարահամաճարակային կանոնների և նորմերի, հիգիենիկ նորմատիվների պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության միջոցով:

Շարունակվելու են աշխատանքները հանրային առողջության համար վտանգ ներկայացնող իրավիճակներին արձագանքման կատարելագործման, համընդհանուր լաբորատոր ցանցի և լաբորատոր համակարգի շարունակական զարգացման, առողջ ապրելակերպի քարոզչության, աշխատողների առողջության պահպանման հիմնական կանոնների ու նորմերի սահմանման և կիրառմանն ուղղություններով:

Արտահիվանդանոցային և հիվանդանոցային առողջապահական ծառայությունների որակի, մատչելիության, հասանելիության ապահովման ոլորտում բժշկական օգնության կազմակերպման որակի բարձրացման առումով՝ բժշկական ծառայությունների որակի կառավարման նպատակով փուլ առ փուլ ներդրվելու են ապացուցողական բժշկության վրա հիմնված բժշկական օգնության տրամադրման չափորոշիչները: Կառավարությունը շարունակելու է մարզային բժշկական կազմակերպությունները (առողջության առաջնային պահպանման օղակի և հիվանդանոցային) վերանորոգելու, վերակառուցելու և վերազինելու ծրագրի իրականացումը՝ հանրապետության ամբողջ տարածքում հասանելի դարձնելով ժամանակակից բժշկական ծառայությունները: Աշխատանքներ են իրականացվելու ոլորտը նորագույն սարքավորումներով վերազինելու և միասնական էլեկտրոնային համակարգ ներդնելու ուղղություններով:

Առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ մատուցող բժշկի (տեղամասային թերապևտ, մանկաբույժ, ընտանեկան բժիշկ) գործառույթները առավելագույնս ուղղվելու են հիվանդությունների կանխարգելմանն ու վաղ հայտնաբերմանը:

Մոր ու մանկան առողջության պահպանման ծառայությունների բարելավման ոլորտում կառավարությունը նպաստելու է մոր և մանկան առողջության ցուցանիշների բարելավմանը՝

ուղղորդված առողջապահական ծրագրային միջոցառումների իրականացման միջոցով ապահովելու է մոր ու մանկան առողջության առաջնային պահպանման համակարգում կանխարգելիչ ծրագրային ուղղությունների ուժեղացումը:

Առողջապահական կադրային ներուժի ապահովման ոլորտում իրականացվելու են աշխատանքներ բուժաշխատողների մասնագիտական գիտելիքների և հմտությունների շարունակական բարելավման ուղղությամբ: Ներդրվելու են մեխանիզմներ առողջապահական կադրային ներուժի տարածքային օպտիմալ բաշխման, մարզային առողջապահական կազմակերպությունները որակյալ կադրերով ապահովելու և բժշկի աշխատանքը մարզում հնարավորինս խրախուսելու համար:

Դեղերի անվտանգության, արդյունավետության և որակի ապահովման ոլորտում աշխատանքներ կիրականացվեն հանրապետությունում անվտանգ, արդյունավետ, որակյալ և մատչելի դեղեր ունենալու ուղղությամբ՝ դեղային ազգային քաղաքականության մշակման, դեղերի շրջանառության բոլոր փուլերի կանոնակարգման, այս ոլորտի պետական վերահսկողության բարելավման, հայրենական արտադրության դեղերի մրցունակության ապահովման և տեղական դեղարտադրության խրախուսման միջոցով:

Շարունակվելու են լրացուցիչ միջոցներ ուղղվել պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում կյանք փրկող գլխուղեղի սուր և/կամ ենթասուր իշեմիկ կաթվածների թրոմբոլիտիկ բուժման և մեխանիկական թրոմբէկտոմիա ծառայության զարգացմանը:

Վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը ռազմավարական մեկ այլ կարևոր նպատակ է, որի շրջանակներում ապահովվելու է առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման, ախտորոշման ու կանխարգելման ճանապարհով բնակչության առողջության հիմնական ցուցանիշների բարելավում և այդ հիվանդությունների բարդությունների, հաշմանդամության և մահացության ցուցանիշների կրճատում, ինչպես նաև վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացության նվազեցում, կառավարելի վարակիչ հիվանդություններից մահվան դեպքերի կանխում և վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ բնակչության անընկալության ապահովում:

Առողջապահության նախարարության հիմնական խնդիրներից է հանրապետությունում ուռուցքաբանական ծառայությունների շարունակական բարելավումը: Ուռուցքաբանական վիրահատությունների գների վերանայման, ճառագայթային բուժման դեպքերի, քիմիաթերապիայի դեղերի ցանկի ընդլայնման և պետության կողմից երաշխավորված անվճար պալիատիվ ծառայության ներդրման միջոցով ուռուցքաբանական հիվանդություններով հիվանդ քաղաքացիներին մատուցվելու են որակյալ բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություններ, միաժամանակ վերջիններիս «փրկելով» հիվանդության բուժման հետ կապված կործանարար ծախսեր կատարելու վտանգներից:

Նախատեսվում է նոր տեխնոլոգիաների կիրառմամբ իրականացնել մարդու օրգանների (երիկամ) և ոսկրածուծի/ցողունային բջիջների փոխպատվաստման ծառայություններ, որոնք

կբարելավեն քրոնիկ երիկամային անբավարությանը և արյան չարորակ հիվանդություններով տառապող անձանց կյանքի որակը և ապրելիության ցուցանիշը:

Աշխատանք և սոցիալական պաշտպանություն

Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի հիմնական խնդիրներն ուղղակիորեն առնչվում և համընկում են ՀՀ կառավարության ծրագրի նպատակներին:

2020 թվականին ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համար գերակա վերջնական արդյունքներ են պետական միջոցների շրջանակում շահառուներին մատուցվող խնամքի ծառայությունների շարունակականության ապահովումը՝ խրախուսելով ծառայությունների պատվիրակումը հասարակական կազմակերպություններին մրցութային եղանակով, շահառուներին մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը, խնամքի ծառայությունների ապահովման ստուգիչ գործընթացի համատեքստում համայնքային այլընտրանքային ծառայությունների ընդլայնումը՝ ներգրավելով համայնքի ներուժը:

Սոցիալական աջակցության բնագավառում 2020 թվականին նախատեսվում է պետական նպաստների քաղաքականության մեջ շարունակել ընտանիքների անապահովության գնահատման ծրագրի հասցեականության բարձրացմանն ուղղված միջաջառումների իրականացումը, մասնավորապես, առցանց եղանակով ստացվող անհրաժեշտ տվյալների շրջանակի հնարավոր ընդլայնում, համադրումներ տարբեր տեղեկատվական բազաների տվյալների հետ՝ նպաստառության ոչ ենթակա ընտանիքների հայտնաբերման նպատակով: Քննարկվում են ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգում նոր բնութագրիչների ներառման, դրանց կիրառման հետ կապված հարցադրումների, ինչպես նաև համակարգի հասցեականության և արդյունավետության բարձրացման ու նպաստառուների համար կայուն եկամտի ստեղծմանն ուղղված քայլերի մշակման ու ներդրման աշխատանքները:

2020 թվականին ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստ կտրամադրվի շուրջ 100.0 հազ. ընտանիքների, իսկ նպաստի միջին ամսական չափը կկազմի 31442.2 դրամ: Հաշվի առնելով երեխաներին սոցիալական աջակցություն տրամադրելու առաջնահերթության սկզբունքը՝ նախատեսվում է ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստ ստացող ընտանիքների թվում երեխա ունեցող ընտանիքների թիվը պահպանել առնվազն 75%-ի սահմաններում: ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի 2017 թվականի տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության տվյալների համաձայն, եթե հանրապետությունում 2017 թվականին չիրականացվեր ընտանեկան նպաստի ծրագիրը, ապա ծայրահեղ աղքատությունը կավելանար շուրջ 2.5 անգամ՝ կազմելով 3.5 %՝ 1.4 %-ի դիմաց և աղքատության մակարդակը՝ 28.3%՝ 25.7 %-ի դիմաց:

Ընթացքի մեջ է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրումը. շարունակվելու են հանրապետության մնացած տարածաշրջաններում համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոնների համար հատկացված շինությունների վերանորոգման ու վերազինման աշխատանքները:

Ներկայում շարունակվում են սոցիալական դեպքի վարման գործառնական հենքի ձևավորման, ինչպես նաև տեղեկատվական համակարգի կատարելագործմանն ուղղությամբ աշխատանքները: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման գործընթացում կարևորվում է համագործակցության ապահովման միջոցով աշխատանքների իրականացումը, և այդ համակարգի հիմնական բաղադրիչներից են միջգերատեսչական սոցիալական համագործակցության կողմերը և ոչ պետական կազմակերպությունները: Շարունակվելու են սոցիալական աջակցության տարածքային մարմինների և համագործակցող կողմերի ներկայացուցիչների վերապատրաստման, անհրաժեշտ հմտությունների և ունակությունների ուսուցման ծրագրերը:

Աշխատանքի և զբաղվածության բնագավառում 2020 թվականին պետական քաղաքականության իրականացման շրջանակներում առանձնահատուկ կարևորություն է տրվելու աշխատաշուկայում անմրցունակ խմբերի, այդ թվում՝ երիտասարդների, ավելի ինտենսիվ ներգրավմանը, ինչպես նաև սոցիալ-աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորող իրավական դրույթների համապատասխանեցմանը Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորություններին: Այս համատեքստում առանձնապես կարևորվում են.

- աշխատաշուկայում երիտասարդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, կանանց մրցունակության բարձրացմանն ուղղված նոր ծրագրային ուղղությունների սահմանումը,

կայուն և ժամանակավոր զբաղվածության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև աշխատաշուկայի կարգավորման նպատակային ծրագրերի և արդյունավետ գործիքների ներդրումը,

- ՀՀ աշխատանքային օրենսդրության փոփոխությունների իրականացումը՝ ՀՀ կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների համապատասխանեցման, ինչպես նաև իրավակիրառական պրակտիկայից բխող խնդիրների լուծման նպատակով,

- Աշխատանքային օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողական համակարգ ունենալուն ուղղված աշխատանքների ուղղությունների և հաջորդական քայլերի սահմանումը,

- սոցիալական գործընկերության զարգացումը ու ամրապնդումը, մասնավորապես, ճյուղային, տարածքային ու կազմակերպությունների մակարդակում:

2020 թվականին, ընդհանուր առմամբ, զբաղվածության պետական կառույցների միջնորդությամբ 2020 թվականին աշխատանքի կտեղավորվի 14465 անձ:

Ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցերի բնագավառում 2020 թվականին աշխատանքներն ուղղված են լինելու կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների և նրանց ընտանիքների սոցիալական պաշտպանությանը, հաստատություններում նրանց խնամքի, դաստիարակության, ուսման և ֆիզիկական զարգացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծմանը, ինչպես նաև թրաֆիքինգի և սեռի հատկանիշով բռնության երևույթի կանխարգելմանը:

Վերջին տարիներին երեխաների պաշտպանության համակարգի բարեփոխումների արդյունքում կրճատվել է համակարգի մանկատներում խնամվող երեխաների թիվը:

Մանկատների շրջանավարտների համար կշարունակվեն «Երեխաների շուրջօրյա խնամքի բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատությունների շրջանավարտներին միանվագ դրամական օգնության տրամադրում» և «Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատությունների շրջանավարտների համար բնակարանների վարձակալություն» միջոցառումները:

Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխայի ընտանիքում ապրելու իրավունքը ապահովելու, նրանց խնամքի այլընտրանքային ծառայություններ տրամադրելու նպատակով կշարունակվելու է իրականացվել «Երեխաների և ընտանիքների աջակցության տրամադրման ծառայություններ» միջոցառումը, որի շրջանակում վեց աջակցության կենտրոնում սոցիալ-հոգեբանական ծառայություններ կտրամադրվեն կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաներին և նրանց ընտանիքներին:

Մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպությունների կողմից հանրապետության բոլոր մարզերում կիրականացվի «Երեխաների խնամքի ցերեկային ծառայությունների տրամադրում» միջոցառումը: Կշարունակվեն «Խնամատար ընտանիքում երեխայի խնամքի և դաստիարակության աջակցության տրամադրում» և երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայությունների և աջակցության միջոցառումները:

Մանկատներում խնամվող 7-18 տարեկան դպրոցահասակ երեխաների համար ընտանեկան միջավայրին մոտ միջավայր ապահովելու և կենցաղային որոշակի հմտությունների ձեռքբերման նպատակով կշարունակվի «Երեխաների շուրջօրյա խնամքի բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում խնամվող դպրոցական տարիքի երեխաներին դրամական աջակցության տրամադրում» միջոցառումը:

Հանրապետությունում մարդկանց շահագործման երևույթի կանխարգելմանն ուղղված քաղաքականության շարունակականության ապահովման նպատակով կշարունակվեն նաև «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման, բռնության ենթարկված անձանց սոցիալիզացիայի վերականգնողական ծառայություններ», ինչպես նաև «Մարդկանց թրաֆիքինգի և/կամ շահագործման գոհերին միանվագ դրամական փոխհատուցման տրամադրում» միջոցառումները:

Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց օրենսդրությամբ սահմանված աջակցության տրամադրման նպատակով «Ընտանիքին, կանանց և երեխաներին աջակցության ծրագրի» շրջանակներում կիրականացվեն երեք նոր՝ «Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց ապաստարանի ծառայություններ», «Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց աջակցության կենտրոնների ծառայություններ» և «Ընտանիքում բռնության ենթարկվածների ժամանակավոր աջակցություն» միջոցառումները:

Հաշմանդամների և տարեզների հիմնահարգերի բնագավառում 2020 թվականին կշարունակվելու են աշխատանքներն ուղղված հաշմանդամություն ունեցող անձանց

իրավունքների պաշտպանությանը և հավասար հնարավորությունների ապահովմանը՝ բնագավառի օրենսդրության կատարելագործում, հաշմանդամություն ունեցող անձի կարիքներին համարժեք ծառայությունների մատուցում:

Շարունակվելու են աշխատանքները հաշմանդամություն ունեցող անձի կարիքի բազմակողմանի գնահատման և գնահատման արդյունքներով համապատասխան ծառայությունների որոշարկման նոր մոդել ներդնելու ուղղությամբ:

Պետական նպատակային ծրագրերի շրջանակներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց տրամադրվելու են աջակցող միջոցներ (այդ թվում՝ պրոթեզներ, անվասայլակներ, քայլակներ, օրթեզներ և այլ աջակցող միջոց) պետական հավաստագրերի հիման վրա՝ հնարավորություն ընձեռելով անձին ձեռք բերել իր կարիքին առավել հարմար պարագա:

Շարունակվելու է մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպությունների միջոցով ցերեկային կենտրոններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց խնամք և սոցիալ-վերականգնողական ծառայությունների մատուցումը: 2020 թվականից նախատեսվում է ընդլայնել հաշմանդամություն ունեցող անձանց անհրաժեշտ ծառայություններ մատուցող ցերեկային կենտրոնների աշխարհագրությունը, մեծացնել հնարավորությունները սպասարկելու ավելի մեծ թվով շահառուների իրենց իսկ համայնքներում:

2020 թվականին նախատեսվում է հաստատել ծառայությունների ապահովման ստիպույթի ճանաչման վերաբերյալ ռազմավարություն և սկսել խնամքի ծառայությունների ապահովման ստիպույթի ճանաչման գործընթացը՝ աստիճանաբար նվազեցնելով խնամքի հաստատություններում խնամվողների թիվը, հանրապետությունում կներդրվեն այլընտրանքային ծառայություններ: Միաժամանակ, շարունակվելու է ՀՀ կառավարության կողմից 2017 թվականի հավանության արժանացած «Ծերացման հետևանքների հաղթահարման և տարեցների սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության և դրա իրականացման 2017-2021 թվականների միջոցառումների ծրագրի» իրականացման գործընթացը, որի շրջանակներում խնամքի ծառայությունները կմատուցվեն անձանց՝ ըստ նրանց գնահատված կարիքների, կներդրվեն ինչպես տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց, այդ թվում՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցողների, խնամքի և սոցիալական սպասարկման այլընտրանքային ծառայություններ:

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայությամբ գործող շուրջօրյա խնամքի 5 հաստատություններում կխնամվի 1180 կենսաթոշակառու : Կշարունակվի տնային պայմաններում և ցերեկային կենտրոններում տարեց ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը:

Ներդրվելու է նոր միջոցառում՝ տնային խնամքի ծառայությունների տրամադրում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձնաց համար, որը նույնպես կիրականացվի մրցակցային սկզբունքով:

Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում 2020 թվականին ՀՀ կառավարության ծրագրի 4.2-րդ մասով նախատեսված նպատակի (պարբերաբար բարձրացվելու են պետական կենսաթոշակների չափերը՝ ապահովելով գնաճի նկատմամբ միջին կենսաթոշակի չափի

առաջանցիկ աճ) իրականացումն ապահովելու համար նախատեսվում է կենսաթոշակի միջին ամսական չափի աճ շուրջ 10 տոկոսով: Կշարունակվեն «Էլեկտրոնային կենսաթոշակ» տեղեկատվական համակարգի արդիականացման (կատարելագործման) աշխատանքները՝ որոշումների կայացման գործընթացի ավտոմատացման, այլ տեղեկատվական համակարգերից ինքնաշխատ եղանակով ստացվող և կիրառվող տեղեկատվության (տվյալների) շրջանակի ընդլայնման, կենսաթոշակային ապահովության և պետական նպաստների բնագավառի կառավարման համակարգի արդյունավետության բարելավման նպատակով: Ըստ այդմ, 2020 թվականին կշարունակվի նաև առցանց եղանակով մատուցվող ծառայությունների շրջանակի ընդլայնումը:

Բնակարանային ապահովում

1. 2020 թվականին շարունակվելու են աղետի գոտու բնակավայրերում երկրաշարժի հետևանքով անօթևան մնացած ընտանիքների բնակարանային խնդիրների լուծմանն ուղղված ծրագրի իրականացման աշխատանքները, որով նախատեսվում է ավարտին հասցնել ծրագրի շահառու հանդիսացող ընտանիքների բնակարանային ապահովման ուղղությամբ պետության ստանձնած պարտավորությունների իրականացումը:

2. Բնակարանային շինարարություն ծրագրով 2020 թվականին նախատեսվում է իրականացնել՝

ա/ ՀՀ Արագածոտնի մարզում Ապարանի Բաղրամյան 43 հասցեում գտնվող վթարային շենքի փոխարեն նոր բնակելի շենքի կառուցման աշխատանքներ,

բ/ երկրաշարժից հետո աղետի գոտու բնակավայրերում կառուցված ոչ հիմնական շինություններում բնակվող ընտանիքների բնակարանային պայմանների բարելավման նպատակով ՀՀ Լոռու և Շիրակի մարզերում թվով 5 բազմաբնակարան բնակելի բազմաբնակարան շենքերի շինարարական աշխատանքների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի ձեռքբերման աշխատանքները:

Շրջակա միջավայր

1. «Բնական պաշարների և բնության հատուկ պահպանվող տարածքների կառավարում» ծրագրի շրջանակներում 2020 թվականին իրականացվելու են ներքոհիշյալ միջոցառումները՝

-Սևանա լճի համալիր ծրագրով նախատեսված համապատասխան միջոցառումների կատարումը,

-հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների («Սևան», «Դիլիջան», «Արևիկ» և «Արփի լիճ» ազգային պարկեր, «Խոսրովի անտառ» և «Շիկահող» պետարգելոցներ, «Սոսիների պուրակ», «Խուստուփ», «Ջանգեզուր» և «Զիկատար» պետական արգելավայրեր, դենդրոպարկեր և բնության հատուկ պահպանվող այլ տարածքներ) պահպանությունը, անտառային տարածքների խնամքի և բնապահպանական այլ աշխատանքների և գիտական ուսումնասիրությունների իրականացումը, ինչպես նաև Կովկասյան տարածաշրջանային կենտրոնի հայաստանյան մասնաճյուղի գրասենյակի վարձակալության ծառայությունների ֆինանսավորումը:

2.«Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում և մոնիթորինգ» ծրագրի շրջանակներում իրականացվելու է շարունակական բնույթ ունեցող «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում և փորձաքննություն» ու «Շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ և տեղեկատվության ապահովում» միջոցառումները, որի շրջանակներում 2020 թվականին իրականացվելու են նաև թափոնների ուսումնասիրության աշխատանքներ:

3.«Բնագիտական նմուշների պահպանություն և ցուցադրություն» ծրագրի շրջանակներում 2020 թվականին իրականացվելու է «Բնագիտական նմուշների պահպանություն և ցուցադրություն» ու « Կենդանաբանական այգու ցուցադրություններ » միջոցառումը:

4.«Անտառների կառավարում» ծրագրի շրջանակներում 2020 թվականին իրականացվելու են ներքոհիշյալ միջոցառումները՝

- «Անտառպահպանական ծառայություններ»,
- «Անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքներ»,
- «Անտառկառավարման պլանների կազմում»,
- «Անտառների կադաստրի վարում»,
- «Անտառային պետական մոնիտորինգի իրականացում» միջոցառումները,
- «Անտառների վնասակար օրգանիզմների դեմ պայքար»:

2020 թվականի ընթացքում շրջակա միջավայրի նախարարության աշխատակազմի և անտառային կոմիտեի կողմից նախատեսվում է ձեռք բերել նոր վարչական սարքավորումներ, իսկ Անտառների կառավարում ծրագրով նախատեսվում է իրականացնել «Անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքներ», «Անտառկառավարման պլանների կազմում» ու «Շրջակա միջավայրի նախարարության անտառային կոմիտեի շենքային պայմանների բարելավում» կապիտալ բնույթի միջոցառումները:

Բյուջեների կազմման բնագավառ

Պետական կառավարման համակարգում պատասխանատվության համախմբման և ռեսուրսների դիմաց առավելագույն արդյունքի ստացման նպատակով պետական բյուջեի կազմման բնագավառում իրականացվում են մի շարք քայլեր, որոնց իրագործումը թույլ կտա ապահովել հանրային կառավարման թափանցիկության, հաշվետվողականության և հսկողության բարձրացումը, ինչպես նաև պետության կողմից մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը՝ հանրային բարիքի արդյունավետ, օգտավետ և խնայողաբար հասցեական օգտագործման հաշվին: Մասնավորապես՝

- ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեն ներկայացվում է ծրագրային ձևաչափով: Պետական բյուջեի որևէ ծախսային ծրագիր վերագրված է բացառապես մեկ պետական մարմնի՝ նպատակ ունենալով որոշակիացնել ծրագրերի պատասխանատուների իրավունքներն ու պարտականությունները: Ծրագրի իրականացման աստիճանը գնահատվում է ոչ թե հատկացված միջոցների ծախսման ծավալից ելնելով, այլ ծրագրի արդյունքներին հասնելու համար իրականացման ենթակա միջոցառումների ոչ ֆինանսական ցուցանիշներով,

- պետությանը հասցեագրված բոլոր եկամուտների և ծախսերի պետական բյուջեում համախմբման նպատակով մշակվել է պետական և տեղական ինքնակառավարման

մարմինների՝ արտաբյուջետային հաշիվներ ունենալու հնարավորությունը սահմանափակելու և վերջիններիս կողմից մատուցվող ծառայությունների և կատարվող գործողությունների համար գանձվող վճարները համապատասխանաբար պետական կամ համայնքների բյուջեներ ուղղելու վերաբերյալ օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթ, որը ներկայացվել է ՀՀ Ազգային ժողով: Պետական բյուջեի ծրագրավորման և հաշվետվողականության միասնականության հիմքերը ապահովելու նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում ներառվում են պետական հիմնարկների համար բացված արտաբյուջետային հաշիվներով կանխատեսվող եկամուտները և ծախսերի ցուցանիշները,

- քայլեր են ձեռնարկվել բյուջետային ծրագրերի ծախսակազմման ավտոմատացված համակարգի՝ ըստ փուլերի ներդրման ուղղությամբ: Այս համակարգի ներդրումը պայմանավորված է պետական բյուջեի ծախսերի կազմման և բյուջետավորման օպտիմալացման նպատակով պետական ծախսերը բյուջետավորելու (համախմբելու) գործընթացների ավտոմատացման և վերջինիս պետական կառավարման համակարգում գործող այլ ավտոմատացված համակարգերի հետ ինտեգրելու՝ տեղեկատվության փոխանակման հնարավորություն ստեղծելու անհրաժեշտությամբ, որի արդյունքում կբարձրանա հանրային ֆինանսների կառավարման թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը,

- բյուջետային քննարկումների շրջանակներում կազմակերպված ոլորտային հանդիպումների մեկնարկից առաջ անաչառ փորձաքննության են ենթարկվել ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեով հաստատվող ծրագրերի և միջոցառումների գծով ծախսերի մանրամասն հաշվարկներն ու հիմնավորումները, ինչպես նաև այդ ծրագրերը/միջոցառումները իրականացնող մարմինների և դրանց ենթակա կազմակերպությունների (հիմնարկներ, առևտրային, ոչ առևտրային կազմակերպություններ, հիմնադրամներ և այլ) գործառույթները, կառուցվածքը, ռեսուրսները, կառավարման, ներառյալ ֆինանսական կառավարման, հսկողության և այլ համակարգերը և գնահատվել են դրանց հետ կապված տեսանելի ռիսկերը: Այս վերլուծությունների արդյունքները թույլ են տալիս ապահովել ՀՀ հասարակության կողմից ձևավորված լայնածավալ և հավակնոտ բարեփոխումների օրակարգում առկա՝ պետական համակարգի կառուցվածքային փոփոխությունների գործընթացը (օպտիմալացումը), որը ներառում է ի թիվս այլոց՝ կառուցվածքային, գործառութային, ղեկավար-աշխատող հարաբերակցությունը, ղեկավար պաշտոնների և վերջիններիս սպասարկման համար օգտագործվող ռեսուրսների կրճատումը, մասնագիտական և աջակցող ստորաբաժանումների աշխատողների թվաքանակների հարաբերակցությունը, ծառայողական ավտոմեքենաների սահմանաքանակի հստակեցումը:

Հաշվապահական հաշվառման և աուդիտորական գործունեության ոլորտներ

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը նախաձեռնել է հաշվապահական հաշվառման և աուդիտորական գործունեության ոլորտներում բարեփոխումների իրականացման գործընթաց: Իրականացվող բարեփոխումների շրջանակում մշակվել են «Հաշվապահական հաշվառման մասին», «Աուդիտորական գործունեության մասին», «Հաշվապահական

հաշվառման և աուդիտորական գործունեության կարգավորման և հանրային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքների նախագծերը: Օրենքների նախագծերի փաթեթով նախատեսվում է ՀՀ-ում ներդնել հաշվապահական հաշվառման և աուդիտորական գործունեության ոլորտների կարգավորման ու դրանց նկատմամբ վերահսկողության նոր մասնագիտացված կառույցներ – հանրային վերահսկողության խորհուրդ մոդելը: Նախատեսվում է ճշգրտել նաև պարտադիր աուդիտի ենթակա կազմակերպությունների շրջանակը, ներկայումս գործող օրենսդրական ձևական պահանջից անցում կատարելով իրապես աուդիտի ենթարկվելու հանրային պահանջ ունեցող ընկերություններ ներգրավելուն:

ՀՀ օրենքների նախագծերի փաթեթը հավանության է արժանացել ՀՀ կառավարության կողմից՝ 2018 թվականի սեպտեմբերի 14-ի թիվ 1009-Ա որոշմամբ և սահմանված կարգով ներկայացվել է ՀՀ Ազգային ժողովի քննարկմանը:

Հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման ոլորտում նախատեսվում է 2020 թվականից սկսել հանրային հատվածի հաշվապահների որակավորման գործընթացը, որն իրականացվելու է հաշվապահի որակավորման քննությունների միջոցով: Միաժամանակ, շարունակվելու են հանրային հատվածի կազմակերպությունների կողմից ներկայացված հաշվապահական հաշվառման գրանցամատյանների և ֆինանսական հաշվետվությունների փաթեթների մշտադիտարկման աշխատանքները, որոնց արդյունքում վերհանված առանձին անձտությունների և սխալների ուղղման ուղղությամբ գործնական առաջարկներ են ներկայացվելու կազմակերպություններին:

Գնումների քաղաքականություն

ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին իրականացվող գնումների թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովման նպատակով կարևորվում է ժամանակակից պահանջներին բավարարող էլեկտրոնային գնումների համակարգի ներդրումը, որը թույլ կտա համակարգը ինտեգրել գնումների հետ փոխկապակցված այլ էլեկտրոնային համակարգերի հետ՝ զուգահեռ ընդլայնելով համակարգը շահագործող պատվիրատուների շրջանակը:

Միաժամանակ, նոր էլեկտրոնային գնումների համակարգի միջոցով հնարավոր կլինի ներդնել նախահաշվային գների ավտոմատ եղանակով որոշման և պլանավորման միասնական համակարգ, որը հնարավորություն կտա նվազեցնել պետական բյուջեի միջոցների հաշվին իրականացվող գնումներում գնման առարկաների ձեռքբերման համար հատկացվող միջոցների՝ գործող գներից էական շեղումները:

Եկամուտների քաղաքականության ոլորտ

Եկամուտների քաղաքականության ոլորտում իրականացվելիք միջոցառումները բխելու են ՀՀ կառավարության ծրագրից: Այդ կապակցությամբ ՀՀ կառավարության ծրագրում ամրագրված ծրագրային դրույթների իրագործման մասով աշխատանքների մի մասն արդեն իսկ կատարված է, և այդ ծրագրային դրույթների իրագործման օրենսդրական հիմքերն արդեն իսկ ստեղծվել են: Մասնավորապես, երկար և խորքային քննարկումների արդյունքում ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2019 թվականի հունիսի 25-ին ընդունվել են հարկային օրենսդրության փոփոխությունների նախագծեր, որոնցով նախատեսվել են հարկային օրենսդրության

համակարգային փոփոխություններ և որոնք ուժի մեջ են մտնելու 2020 թվականի հունվարի 1-ից: Նշյալ փոփոխությունները կատարվել են հետևյալ հիմնական ուղղություններով՝

- 1) հարկային համակարգերի պարզեցման և հստակեցման ուղղված փոփոխություններ,
- 2) հարկման դրույքաչափերի վերանայմանն ուղղված փոփոխություններ,
- 3) հարկման կարգի (ոլորտային) փոփոխություններ:

1. **Հարկային համակարգերի պարզեցմանն ու հստակեցմանն ուղղված փոփոխությունների** շրջանակում 2020 թվականի հունվարի 1-ից վերացվելու է արտոնագրային հարկի համակարգը, իսկ ինքնագբաղված անձանց հարկման համակարգի և ընտանեկան ձեռնարկատիրության համակարգի փոխարեն ներդրվելու է մեկ միասնական՝ միկրոձեռնարկատիրության հարկման արտոնյալ համակարգ, որի շրջանակներում գործունեություն իրականացնողներն ազատվելու են բոլոր հիմնական հարկերից: Հարկման այս համակարգից կարող են օգտվել ինչպես իրավաբանական անձինք և անհատ ձեռնարկատերերը, այնպես էլ անհատ ձեռնարկատեր չհանդիսացող ֆիզիկական անձինք, եթե վերջիններիս իրացման շրջանառության տարեկան մեծությունը չի գերազանցում 24 միլիոն դրամը:

2. **Հարկման դրույքաչափերի վերանայմանն ուղղված փոփոխությունների** շրջանակում՝

1) 2020 թվականի հունվարի 1-ից անցում է կատարվելու եկամտային հարկի մեկ միասնական դրույքաչափի՝ 2020 թվականի հունվարի 1-ից այն սահմանելով 23 տոկոս, այնուհետև մինչև 2023 թվականը աստիճանաբար նվազեցնելով մինչև 20 տոկոս,

2) 2020 թվականի հաշվետու տարվա և դրան հաջորդող տարիների համար երկու տոկոսային կետով նվազեցվելու է շահութահարկի դրույքաչափը և սահմանվելու է 18 տոկոս,

3) ոչ ռեզիդենտ կազմակերպությունների և օտարերկրյա քաղաքացիների՝ հայաստանյան աղբյուրներից ստացվող շահաբաժինների հարկման դրույքաչափը 10 տոկոսից նվազեցվելու է 5 տոկոս,

4) միջազգային լավագույն փորձին համահունչ՝ ակցիզային հարկի տոկոսային դրույքաչափերը 2020 թվականի հունվարի 1-ից վերացվելու են և ներդրվելու են միայն հաստատուն դրույքաչափեր,

5) ներդրվելու է ակցիզային հարկի դրույքաչափերը յուրաքանչյուր տարի ճշգրտելու (3 տոկոսով բարձրացնելու) համակարգ,

6) 2020 թվականի հունվարի 1-ից բարձրանալու են էթիլային սպիրտի, օղու (բացառությամբ պտուղներից և հատապտուղներից պատրաստված օղու), գարեջրի և IQOS տեխնոլոգիայի ծխախոտի արտադրանքի մասով ակցիզային հարկի դրույքաչափերը,

7) 2020 թվականի հունվարի 1-ից բարձրացվելու են խաղային ոլորտում և ֆինանսական ոլորտում գործունեության մի շարք տեսակներով զբաղվելու համար անհրաժեշտ լիցենզիաների համար սահմանված պետական տուրքի դրույքաչափերը:

3. **Հարկման կարգի (ոլորտային) փոփոխությունների** շրջանակներում՝

1) ակցիզային հարկով հարկման ենթակա ապրանք արտադրող կամ ներմուծող տնտեսավարող սուբյեկտներին նույնպես հնարավորություն է ընձեռվելու 2020 թվականի հունվարի 1-ից

գործել ինչպես միկրոձեռնարկատիրության, այնպես էլ շրջանառության հարկի համակարգերում,

2) 2020 թվականի հունվարի 1-ից վերանայվելու են տոտալիզատորի (այդ թվում՝ ինտերնետ տոտալիզատորի) կազմակերպման գործունեության հարկման մոտեցումները: Մասնավորապես, սահմանվելու է, որ նշյալ գործունեության տեսակի հարկումը կազմակերպվելու է այլ՝ ավելի արդար սկզբունքների հիման վրա՝ շահութահարկի համակարգում:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրում եկամուտների քաղաքականության ոլորտին վերաբերող մյուս ծրագրային դրույթը վերաբերում է **տեսանելի հարստության կամ ունեցվածքի համարժեք հարկմանը**:

2020 թվականի հունվարի 1-ից եկամտային հարկի հաստատուն դրույթաչափի ներդրման համատեքստում տեսանելի հարստության և շքեղ գույքային միավորների համարժեք ու պրոգրեսիվ հարկման անհրաժեշտությունն առավել քան կարևորվում է, քանի որ միայն այս ճանապարհով հնարավոր կլինի ապահովել պետության՝ վերաբաշխման գործառույթի արդյունավետ իրականացումը՝ դրանով իսկ ապահովելով տարբեր եկամտային խմբերում գտնվող անձանց հարկման արդար ու տրամաբանական համակարգ, ինչպես նաև հասարակական համերաշխություն: Բացի այդ, տեսանելի հարստության կամ ունեցվածքի հարկումը բխում է հարկման ուղղահայաց արդարության սկզբունքի կիրառությունից:

Մյուս կողմից, գաղտնիք չէ, որ գույքային հարկերի ներուժը Հայաստանի Հանրապետությունում հաջողությամբ չի օգտագործվում: Խոսքը վերաբերում է հատկապես անշարժ գույքի հարկին, որի պարագայում հարկման բազան խիստ թերագնահատված է, ինչն էլ հնարավորություն չի ընձեռում ապահովել անշարժ գույքի միավորների լիարժեք հարկում:

Հարկային օրենսգրքի համաձայն՝ գույքային հարկերի գծով բարեփոխումների սկիզբը համարվում է 2021 թվականը, երբ ներկայիս գույքահարկի և հողի հարկի փոխարեն ներդրվելու են անշարժ գույքի հարկը՝ հողի և դրա բարելավումների համար, և փոխադրամիջոցների գույքահարկը՝ տրանսպորտային միջոցների համար:

Մինևույն ժամանակ, Հարկային օրենսգրքով կատարվել է անշարժ գույքի հարկի բազան՝ կադաստրային արժեքը, անշարժ գույքի շուկայական արժեքին մոտարկելու առաջին քայլը: Մասնավորապես, սահմանվել է, որ անշարժ գույքի հարկով հարկման նպատակով անշարժ գույքի շուկայական գնահատման կարգը սահմանող օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո անշարժ գույքի հարկով հարկման բազա է համարվելու անշարժ գույքի հարկման օբյեկտի շուկայական արժեքը: Սա կարևոր քայլ է, սակայն բավարար չէ գույքային հարկերի համակարգն ամբողջությամբ կատարելագործելու և հարկային եկամուտների կարևոր աղբյուր դարձնելու համար: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է պարզեցնել գույքային հարկերի համակարգը, խուսափել անշարժ գույքի տեսակից ու արժեքից կախված՝ անշարժ գույքի հարկի տարբեր դրույթաչափեր կիրառելու մոտեցումից, քանի որ եթե հարկման բազան համարվելու է շուկայական արժեքը, ապա դա արդեն իսկ նշանակում է, որ անգամ մինևույն դրույթաչափի կիրառության պարագայում, հարկման համակարգն ունենալու է և հարկային բեռի տարբերակվածություն՝ կախված անշարժ գույքի տեսակից, և պրոգրեսիվություն՝ կախված անշարժ գույքի արժեքից:

Շատ կարևոր է նաև այնպիսի համակարգի ներդրումը, որը չի խրախուսի չօգտագործվող գույքային միավորները տարիներ շարունակ սեփականության իրավունքով պահելը: Այս առումով, գույքային հարկերի բնագավառում իրականացվող բարեփոխումների համատեքստում քննարկվելու է նաև քաղաքականության այս ուղղությունը:

Գույքային հարկերի համակարգի վերանայման համատեքստում կարևոր է նաև չհարկվող շեմի և դրույքաչափերի այնպիսի հարաբերակցության սահմանումը, որը հնարավորություն կընձեռի որոշակի շեմից ներքև արժեք ունեցող գույքային միավորները որակել որպես ոչ տեսանելի հարստություն կամ որպես ոչ շքեղության չափորոշիչ համարվող գույք, և ըստ այդմ` պահպանել այդ գույքային միավորների համար սահմանված հարկային բեռը կամ այն բարձրացնել աստիճանաբար` հնարավորին չափ ապահովելով նաև հարկման արդարության սկզբունքի կիրառությունը:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը, ինչպես նաև այն, որ գույքային հարկերը տնտեսական աճի վրա ազդեցության տեսանկյունից համարվում են ամենաչեզոք հարկերը, ինչը նշանակում է, որ դրանց բարձրացումը նկատելի բացասական ազդեցություն չի ունենում տնտեսական ակտիվության, հետևաբար նաև` տնտեսական աճի վրա` 2020 թվականի ընթացքում եկամուտների քաղաքականության ուղղությամբ ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող աշխատանքների հիմնական ուղղություն է համարվելու տեսանելի հարստության կամ ունեցվածքի համարժեք հարկման մեխանիզմների կատարելագործումը:

Հարկային և մաքսային վարչարարություն

2020 թվականի ընթացքում պետական եկամուտների վարչարարության ոլորտում նախատեսվում են հետևյալ հիմնական միջոցառումները`

1. ապահովել 2020 թվականի ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված հարկային եկամուտները,

2. ստվերային տնտեսության կրճատման ու մրցունակ բիզնես միջավայրի ձևավորման նպատակով իրականացնել աշխատանքներ` ուղղված ինչպես հարկային և մաքսային իրավախախտումների կանխարգելմանը, այնպես էլ ռիսկային հարկ վճարողների նկատմամբ հասցեկան և արդյունավետ հսկողական գործիքների կիրառմանը: Նշված ուղղությունների իրագործման նպատակով նախատեսվում է`

- կատարելագործել ինքնաշխատ ծանուցման համակարգը` վերջինս համալրելով հարկ վճարողների ռիսկայնության գնահատման նոր չափանիշներով,

- կատարելագործել ռիսկային չափանիշների հիման վրա ստուգման ենթակա հարկ վճարողների ընտրության համակարգը,

- կատարելագործել մաքսային ձևակերպումների շրջանակներում նախնական հայտարարագրման գործընթացը,

- API/PNR համակարգի ներդրման արդյունքում վերլուծել օդային տրանսպորտային միջոցով ուղևորվող անձանց վերաբերյալ նախնական տեղեկատվությունը,

- ինտեգրել փոստային առաքանիների հաշվառման համակարգը ռիսկերի կառավարման ավտոմատացված համակարգին և Միջազգային փոստային միության համակարգին,

- ԵԱՏՄ հարթակում ստանձնած պարտավորություններին համապատասխան ներդնել ԵԱՏՄ շրջանակներում ապրանքների հետագծելիության ապահովման մեխանիզմներ:

3. Խրախուսել կամավոր կարգապահությունը, ընդլայնել հարկ վճարողներին մատուցվող ծառայությունների տեսակները և բարելավել դրանց որակը, ինչը կնպաստի հարկ վճարողների կողմից օրինապահ վարքագծի դրսևորմանը, իրենց հարկային պարտավորությունների ամբողջական ծավալներով կատարմանը և հարկ վճարողների վարչարարական բեռի թեթևացմանը: Այդ նպատակով աշխատանքներ կտարվեն հարկային և մաքսային մարմիններում էլեկտրոնային և թվային գործիքակազմի կատարելագործման, ՊԵԿ ենթակառուցվածքների, ինչպես նաև հանրության հետ երկխոսության բարելավման ուղղությամբ, մասնավորապես.

- հարկային և մաքսային հսկողության շրջանակներում փորձաքննություններ իրականացնելու նպատակով կստեղծվեն փորձագիտական լաբորատորիաներ, որոնք հնարավորություն կտան մատուցել ծառայություններ շահառուների լայն խմբերին, համագործակցել օտարերկրյա մաքսային լաբորատորիաների հետ, զարգացնել փորձաքննության ոլորտների նոր ուղղություններ,

- տեխնիկապես կվերազինվի Բագրատաշենի մաքսակետը, կարդիականացվեն մաքսակետի ենթակառուցվածքները, ինչը պայմանավորված է ուղևորների և բեռների աճող հոսքերի սպասարկման անհրաժեշտությամբ,

- կիրականացվեն Հարավային նոր մաքսատան կառուցման աշխատանքները՝ ապահովելով մաքսատան տեխնիկական վերազինումն ու ենթակառուցվածքների արդիականացումը,

- կստեղծվի ժամանակակից չափանիշներին համապատասխանող ՊԵԿ կինոլոգիական կենտրոն,

- աշխատանքներ կտարվեն հարկ վճարողներին (այդ թվում՝ արտաքին տնտեսական գործունեություն իրականացնողներին) վերաբերող փաստաթղթերի էլեկտրոնային արխիվացման համակարգի ստեղծման ուղղությամբ,

- կներդրվի ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների ինքնաշխատ բացթողման էլեկտրոնային համակարգը,

- կշարունակվեն ինքնաուսուցանվող (machine-learning) արհեստական ինտելեկտով համակարգերի մշակմանը, ինչպես նաև մեծ ծավալի տվյալների (Big Data) ժամանակակից NoSQL կառուցվածքով տվյալների շտեմարանների ներդրմանն ուղղված աշխատանքները՝ նպաստելով տեղեկատվական հոսքերի կառավարման և վերլուծությունների իրականացման արդյունավետության բարձրացմանը,

- աշխատանքներ կտարվեն ՊԵԿ էլեկտրոնային կառավարման համակարգերի կատարելագործման, տեխնիկական և ծրագրային վերազինման, հարկային հաշվարկների ավտոմատ լրացման (Pre-filing) համակարգի ընդլայնման ուղղությամբ,

- հանրության և ՊԵԿ փոխգործակցության համար արդյունավետ հարթակ ստեղծելու նպատակով կարդիականացվի ՊԵԿ կայքէջը՝ համալրվելով հաղորդակցության նոր գործիքակազմով,

- կշարունակվեն ՊԵԿ գործունեության լուսաբանման աշխատանքները,

- լիարժեք կգործարկվի հարկ վճարողների սպասարկման ոլորտում ՍԵԿ պատուհանը՝ համակարգը՝ ապահովելով սպասարկման կենտրոնների միջև արդյունավետ ներքին հաղորդակցություն,

- աշխատանքներ կտարվեն հսկիչ-գնումների գործընթացի տեսանկարահանման մեխանիզմների ներդրման ուղղությամբ:

4. ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի՝ տարածաշրջանում մրցունակության բարձրացման, նախատեսվող բարեփոխումների իրականացման, ինչպես նաև կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման նպատակով կարևորվում է բանիմաց, բարձր մասնագիտական կարողություններով և բարեվարքության նորմերով առաջնորդվող անձնակազմի դերը՝ համակարգի կողմից վարչարարության իրականացման հարցում: Այս ուղղությամբ նախատեսվում է.

- ուսումնական կարիքների գնահատման հիման վրա իրականացնել հարկային և մաքսային ծառայողների մասնագիտական կարողությունների և բարեվարքության բարելավմանն ուղղված վերապատրաստման նպատակային ծրագրեր,

- ներդնել կատարված աշխատանքի դիմաց արժանավայել վարձատրության մոտիվացիոն համակարգ,

- վերանայել հարկային և մաքսային ծառայության ընդունվելու համար անցկացվող մրցույթի կազմակերպման և իրականացման գործընթացը,

- ուժեղացնել ներքին վերահսկողության համակարգը՝ հարկային և մաքսային ծառայողների կողմից իրենց գործառույթների իրականացման և բարեվարքության բարձր մակարդակի ապահովման ուղղությամբ:

Պետական գույքի կառավարման ոլորտ

ՀՀ կառավարության քաղաքականությունը պետական գույքի կառավարման ոլորտում նպատակ ունի պետական գույքի կառավարման արդյունավետության բարձրացման շնորհիվ նպաստել պետական գույքի մասնավորեցումից, օտարումից, օգտագործումից և սպասարկումից ներկայումս ստացվող և ապագայում՝ ներդրումների իրականացման շնորհիվ եկամուտների և սոցիալական արդյունքների ավելացմանը և գույքի հանրային օգտակարության բարձրացմանը:

Պետական գույքի կառավարման ոլորտում կարևորվում է պետական գույքի կառավարման ռազմավարության մշակումը և իրագործման ապահովումը, այդ թվում՝ պետական գույքի հաշվառման համակարգի և միասնական գրանցամատյանի վարման արմատական բարեփոխումը և անշարժ գույքի մոնիտորինգի ներդրումը, պետական գույքի մասնավորեցման, օտարման գործընթացներում հրապարակայնություն և թափանցիկություն ապահովող վաճառքի կազմակերպման ժամանակակից ձևերի և մեթոդների կիրառումը, պետական գույքի

վարձակալության գործընթացի մեկ միասնական կանոնակարգով և մոտեցմամբ իրականացումը, վարչարարության պարզեցումը և կրճատումը, ինչպես նաև անհատույց օգտագործման տրամադրման գործընթացում մրցակցային դաշտի ապահովումը, օգտագործողների շրջանակի և պայմանների հստակ սահմանումը, պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների մեկ միասնական լիազորված մարմնի կողմից կառավարման համակարգումը:

Անշարժ գույքի կադաստր

Վերջին տարիներին անշարժ գույքի կադաստրի վարման միջազգային առաջադեմ փորձի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ ուսումնասիրված երկրներում անշարժ գույքի կադաստրի համակարգերի անվիճելի առավելությունը դրանց վարման գործընթացներում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման չափազանց բարձր մակարդակն է, որի առումով Հայաստանը տվյալ ոլորտում դեռևս բավականին զիջում էր այդ երկրներին: Համոզված ենք, որ համակարգի հետագա զարգացումը, գործառույթների իրականացման որակի բարձրացումը և համակարգի գործունեության թափանցիկության ապահովումը, համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումն ու քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց սպասարկման որակի բարձրացումը հնարավոր չէ առանց համակարգում արմատական բարեփոխումների իրականացման: Բարեփոխումների լույսի ներքո էլ ավելի կարևորվեց էլեկտրոնային արխիվի նշանակությունը անշարժ գույքի կադաստրի վարման գործառույթներում: Համակարգում ներդրված պետական գրանցման և տեղեկատվության տրամադրման գործառույթների իրականացման ավտոմատացված համակարգի ներքո էլեկտրոնային արխիվը նպաստում է ոչ միայն կադաստրային փաստաթղթերի պահպանմանը, այլ դարձել է ամենօրյա աշխատանքի կարևորագույն գործիքներից մեկը, որի օգնությամբ է իրականացվում համակարգի ներքին էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառությունը: Ավելին, եթե նախկինում էլեկտրոնային արխիվի ստեղծման աշխատանքները ունեին, այսպես կոչված, «ետգործառույթային բնույթ», այսինքն՝ փաստաթղթերն էլեկտրոնային արխիվ մուտքագրվում և տեսաներածվում էին դրանց թղթային օրինակների ստեղծումից հետո, ապա այսօր էլեկտրոնային արխիվի ստեղծումն իրականացվում է անմիջապես պետական գրանցման և տեղեկատվության տրամադրման գործառույթների իրականացման ընթացքում՝ հանդիսանալով դրանց անբաժանելի մասը, իսկ կադաստրի կոմիտեի տարածքային ստորաբաժանումների կողմից այդ գործառույթների իրականացման ընթացքում տրամադրվող բոլոր ավարտական փաստաթղթերը (գրանցման վկայականներ, տեղեկանքներ) ի սկզբանե կազմվում են էլեկտրոնային եղանակով և հաստատման պահից ներառվում են էլեկտրոնային արխիվի կազմում: Այդ իսկ պատճառով էլեկտրոնային արխիվի տվյալների պահպանման, թարմացման և դրանց անվտանգության ապահովման խնդիրներն այսօր գտնվում են մեր ամենօրյա ուշադրության և հոգածության ներքո:

Առկա էր նաև աշխատանքային և նյութատեխնիկական ռեսուրսների օգտագործման օպտիմալացման խնդիր: Նախկին տարածքային ստորաբաժանումների տեղակայման վայրերում սպասարկման գրասենյակների, այլ օպերատորների և անշարժ գույքի միասնական

ստորաբաժանման միջև էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության համակարգի ներդրմամբ, ինչպես նաև անշարժ գույքի չափագրման իրականացումն ամբողջությամբ մասնավոր հատվածին վերապահելով, մի կողմից հնարավորություն ընձեռվեց օպտիմալացնել տարածքային ստորաբաժանումների քանակը, մյուս կողմից դիմողներին հնարավորություն տրվեց իրավունքների գրանցման ու տեղեկատվության տրամադրման դիմումները ներկայացնել և փաստաթղթերը ստանալ իրենց ընտրությամբ՝ կադաստրի համակարգի ցանկացած սպասարկման գրասենյակում (և նույնիսկ առանց սպասարկման գրասենյակ ներկայանալու՝ էլեկտրոնային փոստով)՝ անկախ անշարժ գույքի գտնվելու վայրից: Անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների գրանցման և գրանցված իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրման գործառույթների իրականացման համար գույքի պարտադիր չափագրման (տեղագնման) անհրաժեշտությունը սահմանափակվեց՝ այն թողնելով միայն նոր գույքի առաջացման, գրանցված գույքը փոփոխությունների ենթարկելու ու դիմողի պահանջի դեպքերում, միաժամանակ դիմողներին այս ոլորտում նույնպես ընտրության հնարավորություն ապահովվեց և, վերջապես, վերացնելով պետական գրանցման և տեղեկատվության տրամադրման բուն գործառույթն իրականացնող կադաստրի համակարգի պաշտոնատար անձանց ու կադաստրի ծառայություններից օգտվող քաղաքացիների անմիջական շփման անհրաժեշտությունը, համակարգում զգալիորեն նվազեցվեց կոռուպցիոն ռիսկերի առաջացման վտանգը: Ընթացող բարեփոխումների արդյունքում սկզբունքորեն նոր մոտեցում ձևավորվեց նաև անշարժ գույքի նկատմամբ գործարքների իրավական ձևակերպման հետ կապված իրավահարաբերությունների կարգավորման ոլորտում, մասնավորապես՝ վերացվեց Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված անշարժ գույքի գործարքների պարտադիր նոտարական վավերացման պահանջը (բացառությամբ միակողմ գործարքների) և այդ մասով ներմուծվեց կադաստրի համակարգի կողմից ստորագրությունների իսկության ձանաչմամբ՝ գործարքների կնքման ինստիտուտ, որը ներկայումս կիրառվում է Երևան քաղաքում, ընդ որում, նշված կարգով գործարքների կնքումը կադաստրի համակարգում իրականացվում է անվճար:

Հասարակության տեղեկատվական պահանջները բավարարելու նպատակով կոմիտեում 2020 թվականին կսկսեն իրականացվել գործընթացներ ամբողջապես առցանց ծառայությունների ինքնաշխատ համակարգի անցնելու ուղղությամբ՝ հրաժարվելու համար թղթային փաստաթղթաշրջանառությունից: Այս, ինչպես նաև համակարգում առկա կոռուպցիոն ռիսկերը նվազեցնելու նպատակով կիրականացվեն կառուցվածքային բարեփոխումներ, որի ռազմավարական նպատակները և գերակա վերջնական արդյունքները առցանց, ինքնաշխատ, անթուղթ անշարժ գույքի կադաստրի ստեղծումն է՝ նպաստելով տեղեկատվության տրամադրման գործընթացի ոլորացում, առցանց տրամադրվող տեղեկատվության նկատմամբ պահանջարկի խթանում, տրամադրման ժամկետների կրճատում և ծավալների էական ավելացում:

Բյուջետային ծրագրերում կատարվող հիմնական փոփոխությունները Հայաստանի Հանրապետությունում միասնական տարածագնահատման նոր գոտևորման սահմանման

նպատակով Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում հողամասերի շուկայական գնահատումների, համակարգված դիտարկումների իրականացումն է լինելու, որը հնարավորություն կընձեռի Հայաստանի Հանրապետությունում անշարժ գույքի հարկով արդարացի հարկման մեխանիզմներ ներդնել, ապահովել անշարժ գույքի շուկայի գնային իրավիճակի վերաբերյալ վերլուծական տեղեկատվության ապահովում, խթանել պարապուրդում գտնվող գույքի մասնակցությունը անշարժ գույքի շուկայում և նպաստել ավելացված արժեքի աճին, ինչպես նաև հիմք հանդիսանալ Հայաստանի Հանրապետությունում անշարժ գույքի միասնական հարկման համակարգի ստեղծմանն ու ներդրմանը, որի իրականացումը հնարավորություն կտա նաև հարկման առավել արդարացի դաշտի ձևավորմանը, անշարժ գույքի հարկման վարչարարության պարզեցմանը:

Նշված ռազմավարության պահանջների խթանումը գեոդեզիական, քարտեզագրական և երկրատեղեկատվական համակարգի հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության ինտեգրված, միասնական կադաստրի ստեղծումն է, որի նպատակը տեղեկատվական տեխնոլոգիաների նորագույն լուծումներով ոլորտի կադաստրների համակարգի արդիականացումն է, որն էլ իր հերթին կնպաստի տարածական որոշումների օպերատիվության բարձրացմանը և հողային քաղաքականության պատշաճ վարմանը:

Կապիտալ բնույթի հիմնական միջոցառումները ինտեգրված (միասնական) կադաստրի ստեղծումն է՝ 2020-2022 թվականներին 2019 թվականին հիմք դրված և շարունակական նոր տեխնոլոգիաների պահանջով արդիականացվող Հայաստանի Հանրապետության բազային երկրատեղեկատվական համակարգի քարտեզագրական հիմքի, աշխարհագրական անվանումների պետական քարտադարանի վարման և թարմացման, հիմնարար ոլորտային քարտեզագրական արտադրանքի աշխատանքները: Որպես հիմք հանդիսանալու է ՄԺԾԾ 2020 թվականի ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության տարածքի օդալուսանկարների (օրթոլուսանկարների - GSD-20cm) ստեղծումը և արդիականացնելու ու զարգացնելու իրական ժամանակում գործող ռեֆերենց GNSS կայանների ցանցը:

Շարունակվում են իրականացվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքների բազային երկրատեղեկատվական համակարգի քարտեզագրական հիմքի ստեղծման աշխատանքները, որոնք կծառայեն տնտեսության տարբեր բնագավառներում աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման կարևոր նախադրյալ:

Ստեղծված քարտեզագեոդեզիական հիմքով երկրատեղեկատվական համակարգը հանդիսանալու է գերատեսչական տարբեր ոլորտների, այդ թվում՝ քաղաքաշինական, բնապահպանական, արդյունաբերական, անշարժ գույքի կադաստրի, տարածքների պլանավորման, գյուղատնտեսական հողերի հաշվառման, հողերի միավորման, հողերի օգտագործման և գոտիավորման սխեմաների կազմման, գույքահարկի և գնահատման բազաների ճշգրտման, վարչական և տնտեսական գործունեության, մելիորացիայի, երկրաբանական հետախուզական աշխատանքների, անտառտնտեսության, արտակարգ իրավիճակների ժամանակ օպտիմալ և օպերատիվ որոշումների կայացման,

հանրապետության մարզերի, համայնքների և առանձին տարածքների զարգացման ու արդյունավետ պլանավորման համար որպես բազա:

Գույքագրման աշխատանքների նպատակն է ստանալ ճշտված տվյալներ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի օգտագործման վիճակի, զբաղեցրած սահմանների, հողատեսքերի փոփոխության, բազմամյա տնկարկների և ոռոգվող հողերի առկայության վերաբերյալ, որոնց հիման վրա համապատասխան ճշտումներ կատարել համայնքների կադաստրային քարտեզներում, հողային հաշվեկշիռներում և հողի հարկի բազայում: Արդյունքում հնարավորություն կընձեռվի ունենալ ճշտված կադաստրային քարտեզներ, վերացնել համայնքների, քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց միջև առկա սահմանային վեճերը, կորոզիոնատների անձշտությունները և այլ վերադրումները:

Հասարակական կարգի պահպանություն

ՀՀ կառավարության գործունեության հիմնարար ուղենիշներին համահունչ ոստիկանության կարևորագույն հայեցակարգային խնդիրը քաղաքացի-ոստիկան համագործակցության նոր մշակույթի ձևավորումն է, որը հնարավոր է լուծել քաղաքացիների հետ հարաբերվելու մշակույթի բարելավման, համակարգում կոռուպցիայի, ինչպես նաև քաղաքացիներին տուգանելու և հետապնդելու նպատակադրման բացառման, ոստիկանության վստահելիության մակարդակն ըստ ամենայնի բարձրացնելու միջոցով:

Նշված նպատակադրումների իրականացմանն ուղղված միջոցառումները հանդիսանալու են ոստիկանության գործունեության ոլորտում առաջիկա տարիներին նախատեսվող բոլոր բարեփոխումների հիմքը: Այսպես՝

1. Հասարակական հարաբերությունների զարգացման ներկայիս մակարդակը և հակաիրավական երևույթներին հակազդելու՝ հասարակության մեծ սպասելիքները ոստիկանությունից, թելադրում են ունենալ ոչ միայն հիմնադիր, այլև իրավապահպան ներուժ ունեցող որակապես նոր «Ոստիկանության մասին» օրենք: Մասնավորապես, նախատեսվում է «Ոստիկանության մասին» նոր օրենքով սահմանել ոստիկանության լիազորությունների այնպիսի շրջանակ, որը հնարավորություն կտա առավել արդյունավետ կանխարգելել մարդու իրավունքների նկատմամբ հանցավոր և այլ ոտնձգությունները, քաղաքացիներին աջակցել իրենց խախտված իրավունքների վերականգնման գործում, խթանել համագործակցությունը քաղաքացիական հասարակության հետ: Նոր օրենքն առավելապես կհամապատասխանի Եվրամիության անդամ-պետությունների ոստիկանությունների իրավական կարգավիճակին և մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ միջազգային իրավական ակտերին, համարժեք կլինի հանցավորության գլոբալիզացիային բնորոշ սպառնալիքներին (խոշտանգումներ և անմարդկային վերաբերմունք, ահաբեկչություն, սահմանադրական կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ): Այս իմաստով հատուկ կարևորություն են ստանալու նաև ոստիկանության գործունեության նկատմամբ հանրային վերահսկողության ընթացակարգերի իրավական նորմերով կարգավորումները:

2. ՀՀ կառավարության գործունեության ծրագրի՝ անվտանգության ոլորտի հիմնարար դրույթների բովանդակությանը համահունչ նախատեսվում է վերանայել հասարակական կարգի

պահպանման և հասարակական անվտանգության ապահովման բնագավառում իրականացվող քաղաքականության սկզբունքները: Ըստ այդմ, առանցքային են հետևյալ միջոցառումները՝

✓ Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ոլորտում տուգանային միավորների (բալային համակարգի) ներդրումը, որը հնարավորություն կտա բարձրացնել անվտանգության մակարդակը առանց գույքային բնույթի վարչաիրավական սանկցիաների խստացման և միաժամանակ մի շարք դեպքերում իջեցնել տուգանքների չափերը ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների համար: Վարչական պատասխանատվության նոր միջոցառումներն իրավախախտ վարորդներին նյութական լրացուցիչ գրկանքներ չեն պատճառելու, փոխարենը նպաստելու են վարչական իրավախախտումների ընդհանուր առմամբ կանխարգելմանը և ոչ թե պատժիչ գործառնությունների իրականացմանը:

✓ Պարեկային ոստիկանության՝ շարժական-շուրջօրյա պարեկային ստորաբաժանումների հիմնադրումը, որի հիմնական նպատակը պետք է հանդիսանա՝

-քաղաքացիներին աջակցություն ցուցաբերելը նրանց կողմից սեփական իրավունքները և օրինական շահերը պաշտպանելիս,

-օգնություն ցույց տալը անօգնական կամ կյանքի համար վտանգավոր այլ իրավիճակներում հայտնված քաղաքացիներին,

-երթևեկության կազմակերպումը խցանումների, զանգվածային հասարակական միջոցառումների, դժբախտ պատահարների, այդ թվում՝ տեխնաժին աղետների և արտակարգ այլ իրավիճակների ընթացքում,

-դեպքի վայրի պահպանությունը, հանցագործություն կատարած անձանց «տաք հետքերով» հայտնաբերումը, անհետաձգելի քննչական գործողությունների կատարումը և այլն:

Իրավախախտումների հայտնաբերումը երթևեկության ոլորտում չպետք է հանդիսանա պարեկային ստորաբաժանման հիմնական խնդիրը, իրավախախտումների արձանագրումը պետք է հետևի միայն կոպիտ վարչական իրավախախտումներին ու հանցագործության դեպքերին:

Այսպիսով, օգնող, աջակցող, կանխարգելող պարեկային ստորաբաժանումների գործունեությունը նպաստելու է ոչ միայն հանցագործությունների կանխարգելմանը, այլև քաղաքացիների մոտ պաշտպանվածության զգացողության ուժեղացմանը, ոստիկանության նկատմամբ հանրային վստահության մակարդակի բարձրացմանը:

✓ Ոստիկանության զորքերի ապառազմականացումը: Այդ նպատակով նախատեսվում է ոստիկանության զորքերի կազմակերպման և գործունեության կարգը կանոնակարգել բացառապես ոստիկանական օրենսդրական ակտերով (ներկայումս այն կարգավորվում է ռազմաիրավական օրենսդրական ակտերով): Նախատեսվում է հրաժարվել «ոստիկանության զորքեր» հասկացությունից և վերակազմակերպված տվյալ ստորաբաժանումն օգտագործել օրենքով նախատեսված հետևյալ դեպքերում՝ զանգվածային անկարգությունները կանխելիս ու խափանելիս, հակաահաբեկչական միջոցառումներ իրականացնելիս, ռազմական և արտակարգ դրության իրավական ռեժիմն ապահովելիս, տարերային աղետների կամ

տեխնածին վթարների ժամանակ որոնողական-փրկարարական աշխատանքներին աջակցելիս:

✓ Համանման գործառույթներ իրականացնող կենտրոնական ապարատի ստորաբաժանումների միավորումը, որը հնարավորություն կտա բարձրացնել կառավարման արդյունավետությունն ու պատասխանատվությունը, օպտիմալացնել դրանց թվաքանակը: Նպատակահարմար է համարվում կենտրոնական ապարատի օպերատիվ հետախուզական հիմնական ստորաբաժանումները միավորել մեկ քրեական ոստիկանության դեպարտամենտում: Կազմակերպված և կոռուպցիոն, վերագալիս հանցավորության, թրաֆիկինգի ու նարկոտիզմի դեմ պայքարը, հասարակական հնչեղություն ստացած հանցագործության դեպքերով տարածքային մարմիններին աջակցությունը պետք է դառնա քրեական ոստիկանության դեպարտամենտի հիմնական գործառույթ: Դեպարտամենտը պետք է ունենա ռեսուրս և ժամանակ՝ զբաղվելու վերլուծական, հսկողական և հաշվետվողական աշխատանքներով, գործի որպես օպերատիվ ստորաբաժանումների գլխադասային շտաբ և ոչ թե զբաղվի հանցավորության դեմ ընթացիկ պայքարով:

Հասարակական անվտանգության ոստիկանությունը, ոստիկանության գվարդիան (այսինքն՝ վերակազմակերպված ոստիկանության գործերը և հատուկ նշանակության ստորաբաժանումները), քրեական ոստիկանությունը և պետական պահպանության գլխավոր վարչությունը պետք է հանդիսանան ոստիկանության կենտրոնական ապարատի առանցքը:

3. Վերանայվելու է սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների կանխարգելման համակարգը: Տվյալ դեպքում առաջնահերթ են համարվում հետևյալ միջոցառումները՝

- ոստիկանությունը իր մասնագիտացված ստորաբաժանումների միջոցով իրականացնելու է ռազմավարական և հատուկ կարևորության օբյեկտների պահպանությունը՝ բացառապես պետական բյուջեից հատկացումների հաշվին,

- սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների կանխարգելումը խթանելու նպատակով նշված ստորաբաժանումները մասնավոր օբյեկտների պաշտպանությունը պետք է իրականացնեն բացառապես տեխնիկական միջոցներով՝ ոստիկանության ստորաբաժանումներին միացված ահազանգման համակարգերով:

Ըստ այդմ, օբյեկտների պահակային պահպանությունը նախատեսվում է աստիճանաբար թողնել մասնավոր պահնորդական կազմակերպություններին այն համոզմամբ, որ ոստիկանական արագ արձագանքման ուժերի պրոֆեսիոնալիզմը մասնավոր սեփականատերերի համար առավել նախընտրելի է դարձնելու համագործակցությունը հենց ոստիկանության հետ՝ տեխնիկական միջոցներով պահպանման համակարգերի օգտագործման և «տաք հետքերով» սեփականության դեմ ոտնձգող անձանց հետապնդելու եղանակներով:

Օրենսդրական համապատասխան ակտերի ընդունումից հետո ոստիկանության պետական պահպանության գլխավոր վարչությանն է վերապահվելու քրեական դատավարության մասնակիցների, պետական պաշտոնատար անձանց, օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ այլ անձանց անձնական անվտանգության պաշտպանության ապահովումը, ինչը կբարձրացնի օրենքով պաշտպանության ենթակա անձանց (վկաներ,

տուժածներ, հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացրած անձինք և այլն) անվտանգության ապահովման մակարդակը:

4.Ոստիկանության գործունեության թափանցիկության, հանրության իրազեկվածության և հանրային վերահսկողության մակարդակի բարձրացման նպատակով ավարտին են հասցվելու ոստիկանության համակարգում քաղաքացիական ծառայության ամբողջական ներդրման աշխատանքները: Նախատեսվում է ապահովել ոչ ոստիկանական գործառույթներ իրականացնող բոլոր ոստիկանական պաշտոնների անցումը քաղծառայության: Արդյունքում հնարավորություն կընձեռվի նաև սահմանել հիմնական և օժանդակ ծառայությունների թվաքանակների օպտիմալ հարաբերակցությունը:

Այսպիսով, առաջիկա ժամանակահատվածում նախատեսվող օրենսդրական և կազմակերպչական վերոգրյալ փոփոխությունները էական նշանակություն կունենան ժողովրդավարական պետություններին հարիր արդյունավետ կառավարվող, մոբիլ ոստիկանություն ունենալու համար:

Մ Ա Ս Մ – Բ. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

1.1. Ներածություն

Տարեկան բյուջետային ծրագրի այս հատվածը ներկայացնում է ընթացիկ տնտեսական իրավիճակը հանրապետությունում, ինչպես նաև 2020 թվականի մակրոտնտեսական հեռանկարները:

Տնտեսական կանխատեսումների նպատակը

Հայաստանի տնտեսության իրավիճակի կանխատեսումները նկարագրում են այն իրական միջավայրը, որի պայմաններում գործելու է կառավարությունը: Մյուս կողմից կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ազդում է մակրոտնտեսական միջավայրի վրա, հետևաբար մակրոտնտեսական կանխատեսումները հնարավորություն են տալիս հասկանալու, թե կառավարության որդեգրած հարկաբյուջետային քաղաքականությունը որքանով է համահունչ տնտեսության այլ հատվածների զարգացման միտումներին:

Տնտեսական կանխատեսումների իրականացման երկրորդ կարևոր հիմնավորումն այն է, որ ազգային տնտեսության իրավիճակը մեծ ազդեցություն ունի կառավարության ֆինանսական ռեսուրսների վրա: Տնտեսական բարձր աճն ապահովում է գործարարների ավելի մեծ եկամուտներ, որոնք իրենց հերթին կառավարության համար ապահովում են ավելի մեծ հարկային եկամուտներ: Եվ հակառակը, տնտեսական աճի ցածր մակարդակը բերում է հարկերի ավելի ցածր մակարդակի և կառավարության կողմից տրամադրվող սոցիալական աջակցության և օժանդակության ավելի մեծ պահանջարկի: Մակրոտնտեսական կանխատեսումները նաև հիմք են հանդիսանում ապագայում բյուջեի վրա հնարավոր ծանրաբեռնվածության մեծացման հետ կապված ռիսկերի գնահատման համար:

Տնտեսության նկարագրություն

Տնտեսությունը կարելի է նկարագրել ցուցանիշների հետևյալ հիմնական խմբերով.

✓ Համախառն առաջարկ (չափվում է տնտեսության առանձին ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների իրական աճերով և համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) իրական աճով),

✓ Համախառն պահանջարկ (չափվում է պետական, մասնավոր հատվածների և արտաքին աշխարհի կողմից ապրանքների և ծառայությունների վրա կատարվող ծախսումներով (սպառում/ՀՆԱ, ներդրում/ՀՆԱ, զուտ արտահանում/ՀՆԱ)),

✓ Գնային փոփոխականներ (ՀՆԱ դեֆլյատոր, որն իրենից ներկայացնում է տնտեսությունում ստեղծված ՀՆԱ-ի գների փոփոխությունը, և գնաձ, որը չափվում է սպառողական գների ինդեքսով (ներառյալ ներմուծված սպառողական ապրանքների գները) (ՍԳԻ)),

✓ Ֆինանսական համակարգի խորություն (չափվում է հետևյալ փոփոխականներով՝ փողի ագրեգատներ/ՀՆԱ, վարկեր/ՀՆԱ, ավանդներ/ՀՆԱ, և ցույց է տալիս, թե ֆինանսական համակարգը որքանով է ներգրավված երկրի տնտեսական կյանքում),

✓ Արտաքին աշխարհի հետ տնտեսական հարաբերություններ (չափվում է հիմնականում երկրի ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռով),

✓ Պետական հատվածի դիրքը տնտեսությունում (չափվում է հիմնականում պետական հատվածի ծախսերի և եկամուտների ծավալով (պետական ծախսեր/ՀՆԱ, հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ)):

Աղյուսակ 1.1-ում ներկայացված է տնտեսության ներկա իրավիճակի հակիրճ նկարագրությունը՝ ըստ վերը նշված վեց գլխավոր տնտեսական բնութագրիչների: ՀՀ կառավարության բյուջետային ուղերձի այս հատվածում նկարագրված են նաև այն հիմնական գործոններն ու միտումները, որոնք պայմանավորում են Աղյուսակ 1.1-ում նշված ցուցանիշերը և տնտեսության զարգացման հեռանկարները:

Աղյուսակ 1.1.1 ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի հիմքում դրված հիմնական տնտեսական չափորոշիչներ

Չափորոշիչ	2016	2017	2018	2019	2020
	փաստ.	փաստ.	փաստ.	կանխ	կանխ
Տնտեսական աճ (ՀՆԱ % փոփոխություն)	0.2	7.5	5.2	6.3	4.9
Ներդրումների մակարդակ (Ներդրում/ՀՆԱ %)	18.0	19.3	22.4	22.3	22.9
Սպառման մակարդակ (Սպառում/ՀՆԱ %)	90.8	92.3	92.7	93.3	92.0
ՀՆԱ ինդեքս դեֆլյատոր	100.3	102.2	2.5	2.9	3.0
Գնաձ միջին	-1.1	1.0	2.5	1.7	2.1
Գնաձ 12-ամսյա	-1.4	2.6	1.8	2.0	2.5
Պետական բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ %	-5.5	-4.8	-1.8	-0.6	-2.6
Ընթացիկ հաշիվ/ՀՆԱ	-2.1	-3.0	-9.4	-7.0	-6.1

1.2. Համախառն առաջարկ

Երկրում համախառն առաջարկն իրական արտահայտությամբ չափվում է տնտեսության առանձին ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների հանրագումարով: Դրա փոփոխությունը նախորդ տարվա համեմատ գնահատվում է ՀՆԱ-ի իրական աճի¹ միջոցով: Ուստի այս բաժնում կներկայացվի տնտեսության հիմնական ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների փոփոխության դինամիկան վերջին տարիներին և ապագայում ակնկալվող զարգացումները:

Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները

2018 թվականին տեղի ունեցան աննախադեպ քաղաքական փոփոխություններ, որոնք կարող էին հանգեցնել տնտեսական աճի էական դանդաղման և մակրոտնտեսական անկայունության, ինչը հատուկ է նմանատիպ իրադարձություններին: Սակայն առաջացած ռիսկերը հնարավոր եղավ հաղթահարել և խելամիտ մակրոտնտեսական քաղաքականության արդյունքում ապահովել մակրոտնտեսական կայունություն և գրանցել 5.2% տնտեսական աճ, որը չնայած դանդաղել է նախորդ տարվա համեմատ, սակայն տարածաշրջանում ամենաբարձրերից է եղել:

2018 թվականին գրանցված 5.2% տնտեսական աճը պայմանավորված էր հիմնականում ծառայությունների և արդյունաբերության աճերով: Նշված ժամանակահատվածում ծառայություններն աճել են 9.3%-ով՝ ապահովելով տնտեսական աճի 4.6 տոկոսային կետը, իսկ արդյունաբերությունը՝ 5.8%-ով, ապահովելով տնտեսական աճի 1.1 տոկոսային կետը: Շինարարությունը նույնպես աճել է (0.8%-ով)՝ 0.1 տոկոսային կետով նպաստելով տնտեսական աճին²: Գյուղատնտեսությունը նվազել է 8.5%-ով, բացասաբար ազդելով տնտեսական աճին 1.3 տոկոսային կետով:

2019 թվականի տարեսկզբից տնտեսությունում գրանցված բարձր աճի միտումները պահպանվեցին: 2019 թվականի առաջին կիսամյակում ՀՆԱ-ի իրական աճը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ կազմել է 6.8%, ինչին հիմնականում նպաստել են ծառայությունները 9.3% աճը (նպաստումը՝ 5.4 տոկոսային կետ), որի մեջ զգալի դերակատարում են ունեցել մշակույթ, զվարճություններ և հանգիստ ենթաճյուղը, առևտուրը, ֆինանսական և ապահովագրական գործունեությունը, առողջապահություն և բնակչության սոցիալական սպասարկման, ինչպես նաև կացության ու հանրային սննդի ենթաճյուղերը: ՀՆԱ-ի աճին նպաստել են նաև մյուս ճյուղերի՝ արդյունաբերության 5.2% աճը (նպաստումը՝ 1.0 տոկոսային կետ)՝ պայմանավորված մշակող արդյունաբերության աճով, ինչպես նաև

¹ ՀՆԱ-ի իրական աճ ասելով հասկանում ենք տնտեսությունում ստեղծված ՀՆԱ-ի ծավալային աճը՝ առանց գնային փոփոխության:

² Նշված պարբերության ցուցանիշները վերաբերում են տնտեսության ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքին:

շինարարության 3.5% աճը (նպաստումը՝ 0.2 տոկոսային կետ): Գյուղատնտեսությունը 0.6 տոկոսային կետով բացասական է նպաստել տնտեսական աճին՝ նվազելով 6.9%-ով:

2019 թվականի հունվար-հուլիսին գրանցվեց տնտեսական ակտիվության ցուցանիշի (SUS)³ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ 6.8% աճ: Ընդ որում, տնտեսական ակտիվությանը հիմնականում նպաստել է ծառայությունների 15.2% աճը (նպաստումը՝ 5.3 տոկոսային կետ): Աճին նպաստել են նաև մյուս ճյուղերի համախառն թողարկման իրական աճերը. արդյունաբերության 8.4% (նպաստումը՝ 1.7 տոկոսային կետ), առևտրի 8.9% (նպաստումը՝ 1.1 տոկոսային կետ) և շինարարության 4.5% (նպաստումը՝ 0.3 տոկոսային կետ) աճերը:

Կանխատեսում. 2019 թվականին տնտեսության աճի տեմպերը նախորդ տարվա զարգացումների համեմատ կլինեն ավելի արագ, ինչը հիմնականում պայմանավորված կլինի ծառայությունների և արդյունաբերության աճերով: Տնտեսության մյուս ճյուղերը նույնպես դրական նպաստում կունենան տնտեսական աճին: 2019 թվականին 6.3% տնտեսական աճի կանխատեսման համար հիմք են հանդիսացել ներքին տնտեսական զարգացումները (մասնավորապես՝ 2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին գրանցված տնտեսական ակտիվության ցուցանիշի բարձր աճը, ինչը պայմանավորված է եղել տնտեսության գրեթե բոլոր ճյուղերի աճով), ինչպես նաև արտաքին աշխարհից սպասվող զարգացումները (մասնավորապես՝ հիմնական գործընկեր երկրների և աշխարհի տնտեսական աճի կանխատեսումները և հումքային ապրանքների գների աճը):

2020 թվականին տնտեսական աճը կնոստենա իր ներուժային մակարդակին՝ պայմանավորվելով արդյունաբերության և ծառայությունների աճով: 2020 թվականին կանխատեսվում է 2019 թվականի համեմատ ՀՆԱ-ի 4.9% իրական աճ: Տնտեսական աճի կանխատեսումներում հաշվի են առնվել ընթացիկ զարգացումները, ինչպես նաև գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի և հումքային ապրանքների գների զարգացման միտումները:

Աղյուսակ 1.2.1. և Գծապատկեր 1.2.1.-ում ներկայացված են 2016-2020 թվականների ՀՀ տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը և առանձին ճյուղերում արձանագրված և կանխատեսվող ՀՆԱ-ի իրական աճերին ճյուղերի նպաստման չափերը:

Աղյուսակ 1.2.1. Տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը (ավելացված արժեքով)

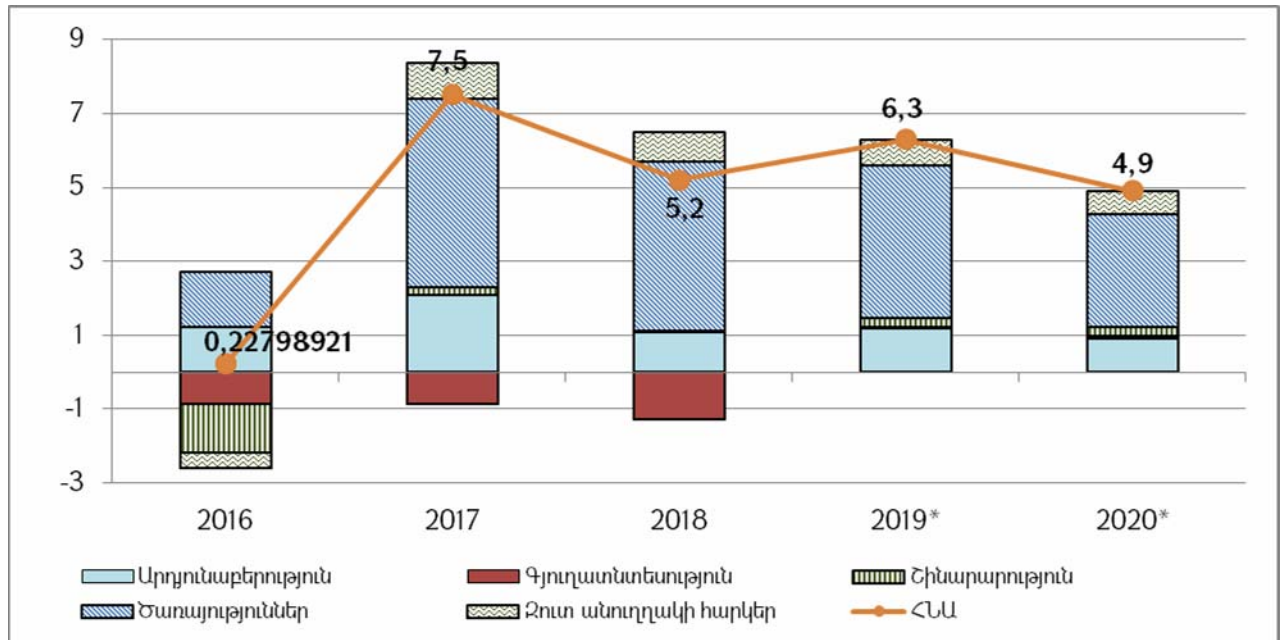
	2016	2017	2018	2019	2020
	փաստ.	փաստ.	փաստ.	կանխ.	կանխ.
ՀՆԱ	0.2	7.5	5.2	6.3	4.9
Արդյունաբերություն	7.6	11.8	5.8	6.5	5.0
Գյուղատնտեսություն	-5.0	-5.1	-8.5	0.2	0.5
Շինարարություն	-14.1	2.8	0.8	4.0	4.0

³ 2011 թվականից ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայությունը ամսական ՀՆԱ-ից անցում է կատարել SUS-ի հաշվարկմանը: Ի տարբերություն Ազգային հաշիվների մեթոդաբանությամբ հաշվարկվող ՀՆԱ ցուցանիշի (որն ունի եռամսյակային և տարեկան պարբերականություն) ամսական SUS-ը բնութագրում է տնտեսությունում ապրանքների և ծառայությունների թողարկման ծավալների փոփոխությունը, այլ ոչ թե ավելացված արժեքի փոփոխությունը: Բացի այդ, ամսական SUS-ը չի ընդգրկում արտադրանքի զուտ հարկերը և ֆինանսական միջնորդության անուղակիորեն չափվող ծառայությունները (ՖՄԱԶԾ), որոնք ներառվում են եռամսյակային և տարեկան ՀՆԱ-ի արտադրական եղանակով հաշվարկներում:

Ծառայություններ	3.2	10.6	9.3	8.1	6.0
Արտադրանքի հարկեր (հանած սուբսիդիաներ)	-3.7	9.7	8.0	6.6	5.3

Գծապատկեր 1.2.1. ՀՆԱ-ի իրական աճին տնտեսության ճյուղերի նպաստումները⁴

⁴ Այստեղ «*» նշանակում է 2018 թվականի սպասողական և 2019 թվականի կանխատեսվող ցուցանիշ:

Այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները

Աղյուսակում ներկայացված են այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի 2019 և 2020 թվականների կանխատեսումները: Ըստ ՀՀ կենտրոնական բանկի և «Մուդիս» միջազգային վարկանշային կազմակերպության կանխատեսումների ՀՀ տնտեսական աճը 2019 թվականին կլինի ավելի բարձր: Իսկ մյուս միջազգային հեղինակավոր կառույցների կանխատեսումներով այն կլինի համեմատաբար ցածր, ինչը կարող է պայմանավորված լինել այն հանգամանքով, որ դրանք ավելի վաղ կատարված կանխատեսումներ են և չեն ներառում ՀՀ տնտեսության վերջին դրական զարգացումները: Այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի 2020 թվականի կանխատեսումները հիմնականում մոտ են ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի հիմքում դրված տնտեսական աճի կանխատեսումներին:

Աղյուսակ. Այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները

	2019*	2020*
Արժույթի միջազգային հիմնադրամ (2019թ. հունիս)	4.6%	4.5%
Համաշխարհային բանկ (2019թ. հունիս)	4.2%	4.9%
Մուդիս (2019թ. օգոստոս)	7.7%	5.4%
Ֆիթչ (2019թ. մայիս)	4.6%	4.5%
ՀՀ կենտրոնական բանկ (2019թ. սպտեմբեր)	6.9%	4.9%

1.2.1. Արդյունաբերություն

2018 թվականին արդյունաբերությունն աճել է 4.3%-ով՝ պայմանավորված և՛ արտաքին, և՛ ներքին պահանջարկի աճով⁵:

Արդյունաբերության աճին հիմնականում նպաստել է մշակող արդյունաբերությունը՝ 6.3 տոկոսային կետով (աճը՝ 10.0%), իսկ հանքագործական արդյունաբերությունը 2.9 տոկոսային

⁵ Այսուհետ ներկայացված են ճյուղերի համախառն թողարկումների ցուցանիշները:

կետով բացասական է ազդել աճին արդյունաբերության աճին (նվազումը՝ 14.0%)՝ պայմանավորված մետաղական հանքաքարի արդյունահանման 15.8% նվազմամբ:

2019 թվականին արդյունաբերության ճյուղի աճի տեմպերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ արագացել են: Չնայած տարեսկզբի դանդաղ աճի տեմպերին՝ 2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին արձանագրվել է արդյունաբերական արտադրանքի համախառն թողարկման ծավալների 8.4% աճ: 2019 թվականին արդյունաբերության աճը հիմնականում տեղի է ունեցել ի հաշիվ մշակող արդյունաբերության 10.4% աճի (նպաստումը՝ 6.8 տոկոսային կետ), ինչպես նաև հանքագործական արդյունաբերության աճի վերականգնման, որն աճել է 9.5%-ով (նպաստումը՝ 1.9 տոկոսային կետ): Մշակող արդյունաբերության աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների 70.0% (նպաստումը՝ 3.6 տոկոսային կետ), ծխախոտային արտադրատեսակների 17.0% (նպաստումը՝ 2.5 տոկոսային կետ), սննդամթերքի 7.6% (նպաստումը՝ 2.2 տոկոսային կետ) և խմիչքների 9.8% (նպաստումը՝ 1.3 տոկոսային կետ) արտադրության աճերով:

Կանխատեսում. 2019 թվականին արդյունաբերության ճյուղում կպահպանվեն աճի միտումները: Ելնելով արդյունաբերության ճյուղում տարվա առաջին յոթ ամիսների տնտեսական զարգացումներից կանխատեսվում է, որ 2019 թվականին տարեկան աճը կկազմի շուրջ 6.5%:

2020 թվականին կանխատեսվում է արդյունաբերության շուրջ 5.0% աճ, ինչը պայմանավորված կլինի ճյուղում իրականացվող ներդրումների աճով, գործընկեր երկրների զարգացման միտումներով և տնօրինվող եկամտի աճով պայմանավորված՝ ներքին պահանջարկի աճով:

1.2.2. Գյուղատնտեսություն

Գյուղատնտեսության ճյուղի անկումը շարունակվել է նաև 2018 թվականին: Գյուղատնտեսության և ձկնորսության համախառն արտադրանքը իրական արտահայտությամբ նվազել է 7.3%-ով: Գյուղատնտեսության ճյուղի նվազումը պայմանավորված էր բուսաբուծության ենթաճյուղի 12.1% (նպաստումը՝ 6.1 տոկոսային կետ) և անասնաբուծության 2.7% (նպաստումը՝ 1.3 տոկոսային կետ) նվազմամբ: Բուսաբուծության նվազումը պայմանավորված է եղել բոստանի՝ շուրջ 41.2%, բանջարեղենի 27.0% և կարտոֆիլի բերքի շուրջ 24.2%, ինչպես նաև խաղողի համախառն բերքի 14.4% և պտուղ, հատապտուղների՝ 5.0% նվազմամբ: Անասնաբուծության նվազումը պայմանավորված է եղել մսի և կաթի արտադրության համապատասխանաբար 1.1% և 8.0% նվազմամբ:

2019 թվականին հունվար-հունիս ամիսներին⁶ գյուղատնտեսության ճյուղը նվազել է: Գյուղատնտեսության և ձկնորսության համախառն արտադրանքն իրական արտահայտությամբ նվազել է 6.5%-ով⁷, որը պայմանավորվել է բուսաբուծության 15.3% (նպաստումը՝ 5.2 տոկոսային կետ) և անասնաբուծության 3.0% նվազմամբ (նպաստումը՝ 1.8 տոկոսային կետ): 2019 թվականին գյուղատնտեսության նվազումը պայմանավորվել է հիմնական մշակաբույսերի ցանքատարածությունների շուրջ 6.7% նվազմամբ⁸:

Կանխատեսում. 2018 թվականին, հաշվի առնելով ընթացիկ զարգացումները, կանխատեսվում է գյուղատնտեսության ճյուղի փոքր աճ՝ 0.2%:

2020 թվականին գյուղատնտեսության աճի ցածր միտումները կպահպանվեն. աճը կկազմի շուրջ 0.5%: Կանխատեսման համար հիմք են հանդիսացել ճյուղի զարգացմանն ուղղված կառավարության կողմից իրականացվող ծրագրերի⁹ և ոլորտում իրականացված ներդրումների ակնկալվող արդյունքները ու նախորդ տարիներին ճյուղի զարգացման միտումները:

1.2.3.Շինարարություն

Տնտեսությունում իրականացված շինարարության ծավալները 2018 թվականին դրսևորել են աճի միտում: 2018 թվականին ֆինանսավորման բոլոր աղբյուրների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալներն աճել են 4.5%-ով, ինչին հիմնականում նպաստել է պետական բյուջեի միջոցներով իրականացված շինարարության 9.8% աճը (նպաստումը՝ 2.6 տոկոսային կետ՝ պայմանավորված հիմնականում միջազգային վարկերի հաշվին իրականացվող շինարարության աճով) և բնակչության միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների 5.4% աճով (նպաստումը՝ 1.3 տոկոսային կետ): Շինարարության աճին փոքր-ինչ հակազդել է մարդասիրական օգնության միջոցների հաշվին իրականացվող շինարարության 0.9% նվազումը:

2019 թվականի առաջին յոթ ամիսներին տնտեսությունում իրականացված շինարարության աճի տեմպերը նախորդ տարվա համեմատ դանդաղել են: Տարեսկզբին ճյուղում արձանագրված երկնիչ աճի տեմպերը աստիճանաբար նվազել են և 2019 թվականի հունվար-հունիս ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ գրանցվել է 4.5% աճ: Ճյուղի աճին 3.5 տոկոսային կետով նպաստել է բնակչության (աճը՝ 13.6%) և 2.6 տոկոսային կետով՝

⁶ 2019 թվականից ՀՀ ՎԿ-ի կողմից գյուղատնտեսության ցուցանիշը հրապարակվում է միայն եռամսյակային պարբերականությամբ՝ պայմանավորված գյուղատնտեսության սեզոնայնությամբ և բնակլիմայական ոչ կայուն պայմաններից կախված ամսական արտադրության տատանողականության հարթեցման անհրաժեշտությամբ:

⁷ Ենթաճյուղերի նպաստումների ցուցանիշները այս և հաջորդ ճյուղերի համար հաշվարկվել են ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից՝ ՀՀ ՎԿ ամսական ցուցանիշների պաշտոնական հրապարակումների հիման վրա:

⁸ Հացահատիկային մշակաբույսերի նվազումը կազմել է 6.7%, կերայինը՝ 7.0%, բոստանային մշակաբույսերինը՝ 6.2%, բանջարանոցայինը՝ 4.3%, կարտոֆիլը՝ 7.5%, տեխնիկական մշակաբույսերը 14.4%:

⁹ Ռեսուրսային ներուժի օգտագործման մակարդակի բարձրացման, սերմնաբուծության և տոհմային գործի համակարգի ամրապնդման, բույսերի առավել վտանգավոր հիվանդությունների դեմ պայքարի, հողային ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության բարձրացման և անասնաբուժական հակահամաճարակային միջոցառումների իրականացման, վարկերի, ինչպես նաև գյուղատնտեսության մեջ օգտագործվող կարևորագույն նյութական ռեսուրսների մատչելիության, արդիական տեխնոլոգիաների ներդրման, մասնավորապես գյուղատնտեսական և ագրոպարենային ոլորտում այլ տեխնիկայի լիզինգային մեխանիզմներով մատակարարման, ինտենսիվ այգեգործության խթանման, ոռոգման արդիական տեխնոլոգիաների ու կարկտապաշտպան ցանցերի ներդրման, գյուղատնտեսական կոոպերացիայի խթանման, ոլորտի խորհրդատվական համակարգի զարգացման և այլ ծրագրեր:

կազմակերպությունների (աճը՝ 5.6%) միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների աճերը: Շինարարության ծավալների աճին փոքր-ինչ հակազդել են պետական բյուջեի, համայնքների և մարդասիրական օգնության միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների համապատասխանաբար՝ 3.7%, 21.4% և 24.4% նվազումները (նպաստումները՝ համապատասխանաբար՝ -0.9, -0.3 և -0.3 տոկոսային կետեր):

2019 թվականի առաջին յոթ ամիսներին տնտեսությունում իրականացված շինարարության ծավալում խոշոր մասնաբաժին են ունեցել անշարժ գույքի հետ կապված (կշիռը՝ 31.0%), էլեկտրականության, գազի, գոլորշու և լավորակ օդի մատակարարում (կշիռը՝ 16.4%) և տրանսպորտի (կշիռը՝ 12.9%) գործունեության տեսակներով իրականացված շինարարության ծավալները:

Կանխատեսում. 2019 թվականին կանխատեսվում է շինարարության ճյուղի աճի տեմպի արագացում: Հաշվի առնելով 2019 թվականի միտումները՝ ակնկալվում է, որ մինչև տարեվերջ ճյուղի աճը կկազմի շուրջ 4.0%:

2020 թվականին ճյուղում կշարունակվեն աճի միտումները: 2020 թվականին կանխատեսվում է շինարարության 4.0% աճ, ինչը պայմանավորված կլինի ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր ներդրումների աճով:

1.2.4. Ծառայություններ և առևտուր

Ծառայությունների (ներառյալ առևտուրը) ոլորտում արձանագրված երկնիշ աճի տեմպերի միտումները պահպանվել են 2018 թվականին: 2018 թվականի ընթացքում մատուցված ծառայությունների (առանց առևտրի շրջանառության) 18.8% աճին 7.2 տոկոսային կետով նպաստել է մշակույթ, զվարճություններ և հանգիստ ենթաճյուղի (աճը՝ 36.6%), 4.1 տոկոսային կետով՝ ֆինանսական և ապահովագրական գործունեության (աճը՝ 19.6%), 2.5 տոկոսային կետով՝ հանրային սննդի կազմակերպման (աճը՝ 32.0%), 1.5 տոկոսային կետով՝ տրանսպորտի (աճը՝ 10.9%), ինչպես նաև 1.0 տոկոսային կետով՝ առողջապահության և բնակչության սոցիալական սպասարկման (աճը՝ 25.7%) ծառայությունների աճերը:

2019 թվականին նախորդ տարվա համեմատ ծառայությունների աճի տեմպը թեև դանդաղել է, սակայն գրանցվել է երկնիշ աճ: 2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին մատուցված ծառայությունների ծավալը 2018 թվականի համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ իրական արտահայտությամբ աճել է 15.2%-ով՝ պայմանավորված հիմնականում մշակույթ, զվարճություններ և հանգիստ ենթաճյուղի 27.3% աճով (նպաստումը՝ 5.8 տոկոսային կետ), ֆինանսական և ապահովագրական գործունեության 16.3% աճով (նպաստումը՝ 3.5 տոկոսային կետ) ու կացության և հանրային սննդի կազմակերպման 34.0% աճով (նպաստումը՝ 2.6 տոկոսային կետ):

Առևտրի շրջանառության ծավալներն արձանագրել են աճի բարձր ցուցանիշներ: 2018 թվականին առևտրի շրջանառությունն աճել է 8.7%-ով՝ պայմանավորված մեծածախ առևտրի 16.4% աճով (նպաստումը՝ 7.3 տոկոսային կետ): Առևտրի շրջանառության աճին 0.7 տոկոսային

կետով նպաստել են նաև մանրածախ առևտրի և ավտոմեքենաների առևտրի աճերը (համապատասխանաբար՝ 1.3% և 16.7%):

2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին առևտրի շրջանառությունը նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատ աճել է 8.9%-ով, ինչին 5.7 տոկոսային կետով նպաստել է մեծածախ առևտրի և 4.1 տոկոսային կետով՝ մանրածախ առևտրի աճերը (համապատասխանաբար՝ 12.0% և 8.6%): Առևտրի շրջանառության աճին 0.9 տոկոսային կետով հակազդել է ավտոմեքենաների առևտրի նվազումը (18.8%):

Կանխատեսում. 2020 թվականին ծառայությունների աճի տեմպը կգերազանցի տնտեսական աճի տեմպին: Հաշվի առնելով ընթացիկ զարգացումները և 2019 թվականի աճի միտումները՝ մինչև տարեվերջ աճը կկազմի շուրջ 8.1%, իսկ 2020 թվականին ճյուղի աճը փոքր-ինչ կդանդաղի և կկազմի 6.0%:

1.2.5. Աշխատանքի շուկա

2018 թվականին տնտեսական աճն ուղեկցվել է գործազրկության մակարդակի նվազմամբ: Գործազրկության մակարդակը նախորդ տարվա նկատմամբ նվազել է 1.5 տոկոսային կետով՝ կազմելով 16.3%: Զբաղվածների թիվը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել է 6.1%-ով, իսկ գործազուրկների թիվը կրճատվել է 4.8%-ով:

ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից նոր մեթոդաբանությամբ հաշվարկված գործազրկության մակարդակը 2018 թվականին կազմել է 20.4%՝ 0.4 տոկոսային կետով նվազելով նախորդ տարվա նկատմամբ: Զբաղվածների թիվն աճել է 1.4%-ով, իսկ գործազուրկների թիվը կրճատվել է 1.1%-ով¹⁰:

Զբաղվածների թվի աճը շարունակվել է նաև 2019 թվականին: 2019 թվականի առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ զբաղվածների թիվն աճել է 1.2%-ով: Նույն ժամանակահատվածում գործազրկության մակարդակն աճել է՝ 21.0%-ից հասնելով 21.9%-ի՝ պայմանավորված գործազուրկների թվի 6.7% աճով¹¹:

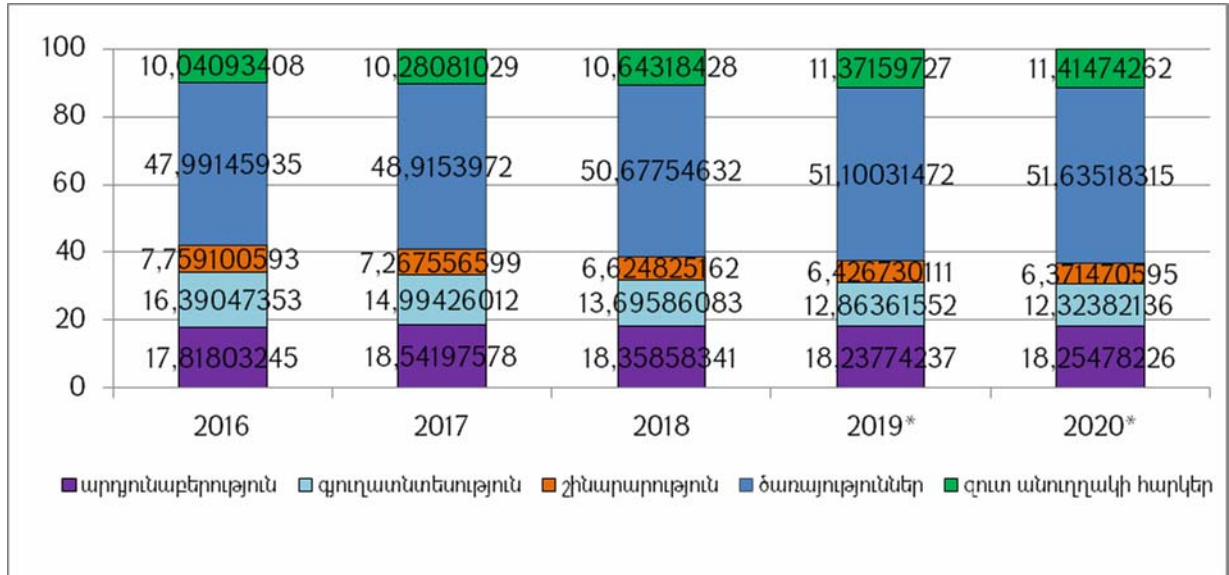
2018 թվականին միջին ամսական անվանական աշխատավարձն աճել է 4.0%-ով, իսկ 2019 թվականի հունվար-հուլիսին նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ՝ 5.9%-ով՝ կազմելով 178,325 դրամ: Ընդ որում պետական հատվածում աշխատավարձն աճել է 7.3%-ով, իսկ մասնավոր հատվածում՝ 4.1%-ով՝ կազմելով համապատասխանաբար 154,015

¹⁰ Նոր մեթոդաբանությամբ զբաղվածությունը համարվում է աշխատանքի հինգ ձևերից միակը, որն իրականացվում է այլոց համար՝ վարձատրության կամ եկամտի դիմաց: Նախկին սահմանման համեմատ զբաղվածների թվաքանակից բացառվել են նրանք, ովքեր հետազոտվող շաբաթում իրենց տնտեսությունում զբաղվել են ապրանքների արտադրությամբ՝ սեփական վերջնական սպառման համար, եթե արտադրված արտադրանքը նշանակալի մասնաբաժին է ունեցել տնային տնտեսության սպառման մեջ: (Նոր մեթոդաբանությունն առավել մանրամասն տե՛ս ՀՀ ՎԿ կայքէջում http://armstat.am/file/article/sv_06_18a_141.pdf):

¹¹ 2019թ. ցուցանիշները ներկայացված են նոր մեթոդաբանությամբ, քանի որ գործազրկության մակարդակը նախկին մեթոդաբանությամբ այլևս չի հաշվարկվում:

դրամ և 190,954 դրամ: Իրական աշխատավարձի աճը, 2019 թվականի հունվար-հուլիսի 1.9% միջին գնաձի պայմաններում, կազմել է 4.0%¹²:

Գծապատկեր 1.2.2. Տնտեսության ճյուղերի տեսակարար կշիռները ՀՆԱ-ում

Ամփոփելով նշենք, որ 2020 թվականին տնտեսությունում արդյունաբերության և ծառայությունների մասնաբաժինները կաճեն՝ կազմելով ամբողջական առաջարկի ճյուղային կառուցվածքում ՀՆԱ-ի համապատասխանաբար՝ 18.3 և 51.6%-ը: (տես՝ Գծապատկեր 1.2.2):

1.3. Համախառն պահանջարկ

Համախառն պահանջարկը պատկերացում է տալիս տնտեսությունում եկամուտների ծախսման ուղղությունների վերաբերյալ: Համախառն պահանջարկը կազմված է ներքին և արտաքին պահանջարկներից: Ներքին պահանջարկը տեղեկատվություն է տալիս, թե ձևավորված եկամուտները ուղղվելու են սպառմանը, թե ներդրվելու են տնտեսության մեջ: Նշվածը հիմնականում բնութագրվում է պետական և մասնավոր հատվածների կողմից ստեղծված ընդհանուր եկամտում սպառման և ներդրումների մասնաբաժիններով, որոնք արտացոլվում են սպառում/ՀՆԱ և ներդրումներ/ՀՆԱ ցուցանիշներով: Իսկ արտաքին պահանջարկը տեղեկատվություն է տալիս գործընկեր երկրների կողմից մեր ապրանքների և ծառայությունների վրա կատարված ծախսումների մասին, որը բնութագրվում է զուտ արտահանման ցուցանիշով:

¹² Աշխատավարձի վերաբերյալ ցուցանիշները ներկայացված են 1 և ավելի աշխատող ունեցող կազմակերպությունների տվյալներով:

Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները

1.3.1. Սպառում

2018 թվականին վերջնական սպառման աճը նախորդ տարվա համեմատ դանդաղել է: Սպառման 5.1% աճը պայմանավորված է եղել հիմնականում մասնավոր սպառման 4.8% աճով (նպաստումը՝ 4.1 տոկոսային կետ): Պետական սպառումը նույնպես նպաստել է վերջնական սպառման աճին՝ աճելով 7.4%-ով (նպաստումը՝ 1.0 տոկոսային կետ):

2019 թվականի հունվար-հունիսին վերջնական սպառումն իրական արտահայտությամբ աճել է 11.2%-ով: 2019 թվականի առաջին կիսամյակում բնակչության տնօրինվող եկամտի աճի և վարկավորման բարձր ծավալների պայմաններում մասնավոր սպառումն իրական արտահայտությամբ աճել է 14.0%-ով՝ վերջնական սպառման աճին նպաստելով 11.9 տոկոսային կետով: Նույն ժամանակահատվածում պետական սպառումը նվազել է 5.8%-ով (նպաստումը՝ -0.7 տոկոսային կետ)՝ պայմանավորված պետական պարտքի կայունացմանն ուղղված զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականությամբ:

Կանխատեսում. 2019-2020 թվականներին կանխատեսվում է վերջնական սպառման աճ: 2019 թվականին ակնկալվում է սպառման 7.6% իրական աճ՝ պայմանավորված ինչպես մասնավոր, այնպես էլ պետական սպառման աճերով: 2020 թվականին վերջնական սպառման աճը կկազմի 4.3%, որը պայմանավորված կլինի մասնավոր սպառման աճով:

1.3.2. Կապիտալ ներդրումներ

2018 թվականին կապիտալ ներդրումների աճի միտումներն արագացել են: 2018 թվականին կապիտալ ներդրումներն աճել են 26.8%-ով, ինչը պայմանավորված է եղել մասնավոր ներդրումների 31.1% աճով: Միևնույն ժամանակ պետական ներդրումներն աճել են 2.4%-ով: Անհրաժեշտ է նկատել նաև, որ 2018 թվականի կապիտալ ներդրումների զգալի աճը պայմանավորված է եղել նյութական շրջանառու միջոցների պաշարների զգալի աճով: Այնուամենայնիվ հիմնական միջոցներում ներդրումները նախորդ տարվա նկատմամբ նույնպես աճել են՝ կազմելով 4.5%:

2019 թվականի հունվար-հունիսին հիմնական միջոցների համախառն կուտակման աճի միտումները շարունակվել են: Չնայած 2019 թվականի հունվար-հունիսին կապիտալ ներդրումներն իրական արտահայտությամբ նվազել են 20.1%-ով, հիմնական միջոցների համախառն կուտակումն աճել է 3.7%-ով, իսկ կապիտալ ներդրումների՝ որպես հաշվեկշռող հոդվածի նվազումը, պայմանավորված է եղել նյութական շրջանառու միջոցների զգալի նվազմամբ:

Կանխատեսում. 2019-2020 թվականներին կանխատեսվում է ներդրումների աճ: Ընթացիկ տարվա զարգացումներով պայմանավորված 2019 թվականին ակնկալվում է ներդրումների 6.8%, իսկ 2020 թվականին՝ 7.6% իրական աճ՝ պայմանավորված ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր ներդրումների աճերով:

1.3.3 Ձուտ արտահանում¹³

2018 թվականին զուտ արտահանումը վատթարացել է՝ պայմանավորված ներմուծման բարձր աճով: 2018 թվականին ապրանքների և ծառայությունների արտահանումն իրական արտահայտությամբ աճել է 4.6%-ով, իսկ ներմուծումը՝ 12.7%-ով: Արտահանման ծավալների աճը պայմանավորված է եղել հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացման դրական միտումներով, իսկ ներմուծման աճը՝ բնակչության տնօրինվող եկամտի աճով և տնտեսական բարձր ակտիվությամբ:

2019 թվականի հունվար-հունիսին զուտ արտահանումը նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատ փոքր-ինչ բարելավվել է: 2019 թվականի հունվար-հունիսին ապրանքների և ծառայությունների արտահանման և ներմուծման ծավալները նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ իրական արտահայտությամբ աճել են 1.7%-ով: Արտահանման ծավալների աճը պայմանավորված է եղել հիմնականում արդյունաբերության (մասնավորապես՝ մշակող արդյունաբերության) աճով, իսկ ներմուծմանը՝ ներքին պահանջարկի աճով և տնտեսական բարձր ակտիվությամբ:

Կանխատեսում. 2019 թվականին կանխատեսվում է արտահանման 7.1% և ներմուծման 5.5% իրական աճ: ՀՀ կառավարության կողմից վարվող արտահանման խրախուսման քաղաքականության արդյունքում արտահանելի հատվածում ներդրումների ավելացման, ինչպես նաև արտաքին պահանջարկի աճի պայմաններում 2020 թվականին կանխատեսվում է արտահանման 8.9% իրական աճ, իսկ տնօրինվող եկամտի աճի պայմաններում՝ ներմուծման շուրջ 5.2% իրական աճ:

Աղյուսակ 1.3.1. ՀՆԱ-ի ծախսային բաղադրիչների իրական աճերը, տոկոս

	2016	2017	2018	2019*	2020*
	փաստ.	փաստ.	փաստ.	կանխ.	կանխ.
Սպառում	-1.2	10.5	5.1	7.6	4.3
Ներդրումներ	-8.7	15.4	26.8	6.8	7.6
Արտահանում	19.1	18.7	4.6	7.1	8.9
Ներմուծում	7.6	24.6	12.7	5.5	5.2
Ընդամենը ՀՆԱ	0.2	7.5	5.2	6.3	4.9

Աղյուսակ 1.3.2. Ծախսային բաղադրիչների տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի կազմում

	2016	2017	2018	2019*	2020*
	փաստ.	փաստ.	փաստ.	կանխ.	կանխ.
Սպառում	90.8	92.3	92.7	93.3	92.0
Ներդրումներ	18.0	19.3	22.4	22.3	22.9
Ձուտ արտահանում, այդ թվում՝	-9.7	-12.2	-15.4	-14.6	-13.3
Արտահանում ¹⁴	33.1	37.3	37.5	37.5	39.2
Ներմուծում	42.8	49.5	52.9	52.1	52.5

¹³ Այս բաժնում ներկայացված են արտահանման և ներմուծման իրական աճի ցուցանիշները:

¹⁴ Ներառված են նաև ծառայությունները:

Ընդամենը ՀՆԱ	100	100	100	100	100
--------------	-----	-----	-----	-----	-----

Ամփոփելով նշենք, որ 2019-2020 թվականներին ամբողջական պահանջարկի աճը պայմանավորված կլինի հիմնականում ներքին սպառողական և ներդրումային պահանջարկի աճերով: 2020 թվականին զուտ արտահանումը նույնպես կբարելավվի՝ դրական նպաստելով տնտեսական աճին:

1.4. Գնային փոփոխականներ

Գների մակարդակը տնտեսության մեջ բնութագրվում է սպառողական գների ինդեքսով (ՍԳԻ) կամ ՀՆԱ դեֆլյատորով, իսկ դրանց փոփոխությունները ցույց են տալիս տնտեսությունում նկատվող գնաճի կամ գնանկման միտումները: ՍԳԻ-ն ցույց է տալիս ՀՀ սպառողական շուկայում որոշակի քանակությամբ ապրանքների (ներառյալ՝ ներմուծված) և ծառայությունների գների վարքագիծը, իսկ ՀՆԱ դեֆլյատորը՝ միայն մեր տնտեսությունում ստեղծված ապրանքների և ծառայությունների գների վարքագիծը:

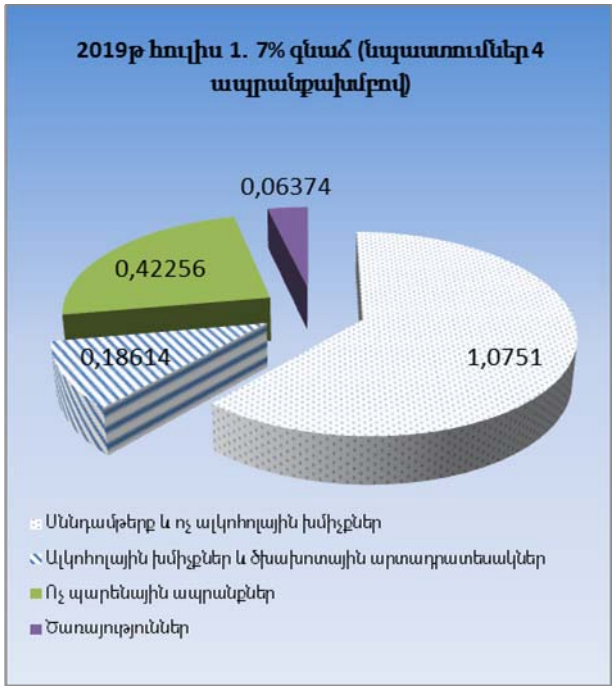
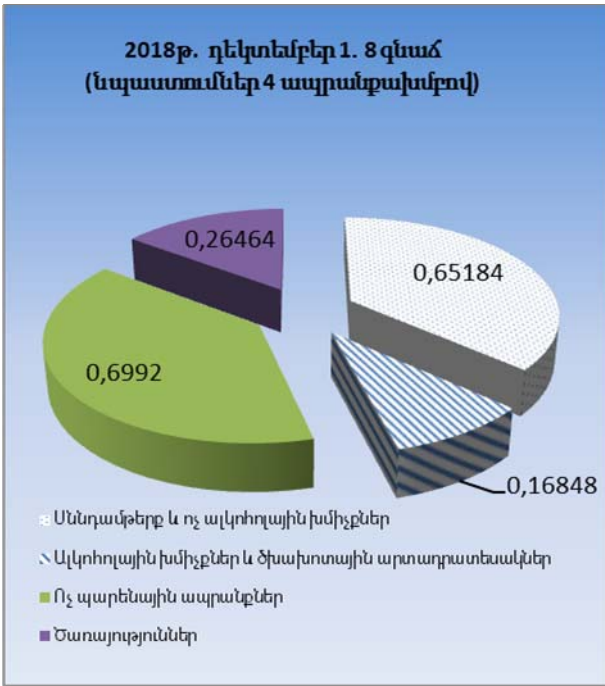
Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները

2018 թվականին 12-ամսյա գնաճը կազմել է 1.8% (միջին գնաճը՝ 2.5%), ինչը պայմանավորվել է նախորդ տարվա համեմատ ներքին պահանջարկի որոշակի թուլացմամբ և արտաքին հատվածից փոխանցվող որոշ ապրանքների ցածր գնաճով: Տնտեսական զարգացումներից ելնելով՝ 2018 թվ ընթացքում ՀՀ ԿԲ-ը չի փոփոխել վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը (6%) և պահպանել է դրամավարկային քաղաքականության խթանող ուղղությունը, սակայն 2019թ-ի հունվարին գնաճի ցուցանիշի կայունացմանը և համախառն պահանջարկի ընդլայնմանը նպաստելու նպատակով իջեցրել է վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը 0.25 տոկոսային կետով և սահմանել 5.75%:

2019 թվականի հուլիսին 12-ամսյա գնաճը շարունակել է պահպանվել տարվա սկզբից արձանագրված ցածր մակարդակում և կազմել է 1.7% (միջին գնաճը՝ 1.9%): ՀՀ Կենտրոնական բանկը 2019թ-ի սեպտեմբերին ավելացրել է դրամավարկային պայմանների խթանման չափը՝ նվազեցնելով վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը 0.25 տոկոսային կետով և սահմանելով 5.5%:

Կանխատեսում. 2019 թվականի տարեվերջի համար կանխատեսվում է, որ գնաճը կգտնվի թույլատրելի միջակայքի ստորին հատվածի մոտ, իսկ միջնաժամկետ հատվածում կկայունանա նպատակային թիրախի 4% (+/-1.5) տոկոս միջակայքում:

Գծապատկեր 1.4.1 2018-2019 թվականներին 12-ամսյա գնաճի նպաստումները 4 խոշոր ապրանքախմբերով, տոկոսային կետ

ՀՆԱ դեֆլյատոր: 2018 թվականին ՀՆԱ ինդեքս դեֆլյատորի աճը կազմել է 2.5%: ՀՆԱ դեֆլյատորի աճին հիմնականում նպաստել են գյուղատնտեսության և ծառայությունների դեֆլյատորների աճը:

2019 թվականի վեց ամիսների տվյալներով ՀՆԱ դեֆլյատորն աճել է 3.0%-ով, որին հիմնականում նպաստել են հարկերի և ծառայությունների դեֆլյատորների աճը: ՀՆԱ դեֆլատորին աճին նպաստել են նաև գյուղատնտեսության և արդյունաբերության դեֆլյատորների աճերը:

Կանխատեսում. Մինչև տարեվերջ կանխատեսվում է ՀՆԱ դեֆլյատորի 2.9% աճ, իսկ 2020 թվականին այն կկազմի շուրջ 3.0%:

1.5. Ֆինանսական շուկա

Այս բաժնում կներկայացվեն ֆինանսական շուկաները բնութագրող երկու հիմնական՝ ֆինանսական միջնորդության և ֆինանսական շուկայում ձևավորված տոկոսադրույքների ցուցանիշները:

Ֆինանսական միջնորդության մակարդակը բնութագրում է ֆինանսական ինստիտուտների (բանկեր, վարկային կազմակերպություններ, ներդրումային ընկերություններ և այլն) ակտիվներն ու պարտավորությունները՝ ձևավորված սուբյեկտների խնայողությունները միավորելու և ներդրումների վերածելու նպատակով:

Ֆինանսական շուկայում ձևավորված տոկոսադրույքներն ազատ մրցակցության պայմաններում ցույց են տալիս փողի գինը՝ հաշվի առած ֆինանսական շուկայի մասնակիցների կողմից գնահատվող տարբեր ռիսկերի աստիճանը: Գնաճի տրված

մակարդակի պայմաններում, եթե տոկոսադրույքները բարձր են, ապա ռիսկայնության աստիճանը բարձր է կամ հակառակը:

Այսինքն՝ ֆինանսական շուկայի միջոցով կարգավորվում է փողի նկատմամբ առաջարկը և պահանջարկը (փողի զանգված, փողի բազա) և դրա գինը (բանկային տոկոսադրույք) տնտեսական գործունեություն ծավալողների համար:

Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները

Պրամավարկային հատված և ֆինանսական շուկա

2018 թվականին փողի բազան աճել է՝ պայմանավորված ՀՀ ԿԲ զուտ ներքին ակտիվների աճով: 2018 թվականի տարեվերջին փողի բազան կազմել է շուրջ 1216 մլրդ դրամ՝ տարեսկզբի համեմատ աճելով 17.8%-ով: Ընդ որում, զուտ միջազգային պահուստները նվազել են 0.1%-ով, իսկ զուտ ներքին ակտիվները աճել 69.4%:

Փողի բազայի աճին հիմնականում նպաստել է ՀՀ ԿԲ-ում արտարժույթով թղթակցային հաշիվների աճը: Այսպես, փողի բազայում ԿԲ-ից դուրս կանխիկն աճել է 9.8%-ով (նպաստումը փողի բազայի աճին կազմել է 4.9 տոկոսային կետ), իսկ թղթակցային հաշիվները դրամով և արտարժույթով աճել են, համապատասխանաբար՝ 12.9 և 38.3%-ով (նպաստումը փողի բազայի փոփոխությանը կազմել է համապատասխանաբար 3.9 և 6.6 տոկոսային կետ):

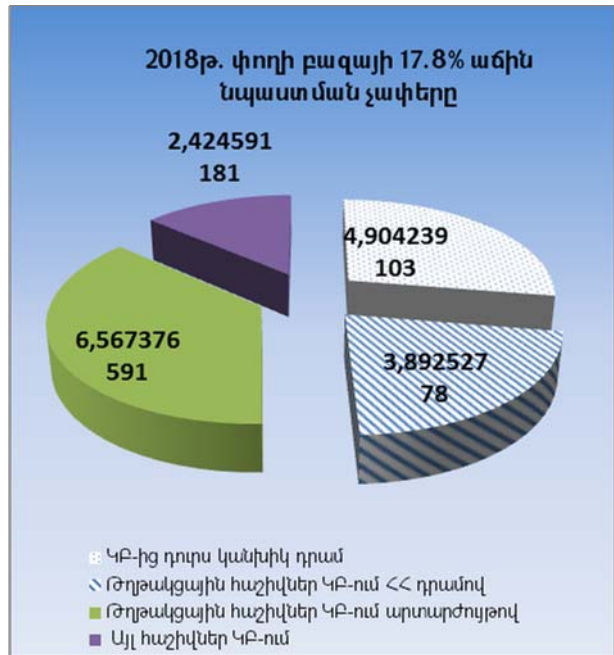
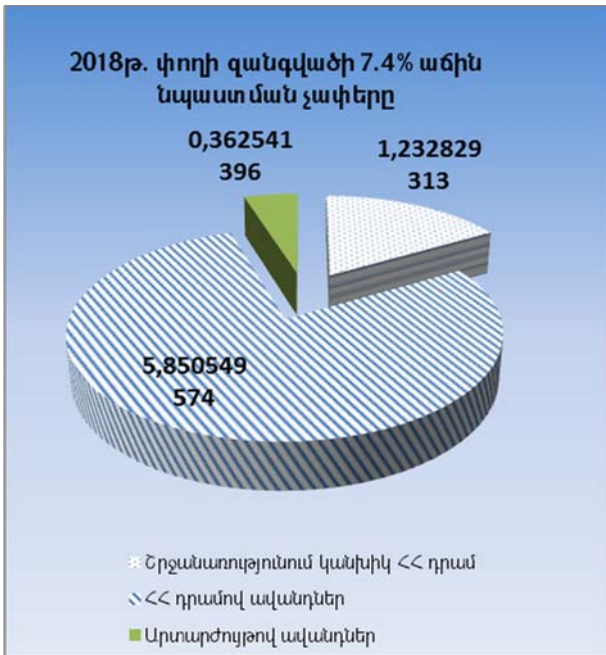
2019 թվականի հուլիսին փողի բազայի 12 ամսյա աճը կազմել է 8.1%, ընդ որում՝ արտարժույթով թղթակցային հաշիվներն աճել են 62.2%-ով, ԿԲ-ից դուրս կանխիկ դրամը 3.2%-ով, իսկ դրամով թղթակցային հաշիվները նվազել են 8.1%-ով (նպաստումներն աճին համապատասխանաբար 7.2, 1.7, -2.8 տոկոսային կետ):

2018 թվականին նախորդ տարվա համեմատ փողի զանգվածի աճի տեմպը դանդաղել է: 2018 թվականի տարեվերջին փողի զանգվածը կազմել է շուրջ 2775 մլրդ դրամ՝ տարեսկզբի նկատմամբ աճելով 7.4%-ով, նախորդ տարվա 18.5%-ի համեմատ: Ընդ որում, զուտ արտաքին ակտիվները նվազել են շուրջ 140.4 մլրդ դրամով (դրական մեծությունից դառնալով բացասական), իսկ զուտ ներքին ակտիվները աճել 13.2%:

Փողի զանգվածի աճը պայմանավորվել է հիմնականում դրամային ավանդների աճով: Փողի զանգվածի աճին բանկային համակարգից դուրս կանխիկը նպաստել է 1.2 տոկոսային կետով, իսկ դրամային և արտարժույթով ավանդները, համապատասխանաբար՝ 5.9 և 0.4 տոկոսային կետով:

2019 թվականի հուլիսին փողի զանգվածի 12 ամսյա աճի տեմպը կազմել է 7.6 տոկոս, և վերջինիս ամենամեծ նպաստումը կրկին ունեցել են դրամով ավանդները՝ 7.3 տոկոսային կետ, իսկ արտարժույթով ավանդների և շրջանառությունում կանխիկի նպաստումը կազմել է 0.2-ական տոկոսային կետ:

Գծապատկեր 1.5.1. 2018 թվականին փողի բազայի և փողի զանգվածի աճին նպաստումները, տոկոսային կետ

Ինչպես 2018 թվականին, այնպես էլ 2019թ-ի հունվար-հուլիս ամիսներին առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներից ներգրաված ավանդների և ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի ծավալների աճի տեմպը շարունակել է մնալ բարձր: Առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներից ներգրավված ավանդները 2018 թվականի դեկտեմբերին նախորդ տարվա դեկտեմբերի նկատմամբ աճել են 6.7%-ով, որին 6.2 տոկոսային կետով նպաստել է դրամային ավանդների աճը, 0.5 տոկոսային կետով՝ արտարժույթային ավանդներին: 2019 թվականի հուլիսին ավանդների ծավալի 12 ամսյա աճի տեմպը կազմել է 7.9%, որին դրամային ավանդների նպաստումը կազմել է 8.2 տոկոսային կետ, իսկ արտարժույթով ավանդներինը՝ - 0.3 տոկոսային կետ:

Առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի ծավալները 2018 թվականի դեկտեմբերին նախորդ տարվա դեկտեմբերի նկատմամբ աճել են 16.6%-ով՝ 2017 թվականի 17.1% դիմաց: Վարկերի աճին 14.9 տոկոսային կետով նպաստել են դրամային վարկերի և 1.6 տոկոսային կետով՝ արտարժույթային վարկերի աճերը: Ըստ ոլորտների, ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի աճին դրական են նպաստել բոլոր ուղղությունները (բացի Սայլ վարկերից), սակայն հիմնականում աճը պայմանավորված է եղել սպառողական և արդյունաբերության ոլորտին ուղղված վարկերի աճերով՝ համապատասխանաբար 37.1% և 21.4% (նպաստումները՝ 8%-ային կետ և 3.8%-ային կետ):

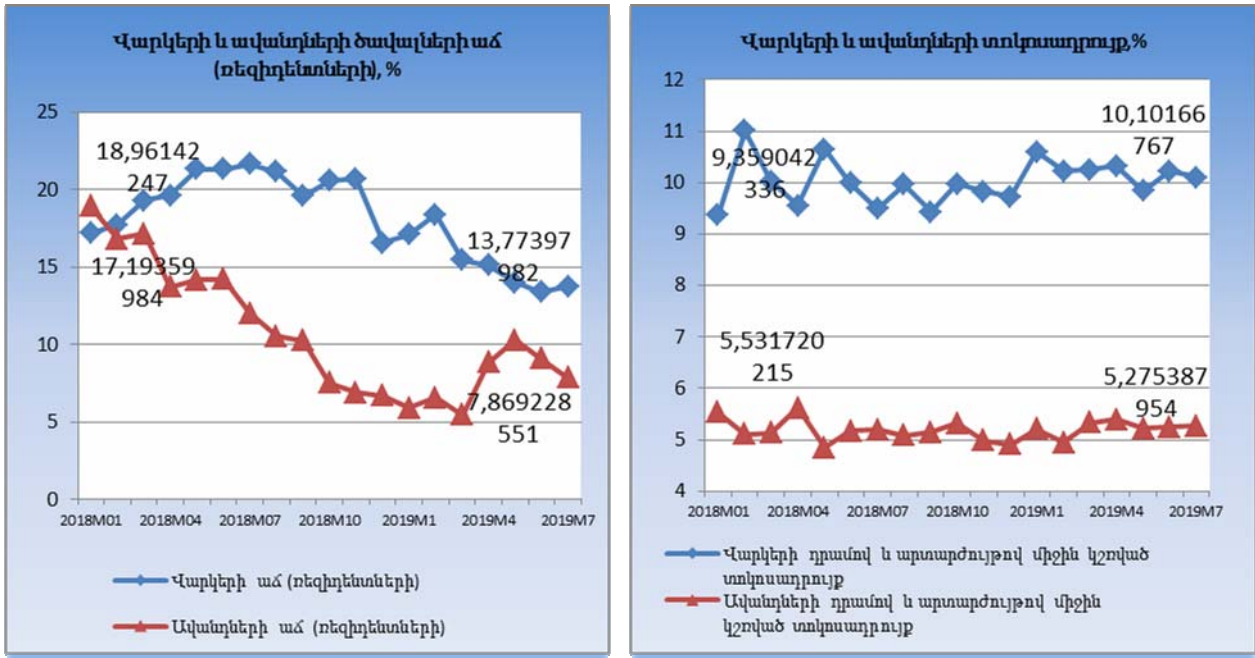
2019 թվականի հուլիսին վարկերի ծավալի 12 ամսյա աճը կազմել է 13.8%, որին դրամային վարկերի նպաստումը կազմել է 13.5 տոկոսային կետ, իսկ արտարժույթային վարկերի նպաստումը՝ 0.3 տոկոսային կետ: Ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել սպառողական և հիպոթեքային վարկերի աճերով՝ համապատասխանաբար 30.4% և 37.1% (նպաստումները՝ 7.2%-ային կետ և 3.1%-ային կետ):

2018 թվականին ընթացքում դոլարայնացման մակարդակը նվազման միտում է ունեցել, ինչը շարունակվել է նաև 2019թ-ի հունվար-հուլիս ամիսներին: Ռեզիդենտների արտարժույթային ավանդներ/ընդամենը ավանդներ հարաբերակցությունը տարեվերջին 2017 թվականի

նկատմամբ նվազել է 3.0 տոկոսային կետով՝ կազմելով 52.7%: 2019 թվականի հուլիսին այդ հարաբերակցությունը կազմել է 49.4%՝ 2018 թվականի դեկտեմբերի նկատմամբ նվազելով 3.3 տոկոսային կետով:

2018թ-ի ընթացքում վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքները նվազել են, իսկ 2019թ-ի հունվար-հուլիս ամիսներին պահպանվել նախորդ համադրելի ժամանակահատվածում արձանագրվածից ցածր մակարդակում: 2018 թվականին դրամային ավանդների (մինչև մեկ տարի ժամկետով) միջին տարեկան տոկոսադրույքը կազմել է 8.7%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 0.3 տոկոսային կետով: ՀՀ դրամով վարկերի (մինչև մեկ տարի ժամկետով) միջին տարեկան տոկոսադրույքը կազմել է 12.8%՝ նվազելով 1.6 տոկոսային կետով: ԱՄՆ դոլարով ավանդների (մինչև մեկ տարի ժամկետով) միջին տարեկան տոկոսադրույքը 2018 թվականին կազմել է 2.8%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 1.1 տոկոսային կետով: ԱՄՆ դոլարով վարկերի (մինչև մեկ տարի ժամկետով) միջին տարեկան տոկոսադրույքը կազմել է 8%՝ մնալով նախորդ տարվա մակարդակում: 2019 թվականի հունվար-հուլիսին դրամային և դոլարային ավանդների տոկոսադրույքները նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ չեն փոփոխվել՝ կազմելով համապատասխանաբար 8.7% և 2.9%: Նույն ժամանակահատվածում դրամով վարկերի տոկոսադրույքները նվազել են 0.7, իսկ դոլարով վարկերինը աճել 0.4 տոկոսային կետով և կազմել համապատասխանաբար 12.4% և 8.4%:

Գծապատկեր 1.5.2. Վարկերի և ավանդների ծավալների աճը (նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ, %) և տոկոսադրույքները¹⁵

Դոլարայնացման նվազման միտումների զուգահեռ դրամով վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքների սպրեդը¹⁶ նվազման միտում է ունեցել, իսկ դոլարային սպրեդը՝ աճի: Դրամային և դոլարային վարկերի և ավանդների միջին կշռված սպրեդը 2018 թվականին 2017

¹⁵ Ավանդների և վարկերի մինչև մեկ տարի ժամկետայնությամբ, դրամով և արտարժույթով միջին կշռված տոկոսադրույքներ

¹⁶ Մինչև 1 տարի ժամկետով վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքների սպրեդը

թվականի համեմատ աճել է 0.2 տոկոսային կետով՝ կազմելով 4.7 տոկոսային կետ: 2019 թվականի հունվար-հուլիսին միջին կշռված սպրեդը նախորդ համադրելի ժամանակաշրջանի նկատմամբ աճել է 0.2 տոկոսային կետով և կազմել 5.0 տոկոսային կետ:

Ամփոփելով նշենք, որ տնտեսությունում շարունակվել են ֆինանսական միջնորդության խորացման գործընթացները՝ ուղեկցվելով ֆինանսական շուկայում տոկոսադրույքների և դոլարայնացման մակարդակի նվազմամբ և նպաստելով տնտեսական ակտիվությանը:

1.6. Վճարային հաշվեկշիռ

Հայաստանի արտաքին տնտեսական գործունեության արդյունքում տեղի են ունենում տնտեսական հոսքեր դեպի հանրապետություն և հակառակ ուղղությամբ: Այդ հոսքերը արտացոլվում են երկրի վճարային հաշվեկշռում: Վճարային հաշվեկշիռը բաղկացած է երկու հիմնական բաժիններից.

- ընթացիկ հաշիվ (ցույց է տալիս ոչ ռեզիդենտների հետ իրականացվող իրական գործարքները՝ ներմուծում, արտահանում, տրանսֆերտներ և գործոնային եկամուտներ),
- կապիտալի և ֆինանսական հաշիվ (ցույց է տալիս ոչ ռեզիդենտների հետ ֆինանսական բնույթի գործարքները (կապիտալի ներհոսքն ու արտահոսքը)):

Ընթացիկ հաշվի հաշվեկշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կարևոր ցուցանիշ է՝ տնտեսության արտաքին կայունության և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերությունների վերլուծության տեսանկյունից: Արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններում Հայաստանը համարվում է փոքր և բաց տնտեսություն ունեցող երկիր, ինչը նշանակում է, որ տնտեսական հոսքերի շարժը դեպի երկիր և երկրից դուրս հնարավորինս ազատականացված է: Դրա հետ մեկտեղ փոքր բաց տնտեսություններին հատկանշական է բարձր զգայունությունը համաաշխարհային տնտեսության զարգացումներից (միջազգային բորսաներում գնանշվող ապրանքների գներ, գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացում, համաաշխարհային տնտեսության զարգացման միտում և այլն): Ուստի այս բաժնում կներկայացվի ընթացիկ հաշվի և դրա վրա ազդող հիմնական գործոնների փոփոխության դինամիկան վերջին տարիներին և ապագայում ակնկալվող զարգացումները, իսկ բյուջեի ծրագրի տեսանկյունից արտաքին աշխարհից եկող հնարավոր ռիսկերը կներկայացվեն հաջորդ բաժիններում:

Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները

1.6.1. Ընթացիկ հաշիվ¹⁷

¹⁷ Ըստ ՀՀ վճարային հաշվեկշռի (արտահանումը և ներմուծումը ՖՕԲ գներով):

2018 թվականին ընթացիկ հաշվի պակասուրդը նախորդ տարվա համեմատ կտրուկ խորացել է՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ կազմելով 9.4% և շեղվելով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակից¹⁸: Հիմնականում ներքին պահանջարկի աճով պայմանավորված, առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը տարվա ընթացքում խորացել է, ինչը դուրսային արտահայտությամբ արտահանման երկնիշ աճի (10.3%) համեմատ ապրանքների ներմուծման առաջանցիկ աճի (17.5%) հետևանք էր: Ծառայությունների հաշվեկշռի պակասուրդը նույնպես խորացել է ծառայությունների արտահանման աճի (7.5%) համեմատ ներմուծման առաջանցիկ աճի (13.6%) արդյունքում: Տարվա արդյունքներով Հայաստան ներհոսող տրանֆերտների և գործուձային գուտ եկամուտների նվազումը էլ ավելի է խորացրել ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշռի բացասական ազդեցությունը ընթացիկ հաշվի պակասուրդի ձևավորմանը:

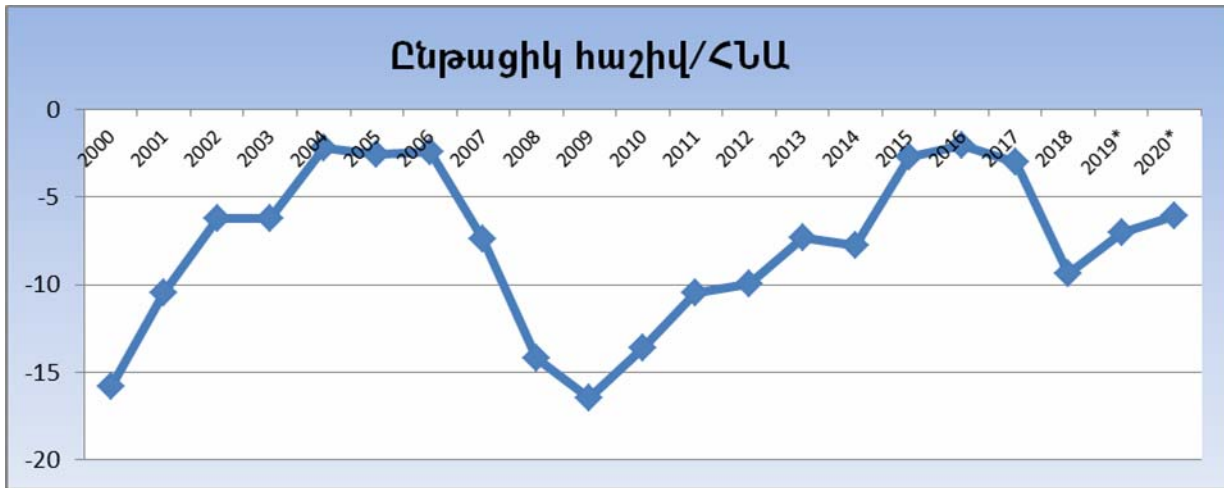
2019 թվականի ընթացիկ՝ հունվար-հուլիսի տվյալներով առևտրային հաշվեկշռի բացասական ձեռքը շարունակում է վատթարանալ, իսկ դրամական փոխանցումների ներհոսքի նվազման միտումը պահպանվում է՝ խորացնելով ընթացիկ հաշվի վրա ներմուծման աճի արդյունքում առևտրային հաշվեկշռի բացասական ազդեցությունը:

Կանխատեսում. 2019 թվականին սպասվում է, որ արտահանման բարձր աճի պայմաններում ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կբարելավվի և կկազմի ՀՆԱ-ի մոտ 7.0%: 2020 թվականին ապրանքների և ծառայությունների արտահանման առաջանցիկ աճը ներմուծման համեմատ դրական կազդի երկրի ընթացիկ հաշվի ձևավորմանը: 2020 թվականին ընթացիկ հաշիվը որոշ չափով կբարելավվի՝ մոտենալով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին և կկազմի շուրջ 6.1%: Դրամական փոխանցումների աճի տեմպը 2020 թվականին կարագանա, իսկ ծավալները դեռևս զիջելու են հետզհետեմային տարիների դրամական փոխանցումների միջին մակարդակը:

Գծապատկեր 1.6.1. Ընթացիկ հաշվի պակասուրդ/ՀՆԱ

¹⁸ Այդուհանդերձ՝ ընթացիկ հաշվի խորացումը չի կարող համարվել անկայուն և պայմանավորված էր ներդրումային բնույթի ապրանքների ներմուծմամբ, շրջանառու միջոցների պաշարների կուտակմամբ, ինչպես նաև ներմուծված ավտոմեքենաների դեպի ԵԱՏՄ երկրներ չգրանցված արտահանման ժամանակավոր երկայնակի:

1.6.2. Արտաքին առևտուր¹⁹

2018 թվականին և՛ արտահանումը, և՛ ներմուծումը շարունակել են աճել բարձր տեմպերով, որի պայմաններում արտաքին ապրանքաշրջանառության ընդլայնումը շարունակվել է, իսկ առևտրային հաշվեկշիռը ցուցաբերել է վատթարացման միտում: Արտաքին ապրանքաշրջանառությունը (7,388 մլն ԱՄՆ դոլար) նախորդ տարվա համեմատ աճել է 16.6%-ով: Նույն ժամանակահատվածում դոլարային արտահայտությամբ արտահանումն աճել է 7.8%-ով (2,412.4 մլն ԱՄՆ դոլար), իսկ ներմուծումը՝ 21.4%-ով (4,975.5 մլն ԱՄՆ դոլար):

Արտաքին ապրանքաշրջանառությունը 2019 թվականի առաջին յոթ ամիսների արդյունքներով նախորդ տարվա համեմատ աճել է 2.3%-ով (4,195.5 մլն ԱՄՆ դոլար): Ընթացիկ տարվա հունվար-հուլիս ամիսներին տեղի է ունեցել դոլարային արտահայտությամբ արտահանման ծավալների 3% աճ և ներմուծման ծավալների 1.9% աճ: Ապրանքների գծով արտաքին առևտրի բացասական մնացորդը (1360.5 մլն ԱՄՆ դոլար) աճել է նախորդ տարվա համեմատ՝ պայմանավորված ներմուծման աճով:

1.6.2.1. Ներմուծում

2018 թվականին հիմնականում ներքին պահանջարկի և տնտեսական ակտիվության աճերի ազդեցությամբ, ինչպես նաև նյութական շրջանառու միջոցների պաշարների կուտակմամբ պայմանավորված արձանագրվել է ներմուծման ծավալների բարձր աճ: Դոլարային արտահայտությամբ ներմուծման աճին (21.4%) ամենամեծ նպաստումն է ունեցել ներդրումային բնույթ ունեցող՝ «Մեքենաներ, սարքավորումներ և մեխանիզմներ» ապրանքախումբը (7.5 տոկոսային կետ), որի կշիռը ավելացումը ներմուծման մեջ շարունակվում է՝ հասնելով 18.8%-ի: Ներմուծման կառուցվածքում նշանակալի կշիռ (14.5%) ունեցող «Հանքահումքային արտադրանք» ապրանքախումբը ներմուծման աճին նպաստել է 1.9 տոկոսային կետով, ինչը հիմնականում պայմանավորված էր հումքային ապրանքների գների աճով: Ներմուծման աճին

¹⁹ Արտաքին առևտրի վիճակագրությունը ըստ բեռնամաքային հայտարարագրերի (ներմուծում՝ ՄԻՖ գներով):

դրական նպաստում են ունեցել նաև «Վերգետնյա, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցներ» (2.8 տոկոսային կետ), «Ոչ թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» (1.2 տոկոսային կետ), «Պատրաստի սննդի արտադրանք» (1.1 տոկոսային կետ), «Մանածագործական իրեր» (1.3 տոկոսային կետ) ապրանքախմբերը, ինչպես նաև «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախումբը (1.3 տոկոսային կետ), որը միջանկյալ սպառման բնույթ ունի՝ ներմուծվում է վերամշակման և հետագայում արտահանման նպատակով:

2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին դոլարային արտահայտությամբ ներմուծման ծավալների աճը կազմել է 1.9%, ընդ որում՝ ամենամեծ աճն արձանագրել է «Վերգետնյա, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցներ» ապրանքախումբը (38.3%), որը ներմուծման աճին նպաստել է 2.9 տոկոսային կետով:

Ըստ ապրանքների լայն տնտեսական դասակարգման²⁰ ընթացիկ տարվա յոթ ամիսների ներմուծման աճին դրական նպաստում են ունեցել «Վերջնական սպառման ապրանքները» (0.4 տոկոսային կետով), «Միջանկյալ սպառման ապրանքները» (0.3 տոկոսային կետով) և «Մարդատար ավտոմեքենաները» (2.0 տոկոսային կետով), իսկ «Կապիտալ ապրանքները» հակազդել են ներմուծման աճին (0.7 տոկոսային կետով):

Կանխատեսում. Հաշվի առնելով ընթացիկ զարգացումները ակնկալվում է, որ մինչև տարեվերջ դոլարային արտահայտությամբ ապրանքների ներմուծման աճը կարագանա և 2019 թվականի արդյունքներով կկազմի շուրջ 5%: **2020 թվականին ներմուծման աճը կկազմի շուրջ 6%՝ զիջելով արտահանման աճին:**

1.6.2.2. Արտահանում

2018 թվականի արտահանման 7.8% աճը հիմնականում պայմանավորվել է արտաքին պահանջարկի աճով (հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացման դրական միտումներով): ՀՀ արտահանման ծավալները զգալի աճել են դեպի ԵԱՏՄ անդամ պետություններ՝ մեծ մասամբ կրելով հիմնական գործընկեր երկրի՝ ՌԴ-ի տնտեսական զարգացումների ազդեցությունը:

Արտահանման աճին ամենամեծ դրական նպաստումն է ունեցել «Մանածագործական իրեր» ապրանքախումբը՝ 4 տոկոսային կետով: Աճին դրական են նպաստել նաև «Բուսական ծազման արտադրանք», «Պատրաստի սննդի արտադրանք» և «Ոչ թանկարժեք մետաղներ և դրանցից պատրաստված իրեր» ապրանքախմբերը (համապատասխանաբար՝ 1.3, 1.3 և 1.2 տոկոսային կետերով): Արտահանման աճը հիմնականում զսպել է «Հանքահումքային արտադրանք» (1.4 տոկոսային կետ) ապրանքախումբը, որ հիմնականում պայմանավորված է

²⁰ Ապրանքների լայն տնտեսական դասակարգմամբ (BEC) խմբավորումները՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարության գնահատականներն են:

եղել հանքագործական արդյունաբերության և մետաղական հանքաքարի արդյունահանման նվազմամբ, ինչպես նաև միջազգային շուկաներում մետաղների գների անկման միտումներով:

2019 թվականի առաջին յոթ ամիսների արդյունքում արձանագրվել է արտահանման աճ՝ հիմնականում պայմանավորված տնտեսության արտահանելի հատվածի (մասնավորապես՝ մշակող արդյունաբերության) աճով: Արտահանման 3% աճին հիմնականում նպաստել է մշակող արդյունաբերության արտադրանքի արտահանումը՝ «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր», «Պատրաստի սննդի արտադրանք», ինչպես նաև «Սարքեր և ապարատներ» ապրանքախմբերը (համապատասխանաբար՝ 4.8, 2.1 և 1.8 տոկոսային կետերով):

Կանխատեսում. 2019 թվականի ընթացիկ զարգացումներով և մշակող արդյունաբերության ակտիվությամբ պայմանավորված ակնկալվում է դոլարային արտահայտությամբ 7.1% արտահանման աճ (անվանական արժեքով): 2020 թվականին՝ գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի և ՀՀ կառավարության կողմից տնտեսության արտահանելի ոլորտում վարվող քաղաքականության ուղղությանը համահունչ, կանխատեսվում է արտահանման շուրջ 10% աճ (դոլարային արտահայտությամբ):

1.6.2.3. Գործընկեր երկրներ

Համաշխարհային և հատկապես գործընկեր երկրների փոփոխական և անհամաչափ տնտեսական զարգացումները իրենց ազդեցությունն են թողնում Հայաստանի վրա, որը, լինելով փոքր և բաց տնտեսություն, արագ է արձագանքում այդ երևույթներին:

2018 թվականին համաշխարհային տնտեսական աճը կազմել է 3.6%, ընդ որում՝ զարգացած երկրներում աճը եղել է 2.2%, որից՝ ԱՄՆ-ն աճել է 2.9, ԵՄ-ը (Եվրոգոտի)՝ 1.9%-ով: Զարգացող երկրներում աճը 2018 թվականին եղել է ավելի բարձր՝ 4.5%, որից՝ ՌԴ-ն աճել է 2.3%-ով: 2018 թվականի նավթի համաշխարհային գների աճը դրական ազդեցություն է ունեցել ՌԴ տնտեսության վերականգնման վրա, ինչի արդյունքում աճել է ՌԴ պահանջարկը հայկական ապրանքների նկատմամբ՝ ՀՀ արտահանման ծավալներն դեպի ՌԴ զգալի ավելացել են (մոտ 20%-ով): Նախորդ տարվա համեմատ աճել է նաև ՌԴ-ից ՀՀ-ում կատարված ուղղակի ներդրումների ներհոսքը (մոտ 32%-ով): Զուգահեռ զգալի աճել են պղնձի համաշխարհային գները՝ նպաստելով ՀՀ արտահանման աճին: Նշված տնտեսական զարգացումներով պայմանավորված արտարժույթի ներհոսքը դեպի հանրապետություն աճել է՝ նպաստելով տնօրինվող եկամուտների և ՀՀ տնտեսական աճի արագացմանը:

2019 թվականին ակնկալվում է, որ համաշխարհային տնտեսական աճը նախորդ տարվա նկատմամբ կդանդաղի և կկազմի 3.2%, ընդ որում՝ աճը կդանդաղի ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրներում՝ համապատասխանաբար կազմելով 1.9 և 4.1 տոկոս: Թույլ համաշխարհային աճը հիմնականում պայմանավորվում է զլոբալ պահանջարկի, հատկապես՝ հիմնական միջոցներում ներդրումների նվազմամբ, ԱՄՆ-ի և Չինաստանի միջև առևտրատնտեսական և տեխնոլոգիական լարվածության հետևանքով համաշխարհային

առևտրի թուլացմամբ, էներգակիրների գների անկայունությամբ, ինչպես նաև «Brexit»-ի շուրջ անորոշություններով: Սպասվում է, որ մինչև տարեվերջ ԵՄ-ի տնտեսական աճը կդանդաղի՝ կազմելով 1.3%, Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի և ՌԴ-ի աճերը նույնպես կդանդաղեն՝ կազմելով համապատասխանաբար 0.7, 2.6 և 1.2%: Ընթացիկ տարվա առաջին եռամսյակում ՌԴ թույլ տնտեսական աճը, կանխատեսվող նավթի համաշխարհային գնի նվազումը, ինչպես նաև ընթացիկ տարվա օգոստոսի վերջից ՌԴ նկատմամբ կիրառվող նոր պատժամիջոցները կհանգեցնեն ՌԴ տնտեսական աճի տեմպի դանդաղմանը: Այդուհանդերձ՝ ՌԴ-ից ՀՀ ուղղակի ներդրումների ներհոսքի նախորդ տարվա աճի միտումը ընթացիկ տարվա առաջին եռամսյակի տվյալներով շարունակվել է:

Կանխատեսում. 2020 թվականին համաշխարհային տնտեսական աճը կարագանա և կկազմի՝ 3.5%: Զարգացած երկրների տնտեսական աճը 2020 թվականին կդանդաղի՝ կազմելով 1.7%, այդ թվում՝ թուլանում է ԱՄՆ տնտեսական աճը (1.9%), իսկ Եվրոգոտում այն կարագանա (1.6% աճ): ԵՄ երկրներից ՀՀ հիմնական գործընկեր Գերմանիայի տնտեսական աճի սպասումները դրական են՝ նախորդ (ապրիլյան) կանխատեսման համեմատ ԱՄՀ-ի վերջին հրապարակումներում (հուլիս) Գերմանիայի 2020 թվականի տնտեսական աճը վերանայվել է դեպի վերև 0.3 տոկոսային կետով՝ կազմելով 1.7%:

Զարգացող երկրների աճը 2020 թվականին կարագանա մինչև 4.7%, որից ՌԴ-ն կաճը 1.9%-ով՝ 0.7 տոկոսային կետով գերազանցելով 2019 թվականի համապատասխան ցուցանիշը:

Կանխատեսվում է նաև, որ նավթի գները 2020 թվականին կնվազեն 2.5%-ով²¹, ինչպես նաև 2.9%-ով²² կաճեն պղնձի համաշխարհային գները:

Ներմուծման աշխարհագրական կառուցվածքը

2018 թվականին երկրի սպառողական պահանջարկը հիմնականում բավարարվել է հետևյալ գործընկեր երկրներից ներմուծման հաշվին՝ Չինաստան (նպաստումը՝ 4.5 տոկոսային կետ, ներմուծվում է հիմնականում. սարքավորումներ և ապարատներ, տրանսպորտային միջոցներ, դրանց մասեր, հանքային վառելանյութեր, հագուստ), Գերմանիայից (2.3, տրանսպորտային միջոցներ, կաթսաներ, սարքավորումներ, դրանց մասեր), ԻԻՀ-ից (2.3, հանքային վառելիք, նավթ և նավթամթերք, պլաստմասսայից արտադրատեսակներ), Ռուսաստան (2.1, հանքային վառելանյութեր, նավթ և նավթամթերք, բիտումային միջոցներ, մոմանյութեր, հացահատիկներ), որոնք ապահովել են 2018 թվականի ընդհանուր ներմուծման 21.4% աճի 11.3 տոկոսային կետը:

2019 թվականի յոթ ամիսների տվյալներով ներմուծման 1.9% աճին հիմնականում նպաստել են Ռուսաստանը՝ 2.2, Չինաստանը՝ 1.8, ԻԻՀ-ը՝ 1.3 տոկոսային կետերով: Նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ ԵՄ երկրների կշիռը նվազել է

²¹ ԱՄՀ հուլիսի կանխապետումներ:

²² Համաշխարհային բանկի ապրիլյան կանխապետումներ:

2.3, իսկ Այլ և ԵԱՏՄ երկրների կշիռներն ընդհանուր ներմուծման մեջ աճել են 1.4 և 1.9 տոկոսային կետերով:

Արտահանման աշխարհագրական կառուցվածքը

2018 թվականի ՀՀ արտահանման աճի շուրջ 10.5 տոկոսային կետը ապահովել են Հայաստանյան ապրանքների նկատմամբ հիմնական պահանջարկը ներկայացնող հետևյալ երկրները. Ռուսաստան՝ 4.8, Շվեյցարիա՝ 3.4, և Ռումինիա՝ 2.3, Նիդերլանդներ՝ 2.0 տոկոսային կետերով: Մյուս կողմից արտահանման աճին 9.4 տոկոսային կետով հակազդել է դեպի Վրաստան, Բուլղարիա, ԱՄԷ, Չինաստան և ԱՄՆ արտահանվող ծավալների կրճատումը: Նշված երկրներ արտահանվող հիմնական ապրանքատեսակներն են՝ բնական կամ արհեստական մարգարիտ, թանկարժեք կամ կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ, ոգելից և ոչ ոգելից ըմպելիքներ և քացախ, ծխախոտ և ծխախոտի արդյունաբերական փոխարինիչներ, հանքաքար, խարամ և մոխիր, այլումին և իրեր դրանից և այլ ապրանքներ:

2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսների ընթացքում ՀՀ արտահանման 3% աճի 11.1 տոկոսային կետը ապահովել են հետևյալ հիմնական գործընկեր երկրները. Շվեյցարիա՝ 3.5, Չինաստան՝ 3.2, Ռուսաստան՝ 2.4 և Նիդերլանդներ՝ 2.0 տոկոսային կետերով: Նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ Այլ և ԵԱՏՄ երկրների կշիռները ՀՀ ընդհանուր արտահանման մեջ աճել են 6 և 1.5 տոկոսային կետերով, իսկ ԵՄ երկրների կշիռը՝ նվազել է 7.8 տոկոսային կետով (հիմնականում պայմանավորված մետաղների գների անկմամբ):

2018 թվականին ՀՀ արտաքին առևտրի աշխարհագրական կառուցվածքը նախորդ տարվա համեմատ գրեթե չի փոփոխվել: 2018 թվականի արտաքին առևտրաշրջանառության 29.8%-ը բաժին է ընկել ԱՊՀ (որից 26.9%-ը՝ ԵԱՏՄ), 24.9%-ը՝ ԵՄ և 45.3%-ը՝ Այլ երկրներին: ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության 16.6% աճին ամենամեծ դրական նպաստումն են ունեցել Այլ երկրները՝ 7.7 տոկոսային կետով (հիմնականում այդ երկրներից ներմուծման հաշվին): 2018 թվականին ՀՀ խոշոր առևտրային գործընկերների շրջանակում ընդգրկված էին. ԱՊՀ երկրներից՝ Ռուսաստանը (առևտրաշրջանառության 26.1%, նախորդ տարվա 27.3%-ի դիմաց) և Ուկրաինան (համապատասխանաբար՝ 2.3% և 2%): Իսկ ԵՄ և Այլ երկրներից՝ Չինաստանը (առևտրաշրջանառության 10.4%, նախորդ տարվա 9.4%-ի դիմաց), Շվեյցարիան (6.3% և 5.6%), Գերմանիան (5.9% և 5.3%), Իրանը (4.9% և 4.1%) և Բուլղարիան (3.5% և 5.1%):

Ընթացիկ տարվա յոթ ամիսներին արտաքին առևտրաշրջանառության 30.8%-ը բաժին է ընկել ԱՊՀ (որից 28.5%-ը՝ ԵԱՏՄ), 21.8%-ը՝ ԵՄ և 47.4%-ը՝ Այլ երկրներին: ԵՄ երկրների կշիռը ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության մեջ կրճատվել է 4.2 տոկոսային կետով, իսկ Այլ երկրներինը՝ աճել է 2.9 տոկոսային կետով, ինչը հիմնականում պայմանավորվել է արտահանման ուղղվածության փոփոխությամբ՝ արտահանումը ԵՄ նվազել է մոտ 23%-ով, իսկ Այլ երկրները՝ աճել է մոտ 18%:

1.6.3. Փոխարժեք

ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի փոխարժեքի արժեզրկման տեմպը դանդաղում է: Վերջին տարիների ընթացքում ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի փոխարժեքը ընդհանուր առմամբ կայուն էր: 2018 թվականի տարեսկզբից ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամը արժևորված էր (0.9%), այնուհանդերձ՝ սկսած մայիս ամսից արժևորումն ունեցել է դանդաղման միտում, իսկ հոկտեմբերից սկսած տեղի է ունեցել թույլ արժեզրկում՝ արդյունքում նախորդ տարվա համեմատ տարեվերջին դրամն արժեզրկվել է 0.1 տոկոսով:

2019 թվականի սկզբից ՀՀ դրամի փոխարժեքը ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ շարունակել է արժեզրկման միտումը, որը առաջին երեք ամիսների արագացումից հետո ապրիլ ամսից սկսել է դանդաղել: Արդյունքում ընթացիկ տարվա առաջին յոթ ամիսներին ՀՀ դրամը ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ արժեզրկվել է 0.2 տոկոսով՝ կազմելով 483.1 դրամ 1 ԱՄՆ դոլարի դիմաց:

ՀՀ դրամի իրական արդյունավետ փոխարժեքի նախորդ տարվա վերջի թույլ արժևորումը 2019 թվականի ընթացքում արագացել է: ՀՀ ազգային արժույթն արտաքին առևտրի տեսանկյունից առավել կարևոր մի քանի արժույթներից բաղկացած «զամբյուղի» նկատմամբ (անվանական արդյունավետ փոխարժեք²³) ընթացիկ տարվա առաջին յոթ ամիսներին նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ արժևորվել է 7.2%-ով, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ դրամը արժևորվել է հիմնական արժույթների միավորված գնի համեմատ, ընդ որում՝ վերոնշյալ «զամբյուղում» ընդգրկված մնացած երկրների արժույթները դոլարի նկատմամբ արժեզրկվել են ավելի շատ (շուրջ 7.4%-ով), քան ՀՀ դրամի արժեզրկումն է (0.2%)²⁴: Իրական արդյունավետ փոխարժեքի արժևորումն ընթացիկ տարվա առաջին երեք ամիսներին աստիճանական արագացել է, ապա անվանական արդյունավետ փոխարժեքի արժևորման տեմպին համահունչ դանդաղել՝ 2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ արժևորվելով 5.2%-ով:

Ամփոփելով նշենք, որ 2020 թվականին ՀՆԱ-ի նկատմամբ ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կկրճատվի՝ մոտենալով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին, ընդ որում՝ արտահանումը ներմուծման համեմատ կունենա առաջանցիկ աճի տեմպ, իսկ դրամական փոխանցումների աճը կվերականգնվի:

1.7. Հարկաբյուջետային հատված

²³ Արդյունավետ փոխարժեքը ցույց է տալիս ազգային արժույթի փոխարժեքի միջինացված շարժընթացը ոչ թե մեկ, այլ մի քանի, հանրապետության համար առավել կարևոր արժույթներից բաղկացած «զամբյուղի» նկատմամբ: Ընդ որում, հաշվարկներում զամբյուղը կազմող արժույթները նախ բերվում են դոլարային արտահայտության, որից հետո ճշգրտվում են ԱՄՆ դոլար/ՀՀ դրամ փոխարժեքով, այսինքն՝ հաշվարկվում է դրամի կրոս կուրսը՝ յուրաքանչյուր փարադրամի 1 միավորի դիմաց (դրամի անուղղակի գնանշում): Հաշվարկներում օգտագործվել են ՀՀ կենտրոնական բանկի պաշտոնական կայքի 2019թ. սեպտեմբերի 18-ի դրությամբ տվյալները:

²⁴ Վերոնշյալ «զամբյուղում» ընդգրկված Եվրոյի և Ռուսական ռուբլու ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ արժեզրկումները համապատասխանաբար կազմել են 6.8% և 8.1%:

2018 թվականին պարտքի կայունության պահպանման նպատակով նպատակադրվել և իրականացվել է զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականություն: 2018 թվականին ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները կազմել են ՀՆԱ-ի 22.3%-ը՝ նախորդ տարվա 22.2%-ի դիմաց, իսկ հարկեր և տուրքերը՝ ՀՆԱ-ի 21.0%-ը նախորդ տարվա 20.8%-ի դիմաց: Սակայն, նշված ժամանակահատվածում հարկերի իրական պատկերն արտացոլող ճշգրտված հարկերը (առանց ԱԱՀ վերադարձի²⁵) նախորդ տարվա նկատմամբ բարելավվել են 0.5 տոկոսային կետով: 2018 թվականի արդյունքներով նախորդ տարվա նկատմամբ պետական բյուջեի եկամուտների անվանական աճը կազմել է 8.4%, իսկ հարկային եկամուտներ և տուրքերինը՝ 8.6%, ճշգրտված հարկային եկամուտները՝ 10.2%:

ՀՀ պետական բյուջեի ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշը 2018 թվականի արդյունքներով նախորդ տարվա նկատմամբ նվազել է 2.9 տոկոսային կետով և կազմել 24.1%: Պետական բյուջեի ծախսերում ընթացիկ ծախսերի կշիռը նվազել են 1.1 տոկոսային կետով և կազմել ՀՆԱ-ի 21.6%-ը, իսկ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի կշիռը նվազել է 1.8 տոկոսային կետով և կազմել է ՀՆԱ-ի 2.5%-ը:

Արդյունքում, զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականության պայմաններում պետական բյուջեի պակասուրդը նվազել է: 2018 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդը կազմել է ՀՆԱ-ի 1.8%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 3.0 տոկոսային կետով, իսկ առանց նախորդ տարվա ՌԴ-ից ստացված ռազմական վարկի նվազել է 1.5 տոկոսային կետով:

2019 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղությունը պահպանվել է: 2019 թվականի հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա ծրագրվել էր գրեթե չեզոք, սակայն տնտեսության աճի պայմաններում հարկաբյուջետային և պարտքի կայունության պահպանման նպատակով տարվա ընթացքում իրականացվել է զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականություն:

2019 թվականի հունվար-հուլիս ամիսների արդյունքներով ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները նախորդ տարվա նկատմամբ աճել են 23.8%-ով և կազմել՝ 884.5 մլրդ. դրամ, այդ թվում՝ հարկեր և տուրքերը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել են 23.2%-ով և կազմել՝ 832.0 մլրդ. դրամ: Հարկերի միասնական հաշվի գուտ մուտքերը 2019 թվականի օգոստոսի 1-ի դրությամբ կազմել են 34.2 մլրդ. դրամ, իսկ 2019 թվականի հունվարի 1-ից մինչև օգոստոսի 1-ը միասնական հաշվի շարժը կազմել է (13.9) մլրդ. դրամ: Հարկային եկամուտների աճը ներառյալ միասնական հաշվի մնացորդը կազմում է 15.4%: Նշենք, որ պետական բյուջեի ընդհանուր հարկային եկամուտների առանձին հարկատեսակների մուտքերը համադրելի չեն նախորդ տարվա մուտքերի հետ, ուստի դրանց համեմատությունը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի ցուցանիշների նկատմամբ չի ներկայացվում²⁶:

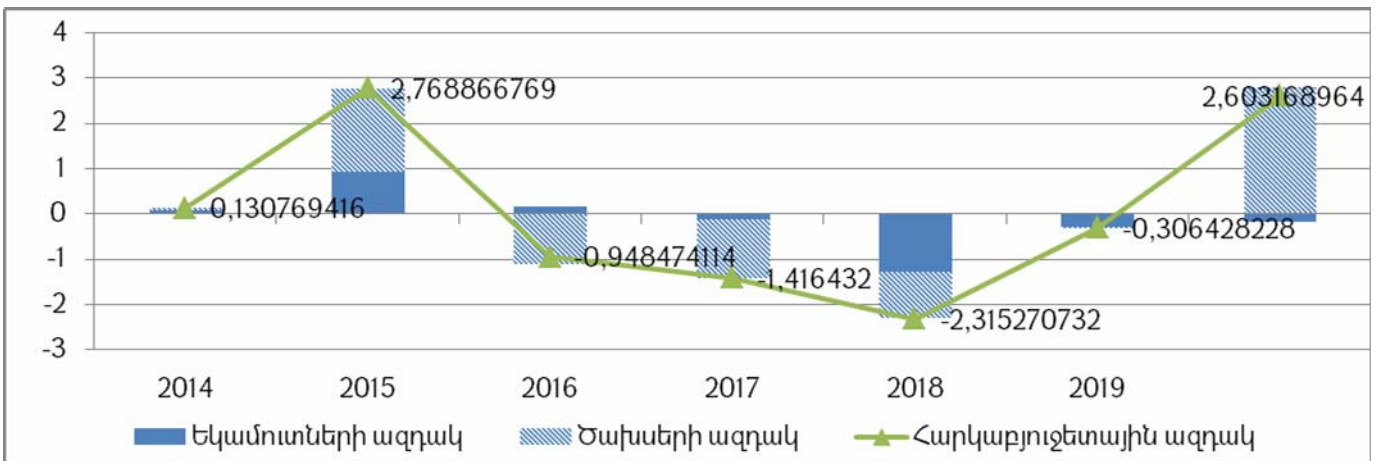
²⁵ Հարկային եկամուտների բարելավման միտումները հասկանալու համար առավել նպատակահարմար է քննարկել ճշգրտված հարկերի ցուցանիշը (հարկային եկամուտներից հանած ԱԱՀ-ի վերադարձը), որը առավել ամբողջական է արտացոլում տնտեսության զարգացումների հետ առնչությունը:

²⁶ Առավել մանրամասն տե՛ս 2019 թվականի առաջին կիսամյակի բյուջեի հաշվետվության՝ «Պետական բյուջեի եկամուտներ» բաժնում:

«Ա պետական բյուջեի ծախսերը 2019 թվականի հունվար-հունիսին նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել են 6.1%-ով, որից ընթացիկ ծախսերի գծով արձանագրվել է 6.6% աճ, իսկ ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունների գծով՝ 3.2% նվազում: Արդյունքում, ձևավորվել է հավելուրդային պետական բյուջե, որը կազմել է 107.3 մլրդ դրամ, նախորդ տարվա 18.1 մլրդ դրամ դեֆիցիտի դիմաց:

Կանխատեսում. 2020 թվականի հարկաբյուջետային շրջանակը կառուցվել է 2017 թվականին մշակված և 2018 թվականից ուժի մեջ մտած հարկաբյուջետային կանոնների արդիականացված համակարգի հիման վրա: Հարկաբյուջետային կանոններին համահունչ՝ 2020 թվականի հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա լինելու է ընդլայնող:

2019 թվականին ընթացքում «Ա կառավարության կողմից ստվերի կրճատման և հարկային վարչարարության բարելավման միջոցառումների արդյունքում գրանցվում են հարկերի հավաքագրման բավական բարձր տեմպեր, որով պայմանավորված հարկային եկամուտների նախատեսված պլանը գերակատարվել է: Իսկ ծախսերի մասով գրանցվում են խնայողություններ՝ պայմանավորված «Ա կառավարության կողմից ծախսերի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներով: Հաշվի առնելով պետական բյուջեի ցուցանիշների ընթացիկ զարգացումները՝ 2019 թվականի պետական բյուջեի սպասվող ծախսերը և պակասուրդը վերանայվել են նվազման ուղղությամբ, և 2019 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությունը տնտեսության վրա կունենա թույլ զսպող ազդեցություն:

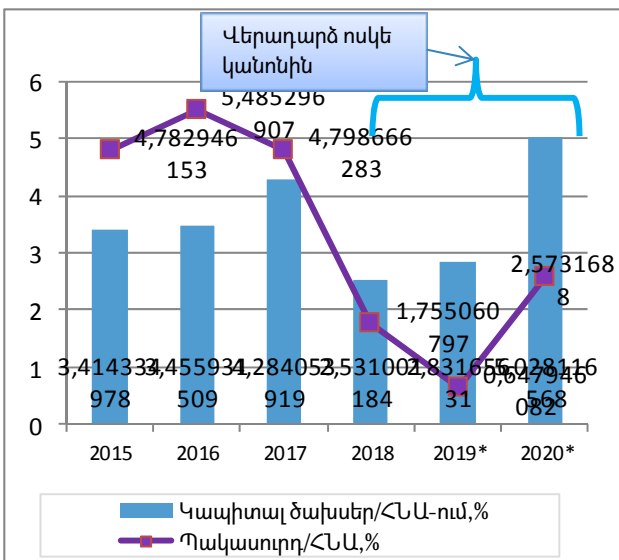
Գծապատկեր 1.7.1. Հարկաբյուջետային ազդակը²⁷ 2014-2020 թվականներին

²⁷ Հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա գնահատելու համար օգտագործվել է հարկաբյուջետային ազդակի ցուցանիշը, որը բյուջեի եկամուտների ազդակի և ծախսերի ազդակի հանրագումարն է: Հաշվարկներն իրականացվել են եկամտային և ծախսային մասերից զտելով ԱԱՀ-ի վերադարձը, քանի որ 2017թ.-ի հունիսից այդ ցուցանիշը բացակայում է:

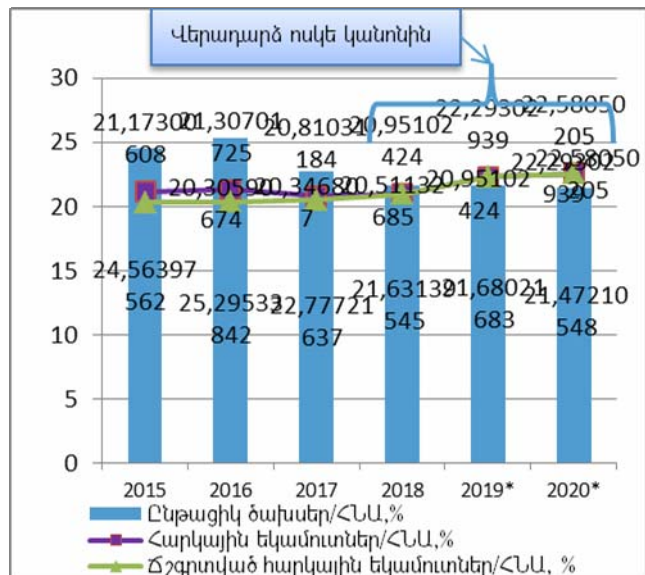

Հաշվի առնելով նախորդ տարիներին ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականության խնդիրների ախտորոշումը՝ հարկաբյուջետային արդիականացված կանոնների համակարգը թույլ է տվել 2019-2020 թվականներին պետական բյուջեի հիմքում էական փոփոխություն նախագծել: Կառավարությունը հիմք ընդունելով նախորդ տարիներին քաղաքականության ոլորտում բացահայտված հիմնախնդիրները նախանշել է այնպիսի հարկաբյուջետային քաղաքականություն, որը համահունչ կլինի «ոսկյա կանոնին», կայուն հիմքեր կստեղծի երկարաժամկետ տնտեսական աճի համար, այսինքն՝ կապիտալ ծախսերի մասնաբաժնի մեծացում և ընթացիկ ծախսերի՝ հարկային եկամուտների մակարդակին առնվազն հավասար մակարդակի ապահովում: 2020 թվականի համար կանխատեսվում է ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների 22.6% մակարդակի ապահովում: Ընդ որում 2019 թվականի նկատմամբ 2020 թվականին հարկային եկամուտների կշիռը ՀՆԱ-ում կբարելավվի 0.3 տոկոսային կետով: Եթե 2015-2017 թվականին ընթացիկ ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշը գերազանցել է հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը շուրջ 3.0 տոկոսային կետով, իսկ արդեն 2018 թվականին այդ ձեռքը նվազել է մինչև 0.7 տոկոսային կետ, ապա 2019-2020 թվականներին այդ բացասական ձեռքն արդեն կփակվի: Մյուս կողմից անկալվում է, որ 2020 թվականին ՀՀ պետական բյուջեի պակասուրդը կկազմի ՀՆԱ-ի 2.6%-ը՝ շարունակելով պահպանել «ոսկյա կանոնը»:

Գծապատկեր 1.7.2. Կապիտալ ծախսերի և պակասուրդի կշիռը ՀՆԱ-ում, %

Գծապատկեր 1.7.3. Ընթացիկ ծախսերի և հարկեր, տուրքերի կշիռը ՀՆԱ-ում, %

Հավելված. Հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշներ

Ցուցանիշներ	2016	2017	2018	2019	2020
	փաստ.	փաստ.	փաստ.	կանխ.	կանխ.
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	5,067.3	5,564.5	6,005.1	6,566.5	7,095.1
Իրական ՀՆԱ ինդեքս	100.2	107.5	105.2	106.3	104.9
ՀՆԱ դեֆլյատոր	100.3	102.1	102.5	102.9	103.0
Գնաձ (12-ամսյա) %	-1.1	2.6	1.8	2.0	2.5
Գնաձ (միջին, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ) %	-1.4	1.0	2.5	1.7	2.1
<i>ՀՆԱ իրական աճն ըստ ճյուղերի ավելացված արժեքների</i>					
ՀՆԱ	0.2	7.5	5.2	6.3	4.9
Արդյունաբերություն	7.6	11.8	5.8	6.5	5.0
Գյուղատնտեսություն	-5.0	-5.1	-8.5	0.2	0.5
Շինարարություն	-14.1	2.8	0.8	4.0	4.0
Ծառայություններ	3.2	10.6	9.3	8.1	6.0
Զուտ հարկեր	-3.7	9.7	8.0	6.6	5.3
<i>ՀՆԱ ծախսային կոմպոնենտների իրական աճերը</i>					
Վերջնական սպառում	-1.2	10.5	5.1	7.6	4.3
Կապիտալի համախառն կուտակում	-8.7	15.4	26.8	6.8	7.6
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	19.1	18.7	4.6	7.1	8.9
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	7.6	24.6	12.7	5.5	5.2
<i>Արտաքին հատված, մլն. ԱՄՆ դոլար</i>					
Ընթացիկ հաշիվ	-217.4	-344.4	-1,165.3	-943.9	-865.5
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	3,500.8	4,311.6	4,700.3	5,038.2	5,585.4
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	4,516.7	5,723.2	6,647.3	7,004.0	7,480.7
Ապրանքների արտահանում	1,890.7	2,385.2	2,630.4	2,817.2	3,104.6
Ապրանքների ներմուծում	2,835.6	3,761.3	4,419.5	4,653.8	4,933.0
Ապրանքների արտահանման աճ, %	16.4	26.2	10.3	7.1	10.2
Ապրանքների ներմուծման աճ, %	0.9	32.6	17.5	5.3	6.0
<i>ՀՆԱ-ի նկատմամբ տոկոս</i>					
Ընթացիկ հաշիվ	-2.1	-3.0	-9.4	-7.0	-6.1
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-9.6	-12.2	-15.7	-14.6	-13.3
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	33.2	37.4	37.8	37.5	39.2
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	42.8	49.6	53.5	52.1	52.5
Առևտրային հաշիվ	-9.0	-11.9	-14.4	-13.7	-12.8

Ներմուծման ծածկույթը (ամիսներով)	4.6	4.2	3.9	3.7	3.5
----------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

2. ԲՅՈՒՋԵԻ ԾՐԱԳՐԻ ՌԻՍԿԵՐԸ²⁸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

2.01.0 Տնտեսական աճի ռիսկերը և դրանց ազդեցության ուղղությունները

Համաշխարհային տնտեսության աճը շարունակվում է համեմատաբար դանդաղ տեմպերով, ընդ որում՝ աճի հեռանկարները վտանգող ռիսկերն պահպանվում են, իսկ երկրների նպաստումները ընդհանուր աճին պարբերաբար վերանայվում: Առևտրի և տեխնոլոգիաների ոլորտի շարունակվող լարվածությունը կարող է վատացնել շուկայի մասնակիցների տրամադրվածությունները և դանդաղեցնել ներդրումային հոսքերը:

Գործընկեր երկրների դանդաղ տեմպերով զարգացումները, անորոշությունները՝ հատկապես կապված ԱՄՆ-ի և Չինաստանի առևտրային հարաբերությունների լարվածության և չկանոնակարգված «Brexit»-ի հետ, պարտադրում են գնահատել հնարավոր ռիսկերի ի հայտ գալու պարագայում բյուջեի բազիսային ծրագրի հիմքում ընկած հիմնական ենթադրություններից և ՀՆԱ կանխատեսումներից հնարավոր շեղումների ազդեցությունը ՀՀ բյուջեի հոսքերի, այդ թվում՝ մուտքերի, ելքերի և հնարավոր լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի վրա:

Համաշխարհային տնտեսության աճն արագացնող դրական ազդակները ի հայտ են եկել դեռևս 2016 թվականի երկրորդ կեսերից, և, ըստ գնահատականների, որոշ զարգացած երկրներում հասելով գագաթնակետին, սկսել են թուլանալ: Համաշխարհային տնտեսական աճի վերջին՝ ընթացիկ տարվա հուլիսի կանխատեսումները ապրիլյան կանխատեսումների համեմատ վերանայվել են նվազման ուղղությամբ և՛ 2019 և՛ 2020 թվականների համար (-0.1 տոկոսային կետ), միաժամանակ կատարվել են որոշ ճշգրտումներ, համաձայն որոնց գործընկեր երկրների հեռանկարները տարբեր են:

Հատկանշական է, որ 2020 թվականի Հայաստանի հիմնական գործընկեր երկրների կանխատեսումների նվազման ուղղությամբ վերանայումները հիմնականում վերաբերում են Չինաստանին (-0.1 տոկոսային կետ) և Իտալիային (-0.1 տոկոսային կետ): ԵՄ երկրներից Գերմանիայի 2020 թվականի կանխատեսումները վերանայվել են դեպի վերև (0.3 տոկոսային կետ): Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանին, ապա չնայած տնտեսական աճի կանխատեսումը վերանայվել է աճի ուղղությամբ (0.2 տոկոսային կետ), սակայն առկա են նվազման ուղղությամբ ռիսկեր՝ կապված նավթի գների նվազման և ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետ:

---

²⁸ Բյուջեի ծրագրի ռիսկերը դրանք այն հավանականային գործոններն են որոնց ի հայտ գալը կնշանակի բյուջեի ծրագրային ցուցանիշներից շեղումներ: Ռիսկերը պայմանականորեն բաժանված են երկու խմբերի՝ մակրոտնտեսական ռիսկերի և հարկաբյուջետային ռիսկերի: Առաջին խմբի մեջ ներառված են մակրոտնտեսական կանխատեսումների և ենթադրությունների ռիսկերը, իսկ երկրորդ խմբի մեջ՝ պետական բյուջեի հոսքերի տեղի ունենալու հետ կապված ռիսկը:

Համաշխարհային տնտեսական աճի հեռանկարները ռիսկային են նաև առևտրային ոլորտում լարվածության պատճառով, կապված՝ ԱՄՆ-ի կողմից որոշ ներմուծվող ապրանքների մաքսատուրքերի բարձրացման և առևտրային գործընկերների, հատկապես՝ Չինաստանի կողմից պատասխան միջոցառումների հետ: Այդ լարվածության էսկալացիան կարող է վատացնել գործարարների և ֆինանսական շուկայի մասնակիցների տրամադրությունները և վնաս հասցնել առևտրին, ինչպես նաև ներդրումներին:

Այսպիսով, տնտեսական աճի արտաքին ռիսկերը դեռևս առկա են և կարող են ուղղակի և անուղղակի ազդեցության ճանապարհներով փոխանցվել ՀՀ տնտեսություն: Այս պայմաններում խիստ կարևորվում է կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացումը՝ տնտեսական աճի ներուժի ամրապնդման, աճին ավելի մեծ կայունություն և ներառականություն հաղորդելու համար: Վերոնշյալ հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ միջոցառումների հետաձգման կամ քաղաքականության փոփոխության միջոցով ոչ բավարար չափով արձագանքման պայմաններում համաշխարհային տնտեսական աճի հնարավոր դանդաղումը կարող է փոխանցվել ՀՀ տնտեսություն:

Արտաքին ռիսկերին զուգահեռ առկա են նաև ներքին միջավայրի զարգացումներից բխող ռիսկեր, որոնք արտաքին ռիսկերի հետ մեկտեղ ՀՀ տնտեսական աճի վրա կարող են ունենալ ինչպես նվազման, այնպես էլ աճի ուղղությամբ ազդեցություններ: Այսպես.

ՀՆԱ-ի աճի ուղղությամբ նպաստող ռիսկեր.

Արտաքին միջավայր.

- ✓ Եթե համաշխարհային տնտեսական աճը միջնաժամկետում պահպանվի 2018 թվականի բարձր մակարդակում և գործընկեր երկրների հետագա զարգացումները լինեն ավելի բարենպաստ, քան կանխատեսումներն են, ՀՀ տնտեսական աճը կլինի ավելի բարձր: Այս իրավիճակի դրսևորումն ավելի հավանական կլինի, հատկապես, եթե Ռուսաստանի տնտեսությունը աճի ավելի արագ, քան ակնկալվում է:
- ✓ Ներքաղաքական վերջին իրադարձություններով և կառավարության կողմից վարվող ներդրումների ներգրավման քաղաքականության ազդեցությամբ պայմանավորված սպասվածից ավելի օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման և արտահանման շուկաների ավելի արագ ընդլայնման արդյունքում տնտեսական աճի մակարդակը նույնպես կարող է կանխատեսվածից ավելի բարձր լինել:
- ✓ Պարենային և ոչ պարենային ապրանքների միջազգային շուկաներում գնաճային ցածր միջավայրը կարող է նպաստել տեղական արտադրության աճին՝ արտադրության ցածր ծախսերի միջոցով:

Ներքին միջավայր.

- ✓ ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող կառուցվածքային բարեփոխումների՝ հատկապես գործարար միջավայրի, արտահանման խթանման, ներդրումների

ներգրավման, պետական համակարգի արդիականացման և կոռուպցիայի մակարդակի նվազեցման ուղղությամբ իրականացվող քաղաքականության արդյունքների ավելի արագ դրսևորման դեպքում տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի բարձր:

- ✓ Հիմնականում վարկավորման պայմանների դյուրինացմամբ պայմանավորված 2018 թվականին և 2019 թվականի առաջին ամիսներին նկատվում է վարկավորման աճի արագացում: Նշված միտումի պահպանումը դրական ազդեցություն կունենա նաև տնտեսության ակտիվացման վրա և տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի բարձր:
- ✓ 2018 թվականին տեղի ունեցած քաղաքական իրադարձությունների և ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող բարեփոխումների արդյունքում տնտեսությունում ձևավորված դրական սպասումները կարող են հանգեցնել տնտեսության սպասվածից ավելի աշխուժացման:
- ✓ Անուլսարի և Թեղուտի հանքավայրերի, ինչպես նաև Ալավերդու պղնձածուլարանի շահագործման պայմաններում տնտեսական աճի մակարդակը կարող է կանխատեսվածից ավելի բարձր լինել:

ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսումները նվազեցնող ռիսկերը կպայմանավորվեն ստորև ներկայացված և՛ արտաքին, և՛ ներքին միջավայրի զարգացումներով:

Արտաքին միջավայր.

- ✓ Համաշխարհային տնտեսական աճի կանխատեսումներում բացասական փոփոխությունների հավանականությունը ժամանակի ընթացքում մեծանում է, հատկապես՝ միջնաժամկետ հատվածում առկա է ավելի ցածր աճի սցենարի հավանականություն և ներառական աճի և կայունության ամրապնդման անհրաժեշտություն, իսկ ըստ միջազգային կազմակերպությունների կանխատեսումների միջնաժամկետում գերակշռում են դեպի ներքև ուղղվածության ռիսկերը:
- ✓ Եթե միջազգային առևտրի ներկայիս տարածայնությունները շարունակվեն և ձեռնարկատերերի ու ներդրողների վստահությունները վատթարանան, ապա համաշխարհային վերելքի ներկայիս տեմպերի հնարավոր դանդաղումը կհանգեցնի մեր երկրից արտահանվող ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի շարունակական անկման, իսկ մետաղների գների հնարավոր նվազումը՝ Հայաստանից ապրանքների արտահանման նվազմանը, արտահանման հաշվին արտարժույթի ներհոսքի կրճատմանը, հետևաբար և ՀՆԱ-ի աճի տեմպերի դանդաղմանը:
- ✓ Ռուսաստանի նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների և նավթի գների ցածր մակարդակի դեպքում Ռուսաստանի վերականգնման տեմպերի դանդաղումը ռիսկ է

առաջացնում ՀՀ ներհոսող տրանսֆերտների, արտահանման ծավալների, հետևաբար նաև Հայաստանի տնտեսական աճի տեմպի դանդաղման ուղղությամբ:

Ներքին միջավայր.

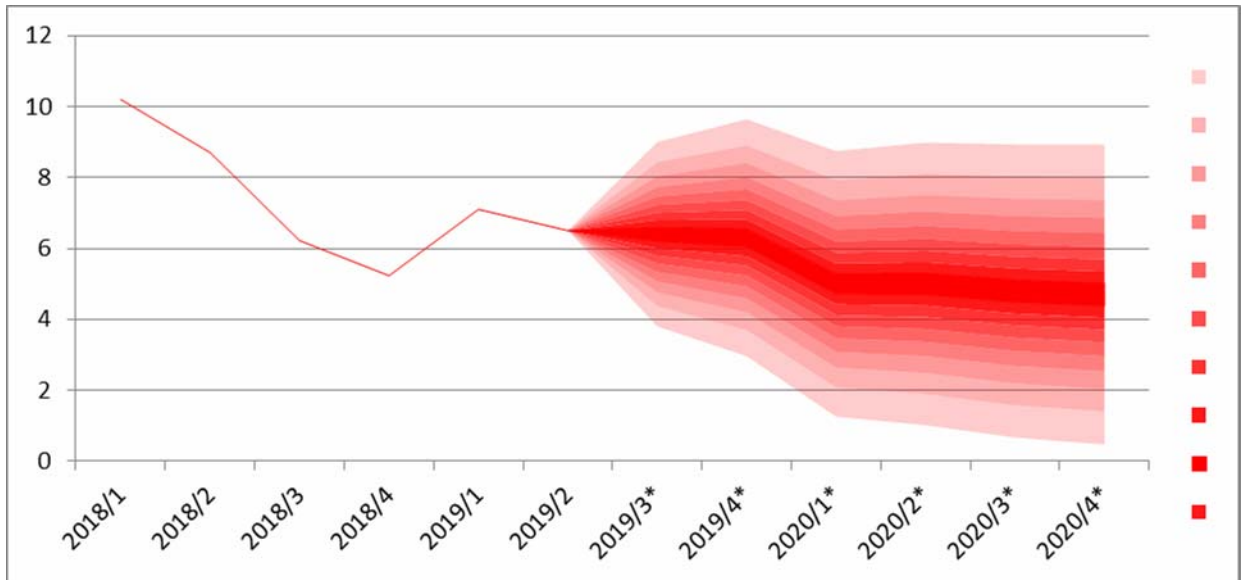
- ✓Ներքին միջավայրից բխող հիմնական ռիսկը բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների շարունակական դրսևորման հետևանքով գյուղատնտեսության ճյուղում հնարավոր ավելի ցածր աճի արձանագրումն է: Կանխատեսվող հորիզոնում կառավարությունը շարունակելու է գյուղատնտեսության օժանդակությանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, սակայն բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանները կարող են լրացուցիչ ռեսուրսների ներդրման պահանջ առաջացնել՝ դանդաղեցնելով կառավարության բարեփոխումները, որի պայմաններում տնտեսական աճի մակարդակը կարող է կանխատեսվածից ավելի ցածր լինել:
- ✓ՀՀ կառավարության կառուցվածքային բարեփոխումների արդյունքների սպասվածից ավելի ուշ արտահայտման դեպքում տնտեսական աճի նվազման ռիսկ կարող է առաջանալ:
- ✓ՀՀ կառավարության կողմից վարվող ներդրումների ներգրավման քաղաքականության ակնկալվող արդյունքների սպասվածից ավելի ուշ արտահայտման դեպքում կարող է առաջանալ տնտեսական աճի նվազման ռիսկ:

Իրական տնտեսական աճի կանխատեսումների հետ կապված անորոշությունների և ռիսկերի հաշվեկշռի վերաբերյալ վերոնշյալ միտումների ազդեցության քանակական գնահատականներն իրենց արտացոլումն են գտել ստորև ներկայացված տնտեսական աճի հավանականային բաշխման գծապատկերում և համապատասխան աղյուսակում:

Գծապատկեր. 2.1²⁹ Իրական ՀՆԱ–ի աճի տեմպերի կանխատեսումների հավանականային բաշխումը 2020 թվականին, ըստ եռամսյակների (կուտակային)²⁹

---

²⁹ Հավանականային կանխատեսման գրաֆիկի կառուցման ընդհանուր մեթոդաբանությունը ներկայացված է „2.1. Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը” բաժնի Հավելվածում:

Ինչպես երևում է Գծապատկեր 2.10-ից, իրական ՀՆԱ-ի կուտակային աճի կենտրոնական կանխատեսումներից շեղման ռիսկերը հավասարակշռված են: Կանխատեսումների բաշխման հավանականությունները առավել պարզորոշ երևում են ստորև բերված աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.10 Իրական ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսումների հավանականությունների բաշխումը

Տնտեսական աճի միջակայքը	Տնտեսական աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը			
	2020 I եռ.	2020 II եռ.	2020 III եռ.	2020 IV եռ.
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
2-4%	0.24	0.23	0.24	0.25
4-6%	0.34	0.32	0.31	0.30
6-8%	0.24	0.23	0.22	0.21

Աղյուսակ 2.10-ի 1-ին սյունը ներկայացնում է տնտեսական աճի գտնվելու հնարավոր միջակայքերը, իսկ 2-ից 5-րդ սյուները՝ համապատասխան միջակայքերից յուրաքանչյուրում տնտեսական աճի ձևավորվելու հավանականությունները՝ ըստ 2020 թվականի կանխատեսվող եռամսյակների:

Աղյուսակում ներկայացված՝ տնտեսական աճի գտնվելու ամենահավանական 4-6% կենտրոնական միջակայքը և հարակից, համապատասխանաբար՝ 2-4% և 6-8% միջակայքերը միասին ծածկում են բաշխման ընդհանուր հավանականության շուրջ 80%-ը, այսինքն՝ հավանականությունը, որ տնտեսական աճը կգտնվի 2-8% միջակայքում, կազմում է 80%: Ինչպես տեսնում ենք 2020 թվականին տնտեսական աճի ձևավորվելու հավանականությունը ամենաբարձրն է 4-6% միջակայքում (Գծապատկեր 2.10-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 2.10-ում՝ հոծ նշումով):

Ամփոփելով նշենք, որ վերը նկարագրված ռիսկերը և անորոշությունները կարող են շեղումներ մտցնել բյուջեի բազային սցենարի հիմքում ընկած կանխատեսումներում և ենթադրություններում, ինչն էլ կարող է անդրադառնալ բյուջեի կանխատեսված հոսքերի վրա:

2.2. Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը

2.2. Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը

2.2.1. 2020 թվականին հարկային եկամուտների վրա ազդող մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը

Կանխատեսումների ռիսկ

Սովորաբար կանխատեսումներն իրագործելիս ի հայտ են գալիս որոշ շեղումներ, որոնք կախված են լինում օգտագործվող կանխատեսման մոդելների տեղայնացումից և մասնավորեցումից, տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժերից³⁰, նոր ի հայտ եկող երևույթներից (որի վերաբերյալ նախկինում տեղեկատվությունը բացակայել է) և այլն: Այս ռիսկերն ընդունված է անվանել կանխատեսման ռիսկեր: Բյուջեի ծրագրի կատարման տեսանկյունից կարևորվում է ՀՆԱ-ի կանխատեսման ռիսկի գնահատումը, քանի որ բյուջեի ծրագրված սցենարի հարթ իրականացումը կախված է տնտեսությունում ստեղծված անվանական ՀՆԱ-ի մեծությունից: ՀՆԱ-ի գծով կանխատեսումների ռիսկը գնահատվել է նախորդ տարիներին պետական բյուջեների հիմքում դրվող ՀՆԱ կանխատեսված ցուցանիշների և ՀՆԱ փաստացի ցուցանիշների միջև շեղման հիման վրա: Մասնավորապես, հետձգնաժամային 2011-2018 թվականների փաստացի ՀՆԱ իրական աճերը միջին հաշվով շեղվել են կանխատեսվածից 1.9 տոկոսային կետ: Այս պարագայում, հաշվի առնելով կանխատեսվածից ցածր ՀՆԱ ձևավորման վերոնկարագրյալ ռիսկերի գերակշռությունը՝ որպես ռիսկ է դիտարկվել ՀՆԱ իրական աճի կանխատեսված մակարդակից 1.9 տոկոսային կետով ավելի ցածր մակարդակի ձևավորումը:

Արդյունքում, ՀՆԱ նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2020 թվականի համար գնահատվում է 11.3 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

³⁰ Սա որոշակիորեն կապված է նաև մոդելների սպեցիֆիկացիաների հետ, քանի որ ժամանակային շարքերի վրա հիմնված մոդելներն իրենց մեջ ներառում են տնտեսության նախորդ ժամանակահատվածի զարգացումների տեղեկատվությունը, իսկ կանխատեսվող տարում ի հայտ եկող տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժը միայն կարող է ներառվել հաջորդ տարվա կանխատեսումների մոդելներում:

Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ

Որպես կանոն բյուջեի հիմքում դրվող կանխատեսումները կառուցվում են որոշակի ենթադրությունների հիման վրա, որոնք էլ իրենց հերթին կախված են նաև արտաքին գործոններից (օրինակ՝ ներքին տնտեսության գնաճը միջազգային շուկաների գների կանխատեսվող վարքագծից): Սակայն միշտ չէ, որ այդ ենթադրությունները կանխատեսվող հորիզոնում իրականություն են դառնում՝ կապված Կառավարության և Կենտրոնական Բանկի կառավարման դաշտից դուրս ի հայտ եկող երևույթների հետ (օրինակ՝ նավթի գների հնարավոր փոփոխությունները): Պատմականորեն՝ որոշակի գործոնների ազդեցությամբ, տեղի են ունենում շեղումներ այդ ենթադրություններից, ինչն էլ շեղումներ է մտցնում բազիսային կանխատեսումներում: Օրինակ՝ կանխատեսման համար հիմք է ընդունվում ԿԲ-ի կողմից գնաճի կանխատեսված կենտրոնական արժեքը, սակայն իրականում տարբեր գործոնների ազդեցությամբ կարող են տեղի ունենալ նշված արժեքից շեղումներ, ինչը կարող է շեղել նաև բյուջեի հիմքում դրվող կանխատեսումները:

Գնաճի շեղման հնարավոր չափը՝ Գնաճի ցուցանիշի շեղման հնարավոր չափ է դիտարկվում ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում (գնաճի հաշվետվություններում) ներկայացվող գնաճի նպատակային ցուցանիշի կենտրոնական արժեքից շեղման առավելագույն չափը:

ՀՀ ԿԲ-ի կողմից կանխատեսվող և միջնաժամկետ հորիզոնում գնահատվում է գնաճի կայունացում նպատակային ցուցանիշի շուրջ: Կանխատեսվող հորիզոնում ակնկալվում է, որ գնաճը կշարունակի ընդլայնվել՝ ձևավորվելով տատանման թույլատրելի միջակայքի ստորին հատվածում, իսկ միջնաժամկետ հատվածում կկայունանա նպատակային ցուցանիշի շուրջ: Կանխատեսված ցուցանիշից գնաճի շեղման ռիսկերը գնահատվում են հավասարակշռված, սակայն գնաճի կենտրոնական արժեքից շեղումը դեպի ներքև գնահատվում է 1.5 %:

Գնաճի շեղման ռիսկը կարող է ազդեցություն ունենալ ՀՀ պետական բյուջեի և՛ եկամտային, և՛ ծախսային կատարողականների վրա՝ անուղղակի հարկերի, ինչպես նաև ապրանքների և ծառայությունների գծով ծախսերի ուղղությամբ: Գնանկումային պայմաններում հարկերից մուտքերը կկրճատվեն և ընդհակառակը:

Արդյունքում, գների նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2020 թվականին գնահատվում է 3.1 մլրդ. դրամ՝ ֆինանսական պահանջի նվազեցման ուղղությամբ:

Փոխարժեքի շեղման հնարավոր չափը. ՀՀ ԿԲ-ն և ՀՀ ՖՆ-ն փոխարժեքի կանխատեսումներ չեն իրականացնում և մակրոտնտեսական քաղաքականությունն իրականացվում է լողացող փոխարժեքի սկզբունքի հիման վրա, ընդ որում, յուրաքանչյուր տարվա մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսումների հիմքում դրվում է փոխարժեքի անփոփոխ (որոշակի պահի դրությամբ) մակարդակ: Սակայն փոխարժեքի տատանումները կազդեն բյուջեի եկամուտների վրա՝ սահմանին գանձվող հարկային եկամուտների, ինչպես նաև ծախսերի վրա՝ պետության կողմից ներմուծվող ապրանքների գնման մասով:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ պատմականորեն և՛ արժևորման, և՛ արժեզրկման ուղղությամբ փոխարժեքի տատանումների բացարձակ շեղման միջին չափը չի գերազանցել

5.0%-ը՝ որպես ռիսկ է դիտարկվել ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի առավելագույնը 5 % արժեզրկումը:

Արդյունքում, փոխարժեքի 5.0% արժեզրկման ռիսկի դրսևորման դեպքում այլ հավասար պայմաններում բյուջեն կարող է ունենալ շուրջ 13.9 մլրդ. դրամ լրացուցիչ մուտք:

Ներմուծման գծով ռիսկի հնարավոր չափը՝ Քանի որ մաքսային սահմանին ներմուծումից գանձվող անուղղակի հարկերը էական կշիռ ունեն պետական բյուջեի ընդհանուր հարկային եկամուտներում, անհրաժեշտ է գնահատել նաև ներմուծման հնարավոր նվազման պարագայում հարկային եկամուտների նվազման ռիսկի չափը: Հետձգնաժամային տարիներին ներմուծման գծով կանխատեսումների շեղման միջին բացարձակ չափը սահմանվում է 13.1%, սակայն, հաշվի առնելով ներմուծման կանխատեսումների ռիսկերի թուլացման միտումը, գնահատվել է 10.7% շեղման չափ: Ծրագրվածից 10.7%-ով պակաս ներմուծման ռիսկի դրսևորման պայմաններում բյուջեի հարկային եկամուտների վրա ազդեցությունը գնահատվում է ավելի քան 16.6 մլրդ. դրամ՝ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

Ամփոփելով վերը նկարագրված կանխատեսումների և ենթադրություններից շեղումների ռիսկի գնահատականները, գնահատվող հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման ռիսկերի ազդեցության քանակական ամփոփ գնահատականները ներկայացվում են ստորև.

Աղյուսակ 2.2.1. Հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական կանխատեսումների և ենթադրությունների ռիսկերի ազդեցություն³¹

Ռիսկի տեսակը	Ազդեցության գնահատականը, մլրդ ՀՀ դրամ
	2020
Ռիսկերի առանձին հանդես գալու պայմաններում	
Կանխատեսվածից 1.9 տոկոսային կետով ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ	-11.3
1.5 տոկոսային կետով ավելի ցածր գնաճի ռիսկ	-3.1
Փոխարժեքի առավելագույնը 5.0 տոկոսով արժեզրկման ռիսկ	13.9
Ներմուծման 10.7 տոկոսով նվազման ռիսկ	-16.6
Վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում	-19.5

³¹ ՀՆԱ, ներմուծման, փոխարժեքի և գների գծով հավանական ռիսկերի քանակային գնահատականը ստացվել է՝ հիմք ընդունելով այս գործոնների պատմական շարժի բացարձակ միջին սխալը:

Այսպիսով, գնահատվում է, որ հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 19.5 մլրդ. դրամ՝ նվազման ուղղությամբ: Մյուս կողմից, կարելի է նկատել, որ հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը ավելի էական կլինի, եթե ի հայտ գան միայն ՀՆԱ-ի և ներմուծման գծով ռիսկերը:

Հարկային եկամուտների վրա առանձին ռիսկերի ազդեցության չափի վերաբերյալ պատկերացում են տալիս նաև ստորև ներկայացվող զգայունության գնահատականները, սակայն այս դեպքում դիտարկվում է հարկային եկամուտների աճի վրա ազդող գործոնների աճերի 1% փոփոխության ազդեցությունը, ինչը ներկայացված է հարկային եկամուտների զգայունության աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.2.2. Հարկային եկամուտների զգայունությունը հիմնական տնտեսական գործոնների նկատմամբ, %

	ՀՆԱ	Գնաձ	Փոխարժեք	Ներմուծում
Միջին տարեկան ազդեցություն	0.25	0.11	0.17	0.06

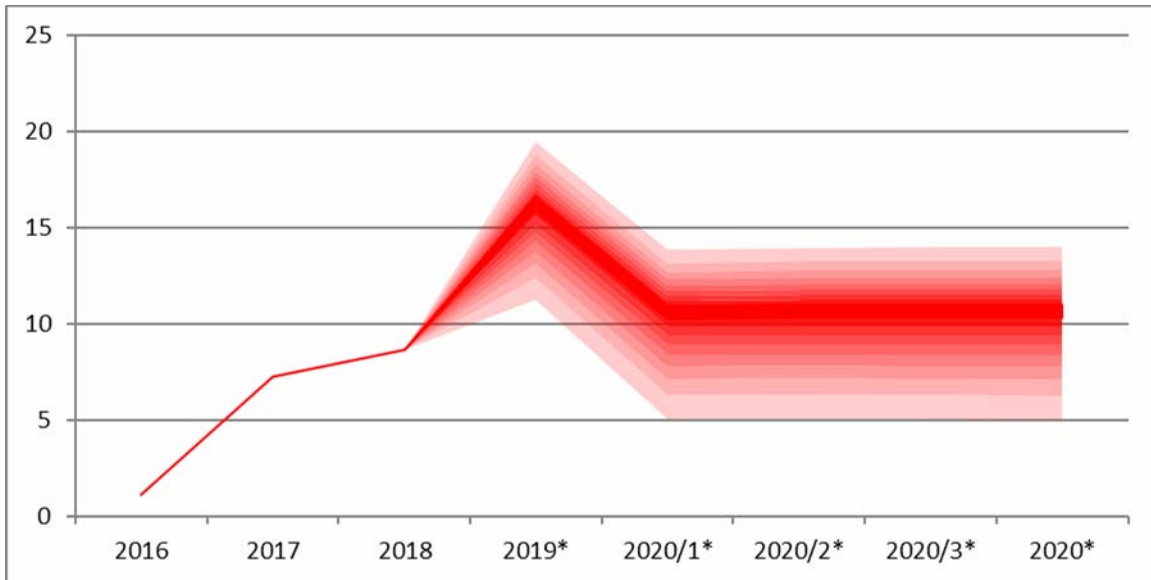
Ինչպես երևում է աղյուսակից հարկային եկամուտների աճի վրա ազդող էական գործոններ են հանդիսանում իրական ՀՆԱ փոփոխությունը և փոխարժեքի փոփոխությունը:

Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հետ կապված անորոշությունների և ռիսկերի հաշվեկշռի վերաբերյալ գնահատականները իրենց արտացոլում են գտել ստորև ներկայացվող հարկային եկամուտների հավանականային բաշխման գծապատկերում և համապատասխան աղյուսակում (տես Գծապատկեր 2.2.1. և Աղյուսակ 2.2.3)³²: Հավանականային բաշխման գրաֆիկի կառուցման համար օգտագործվել է աղյուսակ 2.2.2.-ում գնահատված ամբողջական ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում ի հայտ եկող բացասական ռիսկերը:

Գծապատկեր 2.2.1. Հարկային եկամուտների տարեկան աճի տեմպերի կանխատեսումների հավանականային բաշխումը, %³³

³² Հարկային եկամուտների գծով ռիսկերի ազդեցության գնահատականը կառուցվել է ՀՀ ֆինանսների նախարարության ռիսկերի գնահատման համակարգի ներքո կառուցված մոդելի հիման վրա:

³³ Հավանականային կանխատեսման գրաֆիկի կառուցման ընդհանուր մեթոդաբանությունը ներկայացված է Հավելվածում:

Կանխատեսումների բաշխման հավանականությունները առավել պարզորոշ երևում են ստորև բերվող աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.2.3. Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխումը

Հարկային եկամուտների աճի միջակայքը	Հարկային եկամուտների աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը			
	2020-I	2020-II	2020-III	2020-IV
4-8%	0.24	0.24	0.24	0.24
8-12%	0.55	0.54	0.54	0.53
12-16%	0.18	0.18	0.19	0.19

Աղյուսակ 2.2.3. առաջին սյունը ներկայացնում է հարկային եկամուտների աճի հավանականային միջակայքերը, իսկ 2-ից 5-րդ սյուները նշված միջակայքերից յուրաքանչյուրում այդ աճի ձևավորվելու հավանականությունները՝ ըստ 2020 թվականի կանխատեսվող եռամսյակների:

Պարզության համար աղյուսակում ընդգծվել են ամենահավանական 8-12% հարկային եկամուտների աճի միջակայքը և հարակից՝ համապատասխանաբար 4-8% և 12-16% միջակայքերը: Ամենաբարձր հավանականությունը, որ հարկային եկամուտների աճը կգտնվի 8-12 % միջակայքում, կազմում է ավելի քան 53.0 տոկոս:

Հավելված
Իրական ՀՆԱ-ի և հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխման գծապատկերի կառուցումը

Իրական ՀՆԱ և հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխումը ներկայացնող գծապատկերները ցույց են տալիս տնտեսության զարգացման ապագա ընթացքի վերաբերյալ Կառավարության գնահատականները՝ տնտեսական աճի ծրագրային ցուցանիշների վերաբերյալ, ինչպես նաև հարկային եկամուտների հավաքագրման կանխատեսվող ընթացքը:

Կանխատեսումների հավանականային բաշխման գծապատկերի կառուցման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանով, որ բոլոր կանխատեսումները ինչ-որ չափով անորոշ են: Կարևոր են հաշվի առնվել ոչ միայն կոնկրետ կանխատեսված արժեքները, այլ նաև բոլոր այն վերոնշյալ ռիսկերը, որոնց արդյունքում կարող են շեղումներ առաջանալ իրական ՀՆԱ կանխատեսումների և հարկերի կանխատեսումների կենտրոնական արժեքներից: Հիմնվելով միայն կետային կանխատեսումների վրա հնարավոր չէ բավարար չափով տեղեկատվություն ներկայացնել դրանց հետ կապված անորոշությունների և դրանց աղբյուրների վերաբերյալ: Այդ պատճառով կարևորվում է որոշակի վստահության միջակայքի կառուցման խնդիրը, որը թույլ կտա գնահատել իրադարձությունների զարգացման հավանական ընթացքը: Իրական ՀՆԱ և հարկերի կանխատեսումների հավանականային բաշխման ներկայացված գծապատկերները հիմնվում են Անգլիայի բանկի կողմից մշակված մեթոդաբանության վրա և հաշվի են առնում կանխատեսումների հավանականային բաշխման ասիմետրիկության առկայությունը:

Հայաստանի համար իրական ՀՆԱ-ի և հարկերի աճի կանխատեսումների բաշխման գծապատկերները կառուցվել են երեք չափորոշիչների հիման վրա.

1. կենտրոնական արժեքները, 2. անորոշության չափը (դիսպերսիան), որը ստանալու համար հիմք են հանդիսացել փաստացի պատմական շարքերի կանխատեսումային սխալները և 3. ռիսկերի հարաբերական հաշվեկշիռը՝ անհամաչափության գործակցի գնահատման նպատակով:

Ունենալով կանխատեսված կենտրոնական արժեքները, անորոշության չափը (ցրվածքը) և ռիսկերի հաշվեկշիռը՝ կառուցվել է իրական ՀՆԱ-ի և հարկերի կանխատեսումների հավանականային բաշխման գրաֆիկը 2020 թվականի համար՝ ըստ եռամսյակների:

ՀՆԱ-ի և հարկերի կանխատեսման գծապատկերներում կենտրոնական մուգ (կարմիր) ավելի նեղ միջակայքը ներառում է նաև կանխատեսման կենտրոնական սցենարը (կանխատեսված արժեքները): Որքան հավանականային կանխատեսումները հեռանում են կենտրոնական սցենարից, այնքան ավելի ցածր է դառնում դրանց իրագործման հավանականությունը, ինչը գծապատկերում արտահայտվում է ավելի թույլ գունավորմամբ: Ներկայացված բաշխումը սիմետրիկ չէ, քանի որ ապագայի համար առկա են տնտեսական աճի և հարկերի կենտրոնական կանխատեսումից ավելի ցածր մակարդակների ձևավորման ռիսկեր:

2.2.2 Պետական բյուջեի վրա կանխատեսված մակրոտնտեսական ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության ընդհանուր գնահատականը և դրանց մեղմման հնարավորությունները:

Պետական բյուջեի հոսքերի գծով ռիսկերի ընդհանուր ազդեցության գնահատականը, որը ներկայացված է Աղյուսակ 2.2.4.-ում ներառում է ինչպես հարկային եկամուտների, այնպես էլ պետական բյուջեի այլ հոսքերի վրա մակրոտնտեսական ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատականները:

Աղյուսակ 2.2.4. Հարկային եկամուտների և պետական բյուջեի այլ հոսքերի գծով ռիսկերի ընդհանուր ազդեցության գնահատականը³⁴

Ֆինանսավորման պահանջ (-պահանջի մեծացում, + պահանջի նվազում)

Մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող ռիսկեր	2020
Կանխատեսվածից 1.9 տոկոսային կետով ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ	-11.3
1.5 տոկոսային կետով ավելի ցածր գնաճի ռիսկ	5.6
Փոխարժեքի առավելագույնը 5.0 տոկոսով արժեզրկման ռիսկ	2.6
Ներմուծման 10.7 տոկոսով նվազման ռիսկ	-16.6
ԵՄ բյուջետային աջակցության դրամաշնորհների չստացման ռիսկեր	-3.0
Ընդամենը	-22.8

Աղյուսակ 2.2.4.-ում ցույց են տրված գնահատված լրացուցիչ ֆինանսական ռիսկերը, որոնք կհանգեցնեն լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման: Ակնհայտորեն երևում է, որ գնաճի և փոխարժեքի գնահատված տատանումների հետևանքով կնվազի նախատեսված ֆինանսավորման պահանջը և համապատասխանաբար կփոփոխվեն նաև պետական բյուջեի ծախսերը՝ նվազման ուղղությամբ:

Հաշվի առնելով մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող մակարդակից վերոնշյալ հնարավոր շեղումների ռիսկերի գնահատականները՝ ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտների հավաքագրման և ծախսերի կատարման տեսանկյունից 2020 թվականին ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջը կկազմի շուրջ 23.0 մլրդ ՀՀ դրամ կամ՝ ՀՆԱ-ի 0.3%-ը:

³⁴ Ընդհանուր ազդեցության գնահատականը հիմնված է մակրոտնտեսական ռիսկերի առանձին հանդես գալու ենթադրության վրա:

ՄԱՍ II-Ա ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

Միջնաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքները և ցուցանիշները

« 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի մշակման ընթացքում « կառավարությունն առաջնորդվել է « 2020-2022թթ. Պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով ամրագրված հիմնական սկզբունքներով: Ստորև բերված Աղյուսակ 1-ում ներկայացված են 2018-2020թթ պետական բյուջեների ցուցանիշներն արտացոլող ամփոփ ցուցանիշները:

Աղյուսակ 1.2018-2020թթ պետական բյուջեի ամփոփ ցուցանիշները

Ցուցանիշներ	2018թ փաստացի	2019թ ճշտված	2020թ նախագիծ
Ա.			
1. Ընդամենը եկամուտներ	1,341.5	1,567.0	1,697.6
այդ թվում`			
- ներքին եկամուտներ	1,330.3	1,527.4	1,663.8
որից`			
- հարկեր և պետական տուրքեր	1,257.9	1,463.9	1,602.1
2. Ընդամենը ծախսեր	1,446.9	1,609.5	1,880.2
այդ թվում`			
- ընթացիկ ծախսեր	1,298.8	1,423.6	1,523.0
- ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	148.1	185.9	357.2
3. Դեֆիցիտ (պակասուրդ)	105.4	42.5	182.6
Բ. Արտահայտված ՀՆԱ-ի նկատմամբ %-ով			
1. Ընդամենը եկամուտներ	22.3%	23.9%	23.9%
որից`			
- ներքին եկամուտներ	22.2%	23.3%	23.4%
որից`			
- հարկեր և պետական տուրքեր	20.9%	22.3%	22.6%
2. Ընդամենը ծախսեր	24.1%	24.5%	26.5%
այդ թվում`			
- ընթացիկ ծախսեր	21.6%	21.7%	21.5%
- ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	2.5%	2.8%	5.0%
3. Դեֆիցիտ (պակասուրդ)	1.8%	0.6%	2.6%
Անվանական ՀՆԱ (մլրդ դրամ)	6,005.1	6,566.5	7,095.1

Հիմք ընդունելով ՀՆԱ-ի 24.2 %-ի չափով կանխատեսված « 2020 թվականի պետական բյուջեի եկամուտների մակարդակը և ելնելով ՀՆԱ-ի 2.2 %-ի չափով դեֆիցիտի ֆինանսավորման հնարավորություններից, « կառավարությունը ծրագրում է 2020 թվականին ապահովել ծախսերը ՀՆԱ-ի 26.5 %-ի կամ 1,880.2 մլրդ դրամի չափով:

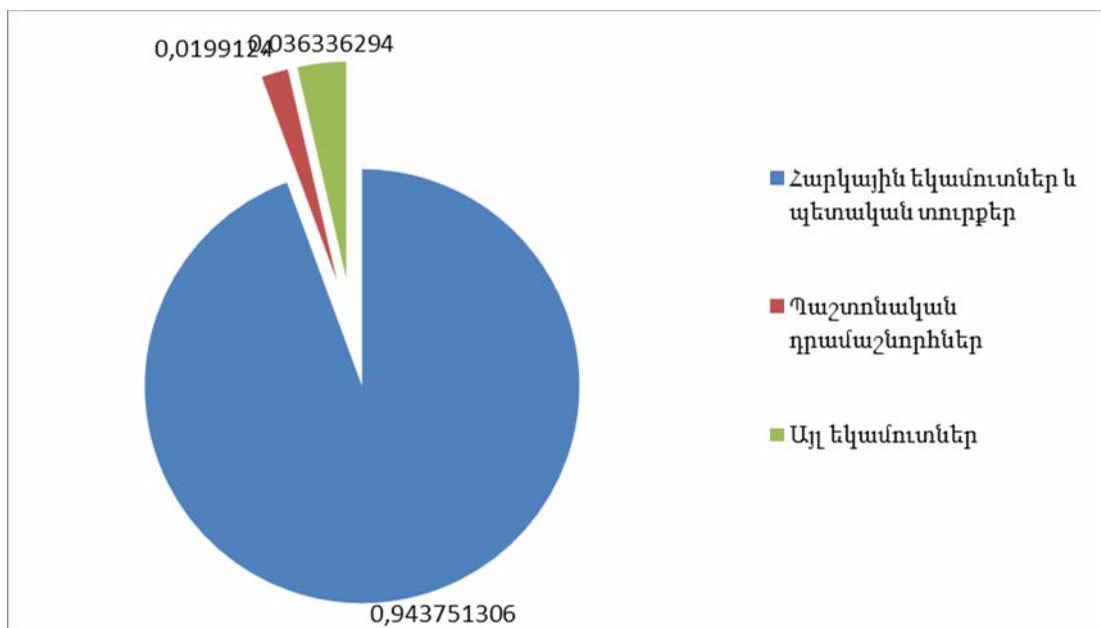
ՄԱՍ II – Բ. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒԶԵՏԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի եկամուտների, ծախսերի, դեֆիցիտի մակարդակները ձևավորվել են մակրոտնտեսական զարգացումների ակնկալվող սցենարի սահմաններում, որը ներկայացվել է սույն ուղերձի մաս II-Ա-ում:

ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսված բյուջետային եկամուտների կազմում, ինչպես և նախորդ տարիներին, գերակշիռ մաս են կազմում հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի գծով ակնկալվող մուտքերը, ինչը ներկայացված է Գծապատկեր 1-ում:

Գծապատկեր 1. ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսված բյուջետային եկամուտների կառուցվածքը (%-ով ընդհանուրի նկատմամբ)

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 1,697.6 մլրդ դրամ եկամուտներ, որից հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի գծով՝ 1,602.1 մլրդ դրամ: Բյուջետային եկամուտների՝ ըստ առանձին եկամտատեսակների կանխատեսումների մանրամասները ներկայացված են «Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի բացատրագրի՝ եկամուտների կանխատեսմանը վերաբերվող մասում (սույն ուղերձի մաս 3):

2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հաշվի առնելով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի եկամուտների կանխատեսվող մակարդակը և դեֆիցիտի ու պետական պարտքի նպատակային ցուցանիշները, որոնք ներկայացվում են հաջորդ բաժնում, ՀՀ կառավարությունը ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի ծախսերի ծավալը առաջարկում է սահմանել 1,880.2 մլրդ դրամի չափով:

ՀՀ կառավարությունն առաջիկա տարիներին առավել կարևորում է պետական բյուջեի ծախսային հետևյալ գերակայությունները (սույն ծրագրի իմաստով գերակայություն են համարվում այն ոլորտները, որոնց հատկացվում են լրացուցիչ բյուջետային ռեսուրսների զգալի մասը կամ որոնց ֆինանսավորման համար ներգրավվում են վարկային ռեսուրսներ):

Սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառում պետական մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովում:

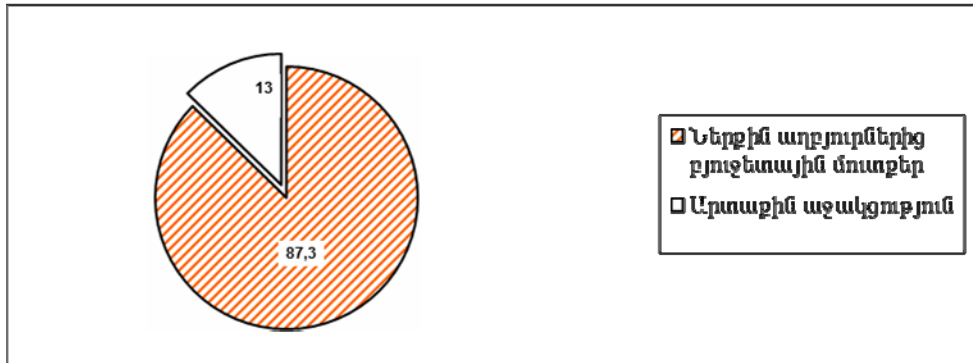
Հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և Արցախյան հակամարտության կողմերի ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովում:

Տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես և հիմնականում՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման և զարգացման ծրագրերի իրականացում:

ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻՑ

2020 թվականին, ինչպես և նախորդ տարիներին, բյուջետային մուտքերի ընդհանուր ծավալը ձևավորվելու է նաև բյուջետային որոշ ծախսերի ֆինանսավորման համար օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից պաշտոնական դրամաշնորհների և վարկերի տեսքով Հայաստանի Հանրապետությանը հատկացվող աջակցության հաշվին: Ստորև ներկայացված Գծապատկեր 2-ում արտացոլված են 2020 թվականի բյուջետային մուտքերի ընդհանուր գումարում ներքին և արտաքին աղբյուրներից ստացվելիք մուտքերի տեսակարար կշիռները (տոկոսներով):

Գծապատկեր 2. ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի մուտքերի ընդհանուր գումարում ներքին և արտաքին աղբյուրներից ստացվելիք մուտքերի տեսակարար կշիռները (%) ընդամենը մուտքերի մեջ

Այս հարցի վերաբերյալ տեղեկատվությունը ըստ հիմնական բաղադրիչների և մանրամասների ևս ներկայացված է «Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի բացատրագրում:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԻ (ՊԱԿԱՍՈՒՐԴԻ) ԵՎ ՊԱՐՏՔԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի դեֆիցիտը ծրագրավորվել է ՀՆԱ-ի 2.6 %-ի չափով և կազմում է 182.6 մլրդ դրամ: Դեֆիցիտի ֆինանսավորման ներքին աղբյուրների հիմնական մասը ՀՀ 2020 թվականին ձևավորվելու է պետական արժեթղթերի տեղաբաշխումից գոյացող մուտքերից, ելքերի ֆինանսավորմանն ուղղվող ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի տարեսկզբի ազատ մնացորդի միջոցներից, կայունացման դեպոզիտային հաշվի միջոցներից, ինչպես նաև տնտեսվարող սուբյեկտներին տրամադրված բյուջետային վարկերի զուտ մուտքերից (տրամադրվածից հանած մարումները):

Դեռևս զգալի են արտաքին աղբյուրներից՝ միջազգային կազմակերպություններից և օտարերկրյա պետություններից ստացվելիք վարկերի հաշվին պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորմանն ուղղվող միջոցները: ՀՀ պետական պարտքը բնութագրող 2018 թվականի փաստացի և 2019 ու 2020 թվականների համար կանխատեսվող հիմնական ցուցանիշները ներկայացված են Աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2. ՀՀ պետական պարտքը 2018-2020 թթ (մլրդ դրամ, տարեվերջի դրությամբ)

Ցուցանիշներ	2018	2019	2020
Պետական պարտք՝ ընդամենը	3,349	3,538	3,705
այդ թվում՝			
արտաքին պարտք	2,676	2,757	2,789
որից՝ Կենտրոնական բանկի պարտք	266	233	214
ներքին պարտք	672	780	916
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտք, մլրդ դրամ	2,410	2,524	2,575

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 2-ից, 2018-2020 թվականների տարեվերջի դրությամբ պետական պարտքի գերակշռող մասը բաժին է ընկնում արտաքին պարտքին (համապատասխանաբար 79.9%-ը, 77.9 % և 75.3 %-ը):

Համաձայն կանխատեսումների, ծրագրային ժամանակահատվածում, ի տարբերություն նախորդ տարիների, արտաքին օժանդակության կառուցվածքում գերակշռելու են նպատակային ծրագրերի ֆինանսավորման համար նախատեսված բյուջետային աջակցության պաշտոնական դրամաշնորհներն ու վարկերը (96.8%, Աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. 2020թ ակնկալվող արտաքին օժանդակությունն ըստ բնույթի

Ցուցանիշներ	Գումարը (մլրդ դրամներով)	Տեսակարար կշիռը արտաքին օժանդակության ընդհանուր գումարում (%)
1. Ընդհանուր բնույթի բյուջետային օժանդակություն	7.6	3.2
1.1 Պաշտոնական դրամաշնորհներ	7.6	x
2. Ծրագրային (նպատակային) օժանդակություն	230.5	96.8
2.1 Պաշտոնական դրամաշնորհներ	26.2	x
2.2 Վարկեր	204.3	x
Ընդամենը արտաքին օժանդակություն	238.1	

Բյուջետային փաթեթում ընդհանուր բնույթի բյուջետային օժանդակության թերստացման պայմաններում ծախսերի ծրագրի վերանայման անհրաժեշտության առաջացման դեպքում այդ վերանայումն իրականացվելու է՝ ելնելով ծախսերի գերակայության աստիճանից: Ծրագրային (նպատակային) պաշտոնական դրամաշնորհների և վարկերի թերստացումը հանգեցնելու է այն ծրագրերի գծով ծախսերի կրճատմանը, որոնք անմիջականորեն կապակցված են ֆինանսավորման այդ աղբյուրներին:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի հաշվարկներում «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 8.1-րդ մասի պահանջի համաձայն կիրառվել են ս.թ սեպտեմբերի 2-ի դրությամբ ՀՀ արտարժութային շուկայում ձևավորված տարադրամի փոխարժեքները ՀՀ դրամով:

Աղյուսակ 4. ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի հաշվարկներում կիրառված տարադրամների փոխարժեքները ՀՀ դրամով

Տարադրամի տեսակը	Փոխարժեքը ՀՀ դրամով
1 ԱՄՆ դոլար	476.17
1 Եվրո	522.03
1 Մեծ Բրիտանիայի ֆունտ ստեռլինգ	575.40
1 Ռուսաստանյան ռուբլի	7.14
1 Շվեյցարական ֆրանկ	480.35
1 Կանադական դոլար	357.14
10 ձապոնական իեն	44.79
1 Չինական յուան	67.18

**ՄԱՍ III. «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ
ՆԱԽԱԳԾԻ ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ**

«Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծով առաջարկվում է ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեն հաստատել՝ եկամուտների գծով՝ 1,697.6 մլրդ դրամ, ծախսերի գծով՝ 1,880.2 մլրդ դրամ, իսկ դեֆիցիտը՝ 182.6 մլրդ դրամ:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվող դեֆիցիտի գումարը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով ճշտված և ՀՀ 2018 թվականի պետական բյուջեի կատարման արդյունքներով փաստացի ձևավորված ցուցանիշների նկատմամբ նախատեսված է համապատասխանաբար՝ 140.1 մլրդ և 77.2 մլրդ դրամ դրամ ավելացումներով: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի դեֆիցիտի և 2020 թվականի համար ծրագրվող անվանական ՀՆԱ-ի հարաբերությունը կանխատեսվում է 2.6 %-ի չափով, ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվող դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար ծրագրավորված վարկերի զգալի մասը կտրամադրվի Համաշխարհային բանկի կողմից (ներգրավվող վարկերի տրամադրման ժամկետների և տոկոսադրույքների մասին տվյալները ներկայացված են սույն բացատրագրի N 3 հավելվածում և N 18 աղյուսակում):

ՄԱՍ III-Ա. ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ

«Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծում (սույն մասում այսուհետ՝ Նախագիծ) եկամուտների ընդհանուր գումարը ծրագրվել է 1,697.6 մլրդ դրամի չափով, որից 33.0 մլրդ դրամը արտաբյուջետային ծրագրերի գծով, 2019 թվականի համար ճշտված 1,567.0 մլրդ դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 1,341.5 մլրդ դրամ համադրելի գումարների դիմաց:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի եկամուտների ծրագրավորվող կազմում մեծ տեսակարար կշիռ կունենան հարկերը և պետական տուրքերը՝ 94.4%, իսկ պաշտոնական դրամաշնորհները և այլ եկամուտները կապահովեն տարեկան բյուջետային եկամուտների համապատասխանաբար 2.0%-ը և 3.6%-ը:

Աղյուսակ 5. ՀՀ 2018-2020թթ պետական բյուջեների եկամուտների կառուցվածքը

Եկամտատեսակը	2018թ համադրելի փաստացի		ՀՀ 2019թ ճշտված		2020թ նախագիծ	
	մլրդ դրամ	%-ով ընդամենի նկատմամբ	մլրդ դրամ	%-ով ընդամենի նկատմամբ	մլրդ դրամ	%-ով ընդամենի նկատմամբ
Ընդամենը, որից	1,341.5	100.0%	1,567.0	100.0%	1,697.6	100.0%
1. Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,257.9	93.8%	1,463.9	93.4%	1,602.1	94.4%
2. Պաշտոնական դրամաշնորհներ	11.2	0.8%	39.5	2.5%	33.8	2.0%
3. Այլ եկամուտներ	72.4	5.4%	63.6	4.1%	61.7	3.6%

Ակնկալվում է, որ ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի եկամուտներ/ՀՆԱ հարաբերությունը կկազմի 23.9%՝ 2019 թվականի սպասողական և 2018 թվականի փաստացի 23.9%-ի և 22.3%-ի դիմաց:

Աղյուսակ 6. ՀՀ 2018-2020թթ պետական բյուջեների եկամուտների համեմատականը

ԵԿԱՄՏԱՏԵՍԱԿ	2018թ համադրելի փաստացի		ՀՀ 2019թ ճշտված		2020թ նախագիծ	
	Գումար (մլրդ դրամ)	ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	Գումար (մլրդ դրամ)	ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	Գումար (մլրդ դրամ)	ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ, որից	1,341.5	22.3%	1,567.1	23.9%	1,697.6	23.9%
Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,257.9	20.9%	1,463.9	22.3%	1,602.1	22.6%
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	11.2	0.2%	39.5	0.6%	33.8	0.5%
Այլ եկամուտներ	72.4	1.2%	63.6	1.0%	61.7	0.9%

2020 թվականի համար Նախագծով առաջարկվող եկամուտների կանխատեսումները ներկայացված են սույն բացատրագրի առանձին բաժիններում:

Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր

Պետական բյուջեի հարկային եկամուտները և պետական տուրքերը 2020 թվականի համար ծրագրվել են 1,602.1 մլրդ դրամի չափով, որից 2.2 մլրդ դրամը արտաբյուջետային ծրագրերի գծով, 2019 թվականի համար ճշտված և 2018 թվականի փաստացի համադրելի մուտքերի համապատասխանաբար՝ 1,463.9 և 1,257.9 մլրդ դրամի դիմաց:

2020 թվականի հարկային եկամուտները և պետական տուրքերը ծրագրելիս օգտագործվել են այն մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսումները, որոնք էական ազդեցություն ունեն առանձին հարկատեսակների հարկման բազայի ձևավորման վրա: Մասնավորապես, հիմք են ընդունվել Աղյուսակ 3.-ում ներկայացված մակրոտնտեսական ցուցանիշները:

Աղյուսակ 7. Առանձին մակրոտնտեսական ցուցանիշների 2018-2020թթ փաստացի/կանխատեսումային մեծությունները

Ցուցանիշներ	2018	2019	2020
	փաստ	ճշտված	կանխատեսում
Անվանական ՀՆԱ (մլրդ դրամ)	6,005.1	6,566.5	7,095.1
ՀՆԱ-ի իրական աճ (% , տոկոս)	5.2	6.3	4.9
ՀՆԱ-ի դեֆլյատոր (% , տոկոս)	2.5	2.9	3.0

-ինչպես նախորդ տարիներին, 2020 թվականի հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի ցուցանիշը ծրագրվել է հաշվի առնելով.

-մակրոտնտեսական միջավայրը բնութագրող ցուցանիշների կանխատեսումները,

-հարկային օրենսդրության՝ 2020 թվականին ուժի մեջ մտնող հայտնի փոփոխությունների հնարավոր ազդեցության գնահատականները,

-նախորդ տարիների հավաքագրման վարքագիծը,

-վարչարարական միջոցառումներից ակնկալվող լրացուցիչ մուտքերը:

2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՄԵԾՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Ի լրումն վերոշարադրյալին հարկ է նշել, որ ՀՀ 2020 թվականի հարկային եկամուտների մուտքերի կանխատեսմամբ հանդերձ միջազգային պրակտիկայում ընդունված մոտեցումների հիման վրա կատարվել է ավելացված արժեքի հարկի, շահութահարկի և եկամտային հարկի գծով 2020 թվականի հարկային ծախսերի մեծության գնահատում, որի արդյունքները ներկայացված են ստորև բերված աղյուսակում:

Աղյուսակ 8.2020 թվականի հարկային ծախսերի մեծության ամփոփ գնահատական (մլն դրամ)

Հ/Հ	Հարկային ծախսերի տեսակը	Հարկային ծախսերի չափը	Կշիռը հարկային եկամուտների մեջ	Կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ
1	ԱԱՀ-ի գծով, այդ թվում՝	357,771	22.07%	5.04%
1.1	գյուղատնտեսություն	21,264	1.33%	0.30%
1.2	առողջապահություն	49,782	3.11%	0.70%
1.3	կրթություն	26,180	1.63%	0.37%
1.4	ֆինանսներ և ապահովագրություն	63,260	3.95%	0.89%
1.5	ԱԱՀ-ի շեմ	38,181	2.38%	0.54%
1.6	խաղատների գործունեություն	16,805	1.05%	0.24%
1.7	ինտերնետ շահումով խաղերի կազմակերպում	51,022	3.18%	0.72%
1.8	ոսկու և թանկարժեք քարերի իրացում	3,649	0.23%	0.05%
1.9	մարդասիրական օգնություն	4,421	0.28%	0.06%
1.10	պարարտանյութերի իրացում	3,077	0.19%	0.04%
1.11	ծխախոտի արտադրանք արտադրող չհանդիսացող և ծխախոտի արտադրանք ներմուծող չհանդիսացող հարկ վճարողների կողմից ծխախոտի արտադրանքի օտարում	17,826	1.11%	0.25%
1.12	ջրօգտագործողների ընկերությունների կողմից ոռոգման ջրի օտարում	1,058	0.07%	0.01%
1.13	սուբսիդիանների, սուբվենցիանների և դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում իրականացվող՝ ապրանքի մատակարարում, աշխատանքի կատարում և (կամ) ծառայության մատուցում	1,441	0.09%	0.02%

1.14	ազատ տնտեսական գոտու կազմակերպչին և ազատ տնտեսական գոտու շահագործողին ծառայությունների մատուցում, ազատ տնտեսական գոտու կազմակերպչի և ազատ տնտեսական գոտու շահագործողի համար աշխատանքների կատարում, ազատ տնտեսական գոտու տարածքում ապրանքների մատակարարում	770	0.05%	0.01%
1.15	այլ օրենքներով տրված արտանույնություններ	462	0.03%	0.01%
1.16	այլ արտոնություններ	56,784	3.54%	0.80%
1.17	միկրոբիզնեսին տրված հարկային արտոնություններ	1,788	0.11%	0.03%
2	Շահութահարկի գծով, այդ թվում՝	81,329	5.08%	1.15%
2.1	գյուղատնտեսություն, այդ թվում՝	52,778	3.29%	0.74%
2.1.1	կազմակերպությունների շահույթից	3,201	0.20%	0.05%
2.1.2	ֆիզիկական անձանց (Ա/Զ-ների) շահույթից	49,577	3.09%	0.70%
2.2	հարկվող շահույթի նվազեցման արտոնություններ, բացառությամբ՝ գյուղատնտեսության	1,889	0.12%	0.03%
2.3	շահութահարկի նվազեցման արտոնություններ	16	0.00%	0.00%
2.4	ԱԱՀ-ի շեմ	25,454	1.59%	0.36%
2.5	միկրոբիզնես	1,192	0.07%	0.02%
3	Եկամտային հարկի գծով, այդ թվում՝	18,306	1.14%	0.26%
3.1	գյուղատնտեսության ոլորտի աշխատողների աշխատավարձ	13,644	0.85%	0.19%
3.2	միկրոբիզնես	4,662	0.29%	0.07%
Ընդամենը		457,407	28.55%	6.45%

Կատարված գնահատման անհրաժեշտությունը, կարևորությունը, մեթոդաբանությունը, միջազգային փորձը և ավելացված արժեքի հարկի, շահութահարկի և եկամտային հարկի գծով 2020 թվականի հարկային ծախսերի գնահատականներն ըստ հարկատեսակների և արտոնությունների հիմնական տեսակների ներկայացված են սույն բացատրագրի N 12 հավելվածում:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԵՐ

Պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի բյուջետային մուտքերը ծրագրվել են 44.6 մլրդ դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված³⁵ 39.4 մլրդ դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված³⁶ 37.7 մլրդ դրամի դիմաց:

Պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի բյուջետային մուտքերի կանխատեսումները կատարվել են ըստ դրանց նախորդ տարիների փաստացի հավաքագրումների միտումների, հաշվի առնելով ՀՀ օրենսդրության մեջ կատարված առանձին փոփոխություններն ու լրացումները, ինչպես նաև պետական տուրքի յուրաքանչյուր տեսակի առանձնահատկությունները:

Պետական տուրքի առանձին տեսակների («Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված հիմնական խմբերի) գծով 2020 թվականի բյուջետային մուտքերի կանխատեսումները, հաշվարկման մեթոդների համառոտ նկարագրությունը, ծրագրային և փաստացի ցուցանիշների համեմատականները ներկայացվում են ստորև:

Ղատարան տրվող հայցադիմումների, դիմումների, դատարանի դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար, ինչպես նաև դատարանի կողմից տրվող փաստաթղթերի պատճեններ (կրկնօրինակներ) տալու համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը գնահատվել են 1,907.5 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 1,774.2 մլն դրամ և 2018 թվականի փաստացի ստացված 1,679.6 մլն դրամ ցուցանիշների դիմաց: Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի ցուցանիշը ծրագրվել է 2020 թվականի մուտքերի փորձագիտական գնահատականի չափով:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստանալու և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը փոփոխելու համար գանձվող պետական տուրքի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 140.9 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 126.5 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 128.2 մլն դրամի դիմաց: Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի ցուցանիշը ծրագրվել է 2019 թվականի սպասողական մուտքերի չափով՝ 2019 թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի մուտքերի նկատմամբ կիրառելով 2018 թվականի տարեկան մուտքերում առաջին 7 ամիսների տեսակարար կշիռը:

Հյուպատոսական ծառայությունների կամ գործողությունների համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 2,385.0 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 2,030.0 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 2,321.5 մլն դրամի դիմաց: Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի ցուցանիշը ծրագրվել է հաշվի առնելով փորձագիտական գնահատականը, որը ներառել է վիզային ռեժիմների դյուրացման կամ վերացման փաստը ((2017 և 2018 թվականներին առանց վիզայի

³⁵ Այս բաժնում որպես ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի պետական տուրքի համար հաստատված ցուցանիշներ դիտարկվել են ՀՀ կառավարության 2018 թվականի դեկտեմբերի 27-ի N 1515-Ն որոշման N 6 հավելվածով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի պետական տուրքի գծով հաստատված ցուցանիշները:

³⁶ Առանց ՀՀ 2018 թվականի պետական բյուջեից ծախս-եկամուտ գործառույթի եղանակով ստացված 168.0 մլն դրամի չափով այն եկամուտների, որոնք հաշվառվում են պետական տուրքերի կազմում:

ռեժիմի սահմանումը Իրանի Իսլամական Հանրապետություն՝ (երկկողմանի), Արաբական Միացյալ Էմիրություններ՝ (միակողմանի), Ճապոնիա՝ (միակողմանի), Քաթար՝ (միակողմանի), Ավստրալական Միություն, Նոր Զելանդիա, Սինգապուրի Հանրապետություն, Կորեայի Հանրապետություն (միակողմանի))։ Հաշվի է առնվել նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ կառավարության 2017 թվականի նոյեմբերի 16-ի № 1435-Ն որոշմամբ Հնդկաստանի քաղաքացիներին թույլատրվեց վիզա ստանալ ՀՀ սահմանին, ինչպես նաև էլեկտրոնային եղանակով, որն ապահովեց մեծ հոսք դեպի Հայաստան։

Պետական գրանցման համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 6,765.8 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 5,155.0 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 5,402.4 մլն դրամի դիմաց։

Պետական գրանցման համար գանձվող պետական տուրքերի գերակշռող մասը՝ 94.8 %-ը կամ 6,410.5 մլն դրամը 2020 թվականին ապահովվելու է պետական տուրքի հետևյալ 4 խմբերի հաշվին՝

- ավտոմեքենայի պետական համարանիշ տալու, գյուղատնտեսական ինքնագնաց մեքենաների գրանցման, ինչպես նաև պետական համարանիշ տալու և կորցրածը վերականգնելու համար գանձվող պետական տուրքեր, որոնց գծով 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են 2,590.9 մլն դրամի չափով (պետական գրանցումից 2020 թվականի պետական տուրքերի կանխատեսվող մուտքերի ամբողջ ծավալի 38.3 %-ը)՝ 2019 թվականի հաստատված 1,812.5 մլն և 2018 թվականի փաստացի ստացված 1,984.0 մլն դրամի դիմաց։ Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2019 թվականի մուտքերը ծրագրվել են 2018 թվականի սպասողական մուտքերի նկատմամբ կիրառելով փորձագիտական գնահատման աճի տեմպը, իսկ 2019 թվականի սպասողական մուտքերը գնահատվել են 2019 թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի միջին ցուցանիշի հիման վրա։

Հարկ է նշել, որ պետական տուրքի նշված տեսակի մուտքերի կանխատեսումներում հաշվի են առնվել պետական համարանիշերի պահանջարկի ավելացումը՝ պայմանավորված ավտոմեքենաների ներմուծման քանակների աննախադեպ աճով, ինչպես նաև օտարերկրյա քաղաքացիների կողմից ավտոմեքենաների ձեռք բերման գործարքների ավելացմամբ։

- ավտոմեքենայի (մոտոցիկլետի) տեխնիկական անձնագիր (գրանցման վկայական) տալու համար գանձվող պետական տուրքեր, որոնց գծով 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են 1,367.6 մլն դրամի չափով (պետական գրանցումից 2020 թվականի պետական տուրքերի կանխատեսվող մուտքերի ամբողջ ծավալի 20.2 %-ը), որը 2019 թվականի հաստատված և 2018 թվականի փաստացի ցուցանիշները գերազանցում է համապատասխանաբար 419.8 մլն դրամով և 336.9 մլն դրամով։ Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 2019 թվականի սպասողական մուտքերի չափով, որն էլ հաշվարկվել է նախորդ կետում նշված սկզբունքով։

- լիցենզառուներին տրանսպորտային միջոցների պարտադիր տեխնիկական զննության համապատասխան նմուշի փաստաթուղթ տրամադրելու համար գանձվող պետական տուրքեր,

որոնց գծով 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են փորձագիտական գնահատականի՝ 1,212.5 մլն դրամի չափով՝ (պետական գրանցումից 2020 թվականի պետական տուրքերի կանխատեսվող մուտքերի ամբողջ ծավալի 17.9 %-ը) 2019 թվականի հաստատված 1,130.2 մլն և 2018 թվականի փաստացի ստացված 1,121.0 մլն դրամի դիմաց:

- գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցում կատարելու համար գանձվող պետական տուրքեր, որոնց գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 1,239.5 մլն դրամի չափով (պետական գրանցումից 2020 թվականի պետական տուրքերի կանխատեսվող մուտքերի ամբողջ ծավալի 18.3 %-ը), 2019 թվականի համար հաստատված 971.5 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 981.1 մլն դրամի դիմաց:

Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են 2019 թվականի սպասողական մուտքերի նկատմամբ կիրառելով փորձագիտական գնահատման աճի տեմպը, իսկ 2019 թվականի սպասողական մուտքերը գնահատվել են 2018 թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի մուտքերի նկատմամբ կիրառելով 2018 թվականի տարեկան մուտքերում առաջին 7 ամիսների մուտքերի տեսակարար կշռի ցուցանիշը:

Գյուտերի, օգտակար մոդելների, արդյունաբերական նմուշների, բույսերի սորտերի, ապրանքային նշանների, աշխարհագրական նշումների, ծագման տեղանունների, երաշխավորված ավանդական արտադրանքի, ֆիրմային անվանումների, ինտեգրալ միկրոսխեմաների տոպոլոգիաների իրավական պահպանության հետ կապված իրավաբանական նշանակություն ունեցող գործողությունների համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 434.5 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 430.7 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 412.5 մլն դրամի դիմաց: Պետական տուրքի այս տեսակի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 2019 թվականի սպասողական ցուցանիշի նկատմամբ կիրառելով փորձագիտական գնահատման աճի տեմպը, իսկ 2019 թվականի սպասողական մուտքերը կանխատեսվել են 2018 թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի մուտքերի նկատմամբ կիրառելով 2017-2018 թվականների տարեկան մուտքերում առաջին 7 ամիսների մուտքերի տեսակարար կշռների միջինացված ցուցանիշը:

Ֆիզիկական անձանց տրվող իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստաթղթերի, որոշակի ծառայությունների կամ գործողությունների համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 2,534.8 մլն դրամի չափով՝ ներառյալ կենսաչափականան անձնագրերի և նույնականացման քարտերի գծով ներկայացված փորձագիտական գնահատականները՝ համապատասխանաբար 170.0 մլն և 186.0 մլն դրամի չափով, իսկ մնացած 2,178.8 մլն դրամը կանխատեսվել է 2019 թվականի համար հաստատված 2,080.0 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 2,241.1 մլն դրամի դիմաց՝ 2019 թվականի սպասողական մուտքերի նկատմամբ կիրառելով փորձագիտական գնահատման աճի տեմպը: 2019 թվականի սպասողական մուտքերը կանխատեսվել են 2019

թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի մուտքերի նկատմամբ կիրառելով 2018 թվականի տարեկան մուտքերում առաջին 7 ամիսների մուտքերի տեսակարար կշիռը:

Լիցենզավորման ենթակա գործունեություն իրականացնելու համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 13,447.6 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 11,328.5 մլն և 2018 թվականին փաստացի ստացված 10,609.1 մլն դրամի դիմաց: Պետական տուրքերի այս խմբի գծով մուտքերի աճը պայմանավորված է հիմնականում օրենսդրական փոփոխություններով: Համաձայն «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 25.06.2019թ. ՀՕ-69-Ն օրենքի, 2020 թվականի հունվարի 1-ից վիճակախաղերի, շահումներով խաղերի բնագավառի, բանկային և ֆինանսավարկային կազմակերպությունների բնագավառի, արժութային կարգավորման բնագավառի և արժեթղթերի շրջանառության բնագավառի պետական տուրքերի մի շարք տեսակների համար սահմանվել են բարձր դրույքաչափեր, իսկ բանկային և ֆինանսավարկային կազմակերպությունների բնագավառի համար՝ նաև պետական տուրքի նոր տեսակներ:

Այս խմբի պետական տուրքերի 2020 թվականի մուտքերի գերակշիռ մասը՝ 11,495.3 մլն դրամը կամ 85.5 %-ը նախատեսվում է գանձել վիճակախաղերի, շահումներով խաղերի, բանկային և ֆինանսավարկային կազմակերպությունների, պետական սեփականություն հանդիսացող ընդերքի և բնական ռեսուրսների, ինչպես նաև քաղաքաշինության բնագավառներում լիցենզավորման ենթակա գործունեություն իրականացնելու համար վճարվելիք պետական տուրքերի հաշվին: Լիցենզավորման ենթակա գործունեություն իրականացնելու համար գանձվող պետական տուրքերի գծով կանխատեսումներն իրականացվել են՝ ելնելով օրենքով նախատեսված լիցենզավորման ենթակա գործունեության տեսակների վերաբերյալ առկա քանակական տվյալներից, 2018 թվականի փաստացի և 2019 թվականի սպասողական մուտքերից:

Այլ ծառայությունների կամ գործողությունների համար գանձվող պետական տուրքերի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 16,929.9 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար հաստատված 15,342.1 մլն դրամի և 2018 թվականի փաստացի ստացված 14,534.1 մլն դրամի դիմաց: Նշված պետական տուրքերից 2019 թվականի բյուջետային մուտքերի գերակշռող մասը՝ 13,673.0 մլն դրամը (80.8%), ապահովվելու է ՀՀ-ից օդային տրանսպորտի միջոցներով ֆիզիկական անձանց (օդային ուղևորների) ելքի համար գանձվող պետական տուրքի հաշվին:

ՀՀ-ից օդային տրանսպորտի միջոցներով ֆիզիկական անձանց (օդային ուղևորների) ելքի համար գանձվող պետական տուրքի գծով 2020 թվականի մուտքերը կանխատեսվել են 2019 թվականի սպասողական մուտքերի նկատմամբ կիրառելով «Ջվարթնոց» օդանավակայանի կառավարչի կողմից ներկայացված Մաստեր Պլանում նախատեսված ուղևորափոխադրումների տարեկան 1.0% աճը: 2019թ սպասողականը կանխատեսվել է 2019 թվականի առաջին 7 ամիսների փաստացի մուտքերի նկատմամբ կիրառելով 2016-2018

թվականների տարեկան մուտքերում առաջին 7 ամիսների տեսակարար կշիռների միջինացված ցուցանիշը:

Պաշտոնական դրամաշնորհներ

Օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից 2020 թվականին ակնկալվում է ստանալ 33.8 մլրդ դրամի չափով պաշտոնական դրամաշնորհներ, ՄԺԾՕ-ով նախատեսված 31.0 մլրդ դրամի դիմաց: Պաշտոնական դրամաշնորհների գծով ՄԺԾՕ-ով նախատեսված և Նախագծով առաջարկվող գումարների միջև 2.8 մլրդ դրամ տարբերությունը պայմանավորված է ինչպես դրամաշնորհների կազմի և ծավալի ճշգրտմամբ, այնպես էլ հաշվարկների հիմքում դրված 1 ԱՄՆ դոլարի և 1 եվրոյի դրամային փոխարժեքների փոփոխություններով (նշված ցուցանիշները ՄԺԾՕ-ի հաշվարկներում կազմել են համապատասխանաբար 486.42 և 546.54 դրամ, Նախագծում՝ 476.17 և 522.03 դրամ): Յուրաքանչյուր դեպքում պաշտոնական դրամաշնորհները ծրագրվում են ծրագրավորման պահին առկա համաձայնագրերի կամ դոնորների հետ ձեռքբերված նախնական հստակ համաձայնությունների հիման վրա:

Մասնավորապես, 2020 թվականին պաշտոնական դրամաշնորհների ստացում է նախատեսվում՝

Եվրոպական հարևանության շրջանակներում ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրով նախատեսված ընդհանուր բնույթի բյուջետային օժանդակություն պաշտոնական դրամաշնորհային (չկապակցված դրամաշնորհներ) ծրագրերից՝ 14.5 մլն եվրո կամ 7.6 մլրդ դրամ:

Նպատակային օժանդակություն պաշտոնական³⁷ դրամաշնորհային (կապակցված դրամաշնորհներ) ծրագրերից՝ 55.1 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 26.2 մլրդ դրամ, որից՝

- 1)Ռուսաստանի Ղաշնության աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 10.7 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 5.1 մլրդ դրամ,
- 2)Եվրոմիության աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակ-ներում՝ 13.1 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 6.2 մլրդ դրամ,
- 3)ԳԴՀ զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 7.1 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 3.3 մլրդ դրամ,
- 4)Գլոբալ հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 2.4 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 1.2 մլրդ դրամ,

---

³⁷ Որոշակի ծախսային ծրագրերի ֆինանսավորման նպատակով ստացվող պաշտոնական դրամաշնորհներ: Նպատակային պաշտոնական դրամաշնորհային ծրագրերի գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի ցուցանիշների մանրամասները ներկայացված են նախագծի N 1 հավելվածի N 15 աղյուսակում:

- 5) Վերակառուցման և զարգացման Եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 8.1 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 3.8 մլրդ դրամ,
- 6) Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-Հարավ տրանսպորտային միջանցքի ծրագրի (3-րդ տրանշ) շրջանակներում՝ 1.9 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 0.9 մլրդ դրամ,
- 7) Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 2.8 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 1.3 մլրդ դրամ,
- 8) Այլ դոնորների աջակցությամբ իրականացվող դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում՝ 9.0 մլն ԱՄՆ դոլար կամ 4.4 մլրդ դրամ:

Այլ եկամուտներ

Նախագծով այլ եկամուտների գծով մուտքերը 2020 թվականի համար ծրագրվել են 61.7 մլրդ դրամի չափով, որից 30.6 մլրդ դրամը արտաբյուջետային ծրագրերի գծով, 2019 թվականին հաստատված 55.1 մլրդ դրամի և 2018 թվականի փաստացի 72.4 մլրդ դրամի դիմաց:

2019 թվականի համար հաստատված ցուցանիշի նկատմամբ (առանց արտաբյուջետային ծրագրերի) 2020 թվականի ծրագրային ցուցանիշի աճը հիմնականում պայմանավորված է բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում գանձապետական միասնական հաշվի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարների գծով մուտքերով, որոնք հիմնականում ձևավորվում են ՀՀ կենտրոնական բանկում ավանդադրվող՝ տվյալ տարվա բյուջեի կատարման ընթացքում ժամանակավորապես ազատ բյուջետային միջոցներից:

Ընդհանուր առմամբ այլ եկամուտների գծով 2020 թվականի ծրագրային ցուցանիշները 2018 թվականի փաստացի, 2019 թվականի հաստատված, ինչպես նաև 2020 թվականի համար ՄԺԾ-ով հաստատված ցուցանիշների հետ համեմատելիս պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ առանձին եկամտատեսակներ ձևավորվում են արտարժույթային հիմքով, որի արդյունքում արտարժույթի փոխանակային արժեքների փոփոխությունները ևս ազդում են ստացվող համապատասխան գումարների վրա:

Այլ եկամուտների կազմում հաշվառվող առանձին եկամտատեսակների գծով 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են՝ հաշվի առնելով դրանց առանձնահատկությունները, նախորդ տարիների մուտքերի հավաքագրման միտումները, ինչպես նաև ընթացիկ տարվա անցած ժամանակահատվածի փաստացի մուտքերը:

Ստորև ներկայացվում են 2020 թվականի այլ եկամուտների գծով կանխատեսվող մուտքերի՝ 2019 թվականի հաստատված և 2018 թվականի փաստացի մուտքերի նկատմամբ համեմատականը, հաշվարկներում կիրառված մեթոդաբանության համառոտ նկարագրությունը:

Պետական հիմնարկների հաշվեկշիռներում հաշվառվող գույքի (բացառությամբ հողի) վարձակալության և օգտագործման դիմաց գանձվող վարձավճարները 2020 թվականի համար

կանխատեսվում են շուրջ 3,993.9 մլն դրամ, 2019 թվականի համար հաստատված 3,192.6 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 2,492.6 մլն դրամի դիմաց: Կանխատեսումներում հիմք են ընդունվել պետական կառավարման մարմինների կողմից ներկայացված տեղեկությունները վարձակալական պայմանագրերի համաձայն 2020 թվականներին վճարվելիք վարձավճարների վերաբերյալ, ինչպես նաև համապատասխան բյուջետային փաստացի մուտքերի գծով գանձապետական տվյալները:

Բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում գանձապետական միասնական հաշվի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարներից, իրավաբանական անձանց կապիտալում կատարված ներդրումներից ստացվող շահաբաժիններից 2020 թվականին ակնկալվում են 6,927.2 մլն դրամի չափով մուտքեր: Մասնավորապես.

Բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում պետական բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարների գծով մուտքերը ծրագրվել են 5,700.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի համար հաստատված 2,160.0 մլն դրամի և 2018 թվականի փաստացի ստացված 7,645.1 մլն դրամի դիմաց: 2020 թվականի մուտքերն ապահովվելու են հիմնականում ի հաշիվ ժամանակավորապես ազատ բյուջետային միջոցները ՀՀ կենտրոնական բանկում ավանդադնելու դիմաց ՀՀ կենտրոնական բանկի և ՀՀ ֆինանսների նախարարության միջև կնքված «Հաշվի սպասարկման մասին» պայմանագրի հիման վրա վճարվելիք տոկոսավճարների:

Իրավաբանական անձանց կապիտալում կատարված ներդրումներից ստացվող շահաբաժիններից 2020 թվականին ակնկալվում են 1,227.2 մլն դրամի չափով մուտքեր՝ 2019 թվականի համար հաստատված 1,272.0 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 1,267.6 մլն դրամի դիմաց: Շահաբաժինների գծով 2020 թվականի կանխատեսվող մուտքերը ծրագրելիս հաշվի է առնվել ՀՀ կառավարության 2011 թվականի մարտի 3-ի «Պետության սեփականություն հանդիսացող բաժնեմաս ունեցող առևտրային կազմակերպությունների շահույթի բաշխման, շահութաբաժինների հաշվարկման և Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջե վճարման կարգը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2001 թվականի դեկտեմբերի 5-ի N 1194 որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» N 202-Ն որոշմամբ հաստատված կարգի համաձայն պետական մասնակցության դիմաց պետական բյուջե վճարման ենթակա տարեկան շահութաբաժինների հաշվարկման բազայի 50%-ի չափով պետական բյուջե կատարվելիք մասհանումների սահմանումը:

Պետության կողմից տրված վարկերի օգտագործման դիմաց տոկոսավճարները 2020 թվականին կանխատեսվում են 10,754.5 մլն դրամի չափով: Մասնավորապես.

ՀՀ ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի օգտագործումից 2020 թվականին ակնկալվում է ստանալ 10,656.8 մլն դրամ, որը ծրագրվել է՝ հաշվի առնելով համապատասխան պայմանագրերով նախատեսված դրույթները: Մասնավորապես, 2020 թվականին տոկոսավճարների գծով մուտքերն ապահովվելու են ի հաշիվ «Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր», «Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր», «Հայաստանի էլեկտրական

ցանցեր» ՓԲԸ-ներին, «Երևանի Զերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ-ին և այլ կազմակերպություններին տրամադրված վարկերի դիմաց հաշվարկված տոկոսավճարների:

Հայաստանի Հանրապետության ոչ ռեզիդենտին տրամադրված վարկերի գծով 2020 թվականի բյուջետային մուտքերը կգոյանան Վրաստանի Հանրապետությանը տրամադրված վարկի սպասարկման տոկոսավճարներից, որոնք կկազմեն 205.2 հազ. ԱՄՆ դոլար կամ մոտ 97.7 մլն դրամ:

Իրավախախտումների համար գործադիր, դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից 2020 թվականի մուտքերը ծրագրվել են 2,645.9 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար ծրագրված 3,031.2 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 3,714.9 մլն դրամի դիմաց: Կանխատեսումները կատարված են ըստ համապատասխան իրավական հիմքով վարչական պատժամիջոց կիրառող պետական կառավարման մարմինների՝ հաշվի առնելով պատժամիջոցների գծով 2017-2019 թվականների մուտքերի հավաքագրման միտումները, ինչպես նաև այս բնագավառում իրականացված օրենսդրական փոփոխությունները:

Ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից եկամուտների գծով 2020 թվականի պետական բյուջեի մուտքերը գնահատվել են 5,643.5 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար ծրագրված 4,417.9 մլն դրամի և 2018 թվականին փաստացի ստացված 4,748.3 մլն դրամի դիմաց: Եկամուտների այս խմբի մեծ մասը կազմում են ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի ստորաբաժանումների կողմից 2020 թվականին մատուցվելիք ծառայությունների դիմաց ստացվելիք վճարները՝ 5,200.0 մլն դրամի չափով և հայկական երկաթուղու համակարգի վերաբերյալ կոնցեսիոն պայմանագրով նախատեսված տարեկան վճարը՝ 351.5 մլն դրամի չափով:

Օրենքով և իրավական այլ ակտերով սահմանված՝ պետական բյուջե մուտքագրվող այլ եկամուտների գծով 2020 թվականի պետական բյուջեի մուտքերը գնահատվել են 1,116.0 մլն դրամի չափով՝ 2019 թվականի համար ծրագրված 1,027.0 մլրդ դրամի դիմաց: Այն կանխատեսվել է՝ ելնելով նախորդ տարիների փաստացի մուտքերի միտումներից:

Մ Ա Ս ՈՒՅ – Բ. Ծ Ա Խ Ս Ե Ր Ի Կ Ա Ն Խ Ա Տ Ե Ս ՈՒ Մ

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով ծախսերի ծավալը ծրագրավորվել է շուրջ 1,880.2 մլրդ դրամի չափով՝ ներառյալ արտաբյուջետային հաշվի միջոցներով իրականացվող ծախսերը՝ շուրջ 32.5 մլրդ դրամ: Ծախսերի ամբողջ ծավալի 81.0 %-ը կամ 1,523.0 մլրդ դրամը բաժին է ընկնում ընթացիկ ծախսերին, 19.0 %-ը կամ 357.2 մլրդ դրամը՝ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով գույտ ծախսերին: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի ծախսային մասը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի ճշտված մակարդակի համեմատ ավելացել է շուրջ 270.7 մլրդ դրամով:

Նախագծով առաջարկվող բյուջետային ծախսերի ծավալները, կազմն ու կառուցվածքը ձևավորվել են ելնելով 2020 թվականի մակրոտնտեսական կանխատեսումներից, գների և սակագների կանխատեսվող ցուցանիշներից, հանրապետությունում տնտեսական հարաբերությունների բնականոն ընթացքը խաթարող նոր բյուջետային պարտքերի չառաջացման անհրաժեշտությունից ու առանձին ծախսատեսակների գծով մշակված բյուջետային նորմատիվներից:

«Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը կազմվել է Ծրագրային բյուջետավորման ձևաչափով՝ «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համահունչ, ապահովելով ծրագրային բյուջետավորման սկզբունքների ամբողջական ներդրումը: Ծրագրային բյուջետավորման համակարգի ներդրման հիմնական նպատակն է բարելավել հանրային ծախսերի առաջնահերթությունների սահմանումը և բարձրացնել հանրային ֆինանսների կառավարման թափանցիկությունը, հաշվետվողականությունը, արդյունավետությունը և արդյունքայնությունը, ինչպես նաև բյուջետային տեղեկատվությունը ներկայացնել այնպիսի ձևաչափով, որը հնարավոր կդարձնի վերահսկել, թե ինչպես է բյուջեն օգտագործվում ընդունված քաղաքականություններն իրականացնելու համար: Փոփոխությունները ֆորմալ առումով ուղղված են ծրագրային դասակարգումը՝ որպես բյուջետային հատկացումների հիմնական դասակարգում սահմանելուն, բյուջետային գործընթացի բոլոր փուլերում (բյուջեի պլանավորում, կատարում, հաշվետվողականություն):

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով ելքային ծրագրերի և միջոցառումների գծով արդյունքային (կատարողական) ցուցանիշներն ու ծախսային ծրագրերի գծով վերջնական արդյունքային ցուցանիշները ներկայացված են համապատասխանաբար սույն բացատրագրի NN 15 և 16 հավելվածներում: Ստորև ներկայացվում են ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծվող ծախսերի ծրագրավորման հիմքում դրվող հիմնական սկզբունքները և առանձնահատկությունները:

Պետական իշխանության մարմինների պահպանման ծախսեր

Պետական մարմինների պահպանման ծախսերը ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում ծրագրավորվել են հիմք ընդունելով ՀՀ կառավարության 2019 թվականի հուլիսի

10-ի N 900-Ն որոշմամբ հաստատված Հայաստանի Հանրապետության 2020-2022 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրային ցուցանիշները:

Միաժամանակ, ՀՀ կառավարության 2019 թվականի փետրվարի 8-ի N 65-Ա որոշմամբ հավանություն է տրվել Կառավարության 2019 թվականի ծրագրին, որով նախատեսվում է հանրային կառավարման ոլորտում շարունակաբար վեր հանել պետական բոլոր գերատեսչությունների կրկնվող գործառույթները և վերջիններիս օպտիմալացման արդյունքում բարձրացնել պետական գերատեսչությունների ծախսարդյունավետությունը և աշխատանքի արդյունավետությունը:

Հանրային կառավարման թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովման, վարչական կոռուպցիայի հաղթահարման նպատակով կարևորվում է պետության կողմից ծառայությունների մատուցման ոլորտում էլեկտրոնային գործիքների ներդրման միջոցով քաղաքացի-պետություն շփման հնարավորինս սահմանափակումը, պետական մարմինների գործունեության թափանցիկության, հաշվետվողականության, տվյալների անփոփոխելիության, միասնականության և ավտոմատացման ապահովումը, ինչը կբարձրացնի որոշումների ընդունման ժամանակ կիրառվող տեղեկատվության հուսալիության և ամբողջականության աստիճանը:

Ընդհանուր առմամբ, պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումներին ուղղված Կառավարության կողմից իրականացվող գործողությունները միտված են լինելու պետական կառավարման համակարգում կոռուպցիոն երևույթների բացառմանը, միաժամանակ պետական մարմինների գործունեության թափանցիկության, պետական կառավարման գործընթացներին քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցության աստիճանի բարձրացման, կառավարման համակարգում տարբեր հանրային ու հասարակական խորհուրդների մասնակցության ապահովման և այլ մեխանիզմների գործարկմամբ:

Պետական մարմինների պահպանման գծով ՀՀ 2020 թվականի բյուջեի նախագծի ֆինանսական ցուցանիշները ծրագրավորելիս հաշվի են առնվել ինչպես պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումները, այնպես էլ գործող օրենսդրության պահանջները:

Միաժամանակ, պետական կառավարման համակարգի ծախսերի ծավալները զգալիորեն կախված են ընթացիկ օրենսդրական կարգավորումներից, որոնց իրագործման պահանջը բխում է ինչպես սահմանադրական բարեփոխումների, այնպես էլ կառավարման ապարատի օպտիմալացման գործընթացի հրամայականներից:

Ստորև ներկայացվում են պետական կառավարման համակարգի այն կառուցվածքային և գործառութային փոփոխությունները, որոնք անմիջականորեն որոշակի ազդեցություն են ունեցել 2020 թվականի պետական կառավարման համակարգի պահպանման ծախսերի ծրագրավորման վրա:

«Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» օրենքում կատարված փոփոխություններով սահմանվել է Կառավարության նոր կազմը և կառուցվածքը, որի

համաձայն Կառավարությունը կազմված է վարչապետից, երկու փոխվարչապետից և նախարարներից, իսկ Կառավարության կառուցվածքում ընդգրկվում են 12 նախարարություններ՝ նախկին 17-ի փոխարեն: Կառավարության կառուցվածքում միաձուլման ձևով վերակազմակերպվեցին մի շարք նախարարություններ:

Էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարության ու Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության միաձուլման արդյունքում ստեղծվեց Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունը:

Մշակույթի, Սպորտի և երիտասարդության հարցերի ու Կրթության և գիտության նախարարությունների միաձուլման արդյունքում ստեղծվեց Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարությունը:

Գյուղատնտեսության ու Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարությունների միաձուլման արդյունքում ստեղծվեց Էկոնոմիկայի նախարարությունը:

Սփյուռքի նախարարությունը վերակազմակերպվեց և միացվեց Վարչապետի աշխատակազմին՝ Վարչապետի աշխատակազմում ստեղծելով Սփյուռքի գործերի գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակը:

Տրանսպորտի, կապի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների նախարարության տրանսպորտի և ճանապարհաշինության ոլորտին վերաբերող գործառնությունները փոխանցվեցին նորաստեղծ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությանը, իսկ նախարարությունն անվանափոխվեց որպես Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն՝ ընդլայնելով լիազորություններն ու գործառնությունները ինովացիոն և բարձր տեխնոլոգիաների, կիբեռանվտանգության, էլեկտրոնային ծառայությունների և էլեկտրոնային կառավարման համակարգի ներդրման և զարգացման, թվայնացման գործընթացների համակարգման, միասնական թվայնացված միջավայրի և թվային տնտեսության ձևավորման բնագավառներում:

Բնապահպանության նախարարությունը անվանափոխվեց Շրջակա միջավայրի նախարարություն:

Կառավարության վերոհիշյալ կառուցվածքային փոփոխությունների արդյունքում կատարվում են համապատասխան փոփոխություններ վերակազմակերպված պետական մարմինների կանոնադրություններում, վերանայվել է նշված մարմինների կառուցվածքները և պաշտոնների անվանացանկերը:

2018 թվականին ընդունվել է «Հանրային խորհրդի մասին» ՀՕ-144-Ն օրենքը, որի Հոդված 11-ի համաձայն Հանրային խորհրդի ֆինանսավորումն իրականացվում է վարչապետի աշխատակազմի միջոցով և արտացոլվում է բյուջետային հայտում և պետական բյուջեում առանձին տողով:

Պետական մարմինների պահպանման ծախսերի ծրագրավորումը

Ընդհանուր առմամբ, ՀՀ պետական բյուջեի նախագծում պետական մարմինների պահպանման ծախսերի ծրագրավորվող մակարդակի վրա ազդող գործոններն են՝

- պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումներից բխող օրենսդրական փոփո-

խությունները,

- պետական կառավարման համակարգի կառուցվածքային և գործառնութային փոփոխությունները,

- պետական մարմինների աշխատողների թվաքանակի փոփոխությունը:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում պետական մարմինների պահպանման ծախսերի ծրագրավորումը բնորոշվում է հետևյալ առանձնահատկություններով՝

«ՀՀ դատական օրենսգրքի», «Սահմանադրական դատարանի մասին», «Ղատախագրութայն մասին», «Հաշվեքննիչ պալատի մասին», «ՀՀ հատուկ քննչական ծառայութայն մասին» և «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան ՀՀ դատարանների, ՀՀ սահմանադրական դատարանի, ՀՀ դատախագրութայն, ՀՀ հաշվեքննիչ պալատի, ՀՀ հատուկ քննչական ծառայութայն և ՀՀ քննչական կոմիտեի բնականոն գործունեութայն ապահովման համար չկանխատեսված ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով նախատեսվում են պահուստային ֆոնդեր: Յուրաքանչյուր վերը նշված մարմնի պահուստային ֆոնդը ներկայացվում է պետական բյուջեի առանձին տողով, ընդ որում, ֆոնդի մեծությունը հավասար է տվյալ տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով տվյալ մարմնի գծով նախատեսված ընդամենը ծախսերի կամ աշխատավարձի ֆոնդի երկու տոկոսին:

«Ավտոտրանսպորտային միջոցների օգտագործումից բխող պատասխանատվութայն պարտադիր ապահովագրութայն մասին» ՀՀ օրենքի (09.06.2010թ. ՀՕ-63-Ն) պահանջներից ելնելով, ինչպես նաև հիմք ընդունելով ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի կողմից հաստատված ավտոտրանսպորտային միջոցների օգտագործումից բխող պատասխանատվութայն պարտադիր ապահովագրութայն (ԱՊՊԱ) ոլորտում կիրառվելիք ապահովագրութայն վճարների նվազագույն և առավելագույն չափերը՝ ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում նախատեսվել են հատկացումներ ծառայողական ավտոմեքենաների ապահովագրութայն համապատասխան վճարներ կատարելու համար:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում պետական մարմինների պահպանման ծախսերը հաշվարկվել են հիմք ընդունելով 18991 հաստիքային միավորների քանակը, որը 2019 թվականի համեմատ ավելացել է 534 միավորով: Թվաքանակի փոփոխությունը հիմնականում պայմանավորված է վերոնշված նախարարությունների վերակազմակերպմամբ, նոր մարմինների ստեղծմամբ, ինչպես նաև առանձին պետական մարմիններում կառուցվածքային փոփոխությունների հետևանքով աշխատողների թվաքանակի կարգավորմամբ:

ՀՀ պետական մարմինների աշխատողների թվաքանակի փոփոխությունը արտացոլված է սույն բացատրագրի N 2ա աղյուսակում:

Ծախսերի ծրագրավորման սկզբունքները ըստ առանձին ծախսային ուղղությունների.

Աշխատավարձի ֆոնդ

Պետական մարմինների պահպանման ծախսերում աշխատավարձի ֆոնդում ներառվում են ինչպես աշխատողներին վճարվող հիմնական աշխատավարձերը, հավելումներն ու հավելավճարները, այնպես էլ պարգևատրման և դրամական խրախուսման համար օրենսդրությամբ նախատեսված միջոցները: Աշխատավարձի ֆոնդը հաշվարկվել է «Պետական պաշտոններ և պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին և ՀՀ կառավարության 2014 թվականի հուլիսի 3-ի «Պետական իշխանության մարմիններում քաղաքացիական աշխատանք կատարող և տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձանց պաշտոնային դրույթաչափերը սահմանելու մասին» N 737-Ն որոշման պահանջներին համապատասխան:

2020 թվականի համար աշխատավարձի ֆոնդի հաշվարկման հիմքում բազային աշխատավարձի չափ է ընդունվել 66140.0 դրամը:

Աշխատավարձի ֆոնդը ծրագրավորվել է հաշվի առնելով պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց պաշտոնային դրույթաչափերի նկատմամբ գործող օրենսդրությամբ նախատեսված հավելավճարները (դասային, դիվանագիտական աստիճանների, կոչման, աշխատանքային ստաժի և այլն), հավելումները (բարձր լեռնային, ծանր, վնասակար աշխատանքների համար և այլն) և պետական ծառայողների հիմնական աշխատավարձի բնականոն աճերը, ինչպես նաև ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության ժամանակ զինծառայողների կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասների հատուցման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված` ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի չափը չգերազանցող աշխատավարձ ստացողների համար 1000 դրամի չափով դրոշմանիշային վճարի ապահովմամբ պայմանավորված ծախսերը:

Աշխատավարձի ֆոնդում նախատեսվել է նաև պետական ծառայողների պարգևատրման ֆոնդ` նրանց 2019 թվականի աշխատավարձի ֆոնդի 10 տոկոսի չափով: Միաժամանակ, բոլոր մարմինների համար նախատեսվել է պարգևատրման ֆոնդ, որը պետական ծառայողների պարգևատրման ֆոնդի հետ միասին կազմում է հիմնական աշխատավարձի ֆոնդի 30%-ը:

Էներգետիկ ծառայությունների` էլեկտրաէներգիայի, վառելիքի և ջեռուցման ծախսերը ծրագրավորվել են ՀՀ կառավարության 2005 թվականի ապրիլի 28-ի «Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի նախագծում Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների գծով բյուջետային ծախսերի առանձին տեսակների ջեռուցման, վառելիքի և էլեկտրաէներգիայի ձեռքբերման ծավալների հաշվարկման հիմքում դրվող նորմաները հաստատելու մասին» N 629-Ն որոշման պահանջներին համապատասխան` հաշվի առնելով գործող սակագները (բնական գազի 1 մ<sup>3</sup> սակագինը` 139.0 դրամ, իսկ ամսական 10.0 հազար մ³ և ավելի օգտագործելու դեպքում` յուրաքանչյուր հազար մ<sup>3</sup> սակագինը 242.1 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ, էլեկտրաէներգիայինը` 1 կվտ/ժ-ը 44.98 դրամ): Էլեկտրաէներգիայի ծախսերը ծրագրավորվել են սահմանված նորմաներով հաշվարկվածի 65%-ի չափով:

Պետական մարմինների կողմից խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման

ծառայություններից օգտվելու վարձի վճարման ծախսերը հաշվարկվել են գործող սակագներով՝ հիմք ընդունելով յուրաքանչյուր հաստիքային միավորի համար սահմանված նորմատիվը՝ օրական 30 լիտր (հիմք ՀՀ կառավարության 23.09.2004թ. N 1536-Ն որոշում): Բացի այդ, ՀՀ դատարանների համար ՀՀ կառավարության 2005 թվականի մայիսի 12-ի N 732-Ա որոշման պահանջներին համապատասխան նախատեսվել է նաև լրացուցիչ ծախս՝ ելնելով դատական նիստերի դահլիճների ընդհանուր մակերեսի մեծությունից:

Կապի ծառայությունների վճարները հաշվարկվել են ՀՀ կառավարության 2004 թվականի սեպտեմբերի 23-ի «Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների կապի և կոմունալ ծախսերի նորմաներ սահմանելու մասին» N 1536-Ն և ՀՀ կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի «Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմիններում կապի ծառայությունների նորմաները և հեռախոսակապից օգտվելու օրինակելի ներքին կանոնները հաստատելու մասին» N 1956-Ն որոշումների պահանջներին համապատասխան: 2020 թվականի համար հեռախոսային խոսակցությունների տարեկան սահմանաչափը ծրագրավորվել է սահմանված նորմայի 30%-ի չափով:

Կապի ծախսերը հաշվարկվել են հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետությունում գործող կապի առանձին օպերատորների կողմից մատուցվող ծառայությունների սակագները՝ ըստ համապատասխան մարմինների հետ կնքված պայմանագրերի:

Գործուղումների և ծառայողական ուղևորությունների ծախսերը հաշվարկվում են ՀՀ կառավարության 2005 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 2335-Ն որոշմամբ սահմանված նորմաներով:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում պահպանվել է արտասահմանյան պաշտոնական գործուղումների հետ կապված ծախսերի գծով հատկացումները ՀՀ պետական բյուջեում առանձին տողով արտացոլվող կենտրոնացված ֆոնդում ներառելու սկզբունքը:

Ծառայողական ավտոմեքենաների պահպանման ծախսերը ծրագրավորվել են 714 ավտոմեքենայի համար (նախորդ տարվանից պակաս է 153 միավորով)՝ համապատասխան մարմինների կողմից 2020 թվականի բյուջետային ֆինանսավորման հայտերով ներկայացված ծառայողական ավտոմեքենաների քանակին համապատասխան, որի համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ վարչապետի՝ ի լրումն N 02/04.5/5505-2019 հանձնարարականի տրված N 02/04.5/7658-2019 հանձնարարականը ծառայողական ավտոմեքենաների քանակը պակասեցնելու վերաբերյալ: Ընդ որում՝ 1 մեքենայի պահպանման տարեկան ծախսը հաշվարկվել է 1200.0 հազ. դրամի չափով (պահպանվել է նախորդ տարիների մակարդակը):

ՀՀ պետական մարմինների ծառայողական ավտոմեքենաների սահմանաքանակի փոփոխությունը արտացոլված է սույն բացատրագրի N 2բ աղյուսակում:

ՀՀ դեսպանությունների և ներկայացուցչությունների պահպանման ծախսերը 2020 թվականի համար ծրագրավորվել են 10,712.1 մլն դրամի չափով՝ նախորդ տարվա համեմատ ընդամենը 450.2 մլն դրամով ավելի:

Ընդ որում, ծախսերն ավելացվել են - 842.1 մլն դրամով, որից՝ 43.3 մլն դրամ՝ էրբիում ՀՀ հյուպատոսության ստեղծման (ՀՀ Նախագահի 13.03.2017թ. N ՆՀ-288-Ա հրամանագիր), 42.5 մլն դրամ - Կատարում ՀՀ դեսպանության ստեղծման (ՀՀ կառավարության 06.02.2019թ. N 78-Ն որոշում), 183.8 մլն դրամ՝ Եթովպիայում ՀՀ դեսպանության ստեղծման (ՀՀ կառավարության 19.09.2019թ. N 1248-Ա որոշում), 216.9 մլն դրամ՝ Իսրայելում ՀՀ դեսպանության ստեղծման (ՀՀ կառավարության 19.09.2019թ. N 1252-Ա որոշում), 8.1 մլն դրամ՝ Ուզբեկստանում ՀՀ դեսպանի նշանակման (նստավայրը Երևան՝ ՀՀ Նախագահի 20.06.2019թ. N ՆՀ-132-Ա հրամանագիր) հետ կապված պահպանման ծախսերի նախատեսմամբ, ինչպես նաև 347.5 մլն դրամ՝ Վատիկանում, Ժնևում և Լոնդոնում ՀՀ դիվանագիտական, Լիոնում և Լոս Անջելեսում ՀՀ գլխավոր հյուպատոսական ներկայացուցչությունների գործունեության ապահովման նպատակով ծախսերի նախատեսմամբ, որի համար նախորդ տարիներին ծախս չի նախատեսվել (ՀՀ կառավարության 25.04.2019թ. N 509-Ն որոշում):

Միաժամանակ, 2020 թվականի համար ՀՀ դեսպանությունների և ներկայացուցչությունների պահպանման ծախսերը նվազեցվել են 391.9 մլն դրամով՝ կապված ՀՀ դրամի նկատմամբ արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխության հետ (1 Եվրոն՝ 522.03 դրամ, 1 ԱՄՆ դոլարը՝ 476.17 դրամ, 2019թ. պետբյուջեում՝ 553.65 դրամ և 486.55 դրամ):

2020 թվականի պետական բյուջեում միջոցներ են նախատեսվել նաև ընթացիկ տարվա տեղական ինքնակառավարման մարմինների հերթական ընտրությունների համար՝ 734.3 մլն դրամի չափով:

Համաձայն 2018 թվականի մարտի 21-ի «Պաշտոնական վիճակագրության մասին» ՀՕ-194-Ն օրենքի 21-րդ հոդվածի, մարդահամարը՝ որպես համատարած հաշվառում, անցկացվում է առնվազն 10 տարին մեկ անգամ: Հիմք ընդունելով ՄԱԿ-ի նախաձեռնությունը և ԱՊՀ անդամ երկրների ղեկավարների խորհրդի կողմից 2016թ. սեպտեմբերի 16-ին ք. Բիշքեկում ընդունված «2020 թվականի փուլում ԱՊՀ անդամ-երկրներում մարդահամարների անցկացման մասին» որոշումը հերթական մարդահամարները 2020 թվականին առավել մոտ ժամկետներում անցկացնելու մասին, որոշվել է Հայաստանում մարդահամարն անցկացնել 2020 թվականին:

2020 թվականին մարդահամարի անցկացման աշխատանքների համար նախատեսվել է շուրջ 1,341.2 մլն դրամ:

Պետական մարմինների 2020 թվականի համար ծրագրավորված պահպանման ծախսերում ներառվում են ՀՀ կադաստրի կոմիտեի ստորաբաժանումների կողմից մատուցվող ծառայություններից ստացվող եկամուտների հաշվին կոմիտեի համակարգի պահպանման ծախսերը՝ 4,785.1 մլն դրամի չափով:

Ծրագրավորված ծախսերի համեմատական վերլուծությունը

ՀՀ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների պահպանման ծախսերի ընդհանուր գումարը (առանց այս ոլորտում իրականացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային ծրագրերի) ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում ծրագրա-

վորված է 111,345.1 մլն դրամի չափով, որը 2018 թվականի բյուջետային տարվա փաստացի և 2019 թվականի բյուջետային տարվա համար հաստատված համապատասխան ցուցանիշների նկատմամբ կազմում է համապատասխանաբար 120.6 և 106.3 տոկոս: Նշված ցուցանիշների համեմատությունը արտացոլված է սույն բացատրագրի N 2 աղյուսակում: Ստորև ներկայացվում է վերը նշված ծախսերի վերծանումն ըստ բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման հիմնական հոդվածների:

Աշխատավարձի ֆոնդ

Օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների աշխատողների աշխատավարձի ֆոնդը 2020 թվականի համար ծրագրավորվել է 78,975.4 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի ծրագրավորվածից ավելի է 4,388.5 մլն դրամով:

Աշխատավարձի ֆոնդը հաշվարկվել է «Պետական պաշտոններ և պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին և ՀՀ կառավարության 2014 թվականի հուլիսի 3-ի «Պետական իշխանության մարմիններում քաղաքացիական աշխատանք կատարող և տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձանց պաշտոնային դրույքաչափերը սահմանելու մասին» N 737-Ն որոշման պահանջներին համապատասխան: Միաժամանակ, բոլոր մարմինների համար նախատեսվել է պարզևատրման ֆոնդ, որը պետական ծառայողների պարզևատրման ֆոնդի հետ միասին կազմում է հիմնական աշխատավարձի ֆոնդի 30%-ը: Արտաբյուջետային հաշիվներ ունեցող մարմինների աշխատողների պարզևատրման համար նույն սկզբունքով միջոցներ նախատեսվել են արտաբյուջետային միջոցների հաշիվին:

Էներգետիկ ծառայությունների ծախսերը (ներառում է էլեկտրաէներգիայի և ջեռուցման ծախսերը) ծրագրավորվել են 2225.0 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի ծրագրավորվածից ավելի է 40.5 մլն դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է վերոնշված կառուցվածքային փոփոխություններով, ինչպես նաև առանձին մարմիններում այդ ծախսերի կանոնակարգմամբ:

Կոմունալ ծառայությունների գծով ծախսերը ծրագրավորվել են 180.7 մլն դրամի չափով, այն 2019 թվականի ծրագրավորվածից ավելի է 81.5 մլն դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ Ազգային ժողովի ներշնչային սանիտարական մաքրման ծառայություններն այդ ոլորտում մասնագիտացված ընկերությանն արտապատվիրման հետ կապված: Նշված հոդվածը ներառում է նաև ջրամատակարարման և ջրահեռացման, ինչպես նաև միջատազերծման հետ կապված ծախսերը:

Կապի ծառայությունների գծով ծախսերը ծրագրավորվել են 2,026.7 մլն դրամի չափով, այն 2019 թվականի ծրագրավորվածից ավելի է 11.2 մլն դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է վերոնշված կառուցվածքային փոփոխություններով:

Ապահովագրական ծախսերը ծրագրավորվել են 30.1 մլն դրամի չափով՝ ծառայողական ավտոմեքենաների սահմանաքանակին համապատասխան:

Գույքի և սարքավորումների վարձակալության գծով ծախսերը ծրագրավորվել են ներկայացված պայմանագրերին համապատասխան՝ 215.8 մլն դրամ:

Գործուղումների և ծառայողական ուղևորությունների ծախսերը ծրագրավորվել են 3,302.4

մլն դրամի չափով:

Պայմանագրային ծառայությունների ձեռք բերման ծախսերը ծրագրավորվել են 3,038.8 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի մակարդակից ավելի է 363.4 մլն դրամով: Պայմանագրային ծառայությունները ներառում են՝ վարչական ծառայությունները, համակարգչային ծառայությունները, աշխատակազմի մասնագիտական զարգացման ծառայությունները, տեղեկատվական ծառայությունները, կառավարչական ծառայությունները, կենցաղային և հանրային սննդի ծառայությունները, ներկայացուցչական ծախսերը և ընդհանուր բնույթի այլ ծառայությունները:

Նյութեր - ծախսերը ծրագրավորվել են 894.5 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի ծրագրավորվածից պակաս է 94.3 մլն դրամով: Նյութերը ներառում են գրասենյակային նյութերի, գյուղատնտեսական ապրանքների, կենցաղային և հանրային սննդի նյութերի և հատուկ նպատակային այլ նյութերի ձեռք բերման, ինչպես նաև ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան՝ դատախազների, քննչական կոմիտեի ծառայողների, հատուկ քննչական ծառայողների, ՀՀ դատարանների դատական կարգադրիչների, հարկադիր կատարողների, բնապահպանական տեսուչների, հարկային և մաքսային ծառայողների մասնագիտական համազգեստների ձեռքբերման ծախսերը, որը ծրագրավորվում է հիմք ընդունելով համազգեստները կրելու օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետները:

Տրանսպորտային միջոցների պահպանման ծախսերը ծրագրավորվել են 910.4 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի ծրագրավորվածից պակաս է 252.7 մլն դրամով: Այս ծախսերը տարանջատված են բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման երեք հոդվածներում՝ տրանսպորտային նյութեր, մեքենաների և սարքավորումների ընթացիկ նորոգում և պահպանում և պարտադիր վճարներ: Նվազեցումը պայմանավորված է պետական կառավարման ապարատի ծախսերի օպտիմալացման գործընթացի շրջանակներում կրճատված մեքենաների պահպանման ծախսերի կրճատմամբ, ինչպես նաև առանձին մարմիններում այս ծախսերի կանոնակարգմամբ (1 մեքենայի պահպանման ծախսը ծրագրավորված է 1.2 մլն դրամի չափով):

Սուբսիդիաներ ոչ ֆինանսական պետական կազմակերպություններին - ծախսերը ծրագրավորվել են 890.6 մլն դրամի չափով՝ «Սպասարկում» և «Կոնդի առանձնատների տնտեսություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններին պետական աջակցության համար:

Ընթացիկ սուբվենցիաներ համայնքներին – ծրագրավորվել է 1,073.6 մլն դրամի չափով՝ ՀՀ օրենսդրությամբ Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի պահպանման համար նախատեսված պետական աջակցություն:

Այլ ընթացիկ դրամաշնորհներ – 41.9 մլն դրամի չափով, որը ներառում է «Օրենսդրության զարգացման և իրավական հետազոտությունների կենտրոն» Հիմնադրամին պետական աջակցության համար նախատեսված միջոցները (33.5 մլն դրամ), ինչպես նաև «Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան հաշվարկված հանձնաժողովի տարեկան բյուջեի մեկ տոկոսի չափով

հաշվարկված գումարը (8.4 մլն դրամ), որն ուղղվելու է հանրային ծառայությունների կարգավորվող ոլորտում սպառողների շահերը պաշտպանող հասարակական կազմակերպություններին:

Այլ նպաստներ բյուջեից - ծրագրավորված է 2,089.8 մլն դրամի չափով՝ ներառում է ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների պատգամավորական գործունեության հետ կապված ծախսերը (հիմք ընդունելով «Պետական պաշտոններ և պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված դրույթները, նշված ծախսը նախատեսվել է յուրաքանչյուր պատգամավորի համար ամսական 50.0 հազ. դրամի չափով), «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան հանրային պաշտպանի գրասենյակի պահպանման ծախսերը, պատգամավորների, դատավորների, դատախազների, քննիչների՝ այլ վայր գործուղվելու դեպքում բնակվարձի փոխհատուցման գումարները, յուրաքանչյուր մարզպետարանին այս հոդվածով նախատեսվող գումարները, ծառայողական պարտականությունները կատարելիս հարկադիր կատարողի կողմից հասարակական տրանսպորտից օգտվելու և անձնական օգտագործման ավտոմեքենան ծառայողական նպատակներով օգտագործելու հետ կապված ծախսերի հատուցման գումարը, ինչպես նաև առանձին պետական մարմինների առանձնահատկություններով պայմանավորված համապատասխան ծախսերը: Բացի այդ, նախատեսված են համապատասխան միջոցներ՝ Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման ծառայության և համայնքային ենթակայության սոցիալական օգնության ծառայությունների գործունեության կազմակերպման բնագավառում պետության կողմից համայնքի ղեկավարին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ֆինանսավորումն ապահովելու նպատակով:

Այլ ծախսեր - այս ծախսերում ներառված են՝ ՀՀ դեսպանությունների և ներկայացուցչությունների, ՀՀ ռազմական կցորդների, արտասահմանում ՀՀ առևտրային ներկայացուցչությունների պահպանման ծախսերը, ՀՀ Նախագահի, ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի և ՀՀ վարչապետի ֆոնդերը, ՀՀ Նախագահի կողմից առանձին անձանց պարզևատրելու համար անհրաժեշտ մեղալների և շքանշանների պատրաստման ծախսերը, ՀՀ սահմանադրական դատարանի, ՀՀ դատարանների, ՀՀ դատախազության, ՀՀ քննչական կոմիտեի, ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության և ՀՀ հաշվեքննիչ պալատի պահուստային ֆոնդերը: Այս ծախսերը ծրագրավորվել են 12,558.1 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականից ավելի է 495.4 մլն դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ դեսպանությունների և ներկայացուցչությունների պահպանման ծախսերի շուրջ 450.2 մլն դրամով ավելացմամբ, ինչպես նաև առանձին մարմինների՝ օրենսդրությամբ սահմանված պահուստային ֆոնդերի գծով հատկացվող միջոցների փոփոխությամբ:

Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը նախատեսվել են 1,866.9 մլն դրամի չափով՝ առանձին պետական մարմիններում կարողությունների զարգացման համար:

Միաժամանակ 2020 թվականի պետական բյուջեում ներառվել են նաև արտաբյուջետային միջոցների հաշիվներ ունեցող պետական մարմինների ծախսերի նախահաշիվները, որը կազմում է ընդամենը 11,2 մլրդ դրամ, այդ թվում՝

	մլն դրամ
Պետական եկամուտների կոմիտե	8,042.4
Արդարադատության նախարարություն	330.1
Հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայություն	1,348.2
Քաղաքացիական ավիացիայի կոմիտե	780.9
Էկոնոմիկայի նախարարություն	380.4
Սննդամթերքի անվտանգության տեսչական մարմին	248,0
ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով	25.00
Ընդամենը	11,154,9

ՀՀ առողջապահության նախարարություն

Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 109,014.6 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 89,590.0 մլն դրամի դիմաց: ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի համապատասխան ցուցանիշի նկատմամբ ծախսերի ավելացումը կազմում է 19,424.6 մլն դրամ կամ 21.7%:

Առողջապահության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների գործընթացում խնդիր է դրվում առկա միջոցների և ներուժի պայմաններում ապահովել քաղաքացու առողջության պահպանման սահմանադրական իրավունքը, բարձրացնել բնակչության համար երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության որակը և հասանելիությունը, նպաստել ծնելիության և կյանքի միջին տևողության ավելացմանը:

Առողջապահության ծախսերի ձևավորումն ունի երկու հիմնական մոտեցում.

- ✓ առողջապահական գերակայությունների պահպանում,
- ✓ սոցիալական ուղղվածության ապահովում:

ՀՀ առողջապահությանը հատկացվելիք միջոցներն ուղղվելու են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը.

1.«Հանրային առողջության պահպանում» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 5,744.6 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 4,526.4 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

1.1. «Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման և հանրային առողջապահության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 2,000.4 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 1,847.4 մլն դրամի դիմաց կամ 153.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է անձնակազմի տարբեր կատեգորիաների միջին աշխատավարձերի 4-13%-ով բարձրացմամբ, ինչպես նաև դեղերի և բժշկական պարագաների, էներգետիկ և այլ ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման ավելացմամբ: Նախատեսվում է հետազոտությունների թվի ավելացում մինչև 550 հազար՝ ի հաշիվ հետազոտությունների նոր տեսակների ներդրման, միաժամանակ վարակիչ օջախների ախտահանման ծառայությունների նվազում 5000-ով՝ պայմանավորված միջազգային մոտեցումների համապատասխանող ռիսկի գնահատման համակարգի ներդրմամբ՝ ախտահանել առավել ռիսկային օջախները:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է իրականացնել համաճարակաբանական հետազոտություններ վարակների օջախներում, մանրէաբանական հետազոտությունների, վարակիչ և ոչ վարակիչ զանգվածային հիվանդությունների, թունավորումների հաշվառում, համաճարակների, բռնկումների, արտակարգ իրավիճակների ժամանակ հատուկ հակահամաճարակային միջոցառումների, մալարիայի դեմ պայքարի և կանխարգելման միջոցառումների իրականացում, էպիզոոտոլոգիական հետազոտություն հանրապետության տարածքում ժանտախտի, տուլարեմիայի և այլ բնական օջախային վարակների էպիզոոտիաները հայտնաբերելու և մարդկանց մեջ հիվանդացությունը ժամանակին կանխելու նպատակով և այլն:

1.2. «Իմունականխարգելման ազգային ծրագիր» միջոցառման գծով նախատեսվել է 3,343.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,326.1 մլն դրամի դիմաց կամ 1,017.1 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է նոր պատվաստանյութերի ներդրմամբ: Մասնավորապես.

2020թ.-ից պոլիոմիելիտի, դիֆթերիայի, կապույտ հազի, հեպատիտ Բ-ի, հենոֆիլուսային Բ վարակի և փայտացման դեմ պատվաստումներն իրականացվելու են վեցավալենտ պատվաստանյութով 1.5, 3 և 4.5 ամսական երեխաներին, հաջորդիվ՝ 18 ամսականում: Այս հիվանդություններից դիֆթերիայի և փայտացման դեմ պատվաստումները կատարվում է երկվալենտ ԱԴՓ-Մ (դիֆթերիա, փայտացում) պատվաստանյութով՝ 6 տարեկանում և հետագայում յուրաքանչյուր 10 տարին մեկ:

Իմունականխարգելման ազգային ծրագրի շրջանակում նախատեսվում է ազգային օրացույցում ընդգրկված պատվաստումների ժամանակին և որակով իրականացումը:

1.3. «Արյան հավաքագրման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 301.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 252.9 մլն դրամի դիմաց կամ 48.1 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է՝ արյան փոխներարկման կայանների պահպանման ծախսերի և կադրային դոնորների փոխհատուցման հնարավորինս ավելացմամբ:

Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է դոնորական արյան հավաքագրում և պաշարում, կադրային դոնորի փոխհատուցում, դոնորական արյան վարակային անվտանգության ապահովում, հակառեզուս իմունոգլոբուլինի պատրաստում, պահպանում, տրամադրում և այլն:

1.4. «Առողջ ապրելակերպի և ծխելու դեմ պայքարի իրականացում միջոցառումներ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 100.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում են ծխելու դեմ պայքարին ուղղված միջոցառումներ, մասնավորապես առողջ ապրելակերպի և ծխելու դեմ պայքարի հանրային իրազեկման, ծխելը թողնելուն օժանդակության թեժ գծի ծառայության ներդրման, բուժաշխատողների շրջանում կրթական միջոցառումների իրականացման և այլ ծառայություններ:

2.«Առողջության առաջնային պահպանում» ծրագիր

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 27,058.8 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 25,770.6 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

2.1. «Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառումը ներառում է ընտանեկան բժշկի և տեղամասային թերապևտի (մանկաբույժի) կողմից բնակչության առողջության առաջնային պահպանման, անհրաժեշտության դեպքում հիվանդանոցային բուժման ուղեգրման, գյուղական բնակավայրերում բուժակ-մանկաբարձական կետերի միջոցով բնակչության մինչբժշկական օգնության և սպասարկման իրականացումը, բուժքույրերի կողմից դպրոցներում երեխաների բժշկական օգնության և սպասարկման ապահովումը, անվճար և արտոնյալ պայմաններով դեղամիջոցներ ստանալու իրավունք ունեցող անձանց դեղերով ապահովումը: Նշված միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է նաև նեղ մասնագիտացված ամբուլատոր ծառայությունների, արտահիվանդանոցային մանկաբարձագինեկոլոգիական բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայությունների (հղիների նախա և հետծննդյան հսկողության իրականացում, գինեկոլոգիական հիվանդությունների կանխարգելում, ախտորոշում և բուժում), ամբուլատոր պայմաններում լաբորատոր-գործիքային ախտորոշիչ հետազոտությունների և զորակոչային ու նախազորակոչային տարիքի անձանց բուժման և փորձաքննության ծառայությունների իրականացումը:

«Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 26,592.5 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 25,404.5 մլն դրամի դիմաց կամ 1,192.1 մլն դրամով 4.7%-ով ավել, որը ուղղվելու է 14000 աղջիկների սկրինինգների ընդլայնմանը, վահանաձև գեղձի ԳՁՀ հորմանների հետազոտությանը (129.0 մլն դրամ), շուրջ 60000 բարձր ռիսկի հղիների լրացուցիչ նպատակային

հետազոտություններին (520.0 մլն դրամ) և 14000 ամուսնական զույգի հավաստագրով մինչհղիության հետազոտմանը (543.1 մլն դրամ):

2.2. «Շարունակական հսկողություն պահանջող և առանձին հիվանդությունների բուժման ծառայություններ» միջոցառումը ներառում է շարունակական հսկողություն պահանջող և առանձին հիվանդությունների ամբուլատոր բուժման կազմակերպումը հիվանդանոցներում և մասնագիտացված կենտրոններում:

Միջոցառման գծով նախատեսվել է 150.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 133.0 մլն դրամի դիմաց կամ 17.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է մատուցվող ծառայությունների շրջանակի ընդլայնմամբ:

2.3. «Ախտորոշման ճշտման նպատակով լաբորատոր-գործիքային ախտորոշիչ հետազոտություններ նեղ մասնագիտացված կենտրոններում» միջոցառումը ներառում է բժշկական ցուցումներով մասնագիտացված կենտրոններում իրականացվող լաբորատոր-գործիքային ախտորոշիչ հետազոտությունները:

Միջոցառման գծով նախատեսվել է 305.1 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 233.1 մլն դրամի փոխարեն կամ 72.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է միջոցառման շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ:

2.4 «Կոլոռեկտալ քաղցկեղի սկրինինգ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 11.2 մլն դրամ:

Միջոցառումը նոր նախաձեռնություն է, որի շրջանակներում նախատեսվում է ԱԱՊ օղակի երկու կազմակերպությունում պիլոտային կարգով իրականացնել 50-75 տարեկան մեծահասակների խմբի մոտ կոլոռեկտալ քաղցկեղի վաղ հայտնաբերման սկրինինգներ: Կիրառվելու է կղանքում թաքնված արյան թեստ (ԿԹԱԹ - FOBT), կղանքի ինունաքիմիական թեստ (ԿԻԹ - FIT) և կոլոնոսկոպիկ հետազոտություն:

Միջոցառման արդյունքում հնարավոր կլինի գրանցել կոլեռեկտալ քաղցկեղից մահացության ցուցանիշների նվազում, ինչպես նաև 5 տարվա ապրելիության ցուցանիշի բարելավում:

3.«Ղատաբժշկական և ախտաբանաանատոմիական ծառայություններ».

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 502.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 452.9 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

3.1. «Ղատաբժշկական փորձաքննություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 449.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 399.9 մլն դրամի դիմաց կամ 50.0 մլն դրամով ավել: Ավելացած միջոցների մոտ 80 տոկոսը կուղղվի աշխատակիցների աշխատավարձերի մոտ 10% բարձրացմանը, իսկ մնացածը՝ 2018թ.-ի տեխնիկական համալրման արդյունքում առաջացած նյութածախսի ավելացման փակմանը:

Միջոցառման նպատակն է ՀՀ դատախազության, ՀՀ արդարադատության և ՀՀ պաշտպանության նախարարությունների, ինչպես նաև ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության և ՀՀ ոստիկանության պատվերի հիման վրա դիակների, կենդանի անձանց, իրեղեն ապացույցների, դատաքիմիական, դատաբժշկաքրեագիտական, դատագենետիկ, հյուսվածքաբանական և դատակենսաբանական փորձաքննությունների, ինչպես նաև դիակների արտաշիրիմումների իրականացումը:

3.2. «Ախտաբանաանատոմիական հետազոտություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 53.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է իրականացնել հիվանդությունների ճշտված ախտորոշում՝ սեկցիոն, վիրահատական և բիոպսիոն նյութերի հետազոտության միջոցով, մանկական դիակների դիախերժում, մահվան պատճառների ճշտում:

4.«Ղեղապահում» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 3,262.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,657.9 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

4.1. «Մարդասիրական օգնության կարգով ստացվող դեղերի և դեղագործական արտադրանքի ստացման, մաքսագերծման և բաշխման աշխատանքներ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 72.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 57.9 մլն դրամի դիմաց կամ 14.1 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է ԱԱՀ-ի գծով ծախսերի նախատեսմամբ:

Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է մարդասիրական օգնության կարգով ստացվող դեղերի և դեղագործական արտադրանքի ստացման, մաքսագերծման, հաշվառման, պահպանման, բաշխման և այլ աշխատանքների իրականացում:

4.2. «Ղեղորայքի տրամադրում ամբուլատոր-պոլիկլինիկական, հիվանդանոցային բուժօգնություն ստացողներին և հատուկ խմբերում ընդգրկված ֆիզիկական անձանց» միջոցառման գծով նախատեսվել է 3,190.8 մլն դրամ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,600.0 մլն դրամի դիմաց կամ 590.8 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է 14 հիվանդության ծածկույթի ապահովմամբ՝ միաժամանակ պետության կողմից անվճար և արտոնյալ պայմաններով դեղորայք ստացող շահառուների թիվը հասցնելով 242,886-ի, ինչպես նաև դեղերի պահանջարկի և երկու նոր հիվանդության (հիպոֆիզային գաճաճություն ախտանիշ և վիրուսային հեպատիտ B) համար նախատեսվող դեղերի ավելացմամբ:

ՀՀ առողջապահության նախարարության կողմից դեղորայքային ապահովումը իրականացվում է ՀՀ կառավարության 30.05.2019 թվականի «Բնակչության սոցիալական կամ հատուկ խմբերի եվ այն հիվանդությունների ցանկերը, որոնց դեպքում դեղերը շահառուներին

հատկացվում են դրանց արժեքի լրիվ կամ մասնակի փոխհատուցմամբ, ինչպես նաև այդ բնակչության սոցիալական կամ հատուկ խմբերի ցանկում ընդգրկված շահառուներին Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության և առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ մատուցող բժշկական կազմակերպությունների միջոցով դեղերի հատկացման և փոխհատուցման կարգը սահմանելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի նոյեմբերի 23-ի N 1717-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» N 642-Ն որոշման համաձայն, ըստ հետևյալ հիվանդությունների ցանկի՝ հոգեկան հիվանդությունների, չարորակ նորագոյացությունների, շաքարային և ոչ շաքարային դիաբետի, տուբերկուլյոզի, էպիլեպսիայի, սրտամկանի ինֆարկտ, պարբերական հիվանդության, սրտի փականների արատներ, մալարիա, քրոնիկ երիկամային անբավարարության, ֆենիլկետոնուրիայի, անհաս նորածինների շնչառական խանգարման համախտանիշի և մարդու իմունային անբավարարության (ՄԻԱՎ) վարակի, հիպոֆիզային գաճաճություն ախտանիշ և վիրուսային հեպատիտ Ց հիվանդություն դեպքերում:

5.«Խորհրդատվական, մասնագիտական աջակցություն և հետազոտություններ» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 317.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 815.6 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

5.1. «Խորհրդատվական, մասնագիտական աջակցություն և հետազոտություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 174.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 222.1 մլն դրամի դիմաց կամ 48.1 մլն դրամով պակաս:

Ծրագրի շրջանակում նախատեսվում են մասնագիտական գործունեության հավաստագրման ծառայություններ, առողջապահության արդյունավետության գնահատման տարեկան գեկույցի կազմման և նորմատիվ փաստաթղթերի մշակման ծառայություններ, առողջապահության ոլորտի վիճակագրական հաշվետվությունների հետ կապված վերլուծական աշխատանքների տեխնիկական սպասարկման և այլ ծառայություններ:

5.2. «Գիտաբժշկական գրադարանային ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 43.6 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է գիտաբժշկական գրադարանային հավաքածուների պահպանումը և համալրումը, ընթերցողների սպասարկումը, գրադարանային միջոցառումների կազմակերպումը:

5.3. «Բժիշկ-մասնագետների ժամանակավոր ուղեգրման միջոցով Հայաստանի Հանրապետության մարզային առողջապահական կազմակերպություններում բժշկական ծառայութ-յունների մատուցում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 50.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է բժիշկ-մասնագետների ժամանակավոր ուղեգրման միջոցով ՀՀ մարզային առողջապահական կազմակերպություններում բժշկական ծառայությունների մատուցումը:

5.4. «Էլեկտրոնային առողջապահության համակարգի պահպանում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 50.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 500.0 մլն դրամի դիմաց կամ 450.0 մլն դրամով պակաս, որը պայմանավորված է էլեկտրոնային առողջապահության համակարգի սպասարկման ծախսերի կրճատմամբ:

Միջոցառման նպատակն է էլեկտրոնային առողջապահության համակարգի պահպանումը:

6.«Մոր և մանկան առողջության պահպանում» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 19,691.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 16,312.2 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

6.1. «Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 53,400 դեպքի բուժում 7,548.4 մլն դրամ գումարով` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 49,435 դեպքի և 6,953.8 մլն դրամի դիմաց կամ 3,965 դեպքով և 594.6 մլն դրամով ավել: Աճը նախատեսվում է ուղղել միջոցառման շրջանակներում մատուցվող ծառայությունների գների համահարթեցմանը:

Միջոցառումն ընդգրկում է ծննդաբերության, նախածննդյան և հետծննդյան բարդությունների բուժօգնությունը:

6.2. «Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 11,163.8 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 8,119.4 մլն դրամի դիմաց կամ 3,044.4 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է միջոցառման շրջանակներում փոխհատուցվող դեպքերի ավելացմամբ և միջոցառման շահառուների շրջանակի ընդլայնմամբ` ընդգրկելով նաև 7-18 տարեկան երեխաներին:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է 0-18 տարեկան երեխաների բժշկական օգնությունն ու սպասարկումն ամբողջապես վերցնել պետական հոգածության տակ և իրականացնել պետության կողմից երաշխավորված անվճար և արտոնյալ պայմաններով:

6.3. «Մտավոր, հոգեկան (վարքագծային), լսողական, ֆիզիկական (շարժողական) և զարգացման այլ խանգարումներով երեխաների գնահատման և վերականգնողական բուժման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 102,600 դեպքի բուժում 400,3 մլն դրամ գումարով` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 84,551 դեպքի և 307.3 մլն դրամի դիմաց կամ 18,049 դեպքով և 93.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է` մտավոր, հոգեկան (վարքագծային), լսողական, ֆիզիկական (շարժողական) և զարգացման այլ խանգարումներով երեխաների բժշկական օգնության և սպասարկման ծավալների ավելացմամբ:

Միջոցառումը ներառում է մտավոր, հոգեկան, լսողական, ֆիզիկական և շարժողական խանգարումներով երեխաների առողջական վիճակի գնահատումը և վերականգնողական բուժման ամբուլատոր կազմակերպումը:

6.4. «Անպտուղ զույգերի համար վերարտադրողական օժանդակ տեխնոլոգիաների կիրառմամբ բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է 917.9 մլն դրամ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 210.0 մլն դրամի դիմաց կամ 707.9 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է 817 անզավակ անպտուղ զույգերի և 304 պատճառագիտության հետազոտման ու բուժման, ինչպես նաև 253 արհեստական սերմնավորման ու 314 արհեստական բեղմնավորման նախատեսմամբ:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է սոցիալապես անապահով, բնակչության առանձին և հատուկ խմբերում ընդգրկված 276 անպտուղ զույգերին՝ բժշկական օգնության տրամադրում:

6.5. «Բնածին հիպոթիրեոզի, ֆենիլկետոնուրիայի, լսողության (անհասների ռետինոպաթիա) խանգարումների, կոնքազդրային հոդի դիսպլազիայի վաղ հայտնաբերման նպատակով նորածնային սքրինգների անցկացում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 368.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 303.5 մլն դրամի դիմաց կամ 65.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է միջոցառման շրջանակներում մատուցվող բժշկական ծառայությունների ծավալների ավելացմամբ, ինչպես նաև միջոցառման շրջանակներում նոր՝ կոնքազդրային հոդի սկրինինգի իրականացմամբ:

Միջոցառման նպատակն է՝ մասնագիտացված ախտորոշման կենտրոնների, պոլիկլինիկաների և հիվանդանոցների միջոցով նորածնային սկրինինգների իրականացումը, որոնք ուղղված են բնածին, ժառանգական հիվանդությունների հնարավորինս վաղ ախտորոշմանը, ինչի շնորհիվ հնարավոր է հասնել հիվանդության կանխարգելման, ինչպես նաև բուժման կամ ախտաբանական վիճակի շտկման:

7.«Շտապ բժշկական օգնություն» ծրագիր.

«Շտապ բժշկական օգնության ծառայություններ» ծրագիրը ներառում է հանրապետության տարածքում ամբողջ բնակչության համար անհետաձգելի բժշկական օգնության ապահովումը շտապ բժշկական օգնության կանչերի միջոցով:

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 4,292,3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,292.3 մլն դրամի դիմաց կամ 1,000.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է շտապ բժշկական օգնության բրիգադների թվաքանակի ավելացմամբ և աշխատավարձերի բարձրացմամբ:

8.«Ոչ վարակիչ հիվանդությունների բժշկական օգնության ապահովում» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 13,650.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 10,154.9 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

8.1. «Հենդիկալիզի և պերիտոնիալ դիալիզի անցկացման ծառայություններ» միջոցառումը ներառում է հենդիկալիզի կարիք ունեցող հիվանդների բժշկական օգնության համալիր միջոցառումների իրականացումը հիվանդանոցների միջոցով:

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 148,410 հիվանդի բուժում 2,686.2 մլն դրամ գումարով՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 142,749 հիվանդի բուժման և 2,484.7 մլն դրամ դիմաց կամ 5,661 հիվանդով և 201.5 մլն դրամով ավել:

8.2. «Անհետաձգելի բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 4,829.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,237.6 մլն դրամի դիմաց կամ 1,591.6 մլն դրամով ավել: Ավելացող միջոցները նախատեսվում է ուղղել վերակենդանացման ծառայությունների շրջանակում ևս 2 օր փոխհատուցելուն՝ նախկին 4 օրվա փոխարեն՝ պետության կողմից երաշխավորված անվճար պայմաններով հատուցելով 6 օրվա դիմաց, ինչպես նաև գլխուղեղի սուր և ենթասուր իշեմիկ կաթվածների թրոմբոլիտիկ բուժման և մեխանիկական թրոմբեկտոմիա ծառայությունների շրջանակի ընդլայնմանը:

Միջոցառումն իրականացվում է ՀՀ առողջապահության նախարարության կողմից սահմանված անհետաձգելի վիճակների և հիվանդությունների ցանկի համաձայն (ծրագրի շրջանակում գործում է համավճարի սկզբունքով փոխհատուցման մեխանիզմը):

8.3. «Հոգեկան և նարկոլոգիական հիվանդների բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 2,715.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,515.3 մլն դրամ դիմաց կամ 200.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է պահպանման ծախսերի ավելացմամբ և աշխատավարձերի բարձրացմամբ:

Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է իրականացնել քրոնիկ հոգեկան հիվանդների խնամք, հիվանդների փորձաքննություն, հարկադիր և սուր վիճակների բուժում և նարկոլոգիական դիսպանսերներում թմրամոլությամբ, թունամոլությամբ, ալկոհոլամոլությամբ տառապող անձանց հիվանդանոցային բուժման ապահովում:

8.4. «Ուռուցքաբանական և արյունաբանական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 3,420.1 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 1,917.3 մլն դրամ գումարի դիմաց կամ 1,502.8 մլն դրամով ավել: Նախատեսվող միջոցների ավելացումը պայմանավորված է միջոցառման շրջանակում ուռուցքաբանական բժշկական օգնության ծառայությունների գների համահարթեցմամբ և ուռուցքաբանական բժշկական օգնության ծառայությունների շրջանակի ընդլայնմամբ:

Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է իրականացնել չարորակ նորագոյացությունների համալիր, վիրահատական և ճառագայթային բուժում, չարորակ հիվանդների ճառագայթային բուժում ցերեկային ստացիոնարի պայմաններում, ինչպես նաև քիմիաթերապևտիկ և սիմպտոմատիկ բուժում:

9.«Սոցիալապես անապահով և առանձին խմբերի անձանց բժշկական օգնություն» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 27,104.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 18,468.1 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

9.1. «Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 19,172.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 10,955.4 մլն դրամի դիմաց կամ 8.217.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է բնակչության առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց հիվանդանոցային մասնագիտացված, մասնավորապես նորագույն և թանկարժեք տեխնոլոգիաներով մատուցվող ծառայությունների շրջանակի ընդլայնմամբ:

9.2. «Ստոմատոլոգիական բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառումը ներառում է ամբուլատոր-պոլիկլինիկական մասնագիտացված ստոմատոլոգիական օգնության իրականացումը սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին մասնագիտացված ստոմատոլոգիական պոլիկլինիկաների և ստոմատոլոգիական կաբինետներ ունեցող պոլիկլինիկաների միջոցով:

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 644.6 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 507.2 մլն դրամի դիմաց կամ 137.4 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է շահառուներին մատուցվող ծառայությունների շրջանակի ընդլայնմամբ:

9.3. «Զինծառայողներին, ինչպես նաև փրկարար ծառայողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է իրականացնել 29,765 շահառուի բուժում 3,077.2 մլն դրամով` պահպանելով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ծախսերի մակարդակը:

9.4. «Պետական հիմնարկների և կազմակերպությունների աշխատողների բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություններ» միջոցառման գծով սոցիալական փաթեթի շուրջ 110.0 հազար շահառուների համար, իրենց նախընտրած բժշկական հաստատությունում (համապատասխան բժշկական փաթեթի շրջանակում), բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու անխոչընդոտ հնարավորությունների ստեղծման նպատակով նախատեսվել է 3,826.3 մլն դրամ պահպանելով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ծախսերի մակարդակը:

Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է 25,214 դեպքի բուժում /հետազոտում/ և պետական հիմնարկների ու կազմակերպությունների շուրջ 85.0 հազար աշխատողների պարտադիր պրոֆիլակտիկ ստուգումների (կանխարգելիչ բժշկական քննության) անցկացում:

ՀՀ կառավարության 2014 թվականի մարտի 27-ի N 375-Ն որոշման համաձայն՝ շահառուների բժշկական օգնությունն ու սպասարկումը կազմակերպվում և ֆինանսավորվում է ՀՀ առողջապահության նախարարության և առողջության ապահովագրության ծառայություններ մատուցող ընկերությունների միջև կնքված առողջության ապահովագրության պայմանագրերի միջոցով: Առողջապահական կազմակերպությունների կողմից շահառուներին մատուցված բժշկական օգնության և սպասարկման հատուցումն իրականացվում է ապահովագրական ընկերությունների կողմից:

9.5. «Թրաֆիքինգի զոհերին բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվել է 6 դեպքի բուժում 2.0 մլն դրամով՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

9.6. «Փոխպատվաստման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 200.0 մլն դրամ:

Միջոցառումը նոր նախաձեռնություն է, որի նպատակն է իրականացնել մարդու օրգանների, մասնավորապես՝ երիկամի, ինչպես նաև ոսկրածուծի/ցողունային բջիջների փոխպատվաստման վիրահատություններ:

9.8. «Բժշկասոցիալական վերականգնման ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվել է 111,5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով: 2019 թվականին անվճար բուժօգնություն ստացողների թիվը կկազմի 500 մարդ:

Միջոցառման նպատակն է առաջնակի և կրկնակի պրոթեզավորվող հիվանդների նախա և հետ պրոթեզավորման օրթոպեդիկ բուժում՝ վիրահատական և ոչ վիրահատական եղանակներով, այդ թվում անդամահատված վերջույթին պրոթեզի հարմարեցում, կլինիկոլաբորատոր և գործիքային ախտորոշիչ հետազոտություններ, դեղորայքային, ֆիզիոթերապևտիկ բուժում, բուժական մերսում, կինեզոթերապիա, կենցաղային և ինքնասպասարկման հմտությունների ուսուցում, անհրաժեշտ մասնագետների ընդգրկում բուժական գործընթացի մեջ (վնասվածքաբան-օրթոպեդ, սրտաբան, նյարդաբան, էնդոկրինոլոգ, անոթաբան, էրգոթերապիստ, հոգեբան, սոցիալական աշխատող, վերականգնողաբան, պրոթեզիստ և այլն), հաշմանդամություն ունեցող անձանց առողջության վերականգնում, ինքնուրույն և անկախ կյանք վարելու հմտությունների ձևավորումը:

9.9. «Հոգեկան առողջության վերականգնման ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվել է 70.1 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով

հաստատված գումարի չափով: 2020 թվականին անվճար բուժօգնություն ստացողների թիվը կկազմի 318 մարդ:

Միջոցառման նպատակն է նպաստել հոգեկան խնդիրներ ունեցող անձանց առողջության վերականգնմանը, ձևավորել ինքնուրույն և անկախ կյանք վարելու հմտություններ:

10.«Վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելում» ծրագիր.

Ծրագրի գծով նախատեսվել է 2,653.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,503.3 մլն դրամի դիմաց, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

10.1. «ՄԻԱՎ/ԶԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 262.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում իրականացվում է ՄԻԱՎ վարակի տարածվածության մասին տեղեկատվության ստացում, ընտրված խմբերում վարակի միտումների ընթացիկ հսկողություն: Նախատեսվում է ՄԻԱՎ վարակով հիվանդների դիսպանսերային հսկողություն: Նախատեսվում է նաև ՄԻԱՎ հակամարմնի հայտնաբերման գծով համաճարակաբանական հետազոտություն` ինունոֆերմենտային անալիզի մեթոդով, արագ թեստավորման, ռեֆերենսային մեթոդով և այլն, ինչպես նաև մորից երեխային ՄԻԱՎ-ի փոխանցման կանխարգելում:

10.2. «Տուբերկուլյոզի բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 1,021.2 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառումը ներառում է նոր հայտնաբերված տուբերկուլյոզով հիվանդների և կրկնակի հիվանդացածների, ինչպես նաև քրոնիկ հիվանդների բուժում:

10.3. «Աղիքային և այլ ինֆեկցիոն հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակում նախատեսվել է 11,420 հիվանդանոցային դեպքի բուժում 1,369.9 մլն դրամ գումարով` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 10,200 դեպքի և 1,219.9 մլն դրամի դիմաց կամ 1,220 դեպքով կամ 150.0 մլն դրամով ավել:

Ինֆեկցիոն հիվանդությունների բուժումը ներառում է աղիքային, վիրուսային և միջատներով տարածվող ինֆեկցիաներով ախտահարվածների բուժում, որն ունի սոցիալական նշանակություն: Ինֆեկցիոն հիվանդություններով տառապող անձանց բուժօգնության կազմակերպումն իրականացվում է ընդհանուր և մասնագիտացված ինֆեկցիոն հիվանդանոցներում, բաժանմունքներում:

ՀՀ առողջապահության նախարարությունը նախատեսում է շարունակել և իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագրերը.

1. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և վերահսկման ծրագիր, որի նպատակներն են հանրապետության տարբեր մարզերում ընտրված հիվանդանոցների արդյունավետության և որակի բարելավումը, ՀՀ բնակչության ռիսկային խմբերում շարունակել ՈՎՀ սքրինինգային հետազոտությունների իրականացման աշխատանքները, մասնավորապես. ՀՀ Վայոց ձորի մարզի նոր բժշկական կենտրոնի և ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Մարտունու բժշկական կենտրոնի նոր շենքերի կառուցման, տեխնիկական և հեղինակային հսկողության աշխատանքներ, 2020թ. նախատեսվում է 1,374.8 մլն. դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,157.8 մլն. դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 217.0 մլն. դրամ:

2. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և վերահսկման դրամաշնորհային ծրագիր, որն օժանդակում է վարկային ծրագրով իրականացվող գործառույթներին, այն է կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորում ԱԱՊ հաստատություններում ոչ վարակիչ հիվանդությունների և մոր և մանկան առողջության ծառայությունների բարելավումը, որը բաղկացած է սքրինինգային հետազոտությունների մասից՝ արգանդի վզիկի քաղցկեղի վաղ հայտնաբերման սքրինինգ, շաքարային դիաբետի վաղ հայտնաբերման սքրինինգ, հղիության ընթացքի վերահսկման նպատակով իրականացվող արյան և մեզի ընդհանուր կլինիկական լրացուցիչ հետազոտություններ, և կատարողականի վրա հիմնված խթանների մասից, որտեղ կհատկացվեն կատարողականի վրա հիմնված վճարումներ, ինչպես նաև կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորման իրականացումն և կարողությունների զարգացումը, որով նախատեսվում է իրականացնել սքրինինգային ծրագրին մասնակցելու, առողջ ապրելակերպի խթանման և ՈՎՀ հիմնական ռիսկային գործոնների կանխարգելմանն ուղղված հանրային իրազեկման քարոզարշավ՝ 2020թ. նախատեսվում է. 16.6 մլն. դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 16.6 մլն. դրամ:

3. ՀՀ կայունացման և զարգացման Եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ֆինանսավորվող «Առողջապահության առաջնային օղակում ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և վերահսկողության կատարելագործում» ծրագիր, որի նպատակն է ՀՀ մարզերում սքրինինգային հետազոտությունների իրականացումը, որի շրջանակներում նախատեսվում է՝ մամոգրաֆիկ սքրինինգային հետազոտությունների փոխհատուցում Լոռու մարզում, մամոգրաֆիայի շարժական սարքի ձեռքբերում, Լոռու մարզում հանրային իրազեկման քարոզարշավի կազմակերպում և ծրագրում ընդգրկված բժշկական անձնակազմի վերապատրաստումներ, ծրագրային ապահովման ստեղծում ընտանեկան բժիշկների օնլայն սերտիֆիկացման համար, մարդկային ռեսուրսների ռեգիստրի մշակում, կրծքագեղձի քաղցկեղի բուժման վերաբերյալ ուղեցույցների մշակում, օնլայն մոդուլի մշակում, 2020թ. նախատեսվում է 150.3 մլն. դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 133.4 մլն. դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 16.9 մլն. դրամ:

4. Գլոբալ հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանի Հանրապետությունում տուբերկուլոզի և ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ-ի ծրագրերի հզորացում»

դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակներն են տուբերկուլոզի բոլոր տեսակների և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի ախտորոշման հասանելիության բուժման մոնիթորինգի և կանխարգելման ապահովում (ախտորոշիչ նյութերի և բժշկական նշանակության ապրանքների ձեռքբերում), հակատուբերկուլոզային դեղերի, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ բուժման նպատակով հակառետրովիրուսային և օպորտունիստական վարակների բուժման դեղորայքի անխափան մատակարարումը, տուբերկուլոզով հիվանդների սոցիալական և հոգեբանական օժանդակություն՝ ուղղված բուժման հետևողականության բարելավմանը, հիվանդների ակտիվ հայտնաբերման միջոցառումները, բուժման մոնիթորինգի, դեղերի կողմնակի ազդեցությունների կառավարման և վարակի վերահսկման բարելավումը, ՏԲ ազգային ծրագրի կառավարման կարողությունների հզորացումը, համաճարակաբանական հսկողության, մոնիթորինգի և գնահատման համակարգերի ամրապնդումը, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի մոնիտորինգի և գնահատման ազգային միասնական համակարգի ամրապնդումն ու համաճարակաբանական հետազոտությունների իրականացումը, ՄԻԱՎ-ի և այլ արյունային վարակների կանխարգելման նպատակով ներարկային թմրամիջոցներ գործածող անձանց շրջանում վնասի նվազեցմանն ուղղված միջոցառումների, ներառյալ մեթադոնային փոխարինող բուժման իրականացումը՝ 2020թ. նախատեսվում է 1,495.3 մլն. դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,158.0 մլն. դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 337.3 մլն. դրամ:

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն

Նախագծով 2020 թվականին ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության կողմից իրականացվելիք ծրագրերին նախատեսվում է հատկացնել 179,459.2 մլն դրամ:

Կրթության և գիտության ոլորտ

Նախագծով կրթության և գիտության ոլորտների գծով ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության կողմից իրականացվելիք ծրագրերին (առանց կառավարման ապարատի գծով ծախսերի) նախատեսվում է հատկացնել 158,092.5 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 140,273.3 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմել է 17,819.2 մլն դրամ կամ 12.7 տոկոս: 2020 թվականին նախարարությանը նախատեսված հատկացումներն ուղղվելու են 10 ծրագրերի իրականացմանը: Մասնավորապես.

«Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթություն» ծրագրի գծով նախատեսվել է 14,325.5 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 11,685.4 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմել է 2,640.1 մլն դրամ կամ 22.6 տոկոս: Ծախսերի աճը պայմանավորված է հետևյալով.

Ծրագրի շրջանակներում նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթություն ստացող ուսանողների կրթաթոշակի և ուսանողական նպաստների տրամադրման գծով միջոցառումներով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 12,120.4 մլն

դրամ՝ 2019 թվականի 10,157.3 մլն դրամի դիմաց, կամ ծախսերն աճել են 1,963.1 մլն դրամով: Նշված միջոցառումների գծով ծախսերը նախատեսվել են հանրապետության 22 արհեստագործական ուսումնարաններում արհեստագործական կրթության մեջ ընդգրկվող 8.3 հազար սովորողների ուսուցման գծով՝ 2019 թվականի 6.1 հազարի դիմաց (սովորողների թվաքանակը 2020 թվականին կաճի 2.2 հազարով) և 71 հաստատություններում միջին մասնագիտական կրթության մեջ ընդգրկվող 22.4 հազար սովորողների ուսուցման գծով՝ 2019 թվականի 18.0 հազարի դիմաց (սովորողների թվաքանակը 2020 թվականին կավելանա 4.4 հազարով): 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ուղղորդման կենտրոնների գծով ծախսերը նախատեսվել են նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ծրագրերի գծով նախատեսված ծախսերում: Ծրագրի շրջանակներում ՆՄԿՈՒ հաստատություններում համապատասխան մասնագետով համալրված մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ուղղորդման կենտրոնների գծով նախատեսվում է հատկացնել 92.3 մլն դրամ, պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը (2020 թվականին, ինչպես 2019 թվականին, մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ուղղորդման կենտրոններ կգործեն 95 պետական նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում, 2019 թվականին նշված ծախսերը նախատեսված են եղել առանձին միջոցառմամբ):

Ծրագրի շրջանակներում «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավում» միջոցառման իրականացման գծով նախատեսվել է 2,205.1 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,435.8 մլն դրամի դիմաց կամ ծախսերի աճը կազմում է 769.3 մլն դրամ (ընդհանուր առմամբ՝ կրթական օբյեկտների հիմնանորոգման և շինարարության գծով ծախսերը նախատեսվել են 9,763.6 մլն դրամի չափով, որը 2019 թվականի համար հաստատված համապատասխան ցուցանիշից (2,546.0 մլն դրամ) ավել է 7,217.6 մլն դրամով):

«Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության ծրագրի» գծով նախատեսվել է 10,614.7 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 10,351.0 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմել է 263.7 մլն դրամ կամ 2.5 տոկոս:

Ծրագրի շրջանակներում բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն ստացող ուսանողների կրթաթոշակի և ուսանողական նպաստների տրամադրման գծով միջոցառումներով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 10,254.4 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 10,054.7 մլն դրամի դիմաց, կամ ծախսերի աճը կազմում է 199.7 մլն դրամ: Նշված միջոցառումների գծով ծախսերը նախատեսվել են 13.5 հազար ուսանողի հաշվով:

Ծրագրի շրջանակներում «Ասպիրանտական և դոկտորանտական կրթաթոշակներ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 35.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 28.5 մլն դրամի դիմաց կամ 6.5 մլն դրամով ավել, այն ուղղվելու է 102 առկա ասպիրանտների և 46 մագիստրանտների կրթաթոշակ տրամադրելուն: «Հետբուհական մասնագիտական կրթության գծով նպաստների տրամադրում գիտակրթական հաստատություններում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 47.9

մլն դրամ՝ 2019 թվականի 41.4 մլն դրամի դիմաց կամ՝ 6.5 մլն դրամով ավել: Հաշվարկը կատարվել է՝ հիմք ընդունելով առկա և հեռակա ասպիրանտների միջին հաշվարկային թվաքանակի համար մոտ 212 ղեկավարներին վճարվող տարեկան 32.2 մլն դրամը, 4.7 մլն դրամի չափով այլ ծախսերի գումարը, ինչպես նաև հաջորդ ուսումնական տարվա ասպիրանտուրայի հավանական դիմորդների համար «Օտար լեզուներ» և «Համակարգչից օգտվելու հմտություններ» առարկաներից նախապատրաստական դասընթացների և քննությունների կազմակերպման համար անհրաժեշտ 11.0 մլն դրամը:

«Հանրակրթության ծրագրի» գծով նախատեսվել է 98,120.4 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 87,259.8 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 10,860.6 մլն դրամ կամ 12.4 տոկոս:

Ծրագրի շրջանակներում «Տարրական ընդհանուր հանրակրթություն», «Հիմնական ընդհանուր հանրակրթություն», «Միջնակարգ ընդհանուր հանրակրթություն» և «Նախադպրոցական կրթություն» միջոցառումների գծով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 89,672.2 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 78,982.4 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 10,689.8 մլն դրամ կամ 13.5 տոկոս՝ պայմանավորված հետևյալով.

ա) որպես կրթության որակի ապահովման հիմնական գործոն՝ նախարարության (կառավարության) ուշադրության կենտրոնում կլինի ուսուցիչների գործունեությունը, աստիճանաբար կբարձրացվի ուսուցիչների նվազագույն աշխատավարձը՝ միջին ժամկետ հատվածում այն հասցնելով շնչային ՀՆԱ-ի մակարդակին: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով մանկավարժների աշխատավարձի ֆոնդի գծով ծախսերի աճը նախատեսվել է 9,731.6 մլն դրամի չափով, որից 5,893.0 մլն դրամը՝ աշխատավարձերի բարձրացման գծով նախատեսված 10 տոկոս աճն է: Հաշվարկներում համապատասխան միջոցներ են նախատեսվել ՀՀ Արագածոտնի, Արմավիրի, Լոռու, Շիրակի, Սյունիքի, Տավուշի, մարզերում, Երևան քաղաքում, իսկ 2020 թվականի սեպտեմբերից՝ նաև ՀՀ Չեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերում համընդհանուր ներառական կրթության իրականացման գծով:

բ) հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում և դպրոցին նախապատրաստման խմբերում (նախակրթարաններում) ընդգրկված երեխաների սննդով ապահովման գծով նախատեսվել է 1,658.7 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,121.9 մլն դրամի դիմաց կամ ծախսերն աճել են 536.8 մլն դրամով: 2020 թվականին սննդով կապահովվեն ՀՀ Արագածոտնի, Արարատի, Շիրակի, Սյունիքի, Վայոց ձորի, Տավուշի մարզերի, 2020 թվականի սեպտեմբերից՝ նաև ՀՀ Չեղարքունիքի մարզի պետական հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում և դպրոցին նախապատրաստման խմբերում (նախակրթարաններում) ընդգրկված, շուրջ 65.9 հազար երեխաները, որոնցից 12.8 հազարը՝ 2020 թվականի սեպտեմբերից ՀՀ Չեղարքունիքի մարզպետարանի ենթակայության հանրակրթական դպրոցներում (2019 թվականին պետական բյուջեով նախատեսված 1,121.9 մլն դրամի շրջանակներում սննդով կապահովվեն շուրջ 51.8 հազար երեխաներ):

Նախագծով ծախսերը հաշվարկվել են 1335 հանրակրթական դպրոցների, միջին տարեկան հաշվարկով, 398.2 հազար աշակերտի ուսուցման գծով՝ 2019 թվականի 381.8 հազարի դիմաց կամ՝ աշակերտների թվաքանակի ավելացումը կազմում է 16.4 հազար (ընդ որում, հաշվարկներում նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկվածների թվաքանակը նախատեսվել է 7.7 հազար՝ 2019 թվականի 7.0 հազարի դիմաց կամ՝ ավելացումը կազմում է 0.7 հազ. երեխա, իսկ հանրակրթական դպրոցների սովորողների թիվը՝ 390.5 հազար աշակերտ՝ 2019 թվականի 374.8 հազարի դիմաց կամ՝ ավելացումը կազմում է 15.7 հազար աշակերտ):

«Հանրակրթության ծրագրի» շրջանակներում «Տարրական հատուկ հանրակրթություն», «Հիմնական հատուկ հանրակրթություն» և «Միջնակարգ հատուկ հանրակրթություն» միջոցառումների գծով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 1,481.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,413.3 մլն դրամի դիմաց, ծախսերն աճել են 67.7 մլն դրամով կամ 4.8 տոկոսով: Ծախսերը նախատեսվել են շուրջ 0,8 հազ. սաների ուսուցման կազմակերպման գծով՝ 2019 թվականի 1.0 հազար սանի դիմաց:

«Հանրակրթության ծրագրի» շրջանակներում «Ներառական կրթություն տարրական դպրոցում», «Ներառական կրթություն միջին դպրոցում» և «Ներառական կրթություն ավագ դպրոցում» միջոցառումների գծով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 606.7 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,066.6 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի նվազումը կազմում է 459.9 մլն դրամ կամ 43.1 տոկոս: Ծախսերը նախատեսվել են կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող, միջին տարեկան հաշվարկով, շուրջ 1.0 հազար երեխաների ուսուցման կազմակերպման գծով՝ 2019 թվականի 1.9 հազարի դիմաց:

«Հանրակրթության ծրագրի» շրջանակներում «Տարրական մասնագիտացված հանրակրթություն», «Հիմնական մասնագիտացված հանրակրթություն» և «Միջնակարգ մասնագիտացված հանրակրթություն» միջոցառումների գծով նախատեսվել է՝ ընդամենը, 3,427.8 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 3,399.6 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 28.2 մլն դրամ կամ 0.8 տոկոս (ծախսերը նախատեսվել են շուրջ 3.3 հազար սովորողի ուսուցման գծով): 35.1 մլն դրամ է նախատեսվել «Հանրակրթական դպրոցների աշակերտներին անվանական կրթաթոշակի տրամադրում» միջոցառման գծով, որով պայմանավորված 2020 թվականին չի նախատեսվել «Մասնագիտացված հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների երեխաների կրթաթոշակ հիմնական ընդհանուր կրթության մակարդակում» և «Մասնագիտացված հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների երեխաների կրթաթոշակ միջնակարգ ընդհանուր կրթության մակարդակում» միջոցառումների գծով 2019 թվականին նախատեսված համապատասխանաբար, 3.2 և 18.0 մլն դրամը:

«Օժանդակություն «Հայ-չինական բարեկամության դպրոց» հիմնադրամին» միջոցառման գծով նախատեսվել է 38.6 մլն դրամ: 2019 թվականին «Կրթության և գիտության ոլորտի այլ

միջոցառումներ» միջոցառման գծով նախատեսված միջոցների հաշվին նշված նպատակով հատկացվել է 35.1 մլն դրամ:

«Հանրակրթության ծրագրի» շրջանակներում «Կրթական հաստատությունների աշակերտներին դասագրքերով և ուսումնական գրականությամբ ապահովում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 780.3 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,077.9 մլն դրամի դիմաց կամ՝ ծախսերի նվազումը կազմել է 297.6 մլն դրամ: «Ղարոցներում STEM կրթության և ռոբոտատեխնիկայի զարգացման իրականացում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 671.7 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 352.2 մլն դրամի դիմաց կամ՝ ծախսերի աճը կազմել է 319.5 մլն դրամ (ծախսերը նախատեսվել են ռոբոտաշինության 30 խմբակների և ինժեներական 676 լաբորատորիաների խմբակավարների վարձատրության գծով, 2019 թվականի՝ համապատասխանաբար, 74 խմբակների և ինժեներական 348 լաբորատորիաների դիմաց):

«Հանրակրթական դպրոցների մանկավարժներին և դպրոցահասակ երեխաներին տրանսպորտային ծախսերի փոխհատուցում» միջոցառման գծով նախատեսվել է շուրջ 276.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 79.1 մլն դրամի դիմաց, կամ՝ ծախսերի աճը կազմել է 196.9 մլն դրամ, «Ատեստավորման միջոցով որակավորում ստացած ուսուցիչներին հավելավճարների տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 363.6 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 334.9 մլն դրամի դիմաց կամ՝ ծախսերի աճը կազմել է 28.7 մլն դրամ:

«2022 թվականին ՀՀ-ում կենսաբանության միջազգային օլիմպիադայի անցկացում» և «Նախադպրոցական այլընտրանքային ծախսաարդյունավետ մոդելների ներդրում» միջոցառումների գծով նախատեսվել է, համապատասխանաբար՝ 39.4 և 154.9 մլն դրամ, 2019 թվականին նշված միջոցառումների գծով միջոցներ նախատեսված չեն եղել:

«Նախադպրոցական այլընտրանքային ծախսաարդյունավետ մոդելների ներդրում» միջոցառման շրջանակներում կներդրվեն այլընտրանքային, քիչ ծախսատար, կեսօրյա նախադպրոցական կրթական ծառայությունների տարբեր մոդելներ: Վերջիններիս ներդրմամբ ակնկալվում է՝

երեխաների ներդաշնակ և համակողմանի զարգացման համար նպաստավոր պայմանների ապահովում և համապատասխան ուսուցում,

գյուղական համայնքի փոքրաթիվ դպրոցները վերածել կրթամշակութային կենտրոնների, որը հնարավորություն կտա գյուղական համայնքներում միաժամանակ մեկտեղել նախակրթարանի, դպրոցի և մշակութային կենտրոնի գործառույթները: Միաժամանակ, ծրագիրը կլուծի գյուղական համայնքների փոքրաթիվ դպրոցների արդյունավետ կառավարման խնդիրը:

«Արտադպրոցական դաստիարակության ծրագրի» գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 4,431.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 4,132.3 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 298.7 մլն դրամ կամ 7.2 տոկոս:

«Դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում և տրանսպորտային ծախսերի փոխհատուցում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 497.6 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 480.6 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 17.0 մլն դրամ (նշված միջոցառման շրջանակներում կկազմակերպվի 4.8 հազար դպրոցահասակ երեխաների ամառային հանգիստը, ինչպես նաև նշված թվաքանակից շուրջ 4.7 հազարի համար կփոխհատուցվի տրանսպորտի ծախսը):

«Գրադարանային ֆոնդի համալրում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 88.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 44.4 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 43.6 մլն դրամ, որ հանրապետության դպրոցներից յուրաքանչյուրում 5-6 անուն հանրամատչելի գրականությամբ ապահովման նպատակով է:

Նախագծով հատկացումներ են նախատեսվել մի շարք նոր միջոցառումների գծով, մասնավորապես. «Քո արվեստը դպրոցում», «Դասական երաժշտություն «Ղաս A»», «Գիմնազիադա» համաշխարհային խաղերի մասնակցություն», «Քո գիտությունը դպրոցում», «ՀՀ հանրակրթական ծրագրեր իրականացնող ուսումնական հաստատությունների 11-րդ դասարանների աշակերտների ռազմամարզական ճամբարի կազմակերպում»:

«Գիտական և գիտատեխնիկական հետազոտությունների ծրագրի» գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 12,511.4 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 14,131.6 մլն դրամի դիմաց, ծախսերը նվազել են 1,620.2 մլն դրամով կամ 11.5 տոկոսով, որը հիմնականում պայմանավորված է ավելացված արժեքի հարկի գծով միջոցների փոփոխությամբ:

Վերոնշյալ ծրագրի շրջանակներում «Գիտական ամսագրերի և մենագրությունների հրատարակում», «Գիտական գրադարանային ծառայություններ», «Գիտատեխնիկական գրադարանային ծառայություններ» միջոցառումների գծով նախատեսվել է, ընդամենը՝ 396.6 մլն դրամ՝ պահպանելով 2019 թվականի մակարդակը:

«Գիտական ենթակառուցվածքի արդիականացում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 7,209.6 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 8,576.9 մլն դրամի դիմաց կամ 1,367.3 մլն դրամով պակաս:

«Ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանություն» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 1,055.6 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,021.5 մլն դրամի դիմաց կամ 34.1 մլն դրամով ավել, պայմանավորված՝ «Հայոց ցեղասպանության թանգարան ինստիտուտ» հիմնադրամի համար ավելացված արժեքի հարկի գծով ծախսերի ավելացմամբ, «Գիտական և գիտատեխնիկական պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտություններ» միջոցառման գծով 1,520.3 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,677.0 մլն դրամի դիմաց կամ 156.7 մլն դրամով պակաս, «Գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային-ծրագրային հետազոտություններ» միջոցառման գծով 136.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 144.0 մլն դրամի դիմաց կամ 8.0 մլն դրամով պակաս:

«Բարձր էներգիաների ֆիզիկայի բնագավառի ենթակառուցվածքների արդիականացում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 705.6 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 846.7 մլն դրամի դիմաց կամ 141.1 մլն դրամով պակաս:

«Արագացուցչային տեխնոլոգիաների զարգացում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 275.4 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 330.5 մլն դրամի դիմաց կամ 55.1 մլն դրամով պակաս:

«Անտենային էտալոնների պահպանում և զարգացում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 45.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 54.0 մլն դրամի դիմաց կամ 9.0 մլն դրամով պակաս:

«Գիտաշխատողներին գիտական աստիճանների համար տրվող հավելավճարներ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 842.0 մլն դրամ՝ պահպանելով 2019 թվականի մակարդակը: Միջին կտրվածքով հաշվարկվել է հավելավճար գիտության 635 դոկտորների և գիտության 1617 թեկնածուների համար, համապատասխանաբար՝ ամսական 50.0 հազ. դրամի և 25.0 հազ. դրամի հաշվարկով:

«ՀՀ ԳԱԱ իսկական և թղթակից անդամների պատվովճարների տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 182.4 մլն դրամ՝ պահպանելով 2019 թվականի մակարդակը, հաշվարկը կատարվել է փաստացի 50 իսկական և 57 թղթակից անդամների համար և «Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի 4-րդ մասի և ՀՀ կառավարության 2011 թվականի մայիսի 26-ի N 815-Ն որոշմամբ հաստատված հավելվածի 76 կետի համաձայն /ըստ որի ակադեմիայի ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների ընտրություններն անցկացվում են ոչ ուշ, քան յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ/ ընտրված նոր ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների համար, համապատասխանաբար՝ ամսական 150.0 հազ. դրամի և 100.0 հազ. դրամի հաշվարկով:

«ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտների տեխնիկական հագեցվածության բարելավում և արդիականացում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 143.0 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 60.0 մլն դրամի դիմաց կամ 83.0 մլն դրամով ավել:

«Ապահով դպրոց» ծրագրի գծով նախատեսվել է 7,627.9 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,170.1 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 6,457.8 մլն դրամ, որը կրթական օբյեկտների հիմնանորոգման նվազման և փոքրաքանակ երեխաներով համալրված հանրակրթական դպրոցների մոդուլային շենքերի կառուցման ավելացման գծով է (ծրագրի շրջանակներում «Կրթական օբյեկտների շենքային պայմանների բարելավում» միջոցառման գծով 2020 թվականին նախատեսվել է 637.3 մլն դրամ, «Փոքրաքանակ երեխաներով համալրված հանրակրթական դպրոցների մոդուլային շենքերի կառուցում» միջոցառման գծով 6,921.2 մլն դրամ):

«Կրթության որակի ապահովում» ծրագրի գծով նախատեսվել է 7,597.5 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 9,786.8 մլն դրամի դիմաց, ծախսերը նվազել են 2,189.3 մլն դրամով կամ 22.4 տոկոսով: 2020 թվականին «Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացվող «Կրթության բարելավում» վարկային ծրագիր» և «Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Կրթության բարելավման ծրագիր» ծրագրի շրջանակներում կապիտալ ներդրումներ ավագ, միջնակարգ և հիմնական դպրոցներում և կրթության ոլորտի կազմակերպություններում /ԿՏԱԿ/» միջոցառումների գծով նախատեսվել է 3,793.4 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,034.7 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 758.7 մլն դրամ: Միջոցառումների նպատակն է՝ հանրակրթության ոլորտի հետագա բարելավումը՝ դպրոցին երեխաների պատրաստվածության բարձրացման և կրթության հավասար մեկնարկային հնարավորությունների ապահովման, միջնակարգ դպրոցի երրորդ աստիճանի զարգացմանն աջակցության, հիմնական կրթական կազմակերպությունների կարողությունների հզորացման և կրթության որակի բարելավմանն աջակցության միջոցով, ինչպես նաև մասնագիտական կրթության ուղղությամբ նորարարությունների խթանումը՝ նորարարությունների մրցակցային հիմնադրամի զարգացմանն աջակցության միջոցով:

«Գնահատման և թեստավորման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 525.5 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 494.7 մլն դրամի դիմաց կամ՝ ծախսերի աճը կազմում է 30.8 մլն դրամ, «Ատեստավորման նոր համակարգի ներդրում՝ ուղղված ուսուցիչների որակի բարձրացմանը» միջոցառման գծով՝ 1695.8 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 862.4 մլն դրամի դիմաց կամ՝ 833.4 մլն դրամով ավելի:

«Ֆինանսական գրագիտության, ծեռնարկատիրական հմտությունների զարգացման, մասնագիտական կրթության վերաբերյալ հեռուստահաղորդաշարի ու սոցիալական հոլովակների և կարճամետրաժ խաղարկային ֆիլմերի պատրաստում» նոր միջոցառման գծով նախատեսվել է 134.0 մլն դրամ: Միաժամանակ, «Կրթության, գիտության, մշակույթի, սպորտի և երիտասարդության ոլորտների այլ միջոցառումներ» միջոցառման գծով նախատեսվել է՝ 496.1 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 3,715.9 մլն դրամի դիմաց կամ՝ 3219.8 մլն դրամով պակաս:

«Համընդհանուր ներառական կրթության համակարգի ներդրում» ծրագրի գծով նախատեսվել է 2,246.5 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 1,590.5 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 656.0 մլն դրամ: Նշված աճից 485.7 մլն դրամը «Մանկավարժահոգեբանական աջակցության ծառայություններ և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպմանն օժանդակող միջոցառումներ» միջոցառման գծով է՝ համընդհանուր ներառական կրթության անցմամբ պայմանավորված, հատուկ կրթական հիմնարկների՝ տարածքային մանկավարժահոգեբանական աջակցության կենտրոնների վերանվանման հետ կապված:

«Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի օգնականների ներառական դասավանդման հմտությունների զարգացման ապահովում» նոր միջոցառման գծով նախատեսվել է 165.5 մլն դրամ:

«Կրթության ոլորտում միջազգային և սփյուռքի հետ համագործակցության զարգացում» ծրագրի գծով նախատեսվել է 413.9 մլն դրամ՝ 2019 թվականի 165.8 մլն դրամի դիմաց, ծախսերի աճը կազմում է 248.1 մլն դրամ: 2020 թվականին 28.9 մլն դրամ է նախատեսվել «Համահայկական և համապետական կրթական խորհրդատու» միջոցառման գծով, 2019 թվականին նշված միջոցառման գծով միջոցներ նախատեսված չեն եղել: Նախագծով 114.2 մլն դրամ էլ նախատեսվել է «Միջազգային կազմակերպություններին անդամակցում» միջոցառման գծով:

«Ներառական կրթության համակարգի հզորացում Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում «Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջազգային զարգացման գործակալության աջակցությամբ իրականացվող «Ներառական կրթության համակարգի ներդրում» դրամաշնորհային ծրագիր» միջոցառման գծով նախատեսվել է 203.6 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 190.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 13.1 մլն դրամ:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեում ընդգրկելու նպատակով գիտական և գիտատեխնիկական պետական նպատակային ծրագրերի ցանկն արտացոլված է սույն բացատրագրի N 13 հավելվածում:

Մշակույթի ոլորտ

Մշակույթի ոլորտի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 15,162.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 15,288.5 մլն դրամի դիմաց: Ծախսերը նվազել են 126.3 մլն դրամով, կամ 0.8 տոկոսով:

Մշակութային օբյեկտների հիմնանորոգման և շինարարության գծով ծախսերը նախատեսվել են 285.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի մակարդակի չափով:

Հիմնանորոգման և շինարարության համար նախատեսված հատկացումներն ուղղվելու են՝

- «Մշակութային ժառանգության» ծրագրի շրջանակներում «Ներդրումներ թանգարանների և պատկերասրահների հիմնանորոգման» միջոցառման իրականացմանը՝ 190.0 մլն դրամ,
- Արվեստների ծրագրի շրջանակներում «Ներդրումներ թատրոնների շենքերի կապիտալ վերանորոգման» միջոցառման իրականացմանը՝ 50.0 մլն դրամ,
- «Մարզերի մշակութային զարգացման» ծրագրի շրջանակներում «Աջակցություն համայնքներին մշակութային հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավման» միջոցառման իրականացմանը՝ 45.0 մլն դրամ:

Նախագծով մշակույթի ոլորտի համար նախատեսված հատկացումներն ուղղվել են 7 ծրագրերի իրականացմանը:

Կինեմատոգրաֆիայի ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն աջակցել կինոարվեստի և կինոարտադրության զարգացմանը, հայկական ավանդույթների շարունակականության ապահովմանը և կինոարվեստի հանրահռչակմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են խաղարկային, վավերագրական և մուլտիպլիկացիոն ֆիլմերի արտադրությանը և թվայնացմանը, Հայաստանում միջազգային կինոփառատոների կազմակերպմանը, միջազգային փառատոներին մասնակցությանը:

Կինեմատոգրաֆիայի ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 814.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 815.2 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերը նվազել են՝ 1.2 մլն դրամով, կամ 0.1 %-ով, որը պայմանավորված է ԱԱՀ-ի գումարի նվազմամբ, կապված դրամաշնորհի հողվածից այլ նպաստներ հողված ծախսերի վերաբաշխմամբ:

Մշակութային ժառանգության ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն ապահովել մշակութային ժառանգության պահպանումը, օգտագործումը, համալրումը և հանրահռչակումը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են պատմամշակութային ժառանգության գիտահետազոտական աշխատանքների, մշակութային արժեքների փորձաքննության, թանգարանային ծառայությունների իրականացմանը, ՀՀ տարածքում և օտարերկրյա պետություններում գտնվող հայ ճարտարապետության, մշակույթին և պատմությանն առնչվող հուշարձանների ուսումնասիրմանը և պահպանմանը, հուշարձանների ամրակայմանը, նորոգմանը, վերականգնմանը, թանգարանների և պատկեասրահների հիմնանորոգմանը:

Մշակութային ժառանգության ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 3,216.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,087.7 մլն դրամի դիմաց: Ծախսերն աճել են՝ 128.7 մլն դրամով, կամ 4.2 %-ով, որը պայմանավորված է.

- թանգարանների և պատկեասրահների հիմնանորոգման ծախսերի աճով:

Գրքի և գրչության ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել գրականության հրատարակմանը, տարածմանը և հանրահռչակմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են գրականության և ոչ պետական մամուլի հրատարակմանը, գրադարանային ծառայությունների իրականացմանը, գրականության հանրահռչակմանը, գրական ծրագրերին և գրքերի միջազգային ցուցահանդեսներին մասնակցությանը:

Գրքի և գրչության ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,750.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 1,740.3 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերն աճել են` 9.8 մլն դրամով, կամ 0.6 %-ով, որը պայմանավորված է.

- Սեստողությունը կորցրած հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար Բրայյան տառատեսակով գրքերի տպագրություն, տետրերի պատրաստում և Սիստող գրքերի» ձայնագրության ծառայություններ» նոր միջոցառման նախատեսմամբ:

Ազգային արխիվի ծրագրի համար նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն ապահովել ՀՀ ազգային արխիվային հավաքածուի պահպանությունը, համալրումը, հաշվառումը և օգտագործումը:

Ազգային արխիվի ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 591.6 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ծախսերի մակարդակի չափով:

Արվեստների ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել ազգային հենքի վրա ժամանակակից թատերարվեստի, երաժշտարվեստի, կերպարվեստի և պարարվեստի զարգացմանը և հանրահռչակմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են օպերային և բալետային արվեստի, թատերական ներկայացումների, երաժշտարվեստի և պարարվեստի համերգների, մշակութային միջոցառումների իրականացմանը, «Ժողովրդական» պատվավոր կոչման արժանացած անձանց պատվովձարի հատկացմանը, թատրոնների շենքերի կապիտալ վերանորոգմանը:

Արվեստների ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 7,985.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 8,116.5 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերը նվազել են` 131.1 մլն դրամով, կամ 1.6%-ով, որը պայմանավորված է.

- մշակութային միջոցառումների ծախսերի նվազմամբ` 124.4 մլն դրամով, կապված անդամակցության ծախսերը նոր միջոցառմամբ նախատեսման հետ (1215 ծրագրի 12005 Միջազգային կազմակերպություններին անդամակցում),

- ԱԱՀ-ի գումարի նվազմամբ` 10.4 մլն դրամով, կապված դրամաշնորհի հողվածից այլ նպաստներ հողված ծախսերի վերաբաշխմամբ:

Միաժամանակ, թատրոնների շենքերի կապիտալ վերանորոգման ծախսերն աճել են` 3.7 մլն դրամով:

Մարզային մշակութային զարգացման ծրագրի համար նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել մարզերում մշակութային կյանքի ակտիվացմանը, համայնքային մշակութային հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են մարզերում մշակութային միջոցառումների իրականացմանը, համայնքային մշակույթի և ազատ ժամանցի կազմակերպմանը:

Մարզային մշակութային զարգացման ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 138.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 270.8 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերը նվազել են՝ 132.5 մլն դրամով, կամ 48.9 %-ով, որը պայմանավորված է.

- Սնունդի և սպորտի համայնքներին մշակութային հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավման համար» միջոցառման ծախսերի նվազմամբ:

Մշակութային և գեղագիտական դաստիարակություն ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել երեխաների հոգևոր և գեղագիտական ընդունակությունների բացահայտմանը և զարգացմանը :

Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 666.4 մլն դրամ, որը համապատասխանում է ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ծախսերի մակարդակին:

Սպորտի և երիտասարդության ոլորտ

ՀՀ սպորտի և երիտասարդության ոլորտի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 4,077.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,931.6 մլն դրամի դիմաց: Ծախսերն աճել են 145.9 մլն դրամով, կամ 3.7 տոկոսով:

Նախագծով սպորտի և երիտասարդության ոլորտի համար նախատեսված հատկացումներն ուղղվելու են 3 ծրագրերի իրականացմանը:

Սեռ նվաճումների սպորտ» ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել Հայաստանում մեծ սպորտի զարգացմանը և միջազգային հարթակներում ՀՀ դիրքի բարելավմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են օլիմպիական խաղերին, միջազգային տարբեր մակարդակի միջոցառումներին, ուսումնամարզական հավաքներին, հանրապետական առաջնություններին Հայաստանի հավաքական թիմերի մասնակցության ապահովմանը, Աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններում հաղթողների և մրցանակակիրների պարգևատրման ծախսերի իրականացմանը, ՀՀ հավաքական թիմերի գլխավոր և ավագ մարզիչների վարձատրությանը և աշխարհի չեմպիոններին, օլիմպիական խաղերի և շախմատի համաշխարհային օլիմպիադայի մրցանակակիրներին պատվովձարի, օլիմպիական խաղերում, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններում բարձր արդյունքների հասած ՀՀ հավաքական թիմերի մարզիկներին և նրանց մարզիչներին անվանական թոշակի հատկացմանը, շախմատիստների պատրաստմանը, հաշմանդամային և նավամոդելային սպորտին

աջակցմանը, սպորտային բժշկության և հակադոպինգային հսկողության և շախմատի մրցույթների պատրաստման ծառայությունների իրականացմանը:

Սեփականացման սպորտ» ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 2,326.7 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,252.7 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերն աճել են 74.0 մլն դրամով, որը պայմանավորված է.

- Սեփականացման թիմերի գլխավոր և ավագ մարզիչների վարձատրություն և աշխարհի չեմպիոններին պատվովձարի հատկացում» միջոցառման ծախսերի աճով՝ 70.4 մլն դրամով, կապված չեմպիոնների պատվովձար ստացողների ցանկում նոր շահառուների ընդգրկման և պատվովձարի չափի ավելացման հետ,

- սպորտային միջոցառումների անցկացման ժամանակացույցով պայմանավորված ծախսերի աճով՝ 73.5 մլն դրամով,

- Շախմատիստների պատրաստման ծառայություններ» միջոցառման գծով ծախսերի աճով՝ 5.6 մլն դրամով, կապված Սանկապատանեկան մարզական խաղերի անցկացում» միջոցառումից շախմատի մարզաձևի համար նախատեսված ծախսերի վերաբաշխման հետ,

- Ադապտիվ սպորտին առնչվող ծառայությունների ծախսերի աճով՝ 20.8 մլն դրամով, կապված նոր նախաձեռնությունների նախատեսման հետ՝ 14.4 մլն դրամ (Խուլերի ծյուղոյի աշխարհի առաջնություն, Խուլերի ըմբշամարտի աշխարհի առաջնություն և Պարափաուերլիֆտինգի աշխարհի գավաթին Հայաստանի մարզական պատվիրակության մասնակցության ապահովում) և միջոցառումների անցկացման ժամանակացույցով պայմանավորված 2020 թվականի Տոկիոյի պարաօլիմպիկ խաղերին Հայաստանի մարզական պատվիրակության մասնակցության ծախսերի նախատեսման հետ՝ 6.4 մլն դրամ:

Միաժամանակ ծախսերը նվազել են՝ 96.3 մլն դրամով, որը պայմանավորված է՝

- Հակադոպինգային համաշխարհային գործակալությանը և Եվրախորհրդի սպորտի մասին համաձայնագրին անդամակցման ծախսերի նվազմամբ՝ 8.0 մլն դրամով, կապված անդամակցության ծախսերը նոր միջոցառմամբ նախատեսման հետ (1215 ծրագրի 12005 Միջազգային կազմակերպություններին անդամակցում),

-միջոցառումների ավարտմամբ՝ 88.3 մլն դրամով:

Երիտասարդության ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն նպաստել սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կյանքին երիտասարդների լիարժեք ներգրավմանը և նրանց ստեղծագործական ներուժի ամբողջական դրսևորմանը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են երիտասարդական պետական քաղաքականությանն ուղղված ծրագրերի և միջոցառումների, երիտասարդական ծրագրերի շրջանակներում թրաֆիքինգի դեմ պայքարի միջոցառումների իրականացմանը, երիտասարդ ընտանիքներին աջակցմանը:

Երիտասարդության ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,533.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 978.2 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերն աճել են 555.1 մլն դրամով, որը պայմանավորված է.

- «Աջակցություն երիտասարդ ընտանիքներին» միջոցառման ծախսերի աճով՝ 556.4 մլն դրամով, կապված շահառուների թվի ավելացման հետ :

Միաժամանակ, «Երիտասարդական քարտի միջոցով երիտասարդության շարժունություն» ընդլայնված մասնակի համաձայնագրին անդամակցության ծախսերը նվազել են՝ 1.3 մլն դրամով, որը պայմանավորված է անդամակցության ծախսերը նոր միջոցառմամբ նախատեսմամբ (1215 ծրագրի 12005 Միջազգային կազմակերպություններին անդամակցում):

«Մասսայական սպորտ» ծրագրով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն ապահովել բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի արմատավորումը, անհատի բազմակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման գործում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի դերի բարձրացումը:

Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են մասսայական սպորտի 14 միջոցառումների իրականացմանը:

«Մասսայական սպորտ» ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 217.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 700.7 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերը նվազել են 483.2 մլն դրամով, որը պայմանավորված է.

- «Լավագույն մարզական ընտանիք» մրցույթի կազմակերպում և անցկացում» միջոցառման ծախսերի նվազմամբ՝ 31.0 մլն դրամով,

- մարզական հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավման աշխատանքների ծախսերի նվազմամբ՝ 467.2 մլն դրամով:

Միաժամանակ, ծախսերն աճել են 15.0 մլն դրամով, որը պայմանավորված է նոր նախաձեռնության նախատեսմամբ (30-րդ համաշխարհային ձմեռային և 31-րդ համաշխարհային ամառային ունիվերսիադաներին մասնակցություն):

Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացման 2020 թվականի տարեկան ծրագիրը արտացոլված է սույն բացատրագրի համապատասխանաբար N 8 հավելվածում:

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության գծով ծախսերը կկազմեն 492 517.1 մլն դրամ կամ 2020 թվականի պետական բյուջեի ծախսերը 2019 թվականի հաստատված պետական բյուջեի նկատմամբ աճում են 47 983.6 մլն դրամով (2019 թվականին՝

444 533.5 մլն դրամ) (ստորև ներկայացված տեքստում համեմատությունը կատարվում է 2019 թվականի հաստատված պետական բյուջեի նկատմամբ):

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ծախսերը ըստ ծրագրերի (միջոցառումների) բնութագրվում են հետևյալ կերպ.

Պարզևավճարներ և պատվովճարներ

-«Զուգված՝ հետմահու «Հայաստանի ազգային հերոս» ՀՀ բարձրագույն կոչում ստացած կամ «Մարտական խաչ» շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքին պարզևավճարի տրամադրման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 0.7 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 0.8 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 0.1 մլն դրամի չափով պայմանավորված է պարզևավճարին ուղղվող ծախսերի փոփոխությամբ, ինչպես նաև փաստացի կատարողականից ելնելով, վճարման ծառայության ծախսի վերանայմամբ (նախատեսվում է 0.4% չափով 2019 թվականի 0.48% դիմաց):

-«Զինծառայողներին, ՀՄՊ մասնակիցներին, այլ պետություններում մարտական գործողությունների մասնակիցներին, զոհված (մահացած) զինծառայողի ընտանիքի անդամներին, ընտանիքներին տրվող պարզևավճարներ» միջոցառման գծով ծախսը կազմում է 11 117.7 մլն դրամ (2019 թվականին՝ 11 668.9 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 551.2 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվի նվազմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է 36896 շահառու 2019 թվականի 37652 մարդու դիմաց՝ պահպանելով պարզևավճարների ամսական չափերը:

-«Վետերանների պատվովճարներ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 282.0 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 238.2 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 43.8 մլն դրամի չափով պայմանավորված է պատվովճարի ամսական չափի աճով՝ 50.0 հազ. դրամի չափով (ՀՀ կառավարության 04.07.2019թ. N 824-Ն որոշման համաձայն՝ 01.08.2019թ. պատվովճարի ամսական չափը կազմում է 100.0 հազ. դրամ 2019 թվականի տարեսկզբի 50.0 հազ. դրամի դիմաց) պատվովճար ստացողների թվի նվազման պայմաններում՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է 235 շահառու (2019 թվականի 397 մարդու դիմաց):

-«Զուգված՝ հետմահու «Հայաստանի ազգային հերոս» ՀՀ բարձրագույն կոչում ստացած կամ «Մարտական խաչ» շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքին տրվող պարզևավճար» միջոցառման ծախսը կազմում է 163.2. մլն դրամ (2019 թվականին՝ 162.6 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 0.6 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի աճով կամ կանխատեսվում է պարզևավճար վճարել 103 մարդու հաշվով (2019 թվականի 102 մարդու դիմաց)՝ պահպանելով 2019 թվականի համար նախատեսված պարզևավճարների չափերը:

Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցություն

-«Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների իրականացման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս շուրջ 377.0 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների տրամադրման համար անհրաժեշտ ձևաթղթերի տպագրություն» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 7.3 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 7.6 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 0.3 մլն դրամի չափով պայմանավորված է ձեռքբերվելիք ձևաթղթերի քանակի նվազմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է ձեռքբերել 562 140 հատ ձևաթուղթ 2019 թվականի 582 140 դիմաց:

-«Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներ» միջոցառման ծախսը կազմում է 37 698.3 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը): Նպաստառուների թվաքանակը կանխատեսվում է շուրջ 100 000 ընտանիք, իսկ ընտանեկան նպաստի միջին ամսական չափը՝ 31 442.2 դրամ:

-«Սոցիալական շտապ օգնություն» միջոցառման ծախսը կազմում է 4.5 մլն դրամ: Սույն միջոցառմամբ նախատեսվում է սոցիալական շտապ օգնության համակարգի շրջանակներում տրամադրել սոցիալական ծառայություններ կենտրոնական և տարածքային պահուստների միջոցով, որոնք ներառելու են անհատ քաղաքացիների մասհանումներից, հասարակական, բարեգործական կազմակերպություններից և այլ հատկացումներից հավաքագրված մթերք և սնունդ (մթերային բանկ), հագուստ, գրքեր և այլ իրեր և պարագաներ: Սոցիալական ծառայությունների միջոցով սոցիալական դեպքի վարման ընթացքում գնահատված կարիքների հիման վրա կտրամադրվեն դրա կարիքն ունեցող ընտանիքին՝ անվճար, մրցույթով ընտրված կազմակերպության միջոցով:

Սոցիալական փաթեթների ապահովում

-«Պետական հիմնարկների և կազմակերպությունների աշխատողների սոցիալական փաթեթով ապահովում» միջոցառմամբ ծախսը կազմում է 10 619.5 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

Խնամքի ծառայություններ 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց

-«Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող 18 տարին լրացած անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 2 512.3 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 2 148.8 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 363.5 մլն դրամի չափով պայմանավորված է.

ա/ աշխատավարձին ուղղվող ծախսերի աճով՝ շուրջ 304.0 մլն դրամ,

բ/ սննդի գծով ծախսերի աճով՝ շուրջ 75.0 մլն դրամ,

գ/ առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հողվածների (էլեկտրաէներգիայի և վառելիքի նվազման, գրասենյակային նյութերի և այլ ծախսերի ավելացման պայմաններում),

ինչպես նաև շահառուների թվաքանակի և դրանով պայմանավորված փոխկապակցված ծախսերի փոփոխության (նվազման) պայմաններում՝ 15.7 մլն դրամ:

2020 թվականին նախատեսվում է խնամք կազմակերպել միջին տարեկան 1180 ծերերի և հաշմանդամ կենսաթոշակառուների համար 2019 թվականի 1210 դիմաց:

-«Տարեցներին և հաշմանդամություն ունեցող անձանց տնային պայմաններում խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 199.7 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 130.4 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 69.3 մլն դրամի չափով պայմանավորված է.

«Տարեցներին, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ցերեկային խնամքի ծառայություններ» միջոցառումից տնային խնամքի բաղադրիչի սույն միջոցառում տեղափոխմամբ՝ շահառուների թվաքանակի աճի պայմաններում, արդյունքում տնային սպասարկում ստացող շահառուների միջին տարեկան թիվը կանխատեսվում է 3260 2019 թվականի 3098 դիմաց, որի հետ կապված աճում են նաև փոխկապակցված ծախսերը:

Բացի այդ, 2020 թվականին աշխատավարձին ուղղվող ծախսերի աճ՝ առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների գծով ծախսերի փոփոխության (նվազման) պայմաններում:

-«Տարեցներին, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ցերեկային խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 183.7 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 202.7 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 29.2 մլն դրամի չափով պայմանավորված է տնային խնամքի բաղադրիչի տեղափոխմամբ «Տարեցներին և հաշմանդամություն ունեցող անձանց տնային պայմաններում խնամքի ծառայություններ» միջոցառում, որի հետ կապված նվազում են փոխկապակցված ծախսերը: Արդյունքում սույն միջոցառմամբ նախատեսվում է տրամադրել ցերեկային խնամքի ծառայություններ՝ շահառուների թվաքանակի աճի պայմաններում: 2020 թվականին կանխատեսվող շահառուների միջին տարեկան թիվը կազմում է 1845 2019 թվականի 1607 դիմաց:

-«Տարեցների շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 24.0 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում շահառուների միջին տարեկան թիվը կկազմի 55 մարդ:

-«Հատուկ խմբերին դասված որոշակի կատեգորիայի անձանց կացարանով ապահովման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 6.7 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում շահառուների միջին տարեկան թիվը կկազմի 57 մարդ:

-«Մտավոր խնդիրներ ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 44.9 մլն դրամի չափով (2019 թվականին 18.5 մլն

դրամ): Ծախսերի աճը 26.5 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ 15 մարդով 2019 թվականի 15 դիմաց, արդյունքում աճում են նաև փոխկապակցված ծախսերը՝ աշխատավարձի նկատմամբ 30% չափով հավելման կիրառման պայմաններում (մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

-«Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 32.9 մլն դրամի չափով (2019 թվականին 12.4 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 20.4 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ 16 մարդով 2019թ. 16 դիմաց, արդյունքում աճում են նաև փոխկապակցված ծախսերը՝ աշխատավարձի նկատմամբ 30% չափով հավելման կիրառման պայմաններում (մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

-«Անօթևան մարդկանց համար ժամանակավոր օթևանի տրամադրման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 52.6 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում շահառուների միջին տարեկան թիվը կկազմի 100 մարդ, իսկ մեկ շահառուի գծով մեկ օրվա սննդի գծով ծախսը՝ 760.0 դրամ (սնունդը կտրվի օրական երկու անգամ):

-«Սոցիալական բնակարանային ֆոնդի սպասարկման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 19.9 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Տնային խնամք հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 11.7 մլն դրամի չափով: Սույն միջոցառմամբ նախատեսվում է իրականացնել տնային խնամքի ծառայություններ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար, որի միջոցով կկանխարգելվի այդ անձանց մուտքը հաստուկ հաստատություններ: 2020 թվականին նախատեսվում է տնային պայմաններում խնամքի ծառայություններ տրամադրել միջին տարեկան 50 անձի համար (հաշվարկներում աշխատավարձի նկատմամբ կիրառվել է 30% չափով հավելում՝ մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

Ժողովրդագրական վիճակի բարելավում

-«Մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստի տրամադրման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 10.1 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 18.2 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 8.1 մլն դրամի չափով պայմանավորված է նպաստին ուղղվող ծախսերի փոփոխությամբ՝ փաստացի կատարողականից ելնելով, վճարման ծառայության գումարի չափի վերանայմամբ (նախատեսվում է 0.37% չափով 2019 թվականի 0.67% դիմաց):

-«Մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 3 740.9 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 2 720.3 մլն դրամ): Ծախսերը աճում են 1 020.6 մլն դրամով, որը պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի փոփոխությամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է 16 021 շահառու (2019 թվականի 12 594 մարդու դիմաց)՝ նպաստի ամսական չափի փոփոխության պայմաններում: 2020 թվականի հուլիսի 1-ից նախատեսվում է խնամքի նպաստի չափը սահմանել 25500 դրամ աշխատող ծնողի համար, իսկ գյուղական բնակավայրում նաև անկախ ծնողի աշխատելու հանգամանքից, եթե երեխան ծնվել է 2020 թվականի հուլիսի 1-ից հետո՝ տարեսկզբի 18000 դրամի դիմաց:

-«Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 13 755.4 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 11 324.5 մլն դրամ): Ծախսերը աճում են 2 430.9 մլն դրամով, որը պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի նվազմամբ կամ կանխատեսվում է 36 200 շահառու 2019 թվականի 40019 դիմաց՝ առաջին և երկրորդ երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափի փոփոխության պայմաններում: Նախատեսվում է 2020 թվականի հուլիսի 1-ից հետո ծնված 1-ին և 2-րդ երեխայի ծննդյան դեպքում միանվագ նպաստի չափը սահմանել 300.0 հազ. դրամ տարեսկզբի համապատասխանաբար 50.0 հազ. դրամի և 150.0 հազ. դրամի դիմաց, իսկ երրորդ և ավելի երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափը կմնա անփոփոխ՝ երրորդ և չորրորդ երեխայի ծննդյան դեպքում՝ 1.0 մլն դրամ, հինգ և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում՝ 1.5 մլն դրամ (երրորդ և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում կպահպանվի ընտանեկան դրամազլխի (կապիտալ) համակարգը):

-«Երիտասարդ և երեխա ունեցող ընտանիքների բնակարանային ապահովման աջակցություն» նոր միջոցառման գծով նախատեսվում է 526.8 մլն դրամի չափով ծախս, որից.

- մարզային բնակավայրերում բնակարան ձեռք բերելու համար միանվագ դրամական աջակցության տրամադրում, ընդհանուր առմամբ՝ 202.8 մլն դրամ (248 շահառուի համար),

- երիտասարդ ընտանիքների համար կանխավճարի ապահովագրության ձեռք բերում, ընդհանուր առմամբ՝ 34.0 մլն դրամ (նախատեսվում է, որ 2020 թվականին ծրագրից կօգտվի 540 շահառու, որից. 245 շահառու՝ մարզային բնակավայրերում բնակարան ձեռք բերելու համար միանվագ դրամական աջակցության ծրագրի շահառուները, 245 շահառու՝ «Մատչելի բնակարան երիտասարդ ընտանիքներին» ծրագրի շահառուները և 50 շահառու՝ այլ:

- երեխայի ծննդով պայմանավորված՝ հիփոթեքային վարկ մարող ընտանիքներին դրամական աջակցության տրամադրում, ընդհանուր առմամբ՝ 290.0 մլն դրամ (300 շահառուի համար), որից.

մարզերում ծնված 1-ին կամ 2-րդ երեխայի համար՝ 40.0 մլն դրամ,

Երևանում ծնված 1-ին կամ 2-րդ երեխայի համար՝ 50.0 մլն դրամ,

Երևանում և մարզերում ծնված 3-րդ և հաջորդ երեխայի համար՝ 200.0 մլն դրամ:

Սոցիալական աջակցություն անաշխատունակության դեպքում

-«Ժամանակավոր անաշխատունակության թերթիկների տպագրություն» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 3.3 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 1.3 մլն դրամ): Ծախսերի

աճը 2.0 մլն դրամի չափով պայմանավորված է ձեռքբերվելիք ձևաթղթերի քանակի աճով՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է ձեռք բերել 79 170 հատ ձևաթուղթ 2019 թվականի 29 730 դիմաց:

-«Մայրության նպաստ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 8 268.3 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 10 164.9 մլն դրամ):

-«Ժամանակավոր անաշխատունակության դեպքում նպաստ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 1 643.1 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 2 296.4 մլն դրամ):

-«Աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված խեղման, մասնագիտական հիվանդության և առողջության այլ վնասման հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցում» միջոցառման գծով նախատեսվում է 66.6 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 76.6 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը կազմում է շուրջ 10.0 մլն դրամ, որը պայմանավորված է շահառուների թվի նվազմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է 335 շահառու 2019 թվականի 383 մարդու դիմաց:

Զբաղվածության ծրագիր

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 34.7 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 50.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում ծրագրի ուսուցման կազմակերպման և խորհրդատվական ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 10.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին մինչև վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 63.9 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Գործազուրկին այլ վայրում աշխատանքի տեղավորման աջակցության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 19.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատանքի տոնավաճառի կազմակերպում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 7.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկներին աջակցության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 132.9 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 207.5 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 242.5 մլն դրամ): Ծախսի նվազումը 35.0 մլն դրամով պայմանավորված է 175 շահառուների նվազմամբ՝ 1175 շահառուի դիմաց:

-«Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց կրթաթոշակի տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 57.8 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար գործատուի մոտ մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում» միջոցառման գծով նախատեսվում է հատկացնել 113.5 մլն դրամ (2019 թվականին՝ 63.5 մլն դրամ): Ծախսի աճը 50.0 մլն դրամով պայմանավորված է 93 շահառուի ավելացմամբ 107 շահառուի դիմաց:

-«Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի մինչև երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադարձնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար աջակցության տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 363.0 մլն դրամ (2019 թվականին՝ 242.0 մլն դրամ): Ծախսի աճը 121.0 մլն դրամով պայմանավորված է 200 շահառուի ավելացմամբ՝ 400 շահառուի դիմաց:

-«Վարձատրվող հասարակական աշխատանքների կազմակերպման միջոցով գործազուրկների ժամանակավոր զբաղվածության ապահովում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 90.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Վարձատրվող հասարակական աշխատանքների իրականացման ապահովում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 0.9 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 605.3 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց անասնապահությամբ զբաղվելու միջոցով ինքնազբաղվածության խթանման ապահովում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 70.0 մլն դրամ (2019 թվականին՝ 50.0 մլն դրամ): Ծախսի աճը 20.0 մլն դրամով պայմանավորված է 20 ծրագրի ավելացմամբ:

Բնակարանային ապահովում

-«Երկրաշարժի հետևանքով անօթևան մնացած ընտանիքների բնակարանային ապահովում» միջոցառմամբ նախատեսվում է 3 000.0 մլն դրամ (2019 թվականի համեմատ ավել է նախատեսվել 2 440.0 մլն դրամ), որն ուղղվելու է աղետի գոտու՝ ՀՀ Շիրակի, Լոռու և Արագածոտնի մարզերի գյուղական բնակավայրերի ծրագրի շահառու ճանաչված 457 ընտանիքների բնակարանային խնդիրների լուծմանը՝ բնակարան (բնակելի տուն) ձեռք բերելու համար բնակարանի գնման վկայագրի (ԲԳՎ) միջոցով ֆինանսական աջակցության տրամադրման եղանակով: Միջոցառման իրականացմամբ նախատեսվում է ավարտին հասցնել երկրաշարժի հետևանքով անօթևան մնացած ընտանիքների բնակարանային խնդիրների լուծման նկատմամբ ձևավորված պետական պարտավորությունները:

-«Զոհված (մահացած) առաջին, երկրորդ և երրորդ կարգի հաշմանդամ զինծառայողների անօթևան ընտանիքներին բնակարանով ապահովում և բնակարանային պայմանների բարելավում» միջոցառմամբ նախատեսվում է 500.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը), որի շրջանակներում նախատեսվում է լուծել 62 ընտանիքի բնակարանային ապահովման խնդիրը ֆինանսական աջակցության տրամադրմամբ:

- «Բնակարանային շինարարություն» միջոցառման գծով նախատեսվել է 522.0 մլն դրամ: Նշված ծրագրում ներառված են հետևյալ աշխատանքները.

ա/ ՀՀ Արագածոտնի մարզի Ապարան քաղաքի Բաղրամյան 43 հասցեի վթարային բազմաբնակարան շենքի փոխարեն նոր բազմաբնակարան շենքի կառուցման վերսկսման աշխատանքները՝ 450.0 մլն դրամ:

բ/ Երկրաշարժից հետո աղետի գոտու բնակավայրերում կառուցված ոչ հիմնական շինություններում բնակվող ընտանիքների բնակարանային պայմանների բարելավման նպատակով լուծման կարիք ունի անվտանգ, հուսալի բնակֆոնդի ստեղծման հիմնախնդիրը: Այն համայնքներում, որտեղ կենտրոնացված են վերը նշված խնդիրները, նախատեսվում է կառուցել թվով 5 բազմաբնակարան շենքի շինարարություն, ընդ որում 5 շենքից 4-ի դեպքում նախատեսվում է ավարտին հասցնել Գյումրի քաղաքում առկա 3, Վանաձոր քաղաքում առկա 1 կիսակառույց շենքերի շինարարությունը, իսկ Սպիտակ քաղաքում կառուցել նոր բազմաբնակարան շենք: Միջոցառման շրջանակներում նշված շինարարության համար նախատեսված է իրականացնել 7200 մլն դրամի նախագծանախահաշվային աշխատանքներ:

Ոլորտում իրագործվող ծախսային ծրագրերն ունեն ռազմավարական նշանակություն, որոնց հեռանկարային արդյունքները նպատակաուղղված են լինելու հատկապես ՀՀ մարզերում բնակչության ընդհանուր կենսամակարդակի բարձրացմանը:

Կենսաթոշակային ապահովություն

-«Կենսաթոշակների և այլ դրամական վճարների տրամադրման տեղեկատվական միասնական համակարգերի սպասարկում և շահագործում» միջոցառման գծով նախատեսվում

է ծախս 72.4 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 79.4 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 7.0 մլն դրամի չափով պայմանավորված է գինկենսաթոշակի համակարգի ինտեգրմամբ պետական կենսաթոշակային տեղեկատվական համակարգ:

-«Կենսաթոշակների և այլ դրամական վճարների իրականացման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 1 374.8 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 1 546.1 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 171.3 մլն դրամի չափով պայմանավորված է կենսաթոշակներին, ծերության, հաշմանդանության, կերակրողին կորցնելու դեպքում նպաստներին, պարգևավճարներին, պատվովճարին և այլ ծրագրերին ուղղվող ծախսերի փոփոխությամբ:

-«Կենսաթոշակների ձևաթղթերի տպագրություն» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 0.6 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«Կենսաթոշակային համակարգի հանրային իրազեկման աշխատանքներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 9.9 մլն դրամի չափով ծախս (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«Սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 30 133.7 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 27 510.5 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 2 623.2 մլն դրամի չափով պայմանավորված է.

ա/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի աճով՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 33 646 շահառու 2019 թվականի 32 508 մարդու դիմաց,

բ/ կենսաթոշակի միջին ամսական չափի աճով, արդյունքում այն կանխատեսվում է 74 634 դրամ 2019 թվականի հաշվարկային 70 522.4 դրամի դիմաց:

-«Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է շուրջ 622.0 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 559.1 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 62.9 մլն դրամի չափով պայմանավորված է.

ա/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի նվազմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 1 734 շահառու 2019 թվականի 1 750 մարդու դիմաց,

բ/ կենսաթոշակի միջին ամսական չափի աճով, արդյունքում այն կանխատեսվում է 29 890 դրամ 2019 թվականի հաշվարկային 26 623 դրամի դիմաց:

-«Աշխատանքային կենսաթոշակներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 246 472.0 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 222 863.9 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 23.6 մլն դրամով պայմանավորված է.

ա/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի աճով՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 468 761 շահառու 2019 թվականի 461 474 մարդու դիմաց,

բ/ կենսաթոշակի միջին ամսական չափի աճով, արդյունքում այն կանխատեսվում է 43 816 դրամ 2019 թվականի հաշվարկային 40 244.9 դրամի դիմաց:

-«ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 2 959.5 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 2 732.1 մլն դրամ): Ծախսերը աճում են 227.4 մլն դրամով, որը պայմանավորված է.

ա/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի աճով՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 720 շահառու 2019 թվականի 656 շահառուի դիմաց,

բ/ կենսաթոշակի միջին ամսական չափի ճշտմամբ (342.5 հազ. դրամ) 2019 թվականի հաշվարկային 347.1 հազ. դրամի դիմաց:

2020 թվականին նախատեսվում է պահպանել 2019 թվականի համար նախատեսված կենսաթոշակի հիմնական չափը՝ 14.0 հազ. դրամ և մասնագիտական ստաժի մեկ տարվա արժեքը՝ 5000 դրամ:

-«Կուտակային կենսաթոշակային հատկացումներ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 70 007.6 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 56 779.6 մլն դրամ): Ծախսերը աճում են 13.2 մլն դրամով, որը պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 345.5 հազ. շահառու 2019 թվականի 307.6 հազ. շահառուի դիմաց:

Սոցիալական պաշտպանության բնագավառում պետական քաղաքականության մշակում, ծրագրերի համակարգում և մոնիթորինգ

-«Հանրային իրազեկման միջոցառումների իրականացում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 21.3 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի տեղեկատվական համակարգի սպասարկման (կատարելագործման), շահագործման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 314.0 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցություն

-«Երեխաների շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 2 017.3 մլն դրամի չափով ծախս (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

2020 թվականին նախատեսվում է խնամք կազմակերպել միջին տարեկան 649 երեխայի համար:

-«Երեխաների շուրջօրյա խնամքի բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում խնամվող դպրոցական տարիքի երեխաներին դրամական աջակցության տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է 2.7 մլն դրամի չափով ծախս

(2019 թվականին 5.8 մլն դրամ): Ծախսի նվազումը 3.1 մլն դրամով պայմանավորված է 109 շահառուի նվազմամբ 195 շահառուի դիմաց:

-«Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատությունների շրջանավարտների համար բնակարանների վարձակալություն» միջոցառման ծախսը կազմում է 1.4 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«Երեխաների շուրջօրյա խնամքի բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատությունների շրջանավարտներին միանվագ դրամական օգնության տրամադրում» միջոցառման ծախսը կազմում է 0.2 մլն դրամ (2019 թվականին 0.6 մլն դրամ): Ծախսի նվազումը պայմանավորված է 8 շահառուի նվազմամբ 12 շահառուի դիմաց:

-«ՀՀ երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 19.6 մլն դրամ (2019 թվականին 23.1 մլն դրամ):

-«Կենսաբանական ընտանիք տեղափոխված երեխաների ընտանիքներին բնաիրային օգնության փաթեթի տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 79.3 մլն դրամի չափով (2019 թվականին 24.5 մլն դրամ):

-«Երեխաների գիշերօթիկ խնամքի ծառայություններ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 130.0 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 505.1 մլն դրամ): Ծախսերը նվազում են 375.1 մլն դրամով, որը պայմանավորված է թվով 3 գիշերօթիկ հաստատությունների կրճատմամբ:

-«Խնամատար ընտանիքում երեխայի խնամքի և դաստիարակության աջակցության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 152.8 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում կանխատեսվող խնամատար ընտանիքների թիվը կկազմի 90, խնամատար ընտանիքներ տեղափոխվող երեխաների թիվը՝ 94, իսկ մեկ երեխայի հաշվով տրվող օժանդակության փաթեթի գումարը՝ 718.9 հազ. դրամ:

-«Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաներին ժամանակավոր խնամքի տրամադրման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 52.8 մլն դրամի չափով (2019 թվականին 34.6 մլն դրամ): Ծախսի աճը 18.2 մլն դրամ պայմանավորված է.

ա) աշխատավարձին ուղվող ծախսերի աճով՝ շուրջ 12.0 մլն դրամ,

բ) սննդի գծով ծախսերի աճով՝ շուրջ 6.2 մլն դրամ:

-«Երեխաների և ընտանիքների աջակցության տրամադրման ծառայություններ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 545.8 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին 303.6 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 242.2 մլն դրամի չափով պայմանավորված է 150 շահառուի աճով 450 շահառուի դիմաց:

-«Թրաֆիքինգի և շահագործման, սեռական բռնության ենթարկված անձանց սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 38.1 մլն դրամի չափով (2019 թվականին 19.1 մլն դրամ): Ծախսի աճը պայմանավորված է սննդի և կոմունալ ծախսերի ավելացմամբ:

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում շահառուների միջին տարեկան թիվը կկազմի 8 մարդ:

-«Մարդկանց թրաֆիքինգի (և/կամ) շահագործման զոհերին միանվագ դրամական փոխհատուցման տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 1.8 մլն դրամի չափով ծախս (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

2020 թվականին միջոցառման շրջանակում շահառուների թիվը կկազմի 7 մարդ, իսկ միանվագ դրամական փոխհատուցման չափը՝ 250.0 հազ. դրամ:

-«Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց ապաստարանի ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 10.8 մլն դրամ: Միջոցառմամբ նախատեսվում է ստեղծել երկու ապաստարան՝ ընտանիքում բռնության ենթարկված շուրջ 60 անձանց, անհրաժեշտության դեպքում նրանց խնամքի տակ գտնվող երեխաներին սոցիալական ծառայություններ տրամադրելու նպատակով:

-«Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց աջակցության կենտրոնների ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 54.1 մլն դրամ: Միջոցառմամբ նախատեսվում է ստեղծել աջակցության կենտրոնների ցանց՝ ընտանիքում բռնության դեպքերով շահառու հանդիսացող անձանց անհրաժեշտ ծառայությունների տրամադրման նպատակով:

-«Ընտանիքում բռնության ենթարկվածների ժամանակավոր աջակցություն» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 10.0 մլն դրամ: Միջոցառմամբ նախատեսվում է ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց տրամադրել ոչ ավելի, քան 150.0 հազ. դրամի չափով ֆինանսական աջակցություն ՀՀ կառավարության 29.03.2019 թվականի N333-Ն որոշման պահանջներին համապատասխան (կենսաապահովման նվազագույն կարիքները հոգալու համար, ժամանակավոր կացարանով ապահովելու նպատակով բնակելի տարածքի վարձակալության գումարի փոխհատուցման համար և այլն):

-«Երեխաների խնամքի ցերեկային ծառայությունների տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 236.4 մլն դրամ: Միջոցառմամբ կկանխարգելի երեխաներ ունեցող ընտանիքների՝ կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնվելը, այդ թվում՝ կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված 3-18 տարեկան երեխաներին կտրամադրվի այլընտրանքային խնամք:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ծրագիր

-«Մասնագիտական կողմնորոշման, համակարգի մեթոդաբանության ապահովման և կադրերի վերապատրաստման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 24.1 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

-«Մեթոդաբանական ձեռնարկների մշակում, հետազոտությունների անցկացում և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի կադրերի վերապատրաստում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 104.3 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի համար նախատեսված չափը):

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց աջակցություն

-«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց աջակցող միջոցների վերանորոգում» միջոցառման գծով նախատեսվում է 8.1 մլն դրամի չափով ծախս: Սույն միջոցառմամբ նախատեսվում է վերանորոգել 100 աջակցող միջոց:

-«Պետական հավաստագրերով աջակցող միջոցների տրամադրում» միջոցառման ծախսը կազմում է 952.8 մլն դրամ: 2020 թվականին կանխատեսվում է տրամադրել 13 822 պետական հավաստագիր (տրվում են ՀՀ կառավարության 10.09.2015 թվականի N 1035-Ն որոշմամբ սահմանված ժամկետները լրացած, ինչպես նաև առաջին անգամ դրանց կարիքը ունեցող անձանց):

-«Մտավոր հաշմանդամություն ունեցող անձանց ցերեկային սոցիալ-վերականգնողական ծառայություններ» միջոցառման ծախսը կազմում է 75.1 մլն դրամ (2019 թվականին՝ 28.1 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 46.9 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ՝ 2020 թվականին շահառուների միջին տարեկան թիվը կանխատեսվում է 130 2019 թվականի 50 դիմաց (հաշվարկներում աշխատավարձի նկատմամբ կիրառվել է 30% չափով հավելում՝ մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

-«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն ցերեկային կենտրոնում» միջոցառմամբ նախատեսվում է ծախս 30.5 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 11.6 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 19.0 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ՝ 2020 թվականին շահառուների միջին տարեկան թիվը կանխատեսվում է 130 2019 թվականի 60 դիմաց (հաշվարկներում աշխատավարձի նկատմամբ կիրառվել է 30% չափով հավելում՝ մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

-«Աուտիզմ ունեցող անձանց սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն ցերեկային կենտրոնում» միջոցառմամբ նախատեսվում է ծախս 70.4 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 26.7 մլն դրամ): Ծախսերի աճը 43.7 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի ավելացմամբ՝ 2020 թվականին շահառուների միջին տարեկան թիվը կանխատեսվում է 160 2019 թվականի 80 դիմաց (հաշվարկներում աշխատավարձի նկատմամբ

կիրառվել է 30% չափով հավելում՝ մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձանց սպասարկումը դիտարկելով վնասակար աշխատանք):

-«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց մատուցվող ծառայությունների ծրագրի իրականացման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 3.1 մլն դրամի չափով (2019 թվականին՝ 3.5 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 0.4 մլն դրամի չափով պայմանավորված է ձեռքբերվելիք ձևաթղթերի քանակի փոփոխությամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է ձեռքբերել 334 490 հատ ձևաթուղթ 2019 թվականի 308 830 դիմաց:

-«Տեսողության խնդիրներ ունեցող անձանց սոցիալ-հոգեբանական վերականգնում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 12.4 մլն դրամի չափով: Սույն միջոցառմամբ նախատեսվում է ապահովել տեսողության խնդիրներով հաշմանդամություն ունեցող (չտեսնող) 30 անձանց ինքնուրույն կենցաղավարման, տեղաշարժվելու, տրանսպորտից օգտվելու իրավունքը, ուսուցանել և զարգացնել նրանց անկախ կյանք վարելու հմտություններ, նպաստել նրանց սոցիալ-հոգեբանական խոչընդոտների հաղթահարմանը, սոցիալական ներառմանը հասարակություն:

Ավանդների փոխհատուցում

-«Մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված ավանդների դիմաց փոխհատուցման միջոցառման իրականացման ապահովում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 12.0 մլն դրամի չափով (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

-«ՎՏԲ-Հայաստան» ՓԲԸ-ում ավանդատու հանդիսացող քաղաքացիների, որպես նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցում» միջոցառման գծով ծախսը կազմում է 1 200.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը): 2020 թվականին նախատեսվում է փոխհատուցում տրամադրել «Հայաստանի Հանրապետության 2006 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի N 8 հավելվածի 4-րդ կետով սահմանված սանդղակին համապատասխան՝ մինչև 1936 թվականի դեկտեմբերի 31-ը ներառյալ ծնված կամ Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության մարտական գործողությունների մասնակից կամ մարտական գործողությունների հետևանքով չօգտագործվող և հակառակորդի կողմից հողատարածքների գնդակոծման դեպքեր ունեցող՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանամերձ համայնքներում 2014 թվականի օգոստոսի 1-ի դրությամբ հաշվառված անձանց, ինչպես նաև կառավարության սահմանած այլ սոցիալական խմբերին՝ կառավարության սահմանած կարգով:

-«Անավարտ շինարարության բնակարանաշինարարական կոոպերատիվների փայատերերի կողմից Խորհրդային Միության ռուբլով վճարված գումարի արժեզրկումից փայատերերի կրած կորուստների դիմաց դրամական օգնության տրամադրում» միջոցառմամբ նախատեսվում է 730.9 մլն դրամի չափով ծախս:

Սոցիալական ապահովություն

-«Ծերության, հաշմանդանության, կերակրողին կորցնելու դեպքում նպաստներ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 20 640.2 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 19 824.9 մլն դրամ): Ծախսերը աճում են 815.3 մլն դրամով, որը պայմանավորված է նպաստ ստացողների թվաքանակի աճով՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է միջին տարեկան 67 087 շահառու 2019 թվականի 64 418 մարդու դիմաց՝ պահպանելով 2019 թվականի նպաստի միջին ամսական չափը՝ 25 638.6 դրամ:

-«Կենսաթոշակառուի, ծերության, հաշմանդանության, կերակրողին կորցնելու դեպքում սոցիալական նպաստառուի մահվան դեպքում տրվող թաղման նպաստ» միջոցառմամբ նախատեսվում է 4 402.0 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 4 897.4 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 495.4 մլն դրամի չափով պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի նվազմամբ՝ 2020 թվականին կանխատեսվում է 22 010 շահառու 2019 թվականի 24 487 դիմաց՝ պահպանելով հուղարկավորությունը կատարող անձանց տրվող թաղման նպաստի չափը՝ 200.0 հազ. դրամ:

-«Վնասի փոխհատուցում կերակրողը կորցրած անձանց» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 4.3 մլն դրամի չափով ծախս (2019 թվականին՝ 4.6 մլն դրամ): Ծախսերի նվազումը 0.4 մլն դրամի չափով պայմանավորված է դատարանների վճիռներով սահմանված ժամկետներով ծախսերի վերանայմամբ:

-«ԱՊՀ տարածքում Հայրենական մեծ պատերազմի հաշմանդանների և մասնակիցների օդային տրանսպորտով մատուցվող ծառայությունների դիմաց փոխհատուցում» միջոցառմամբ ՀՀ քաղաքացիներ հանդիսացող Հայրենական մեծ պատերազմի հաշմանդաններին և մասնակիցներին, ինչպես նաև նրանց հավասարեցված անձանց (ծրագրավորված՝ թվով 74 անձիք) ԱՊՀ տարածքում զեղչ սակագնով կամ անվճար ծառայություններ մատուցելու հետևանքով չստացված եկամուտների փոխհատուցման նպատակով «Սիբիր» ավիաընկերություն» ԲԲԸ-ին փոխհատուցելու համար նախատեսվում է հատկացնել 22.0 մլն դրամ (պահպանվել է 2019 թվականի մակարդակը):

Նախարարության մասով 2020 թվականի բյուջետային ծախսերի համեմատությունը 2018-2019 թվականների համադրելի ցուցանիշների հետ արտացոլված է սույն բացատրագրի N 14 աղյուսակում:

Միաժամանակ սոցիալական ապահովության ոլորտում նախատեսվում է շարունակել և իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագիրը.

Միաժամանակ սոցիալական ապահովության ոլորտում նախատեսվում է շարունակել և իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագիրը.

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Սոցիալական պաշտպանության

ոլորտի վարչարարության երկրորդ ծրագիր, որի նպատակներն են բարելավել սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների տրամադրումը, հզորացնել սոցիալական պաշտպանության նպաստներ վճարող և ծառայություններ տրամադրող մարմինների վերլուծական, մշտադիտարկման և գնահատման գործառույթները:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաղադրիչներից.

-Համալիր սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների տրամադրման ընդլայնում:

-Աջակցություն զբաղվածության նոր ռազմավարության իրականացմանը:

-Կենսաթոշակային համակարգի արդիականացում:

-Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության վերլուծական կարողությունների և մշտադիտարկման ու գնահատման համակարգերի հզորացում:

-Ծրագրի կառավարում՝ 2020թ. 4,874.3 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,956.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 917.5 մլն դրամ:

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության մասով զբաղվածության կարգավորման 2020 թվականի տարեկան ծրագիրը, երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2020 թվականի տարեկան ծրագիրը, հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման 2020 թվականի տարեկան ծրագիրը արտացոլված է սույն բացատրագրի համապատասխանաբար NN 9, 10 և 11 հավելվածներում:

ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն

ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության գծով նախագծով նախատեսվում է 304,534.9 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ ծրագրերը.

1. «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն համայնքներին պետական բյուջեից անհատույց և անվերադարձ հատկացումներ կարող են նախատեսվել ֆինանսական համահարթեցման և այլ դոտացիաների, սուբվենցիաների և պետական բյուջեի եկամուտներից մասհանումների տեսքով:

Ֆինանսական համահարթեցման և այլ դոտացիաներ.

2020 թվականին համայնքներին տրամադրվող դոտացիաների ընդհանուր գումարը ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով առաջարկվում է ուղղել.

ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների տրամադրմանը,

այլ դոտացիաների տրամադրմանը:

1.1 «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 87-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը սահմանում է (համանման սահմանմամբ դրույթ բերված է նաև «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ պարբերությունում), որ պետական բյուջեից համայնքներին ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տվյալ տարում տրամադրվող դոտացիաների ընդհանուր գումարը (ներառյալ՝ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 93-րդ հոդվածի համաձայն պետության կողմից համայնքներին տվյալ տարում տրվող փոխհատուցման գումարները) սահմանվում է ոչ պակաս, քան տվյալ տարվան նախորդող երկրորդ բյուջետային տարում ՀՀ համախմբված բյուջեի փաստացի եկամուտների հանրագումարի չորս տոկոսը: 2020 թվականի համար նախորդող երկրորդ բյուջետային տարին՝ 2018 թվականի բյուջետային տարին է, հետևաբար ըստ վերոհիշյալ օրենքների վերը նշված պահանջի՝ 2020 թվականին համայնքներին տրամադրվող ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների ընդհանուր գումարը (ներառյալ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 93-րդ հոդվածի համաձայն պետության կողմից համայնքներին տվյալ տարում տրվող փոխհատուցման գումարները) չպետք է պակաս լինի ՀՀ 2020 թվականի համախմբված բյուջեի փաստացի եկամուտների ընդհանուր գումարի՝ 1,384.5 մլրդ դրամի 4%-ը կազմող 55,378.5 մլն դրամից:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով համայնքներին տրամադրել ընդհանուր գումարով 55,378.5 մլն դրամի դոտացիաներ: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսված ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով համայնքներին տրամադրվող դոտացիաների բաշխումն ըստ առանձին համայնքների իրականացվել է «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին համապատասխան:

Դոտացիաները բաղկացած են երկու մասից՝ «Ա» և «Բ»: Այդ մասերից յուրաքանչյուրը հաշվարկվում է ըստ առանձին համայնքների:

«Ա» մասով յուրաքանչյուր համայնքին դոտացիաները հատկացվում են տվյալ համայնքին 2016 թվականին տրամադրված դոտացիաների փաստացի գումարի չափով,

«Բ» մասով դոտացիաները հաշվարկվում են ըստ համայնքների բյուջետային ապահովվածության գործակցի: Մասնավորապես,

2020 թվականի յուրաքանչյուր համայնքի դոտացիաների հաշվարկի համար, որպես բազային անփոփոխելի գումար համարվել է ՀՀ 2016թ. պետական բյուջեից համայնքների բյուջեներին տրամադրված ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների գումարը և 2020 թվականի ֆինանսական համահարթեցման դոտացիայի ընդհանուր գումարի (55,378.5 մլն դրամ) ու 2016 թվականին հատկացված դոտացիայի ընդհանուր գումարի (47,127.5 մլն դրամ) տարբերության չափով հավելաճի գումարը (8,251.0 մլն.դրամ):

Ընդ որում, 2020 թվականի համար հավելաճի մասով դոտացիաների հաշվարկը իրականացվել է «Բ» մասով:

Հարկ է նշել, որ համաձայն «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքի 2020 թվականի ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների գումարների հաշվարկներում կիրառված 2018 թվականի գույքահարկի և հողի հարկի գծով բոլոր ելակետային տվյալները տրամադրվել են համայնքների ղեկավարների կողմից:

Ինչ վերաբերում է հաշվարկներում կիրառված մյուս ցուցանիշներին՝

համայնքի բնակչության թվաքանակը՝ տվյալ համայնքի տարածքում հաշվառված բնակչության թիվը,

պետական տուրքերի հաշվարկային գումարը,

համայնքի կենտրոնի հեռավորությունը մարզկենտրոնից, նախկին շրջկենտրոնից և մայրաքաղաքից,

համայնքի բարձրությունը ծովի մակերևույթից,

համայնքի 0-16 տարեկան և կենսաթոշակային տարիքի բնակչության թիվը հաշվառված բնակչության թվի մեջ,

համայնքի կազմում ընդգրկված բնակավայրերի թիվը,

ապա վերջիններս տրամադրվել են համապատասխան պետական լիազոր մարմինների կողմից:

1.2. «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 93-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն ՀՀ օրենքներով համայնքների եկամուտների նվազեցման հետևանքով համայնքների բյուջեներում առաջացող եկամուտների կորուստների գումարները ենթակա են փոխհատուցման պետության կողմից: Այդ կապակցությամբ, «Համայնքի բյուջեի եկամուտները նվազեցնող Հայաստանի Հանրապետության օրենքների կիրարկման արդյունքում համայնքի բյուջեի եկամուտների կորուստները պետության կողմից փոխհատուցելու կարգի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան կիրառելով տեղական ինքնակառավարման մարմիններից (իրենց իրավասության շրջանակներում) ստացված տեղեկատվությունը, կատարվել են համայնքների 2018 թվականի բյուջեների եկամուտների կորուստների փոխհատուցման ենթակա գումարների հաշվարկներ: Արդյունքում, համայնքների 2018 թվականի բյուջեների եկամուտների կորուստների փոխհատուցման ենթակա ընդհանուր գումարը կազմել է շուրջ 66.3 մլն.դրամ:

2. Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Արծվաշեն բնակավայրի համապատասխան ցուցանիշները հայտնի պատճառներով չեն կարող կիրառվել ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաների բաշխման հաշվարկներում, նշված բնակավայրի վարչական ղեկավարի և աշխատակազմի 2020 թվականի պահպանման ծախսերի գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծում ՀՀ Գեղարքունիքի մարզպետարանին առանձին տողով նախատեսվել են 4.9 մլն դրամի չափով հատկացումներ:

3. «Քաղաքային զարգացում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

3.1 «Երևանի մետրոպոլիտենով ուղևորափոխադրման ծառայությունների գծով պետության կողմից համայնքի ղեկավարին պատվիրակված լիազորությունների իրականացում» միջոցառմամբ մետրոպոլիտենով ուղևորափոխադրումների սպասարկման որակի բարելավման և երթևեկության անվտանգության ապահովման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 2.754.9 մլն դրամ, որից.

ա/ 1,933.3 մլն դրամը՝ «Կարեն Ղեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն» փակ բաժնետիրական ընկերության կողմից մատուցվող ուղևորափոխադրման ծառայությունների սուբսիդավորման համար՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ցուցանիշին համապատասխան:

բ/ 821.6 մլն դրամը՝ Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի և Եվրոպական ներդրումային բանկի նկատմամբ ունեցած վարկային պարտավորությունների գծով տոկոսների և մայր գումարի մարման համար, որը ՀՀ 2019թ. պետական բյուջեի նկատմամբ ավել է 22.2 մլն դրամով՝ պայմանավորված վարկային միջոցների մայր գումարի մարումների և փոխարժեքի փոփոխությունների հետ:

3.2 «Երևանի մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքների նորոգում» միջոցառմամբ մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքների նորոգման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 4.096.1 մլն դրամ:

3.3 «Վերգետնյա էլեկտրատրանսպորտով ուղևորափոխադրումների ծառայությունների մատուցում» միջոցառմամբ վերգետնյա էլեկտրատրանսպորտով ուղևորափոխադրումների սպասարկման որակի բարելավման և երթևեկության անվտանգության ապահովման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 602.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ցուցանիշին համապատասխան, որը կուղղվի «Երևանի էլեկտրատրանսպորտ» ՓԲԸ-ի կողմից ուղևորափոխադրման ծառայությունների մատուցման արդյունքում կրած վնասի փոխհատուցմանը:

Միջոցառման նպատակն է աջակցել Երևանի քաղաքապետարանին՝ վերգետնյա էլեկտրատրանսպորտով ուղևորափոխադրման ծառայությունների սուբսիդավորման նպատակով:

3.4.«Պետական աջակցություն Երևան քաղաքի փողոցների ընթացիկ նորոգման և ճաքալցման աշխատանքների իրականացման համար» և «Պետական աջակցություն Երևան քաղաքի արտաքին լուսավորության ցանցի շահագործման և պահպանման աշխատանքների իրականացման համար» միջոցառումների գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի

նախագծով նախատեսվում է համապատասխանաբար 3,284.0 մլն դրամ և 2,229.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարների չափով:

Նշված միջոցառումների նպատակն է աջակցել Երևանի քաղաքապետարանին՝ Երևան քաղաքի փողոցների ընթացիկ նորոգման և արտաքին լուսավորության ցանցի շահագործման ու պահպանման աշխատանքների իրականացման նպատակով:

4.«Տարածքային զարգացում» ծրագիր.

«Պետական աջակցություն սահմանամերձ համայնքներին» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 800.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 928.9 մլն դրամի դիմաց կամ 128.9 մլն դրամով պակաս:

Ծրագրի նախատեսմամբ և իրականացմամբ ապահովվում է Սահմանամերձ համայնքների սոցիալական աջակցության մասին՝ ՀՀ օրենքի կիրարկումը, որով նախատեսվում է փոխհատուցել (ամբողջությամբ կամ մասնակի) ՀՀ կառավարության 18.12.2014թ. N1444-Ն որոշմամբ նախատեսված բնական գազի, էլեկտրաէներգիայի, ոռոգման ջրի, սահմանամերձ համայնքների վարչական տարածքում գտնվող մարտական գործողությունների հետևանքով չօգտագործվող և հակառակորդի կողմից հողատարածքների գնդակոծման դեպքեր ունեցող գյուղատնտեսական նշանակության և բնակավայրերի բնակելի կառուցապատման հողատարածքների համար վճարման ենթակա հողի հարկի և այդ հողերի վրա ունեցած անշարժ գույքի գույքահարկի գծով ծախսերը:

5. «Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայություն» ծրագիր.

«Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողներին դրամական բավարարման և դրամական փոխհատուցման տրամադրում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ-ում այլընտրանքային աշխատանքային ծառայության անցած ՀՀ քաղաքացիներին «Այլընտրանքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված դրամական բավարարում և փոխհատուցում: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 32.2 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 8.4 մլն դրամով՝ պայմանավորված այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողների թվաքանակի կրճատմամբ:

6. «Փախստականներին մատուցվող ծառայություններ և օժանդակություն» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

6.1 «Ժամանակավոր կացարաններում բնակվող փախստականների կենցաղային խնդիրների լուծման միջոցառումների իրականացում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 37.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

6.2 «Ապաստան հայցողների կեցության խնդիրների լուծման միջոցառումների իրականացում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 28.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

6.3 «Ժամանակավոր տեղավորման կենտրոնում չտեղավորված ապաստան հայցողներին դրամական օգնության տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվում է ծախս 1.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

6.4 «Ապաստանի ընթացակարգում թարգմանչական ծառայությունների ձեռք բերում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 2.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

6.5 «ՀՀ-ում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց համար քաղաքացիական կողմնորոշման դասընթացների կազմակերպում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 2.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

6.6 «ՀՀ-ում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց վարձակալությամբ բնակարանների ձեռքբերման ծախսերի փոխհատուցում» միջոցառմամբ նախատեսվում է հատկացնել 13.5 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

7. «Ճանապարհային ցանցի բարելավում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

7.1 «Միջպետական և հանրապետական նշանակության ավտոճանապարհների բարելավման և անվտանգ երթևեկության ծառայություններ».

- Միջոցառման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 10,377.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 9,882.9.0 մլն դրամի դիմաց, կամ ավել 494.1 մլն դրամով` պայմանավորված Հյուսիս-հարավ ճանապարհային միջանցքի ներդրումային ծրագրի վարկային համաձայնագրով ստանձնած պարտավորություններով (սկսած 2014թ.-ից և յուրաքանչյուր ֆիսկալ տարվա համար հանրապետական և միջպետական ճանապարհների շահագործման/պահպանման տարեկան բյուջեն ավելացվում է առնվազն 5%-ով):

Նշված միջոցառմամբ նախատեսվում է իրականացնել 3002.5 կմ միջպետական և հանրապետական նշանակության ավտոճանապարհների ամառային պահպանման և 3477.6 կմ ձմեռային պահպանման, ինչպես նաև երեք թունելների և հինգ կամուրջների պահպանման ու շահագործման աշխատանքներ:

Միջոցառման նպատակն է ապահովել անվտանգ և անխափան երթևեկության համար ՀՀ ընդհանուր օգտագործման միջպետական և հանրապետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների և դրանց վրա գտնվող արհեստական կառույցների պահպանվածությունը:

7.2 «Մարզային նշանակության ավտոճանապարհների բարելավման և անվտանգ երթևեկության ծառայություններ».

Միջոցառման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 1,396.5 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 1,330.0 մլն դրամի դիմաց, կամ ավել 66.5 մլն դրամով՝ պայմանավորված Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցի բարելավման վարկային ծրագրով ստանձնած պարտավորություններով (Փոխառուն պետք է մինչև Ծրագրի ավարտն ապահովի, որ Ծրագրի շրջանակում կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցի հիմնանորոգված ճանապարհային հատվածների պահպանության համար հատկացվեն բավարար բյուջետային միջոցներ):

Միջոցառմամբ նախատեսվում է իրականացնել 1265.9 կմ մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ընթացիկ նորոգման և 2184.2 կմ ձմեռային պահպանման աշխատանքներ:

Նշված միջոցառման նպատակն է ապահովել անվտանգ և անխափան երթևեկության համար ՀՀ ընդհանուր օգտագործման մարզային նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների պահպանվածությունը:

7.3 «Հայաստանի Հանրապետությունում հսկիչ սարքերի (թվային տախոգրաֆի) համակարգի կարգավորում».

Նշված միջոցառման նպատակն է Հայաստանի Հանրապետությունում տախոնետ համակարգի անընդհատ և անխափան աշխատանքի ապահովումը: Համակարգի առկայության պահանջը բխում է «Միջազգային ավտոճանապարհային փոխադրումներ կատարող տրանսպորտային միջոցների անձնակազմի աշխատանքի մասին» Եվրոպական համաձայնագրից, որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2006 թվականից: Հսկիչ սարքերը (թվային տախոգրաֆները) կիրառվում են միջպետական բեռնափոխադրումներ իրականացնող բեռնատար տրանսպորտային միջոցների վրա՝ տրանսպորտային միջոցի արագությունը, անցած ճանապարհը և վարորդի վարելու և հանգստի ռեժիմները արձանագրելու համար:

Միջոցառմամբ տախոնետ համակարգի պահպանման (սպասարկման) համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 16.4 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 16.6 մլն դրամի դիմաց, կամ պակաս 0.2 մլն դրամով՝ որն արդյունք է փոխարժեքի տարբերության:

7.4 «Պետական նշանակության ավտոճանապարհների հիմնանորոգում» և «Տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգում» միջոցառումներով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 22,089.4 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 9,000.0 մլն դրամի դիմաց:

8. «Երկաթուղային ցանցի զարգացում» ծրագիր.

Նշված ծրագրով նախատեսված «Ուղևորափոխադրումներից ստացված վնասի դիմաց «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ին սուբսիդիայի տրամադրում» միջոցառմամբ ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 351.5 մլն դրամ՝ Կոնցեսիոների կողմից 2020 թվականին վճարվելիք կանխատեսվող կոնցեսիոն վճարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է ՀՀ կառավարության 07.02.2008թ. N 83-Ա որոշմամբ հաստատված Կոնցեսիոն պայմանագրի համաձայն սուբսիդավորել համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով ուղևորափոխադրումներից «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի նախորդ տարվա արդյունքներով առաջացած տարեկան վնասը (2020թ.-ի համար՝ 30%):

9. «Ռադիոակտիվ թափոնների կառավարում» ծրագիր.

Նշված ծրագրով նախատեսված «Ռադիոակտիվ թափոնների վնասագերծման ծառայություններ» միջոցառմամբ ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 34.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափին համապատասխան:

Ծրագրի նպատակն է միջուկային և ճառագայթային անվտանգության նորմերի ու կանոնների պահպանմամբ ռադիոակտիվ թափոնների կենտրոնացված փոխադրման, ուսումնասիրման, պահպանման, վնասագերծման և թաղման ապահովումը՝ մարդկանց և շրջակա միջավայրի իոնացնող ճառագայթման վնասակար ազդեցությունից պաշտպանելու համար:

10. «Ընդերքի ուսումնասիրության, օգտագործման, պահպանման ծառայություններ» ծրագիր.

Նշված ծրագրով նախատեսված Ընդերքի մասին տեղեկատվություն տրամադրման ծառայությունները միջոցառմամբ ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 16.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափին համապատասխան:

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ընդերքի վերաբերյալ երկրաբանական տեղեկությունների ընդունումը և պահպանումը, հանքավայրերի ու օգտակար հանածոների երևակումների պետական կադաստրի վարումը, երկրաբանական տեղեկության միասնական համակարգի ստեղծումը, վարումը, տնօրինումը, տրամադրումը, միասնական կոորդինատային համակարգով տրամադրված ընդերքի տեղամասերի ծայրակետային կոորդի-

նատների համադրումը ֆոնդային նյութերի հետ, ընդերքօգտագործման ֆոնդի ստեղծումը և վարումը:

11. «Ոռոգման համակարգի առողջացում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

11.1 «Ոռոգում-ջրառ իրականացնող կազմակերպություններին ֆինանսական աջակցության տրամադրում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,077.9 մլն դրամ՝ պահպանելով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված չափաքանակը:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է ոռոգում-ջրառ իրականացնող կազմակերպությունների ընթացիկ ֆինանսական ճեղքվածքի ծածկման նպատակով պետական աջակցության տրամադրում՝ վերջիններիս համար հաստատված սակագնի և նվազագույն շահավետ գնի տարբերության չափով:

Գումարի հաշվարկման համար հիմք են հանդիսացել ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից 2007թ. սահմանված ոռոգման ջրի սակագների հաշվարկները և 2010թ. վերանայված տարբերակները:

11.2 «Ոռոգման ծառայություններ մատուցող ընկերություններին ֆինանսական աջակցության տրամադրում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 2,856.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,636.8 մլն դրամի դիմաց կամ 780.8 մլն դրամով պակաս, որի համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ կառավարության 25.08.2016թ. N33-18 արձանագրային որոշմամբ հավանության արժանացած «Ոռոգման ոլորտի ֆինանսական կայունության բարելավման ռազմավարությանը և միջոցառումների ծրագրին հավանություն տալու մասին» ռազմավարությունը:

11.3 «Աջակցություն ոռոգման համակարգի առողջացմանը» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,795.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,799.0 մլն դրամի դիմաց կամ 2,003.2 մլն դրամով պակաս: Նվազեցումը պայմանավորված է ոռոգման համակարգի բարելավման նպատակով կապիտալ միջոցառումներին ուղղված միջոցների վերաբաշխմամբ:

11.4. «Ոռոգման համակարգերի հիմնանորոգում» միջոցառման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 4,750.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է ոռոգման ոլորտի կազմակերպությունների (ջրօգտագործողների ընկերություններ, ոռոգում-ջրառ իրականացնող կազմակերպություն) կողմից շահագործվող ջրային համակարգերում իրականացնել կապիտալ նորոգման աշխատանքներ:

11.5 «Ջրային տնտեսության հիդրոտեխնիկական սարքավորումների տեղադրում» միջոցառման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 360.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է ոռոգման համակարգերի

մայր և երկրորդ կարգի ջրանցքների բաժանարար կետերը կահավորել կարգավարական / դիսպետչերական հսկողություն և տվյալների ձեռքբերում/ SCADA համակարգով հագեցած շուրջ 2100 ջրաչափական սարքավորումներով:

11.6. «Հեր-Հերի ջրամբարից ինքնահոս ջրատարի կառուցում» միջոցառման համար ՀՀ Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել շուրջ 54.3 մլն դրամ՝ ջրամբարից ինքնահոս ջրատար համակարգի կառուցման աշխատանքների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի կազմման աշխատանքների համար, հետագա տարիներին շինարարական աշխատանքներն իրականացելու նպատակով:

11.7. «Խորքային հորերի վերականգնում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել շուրջ 1,133.0 մլն դրամ, որի շրջանակերում իրականացվելու է՝

- վերականգնման աշխատանքների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի ձեռքբերում,

- վերականգնման աշխատանքների իրականացում:

Միջոցառման նպատակն է 31,0 մլն խմ ջուր մղել անմիջապես Ստորին-Հրազդանի և Արտաշատի ջրանցքների ոռոգման համակարգեր և հողատարածքներ, որը հնարավորություն կընձեռի բացառելու դերիվացիոն և պակասեցնելու ոռոգման համակարգերի կորուստները՝ արդյունքում Սևանա լճից տարեկան կխնայվի մոտ 45,0 մլն խ մ ջուր:

11.8. «Գետերի և հեղեղատարների տեղամասերի ամրացման և մաքրման աշխատանքներ» միջոցառման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել շուրջ 1,000.0 մլն դրամ, որի շրջանակերում իրականացվելու է անհրաժեշտ հակահեղեղային կանխարգելիչ միջոցառումներ, որոնք միտված են հանրապետության բնակավայրերի առափնյա շենք-շինություններին, ինժեներական կառուցվածքներին, այդ թվում՝ կամուրջներին, ճանապարհներին, ոռոգման և չորացման ցանցերին, պոմպակայաններին, գազամուղներին, ջրմուղ-կոյուղու ցանցերին հեղեղների հետևանքներով հասցվող վնասի, ինչպես նաև խոշոր չափերի հասնող հողատարման երևույթների կանխարգելմանը:

12. «Կոլեկտորադրենաժային ծառայություններ» ծրագիր.

12.1 «Կոլեկտորադրենաժային ցանցերի պահպանում և շահագործում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 336.5 մլն դրամ՝ պահպանելով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված չափաքանակը:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է մաքրել և վերանորոգել 198 կմ երկարությամբ կոլեկտորադրենաժային ցանց:

13. «Որոտան-Արփա-Սևան թունելի ջրային համակարգի կառավարում» ծրագիր.

13.1 «Արփա-Սևան թունելի հավատարմագրային կառավարում» միջոցառմամբ նախատեսվում է Որոտան-Արփա-Սևան ջրային համակարգի պահպանման ու շահագործման

նպատակով հավատարմագրային կառավարման պայմանագրով նախատեսված ծառայությունների մատուցում՝ ապահովելով համակարգի անվտանգ, անխափան շահագործումն և պահպանումը, ինչը թույլ է տալիս առավելագույն քանակի ջուր տեղափոխել Սևանա լիճ:

2004 թվականի օգոստոսի 17-ին կնքված NՇՁԲ-04/36 պայմանագրի համաձայն (որով նախատեսվել է «Որոտան-Արփա-Սևան» հիդրոհանգույցի ջրային համակարգը հանձնել հավատարմագրային կառավարման) Նախագծով նախատեսվում է Արփա-Սևան թունելի պահպանման և շահագործման նպատակով հավատարմագրային կառավարչի պահպանման ծախսերի համար հատկացնել 205.8 մլն դրամ՝ պահպանելով ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված չափաքանակը:

13.2 «Արփա-Սևան ջրային համակարգի տեխնիկական վիճակի բարելավում» միջոցառմամբ նախատեսվում է 1,600.0 մլն դրամ: Միջոցառման իրականացման նպատակով կկազմվեն վթարային հատվածների հիմնանորոգման աշխատանքների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերը, կհայտարարվի մրցույթ և հաստատված պայմանագրի համաձայն կիրականացվեն վերականգնման աշխատանքները:

13.3 «Արփա-Սևան ջրային համակարգի վերազինում» միջոցառման իրականացման համար Նախագծով նախատեսվում է 100.0 մլն դրամ: Միջոցառման նպատակն է Կեչուտի ջրամբարի, «Արփա-Սևան» թիվ 1 և թիվ 2 թունելներն իրար միացնող Եղեգիսի հիդրոհանգույցի փականային հանգույցների և ջրաչափական կետերի, ինչպես նաև «Արփա-Սևան» թունելի ելքամասի ջրաչափական կետերի վերազինումն ու արդիականացումը:

14. «Ջրամատակարարման և ջրահեռացման բարելավում» ծրագիր.

14.1 «Խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման ծառայությունների սուբսիդավորում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,289.8 մլն դրամ՝ ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 22.11.2017թ. N499-Ն որոշմամբ հաստատված խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման ծառայությունների մատուցման սակագներից 11.414 դրամ/մ3 չափով սուբսիդավորման նպատակով:

14.2 «ՀՀ տարածքում վարձակալի կողմից չսպասարկվող շուրջ 560 բնակավայրերում ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի կառուցում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 750.0 մլն դրամ: Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է Վեդլիա Ջուրի ՓԲԸ-ի կողմից չսպասարկվող բնակավայրերի մեծ մասում տեխնիկապես անբավարար վիճակում գտնվող (կամ բացակայող) ջրամատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) համակարգերի արդիականացում, առկա խնդիրների կարգավորում, հուսալի, կայուն և անվտանգ ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայությունների ապահովում:

15. «Պետական գույքի կառավարում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

15.1 Աճուրդների կազմակերպման և անցկացման ծառայությունները միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 39.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է պետական կառավարչական հիմնարկներին ամրացված պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների սեփականությունը հանդիսացող և դրանց ամրագրված գույքի օտարման գործընթացի կազմակերպումը, ինչպես նաև էլեկտրոնային եղանակով օտարվող պետական գույքի վաճառքի և կազմակերպվող աճուրդների արդյունավետության բարձրացումը, գույքն աճուրդով իրացնելու հրապարակայնությունը և թափանցիկությունը:

15.2 Պետական գույքի հաշվառման, գույքագրման, ուսումնասիրությունների, գնահատման և սպասարկման աշխատանքների իրականացման ծառայությունները միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվել է հատկացնել 332.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է ապահովել պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի գույքագրման, ուսումնասիրման տեխնոլոգիաների միջոցով, գնահատման, հաշվառման, գրանցամատյանի վարման աջակցող աշխատանքների, ինչպես նաև կառավարական N 2 (հասցե՝ ք.Երևան, Վ.Սարգսյան 3, Վ.Սարգսյան 3/8 և Վ. Սարգսյան 3/3) և կառավարական N 3 շենքերի սպասարկման ծառայությունների իրականացումը, ինչպես նաև ապահովել կառավարական N 2 շենքի թվով տաս վերելակների, օդորակման և օդափոխության համակարգերի, հաստիքային և վթարային էլեկտրասնուցման համակարգերի, ներքին ու արտաքին լուսավորության համակարգերի, ջրամատակարարման ու կոյուղու համակարգի, հակահրդեհային անվտանգության ու ծխահեռացման համակարգի, անվտանգության և տեսահսկման համակարգի, հեռախոսային կապի և ինտերնետի ներքին ցանցերի, հետերաշխիքային սպասարկումը:

Միաժամանակ ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության գծով նախատեսվում են շարունակել և իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագրերը.

1. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրամատակարարման հուսալիության ծրագիր, որի շրջանակներում վերակառուցվում է շուրջ 50 կմ երկարությամբ «Լավվար» և «Նոյեմբերյան» 110 կՎ օդային գծերը, որի արդյունքում կբարձրանա էլեկտրահաղորդման գծի թողունակությունը, ինչպես նաև էներգահամակարգի աշխատանքի հուսալիությունը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 3,169.4 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,543.2 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 626.2 մլն դրամ:

2. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի իրականացվող էլեկտրամատակարարման հուսալիության ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր, որի շրջանակներում վերակառուցվում են «Հաղթանակ» 220 կՎ, «Չարենցավան-3» և «Վանաձոր-1» 110 կՎ ենթակայանները, ինչպես նաև նախատեսվում է ծրագրի շրջանակներում տնտեսված միջոցների հաշվին վերակառուցել 40 և ավելի տարիներ շահագործման մեջ գտնվող 220/110/10 կՎ «Ջովունի» ենթակայանը, որի իրականացման արդյունքում կբարձրանա ենթակայանների, ինչպես նաև էներգահամակարգի անվտանգությունը և աշխատանքի հուսալիությունը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 4,086.9 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,274.9 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 812.0 մլն դրամ:

3. ՌԴ աջակցությամբ իրականացվող Հայկական ԱԷԿ-ի N 2 էներգաբլոկի շահագործման ժամկետի երկարացման ծրագիր: Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի (ՀԱԷԿ) գործող էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետը՝ համաձայն ՀՀ ԿԱ միջուկային անվտանգության կարգավորման պետական կոմիտեի կողմից տրամադրված շահագործման լիցենզիան ավարտվում է 2016թ.: ՀԱԷԿ-ի անվտանգ շահագործումն ապահովելու և լրացուցիչ ժամկետում շահագործման լիցենզիա ստանալու համար անհրաժեշտ է իրականացնել ՀԱԷԿ-ի 2-րդ էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարացման ծրագրում նշված աշխատանքները՝ ամբողջ ծավալով և համապատասխան ժամկետներում: ՀԱԷԿ-ի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարացման լիցենզիա ստանալու համար աշխատանքների իրականացման հետաձգումը, շահագործման ժամկետի ավարտին կբերի ՀԱԷԿ-ի պարտադրված կանգառի և այդ ժամանակահատվածում ՀՀ-ում կառաջանա էլեկտրական էներգիայի արտադրության պակասորդ՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 19,469.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 17,421.6 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 2,048.1 մլն դրամ:

4. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի (ՀԲ) աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրաէներգետիկական ոլորտի ֆինանսական առողջացման ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել Հայաստանում էլեկտրաէներգիայի մատակարարման համարժեքության և հուսալիության պահպանման ջանքերին՝ էլեկտրաէներգիա արտադրող/բաշխող ընկերությունների (Երևանի ՋԷԿ, ՀԱԷԿ ՓԲԸ) ֆինանսական վիճակը բարելավելու միջոցով: Ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը կնպաստի էներգետիկայի ոլորտի ընկերությունների ֆինանսական վիճակի բարելավմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 571.5 մլն դրամ վարկային միջոցներ:

5. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրաէներգիայի հաղորդման ցանցի վերակառուցման շրջանակներում 220 կՎ «Ագարակ-2» և «Շինուհայր» ենթակայանների վերակառուցման ծրագիր որի շրջանակներում վերակառուցվում են 220 կՎ «Ագարակ-2» և «Շինուհայր» ենթակայանները: Ենթակայանների արդիականացումն ու վերակառուցումը կնպաստի էներգետիկ անվտանգության և սպառողների էլեկտրամատակարարման հուսալիության բարձրացմանը, էներգետիկայի բնագավառում

տարածաշրջանային փոխշահավետ համագործակցության զարգացմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 4,889.6 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,167.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 722.1 մլն դրամ:

6. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրաէներգիայի հաղորդման ցանցի վերակառուցման շրջանակներում կարգավորման կառավարման ավտոմատացված համակարգի (SCADA) ընդլայնման ծրագիր, որի շրջանակներում նախատեսվում է արդիականացնել SCADA համակարգը, զգալիորեն ավելացնել համակարգից օգտվողների քանակը, ստեղծել հարևան երկրների տվյալների միջսերվերային փոխանակման հնարավորություն, ինչպես նաև նախատեսվում է կառուցել էլեկտրաէներգետիկ համակարգի պահուստային կառավարման կենտրոն, որը կապահովի առաջնային կարգավարական կենտրոնի բնական աղետների, պատերազմական իրավիճակների կամ տեխնիկական պատճառներով խափանվելու դեպքում էլեկտրաէներգետիկական համակարգի վերահսկողությունն ու շարունակական կառավարումը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է վարկային միջոցներ 321.6 մլն դրամ:

7. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրահաղորդման ցանցի բարելավման շրջանակներում «Աշնակ» ենթակայանի վերակառուցման և էլեկտրաէներգետիկական համակարգի կառավարման բարելավման ծրագիր, որի շրջանակներում վերակառուցվում է «Աշնակ» 220 կՎ ենթակայանը, ինչպես նաև նախատեսվում է տնտեսված միջոցների հաշվին վերակառուցել 220/110/6 կՎ «Արարատ-2» ենթակայանը, որոնց իրականացման արդյունքում կբարձրանա ենթակայանների, ինչպես նաև էներգահամակարգի անվտանգությունը և աշխատանքի հուսալիությունը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 4,085.3 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,294.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 790.8 մլն դրամ:

8. ՌԴ աջակցությամբ իրականացվող Հայկական ԱԷԿ-ի N2 էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարացման դրամաշնորհային ծրագիր, որն ուղղված է համանուն վարկային ծրագրի գծով իրականացվող աշխատանքների պայմանագրային կանխավճարների ֆինանսավորմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 3,896.2 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 3,514.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 381.8 մլն դրամ:

9. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ախուրյան գետի ջրային ռեսուրսների ինտեգրված կառավարման ծրագիր, որի նպատակն է Շիրակի մարզում՝ Ախուրյան գետի վրա, գյուղատնտեսական նպատակներով արդյունավետ ոռոգման համակարգի ստեղծում, որը կհանդիսանա գետի ամբողջ ավազանի ջրային ռեսուրսների ինտեգրված կառավարման մաս: Ծրագրով նախատեսվում է ավարտին հասցնել կիսակառույց պատվարը, օժանդակ կառույցները և վերականգնել թունելները, ինչը կապահովի ստորին բրիեֆում տարածաշրջանների անվտանգությունը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 11,291.4 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 9,358.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,932.6 մլն դրամ:

10. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ախուրյան գետի ջրային ռեսուրսների ինտեգրված կառավարման ծրագրի երկրորդ փուլ, որի նպատակն է ապահովել Ախուրյանի գետի երկայնքով ջրի պաշարների կայուն օգտագործումը, բարձրացնել գյուղատնտեսական արտադրողականությունը, նվազեցնել թիրախային խմբի խոցելիությունը կլիմայի փոփոխության ազդեցության, շրջակա միջավայրի էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության պահպանման, Կապս ջրամբարի շրջակա միջավայրի բնակչության անվտանգության ռիսկը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 2,826.1 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,506.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 319.6 մլն դրամ:

11. Ֆրանսիայի Հանրապետության կառավարության աջակցությամբ իրականացվող Վեդու ջրամբարի կառուցման ծրագիր, որի նպատակն է Վեդու ջրամբարի և ինքնահոս ոռոգման համակարգի կառուցումը, ինչը կբարձրացնի ջրապահովման մակարդակը և կնպաստի գյուղատնտեսության զարգացմանը: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է կառուցել պատվարը, օժանդակ կառուցվածքները, փոխադրող համակարգը՝ գետից մինչև ջրամբար և հեռացնող խողովակաշարը (ինքնահոս): Վեդու ջրամբարի կառուցումը կբարձրացնի Վեդի և Արարատ ԶՕԸ-ների շուրջ 3200 հա հողատարածքների ջրապահովման մակարդակը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 6,066.0 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,783.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,282.2 մլն դրամ:

12. Եվրասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող ոռոգման համակարգերի զարգացման ծրագիր, որի նպատակն է բարելավել և արդիականացնել Հայաստանի ոռոգման համակարգերը՝ կրճատելով շահագործման և պահպանման ծախսերը, ոռոգման համակարգերում կրճատել բարձր ջրակորուստները, նվազեցնել էլեկտրաէներգիայի ծախսումները կամ բարձրացնել էներգածախսատար համակարգերի արդյունավետությունը, վերանախագծել ներտնտեսային ցանցերը՝ գոյություն ունեցող հողօգտագործման մեթոդներին համապատասխան՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 8,716.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 6,857.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,859.4 մլն դրամ:

13. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի ջրամատակարարման բարելավման ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել Երևան քաղաքի ջրամատակարարման բարելավմանը՝ ջրամատակարարման ցանցի վերակառուցման, ջրահեռացման համակարգերի բարելավման միջոցով և համարվում է նախորդ ծրագրի մասնաբաժին ԵՆԲ-ի աջակցությամբ՝ 2020թ. նախատեսված է 1,452.3 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,071.4 մլն դրամ, համաֆինանսավորում՝ 380.9 մլն դրամ:

14. Եվրոպական միության հարևանության ներդրումային ծրագրի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի ջրամատակարարման բարելավման դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել Երևան քաղաքի ջրամատակարարման բարելավմանը և համարվում է նախորդող վարկային ծրագրերի դրամաշնորհային մասնաբաժին՝ 2020թ. նախատեսված է 1,285.9 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,071.6 մլն դրամ, համաֆինանսավորում՝ 214,3 մլն դրամ:

15. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքների վերականգնման ծրագրի երրորդ փուլ,

16. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքների վերականգնման ծրագրի երրորդ փուլ, որոնց նպատակն է 6 քաղաքների և 37 գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի հատվածների հրատապ վերականգնման աշխատանքների, բաշխիչ ցանցերի վերականգնման, Գյունրի քաղաքի առավել ռիսկային կետերի (Աթոյան, Շիրակացի, Ղուկասյան փողոցների) կոյուղու համակարգի վերականգնման, Վանաձոր, Արմավիր քաղաքների ջրամատակարարման համակարգի նորացման, ինչպես նաև թվով 3 ջրամբարների կառուցման աշխատանքների որոշ մասի իրականացումը (ԵՆԲ վարկի հետ համատեղ ֆինանսավորում):

Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքների վերականգնման ծրագրի երրորդ փուլով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2020թ. նախատեսված է 5,029.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,195.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 834.3 մլն դրամ:

Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքների վերականգնման ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2020թ. նախատեսված է 5,596.4 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,669.1 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 927.3 մլն դրամ:

17. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի և Եվրոպական միության Հարևանության ներդրումային գործիքի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքների վերականգնման դրամաշնորհային ծրագրի երրորդ փուլ, որի նպատակն է ջրամատակարար ընկերությունների կողմից դուրս մնացած 560 գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնումը, կեղտաջրերի մաքրման կայանի կառուցումը, կոյուղու, պոմպակայանի, կոլեկտորի, կոյուղու ցանցի վերականգնումը, ինչը թույլ կտա Արմավիր, Մեծամոր քաղաքների ու Նորապատ համայնքի կեղտաջրերի մաքրման աշխատանքներ իրականացնել: Աշխատանքներ կիրականացվեն նաև Արմավիր քաղաքի ջրամատակարարման բաշխիչ ցանցի առավել վթարային ճանաչված հատվածների վերականգնման համար՝ 2020թ. նախատեսված է 2,462,7 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 2,050.8 մլն դրամ, համաֆինանսավորում՝ 411.8 մլն դրամ:

18. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ախուրյան գետի ջրային ռեսուրսների ինտեգրված կառավարման փուլ 1 ծրագիր, որի շրջանակներում Ջրածոր գյուղի վերաբնակեցման համար նախատեսվում է

խորհրդատվություն և կառավարում, ինչպես նաև ենթակառուցվածքների և բնակելի տների կառուցում: Համաձայնագրի համաձայն նշված ծախսը կատարվելու է ՀՀ կառավարության համաֆինանսավորման միջոցների հաշվին՝ 2020թ. նախատեսված է 1,035,4 մլն դրամ համաֆինանսավորում:

19. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերի կոշտ թափոնների կառավարման ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերում կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման համակարգի բարելավմանը, նոր աղբավայրի կառուցմանը, մասնագիտացված սարքավորումների ձեռք բերմանը, ինչպես նաև լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական հետազոտությունների կատարմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 2,624.6 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,250.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 374.6 մլն դրամ:

20. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի կոշտ թափոնների կառավարման ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է աջակցել Երևանի տարածքում նոր աղբավայրի կառուցմանը, մասնագիտակցված տրանսպորտային միջոցների և սարքավորումների գնման գործընթացին՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 3,046.0 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,538.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 507.7 մլն դրամ:

21. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի կոշտ թափոնների ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է բարելավել Երևան քաղաքում և շրջակա շրջաններում կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման համակարգը, նոր սանիտարական աղբավայրի և օժանդակ ենթակառուցվածքի կառուցմանը, աջակցել Նուբարաշենի գործող աղբավայրի փակմանը և վերականգնմանը, ինչպես նաև լրացուցիչ մասնագիտացված սարքավորումների ձեռք բերմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 3046.0 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,538.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 507.7 մլն

22. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերի կոշտ թափոնների կառավարման դրամաշնորհային ծրագիր, որի հիմնական նպատակն է վերամշակել Կոտայքի մարզի կոշտ կենցաղային թափոնները: Դրամաշնորհային ծրագիրն ուղղված է հիմնական վարկային ծրագրի աջակցմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է է 2,624.6 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,250.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 374.6 մլն դրամ:

23. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերի կոշտ թափոնների կառավարման խորհրդատվության համար դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է խորհրդատվություն տրամադրել Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերի կոշտ թափոնների հիմնական վարկային

ծրագրի իրականացմանը՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 375.8 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 313.2 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 62.6 մլն դրամ:

24. Եվրոպական միության հարևանության ներդրումային գործիքի աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի կոշտ թափոնների կառավարման» դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է բարելավել Երևանում կոշտ թափոնների կառավարման համակարգը, այդ թվում՝ նոր աղբավայրի կառուցում, շահագործում և վերամշակման ծավալների ավելացմանը նպաստող համակարգերի ներդրում՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 3,006.9 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 2,505.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 501.1 մլն դրամ:

25. Արևելյան Եվրոպայի էներգախնայողության և բնապահպանական գործընկերության ֆոնդի աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի կոշտ թափոնների կառավարման» դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է բարելավել Երևանում կոշտ թափոնների կառավարման համակարգը, այդ թվում՝ նոր աղբավայրի կառուցում, շահագործում և վերամշակման ծավալների ավելացմանը նպաստող համակարգերի ներդրում՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 751.7 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 626.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 125.3 մլն դրամ:

26. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի կոշտ թափոնների կառավարման» դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է Նոր աղբավայրի նախագծում, կառուցում, մասնագիտացված տրանսպորտային միջոցների և սարքավորումների ձեռքբերում՝ 2020թ-ին նախատեսվում է 521.5 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 369.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 152.1 մլն դրամ:

27. Եվրոպական միության աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի տարածքային զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր, որն ուղղված է ՀՀ մարզերի և համայնքների տարածքային և տեղական ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացմանը, աջակցության և զարգացման մոդելների մշակմանը և կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը՝ 2020թ. 378.1 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 324.9 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 53.2 մլն դրամ:

28. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Դպրոցների սեյսմիկ պաշտպանության ծրագիր, որի նպատակներն են դպրոցների շենքերի սեյսմակայունության բարձրացումը, սեյսմիկ աղետների պատրաստվածության և արձագանքման կարողությունների հզորացումը, սեյսմիկ ռիսկերի կառավարման և նվազեցման օժանդակող քաղաքականությունների և համակարգերի բարելավումը և սեյսմիկ անվտանգության ներդրումային ծրագրի գործադիր և իրականացնող մարմինների կարողությունների զարգացումը՝ 2020թ. նախատեսվում է 10,775.1 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 8,969.6 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում 1,805.5 մլն դրամ:

29. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերակառուցման երկրորդ ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է վերականգնել և բարելավել Երևանի մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքները, որի շրջանակներում նախատեսվում են ուղևորների սպասարկման որակի բարելավում, մետրոպոլիտենի գծերի, կայարանների, շենքերի, կառույցների, էլեկտրամատակարարման և կապի համակարգերի, շարժակազմերի և տեխնոլոգիական սարքավորումների անխափան շահագործման հուսալիության բարձրացում, մետրոպոլիտենի օբյեկտներում սանիտարատեխնիկական վիճակի և աղտոտումից շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում, էլեկտրամատակարարման հուսալիության բարձրացում, թունելային ջրատարի և շարժասանդուղքների վերանորոգում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 348.1 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 268.1 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 80.0 մլն դրամ:

30. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերակառուցման երկրորդ ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է վերականգնել և բարելավել Երևանի մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքները, որի շրջանակներում նախատեսվում ուղևորների սպասարկման որակի բարելավում, մետրոպոլիտենի գծերի, կայարանների, շենքերի, կառույցների, էլեկտրամատակարարման և կապի համակարգերի, շարժակազմերի և տեխնոլոգիական սարքավորումների անխափան շահագործման հուսալիության բարձրացում, մետրոպոլիտենի օբյեկտներում սանիտարատեխնիկական վիճակի և աղտոտումից շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում, էլեկտրամատակարարման հուսալիության բարձրացում, թունելային ջրատարի և շարժասանդուղքների վերանորոգում՝ բ) մետրոպոլիտենի գծերի, կայարանների, շենքերի, կառույցների, էլեկտրամատակարարման և կապի համակարգերի, շարժակազմերի և տեխնոլոգիական սարքավորումների անխափան շահագործման հուսալիության բարձրացում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,509.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,341.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 167.9 մլն դրամ:

31. Եվրոպական միության հարևանության ներդրումային ծրագրի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերակառուցման երկրորդ դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է վերականգնել և բարելավել Երևանի մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքները՝ 2020թ. նախատեսվում է 1,428.2 մլն. դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,220.9 մլն. դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 207.3 մլն. դրամ:

32. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Քաղաքային ենթակառուցվածքների և քաղաքի կայուն զարգացման ներդրումային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է բարելավել Երևանի քաղաքային տրանսպորտի ենթակառուցվածքը և ծառայությունները: Նշված վարկային ծրագրի շրջանակներում կատարված տնտեսումների

հաշվին նախատեսվում են կառուցել տրանսպորտային հանգույց՝ Արշակունյաց-Գարեգին Նժդեհ խաչմերուկներում: 2020թ.-ին նախատեսվում է 3,880.3 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,072.6 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 807.7 մլն դրամ:

33. Ասիական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Քաղաքային ենթակառուցվածքների և քաղաքի կայուն զարգացման ներդրումային երկրորդ ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է բարելավել քաղաքային ենթակառուցվածքները, այդ թվում՝ Արգավանդ - Շիրակ, Դավիթաշեն - Աշտարակ ճանապարհահատվածը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 10,334.2 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 8,105.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 2,228.7 մլն դրամ:

34. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Գյումրու քաղաքային ճանապարհներ» ծրագիր, որի նպատակն է Գյումրի քաղաքում հիմնական ճանապարհների վերակառուցում և հանրային լուսավորության արդիականացում, այդ թվում՝ ասֆալտի և մայրերի նորոգում, ջրահեռացման համակարգերի վերականգնում, Գյումրու քաղաքապետարանի համար ավտոկայանատեղիների վերաբերյալ ռազմավարության մշակում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 6,833.9 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 5,642.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,191.6 մլն դրամ:

35. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Գյումրու քաղաքային ճանապարհներ տեխնիկական համագործակցության դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել «Գյումրու քաղաքային ճանապարհներ» վարկային ծրագրի իրականացման թիմին աշխատանքների համար մրցութային փաստաթղթերի պատրաստման, պայմանագրերի շնորհման համար՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 227.9 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 189.9 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 38.0 մլն դրամ:

36. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Գյումրու քաղաքային ճանապարհներ դրամաշնորհային ծրագիր (Տրանշ Ա), որի նպատակն է աջակցել «Գյումրու քաղաքային ճանապարհներ» վարկային ծրագրի իրականացման շրջանակներում հանրային լուսավորության արդիականացմանը, Գյումրու քաղաքապետարանի համար ավտոկայանատեղիների վերաբերյալ ռազմավարության մշակմանը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 2,224.2 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,807.6 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 416.6 մլն դրամ:

37. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի քաղաքային լուսավորության» ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է Երևանում ստեղծել հուսալի լուսավորության ցանց (մոտ 28 փողոցներում), ապահովել էլեկտրաէներգիայի էական խնայողություն, ներդնել արտաքին լուսավորության ցանցի հեռակառավարման համակարգ, փոխել վթարված հենասյուները, փոխարինել առկա լուսատուները LED լուսատուներով՝

2020թ.-ին նախատեսվում է 1,774.5 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,557.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 217.5 մլն դրամ:

38. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի քաղաքային լուսավորության» դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է Երևանում ստեղծել հուսալի լուսավորության ցանց (մոտ 28 փողոցներում), ապահովել էլեկտրաէներգիայի էական խնայողություն, ներդնել արտաքին լուսավորության ցանցի հեռակառավարման համակարգ, փոխել վթարված հենասյուները, փոխարինել առկա լուսատուները LED լուսատուներով՝ 2020թ.՝ 161,577.9 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 120.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 41.2 մլն դրամ:

39. E5P աջակցությամբ իրականացվող «Երևանի քաղաքային լուսավորության» դրամաշնորհային ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն), որի նպատակն է Երևանում ստեղծել հուսալի լուսավորության ցանց (մոտ 28 փողոցներում), ապահովել էլեկտրաէներգիայի էական խնայողություն, ներդնել արտաքին լուսավորության ցանցի հեռակառավարման համակարգ, փոխել վթարված հենասյուները, փոխարինել առկա լուսատուները LED լուսատուներով՝ 2020թ.՝ 587.6 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 489.6 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 97.9 մլն դրամ:

40. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող ՀՀ պետական սահմանի «Բագրատաշեն» անցման կետի կամրջի վերակառուցման ծրագիր, որի նպատակն է Բագրատաշենի սահմանային հսկողության անցակետի տարածքում նոր կամրջի կառուցումը, որը կնպաստի միջազգային ստանդարտներին համապատասխան Հայաստանի և Վրաստանի միջև գտնվող տվյալ անցակետով իրականացվող ծառայությունների որակի բարձրացմանը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,350.5 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,088.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 262.1 մլն դրամ:

41. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհացանցի բարելավման ծրագիր, որի նպատակն է բարելավել գյուղական համայնքների շուկաների և ծառայությունների հասանելիությունը, ինչպես նաև ամրապնդել կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցը կառավարելու կարողությունները՝ 2020թ.՝ 98.6 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 78.9 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 19.7 մլն դրամ:

42. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհացանցի բարելավման լրացուցիչ ծրագիր, որի նպատակն է հիմնանորոգել շուրջ 190 կմ ընդհանուր երկարությամբ ճանապարհահատվածներ՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,530.4 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 1,224.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 306.1 մլն դրամ:

43. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհացանցի բարելավման երկրորդ լրացուցիչ ծրագիր, որի նպատակն է հիմնանորոգել շուրջ 61 կմ ընդհանուր երկարությամբ համայնքային և միջհամայնքային ճանապարհահատվածներ՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 5,625.0 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,500.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,125.0 մլն դրամ:

44. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Մ6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման միջպետական նշանակության ճանապարհի վերականգնման և բարելավման ծրագիր, որի նպատակն է՝ հիմնանորոգել և վերակառուցել Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնը Վրաստանի Հանրապետության հետ կապող՝ Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման 92 կմ ընդհանուր երկարությամբ միջպետական ճանապարհը: (կմ 38+450 – կմ 90+191 հատվածը)՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 17,656.0 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 14,645.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 3,010.0 մլն դրամ:

45. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման ծրագիր (Տրանշ 2), որի նպատակն է Աշտարակ-Թալին 41.9 կմ հատվածի վերակառուցումը և ներկայումս երկշարք ճանապարհի լայնացումը մինչև քառաշարք ճանապարհի, ինչպես նաև իրականացվելու են ներդրումային ծրագրի շրջանակներում ֆինանսավորվող հետագա ծրագրերի մանրամասն նախագծերի ուսումնասիրություններ, շինարարության վերահսկողություն, գնումների և կարողությունների հզորացման աշխատանքներ՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 13,880.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 9,685.7 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 4,194.9 մլն դրամ:

46. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման ծրագիր (Տրանշ 3), որի նպատակն է Թալին-Գյումրի 27,5 կմ հատվածի վերակառուցումը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 14,423.9 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 10,572.1 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 3,851.8 մլն դրամ:

47. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման ծրագիր (Տրանշ 3), որի նպատակն է Թալին-Լանջիկ 18,7 կմ հատվածի վերակառուցումը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 12,242.3 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 10,142.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 2,099.9 մլն դրամ:

48. Եվրասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի ծրագիր, որի նպատակն է ուսումնասիրել և վերակառուցել Քաջարան-Ազարակ շուրջ 45 կմ ճանապարհահատվածը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 10,392.1 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 9,107.4 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,284.7 մլն դրամ:

49. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր (Տրանշ 3), որը փոխկապակցված է համանուն վարկային ծրագրի հետ, իրականացվում է վարկային ծրագրի

Ժամկետներում նույն ուղղվածությամբ՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,544.0 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 927.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 616.2 մլն դրամ:

50. ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության աջակցությամբ իրականացվող Տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետությանն օժանդակել հասնելու ավելի մասնակցային, արդյունավետ և հաշվետվողական կառավարման՝ Հայաստանում վարչատարածքային բարեփոխման միջոցով: Ծրագրի շրջանակներում ԱՄՆ ՄԶԳ-ն ներդրումային միջոցներ կտրամադրի ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող վարչատարածքային բարեփոխումների պիլոտային փուլում 14 խոշորացվող փնջերում զարգացման ծրագրերի ֆինանսավորման համար՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 526.3 մլն դրամ դրամաշնորհային միջոցներ:

51. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Տարածքային զարգացման հիմնադրամի ծրագիր, որի նպատակն է՝ նպաստել տարածքներում բնակչության նյութական ու ոչ նյութական բարեկեցության աճին՝ սոցիալական ու տնտեսական ենթակառուցվածքների ու հանրային ծառայությունների որակի ու հասանելիության բարձրացման միջոցով և օժանդակել տարածքների ինստիտուցիոնալ և ֆինանսական կարողությունների հզորացմանը: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել մոտ 120 համայնքային մակարդակի ենթածրագիր՝ սոցիալական ենթակառուցվածքների վերականգնման և նոր օբյեկտների կառուցման ոլորտում: Ինչպես և ՀՄՆՀ նախորդ ծրագրերում, նախատեսվում է համայնքային կենտրոններին, դպրոցներին և մանկապարտեզներին գույքի տրամադրում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 4,462.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,353.2 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,109.5 մլն դրամ:

ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն

ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության գծով նախագծով նախատեսվում է 12,371.8 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ ծրագրերը.

1.«Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության էկոհամակարգի և շուկայի զարգացման ծրագիր».

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

1.1 «Մասնագետների պատրաստման ԲՈՒՀ-մասնավոր հատված համագործակցություն» միջոցառման իրականացման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 200.0 մլն դրամ:

Միջոցառման նպատակն է ԲՈՒՀ-երի և տեխնոլոգիական ոլորտի ընկերությունների հետ մշակել և իրականացնել համատեղ կրթական/վերապատրաստման արդեն իսկ կիրառված և իրենց արդյունավետությունն ապացուցած ծրագրեր, ներգրավելով ոլորտի առաջատար մասնավոր ընկերություններին: Նախատեսվում է նաև աջակցել ոլորտի

կազմակերպություններին և անհատներին՝ ստանալ որակյալ կրթություն ձեռներեցության, կառավարման, վաճառքի և մարքեթինգի հարցում՝ համապատասխան տեղական և միջազգային ծրագրերով: Արդյունքում կծեկավորվի բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտում զարգացած և մրցունակ աշխատուժ, ապահովվելով արագ զարգացող տեխնոլոգիական ոլորտի պահանջները, ինչպես նաև կզարգանան ձեռներեցության և շուկայական գիտելիքներն ու հմտությունները:

1.2 ««Գաղափարից մինչև բիզնես» դրամաշնորհներ» միջոցառման իրականացման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,000.0 մլն դրամ:

Միջոցառումը նախատեսում է դրամաշնորհների տեսքով տրամադրել աջակցություն գիտահետազոտական և փորձարարական խմբերին, ստարտափերին, տեխնոլոգիական ոլորտի կազմակերպություններին՝ անհրաժեշտ թեմաների շուրջ աշխատանքներ իրականացնելու համար: Մասնավորապես նախատեսվում է փոքր դրամաշնորհների տրամադրում համալսարանական խմբերին, գիտահետազոտական և փորձարարական խմբերին, ստարտափ ընկերություններին, համաֆինանսավորման միջոցով դրամաշնորհներ տրամադրել ստարտափ ընկերություններին:

Միջոցառման նպատակներից է խրախուսել ստեղծագործական/գիտական խմբերին՝ դրամաշնորհային միջոցներով կատարել գիտահետազոտական և փորձարարական աշխատանքներ առաջնահերթ ուղղություններով: Հաջորդ փուլով հնարավորություն է ստեղծվում այդ խմբերի համար գրանցել իրենց ընկերությունները, ներգրավել ֆինանսական այլ միջոցներ և ստանալ համաֆինանսավորում՝ նոր մասնագետներ գրավելու, իրենց գաղափարն իրականացնելու և համաշխարհային շուկա դուրս գալու նպատակով:

1.3 «Հայկական վիրտուալ կամուրջ» միջոցառման իրականացման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,248.3 մլն դրամ:

Միջոցառման նպատակն է Հայաստանը դարձնել բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերական կենտրոն: Միջոցառումը նախատեսում է.

- Հայաստանում և արտասահմանում գտնվող հայկական տեխնոլոգիական համայնքների մասնագիտական համագործակցության ապահովման մեխանիզմների ստեղծում.
- Բարձր տեխնոլոգիական ոլորտում գործող ձեռներեցների վերապատրաստման միջոցառումների ապահովում Հայաստանում և արտերկրում.
- Ստարտափ ընկերությունների աքսելերացիայով և ինկուբացիայով զբաղվող միջազգային կազմակերպությունների ներգրավում Հայաստան և աջակցություն տեղական համանման կազմակերպությունների զարգացմանը.

- Արտերկրից դեպի Հայաստան ստարտափերի ներհոսքի ապահովման միջոցառումների իրականացում, դրանց տեղակայման, վերապատրաստման, «Վիրտուալ կամուրջի» բաղկացուցիչ միջոցառումներում ինտեգրման ապահովում.

- Միջազգային ճանաչում ունեցող բարձր տեխնոլոգիական ոլորտի կազմակերպությունների ներգրավում Հայաստան.

- Հայկական ընկերությունների օնլայն տեղեկատվական/առևտրային հարթակի մշակում՝ ներառյալ մասնագիտական ուղղվածություն, կարողություն, վարկանիշ, ապրանքներ, ծառայություններ և այլ անհրաժեշտ տեղեկատվություն.

- Հայաստանի ամբողջ տարածքում աջակցություն տեխնոլոգիական կենտրոններին և նոր կենտրոնների ստեղծում:

1.4 «Շուկաների զարգացում և միջազգային համագործակցություն» միջոցառման իրականացման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 425.0 մլն դրամ:

Միջոցառման նպատակն է բարձր տեխնոլոգիական ընկերությունների, ապրանքների և ծառայությունների արտերկրում պատշաճ ներկայացումը և թիրախավորված վաճառքի խթանումը:

Միջոցառման իրականացման արդյունքում հայկական ընկերությունները կարող են մասնակցել ցուցահանդեսներին, սեմինարներին, երկկողմ գործարար ֆորումներին և այլ միջոցառումներին, հնարավորություն ստանալով ներկայացնել իրենց արտադրանքը, ծառայությունները և դուրս գալ միջազգային շուկա:

1.5 «Միասնական թվային հենքի մշակում» միջոցառման իրականացման համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 450.0 մլն դրամ:

Միջոցառման նպատակը պետական բոլոր մարմինների և տնտեսության զարգացման համար միասնական թվային հենքի մշակումն է, որը թույլ կտա ստանդարտացնել թվային գործիքները՝ ծրագրավորման լեզվի, բազաների, միմյանց հետ փոխգործելիության, տվյալների մշակման, ֆունկցիոնալության ավելացման և այլ հնարավորություններով:

2.«Պաշտպանության բնագավառում գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային հետազոտություններ» ծրագրի «Գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային ծրագրային հետազոտություններ» ծրագրի շրջանակներում կատարվող հատուկ գիտահետազոտական և փորձակոնստրուկտորական աշխատանքներ» միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի նախնական տարբերակում նախատեսվել է 4,844.2 մլն դրամ: 2019 թվականի ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված էր, որ միջոցառումը 2920.2 մլն դրամի չափով պետք է իրականացվեր ՀՀ պաշտպանության նախարարության միջոցով, սակայն 01.08.2019թ. ՀՀ կառավարության N 1001-Ն որոշմամբ ծրագրի կատարման գլխավոր կարգադրիչ է սահմանվել ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարությունը

և 2020 թվականին շուրջ 2 մլրդ դրամով ավելացման համար հիմք է ընդունվել ՀՀ կառավարության 2019թ.Վ փետրվարի 8-ի թիվ 65-Ա որոշման դրույթներն այն մասին, որ 2020 թվականից սկսած պետք է շեշտակի ավելացնել միջոցառման գծով ծախսերը:

3.«Ռազմարդյունաբերության համալիրի զարգացում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

3.1«Նոր արտադրությունների հիմնում, ներկրման և արտադրության մեխանիզմների ստեղծում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի գծով նոր արտադրությունների ստեղծում, ինչպես նաև ապահովել դրանց արտադրանքի արտահանման հնարավորությունների ստեղծում: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 2,459.2 մլն դրամ:

3.2«Ռազմարդյունաբերության բնագավառում պետական քաղաքականության մշակում խորհրդատվական, մոնիտորինգի և աջակցության ծառայություններ, ծրագրերի համակարգում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական նախարարության կազմում գործող ռազմարդյունաբերական կոմիտեի պահպանման ծախսերի ֆինանսավորում: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 420.3 մլն դրամ:

4. «Հեռահաղորդակցության ապահովում» ծրագիր.

Նշված ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

4.1 «Հեռահաղորդակցության և կապի կանոնակարգում» միջոցառման շրջանակներում «Հեռահաղորդակցության հանրապետական կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 310.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019թ. պետական բյուջեով հաստատված 290.3 մլն դրամի դիմաց, որի տարբերությունը պայմանավորված է 6 նոր հաստիքային միավորների ավելացմամբ:

Միջոցառման նպատակն է ապահովել Հայաստանի Հանրապետությունում հեռահաղորդակցության և կապի ծառայությունների որակի կանոնակարգումն ու բարելավումը, մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության հաճախականությունների բաշխումների աղյուսակի կազմումը, ռադիոէթերի մոնիթորինգի և ազդանշանների տեխնիկական պարամետրերի չափումների անցկացումը, ռադիոէլեկտրոնային միջոցների և բարձր հաճախության սարքավորումների տեղորոշումը:

4.2 «Թվային հեռուստահեռարձակման ապահովման ծառայություններ» միջոցառմամբ ՀՀ-ում թվային հեռուստահեռարձակման ապահովման շրջանակներում հանրապետական սփյուռման մուլտիպլեքսի արբանյակային տարածման համար արբանյակային ունակության վարձակալման նպատակով 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 121.9 մլն դրամ` ՀՀ 2019թ. պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառումը նախատեսվում է արբանյակային ցանցը օպտիկամանրաթելային համակարգին անհասանելի, հիմնականում սահմանամերձ բնակավայրերում տեղադրվող հաղորդակներին հանրապետական սփռման մուլտիպլեքսի ազդանշանը հասցնելու համար: Այն ծառայելու է նաև որպես պահուստ՝ օպտիկա-մանրաթելային համակարգի հնարավոր խանգարումների դեպքում:

4.3 ՀՀ տարածքում բազային և շարժական ռադիոմոնիտորինգի համակարգի ներդրում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 1.0 մլրդ դրամ:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է ունենալ ՀՀ ողջ տարածքի ռադիոմոնիթորինգ և տեղորոշում, որը կբացառի ՀՀ տարածքում չարտոնված ռադիոճառագայթման աղբյուրների գործունեությունը, ի հայտ կբերի բոլոր շեղումները և հատկացված ռադիոհաճախականությունների ոչ նպատակային օգտագործողներին:

ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն

ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության գծով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 6,842.3 մլն դրամ: Շրջակա միջավայրի նախարարության հատկացվելիք միջոցներն ուղղվելու են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը.

1. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում և մոնիթորինգ» ծրագիր

Ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 317.6 մլն դրամ, որի շրջանակներում իրականացվում են հետևյալ միջոցառումները՝

1.1. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննություն» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 45.25 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի չափաքանակին համապատասխան:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության աշխատանքների իրականացում:

1.2. «Շրջակա միջավայրի մոնիթորինգի և տեղեկատվության ապահովում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 272.34 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019թ. պետական բյուջեի չափաքանակի (226,949.8 հազ. դրամ) համեմատ 45,390.0 հազ. դրամով ավել:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է՝

1.2.1. Շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների պահպանության բարձր մակարդակի ապահովմանը նպաստելը՝ շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների (բացառությամբ օգտակար հանածոների պաշարների) նկատմամբ դիտարկումների իրականացման, վիճակի գնահատման վերաբերյալ բավարար տվյալների ստեղծման, դրանց գրանցման, վերլուծման, տրամադրման ու պահման միջոցով.

1.2.2. Շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների վիճակի մասին տեղեկատվությունը բնապահպանական միասնական տեղեկատվական շտեմարանում ներբեռնումն ու շտեմարանի վարումը.

1.2.3. Թափոնների գոյացման, վերամշակման ու օգտահանման օբյեկտների և հեռացման վայրերի ու թափոնների դասակարգչի կազմման համար ուսումնասիրության իրականացումը, ինչպես նաև թափոնների օգտագործման ու վնասագերծման սակավաթափոն և անթափոն տեխնոլոգիաների մասին տվյալների հավաքումն ու վերլուծումը.

1.2.4. Շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների առանձին բաղադրիչների մասին տվյալների հավաքագրման ու վերլուծության հիման վրա համապատասխան համակարգչային շտեմարանների (բազա) ստեղծումը և վարումը, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պետական մարմիններին, հասարակական կազմակերպություններին ու հասարակության այդ շտեմարաններում պարունակվող տեղեկությունների տրամադրումը և ստացումը:

2. «Բնական պաշարների և բնության հատուկ պահպանվող տարածքների կառավարում և պահպանում» ծրագիր

Ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 2,736.7 մլն դրամ, որի շրջանակներում իրականացվում են հետևյալ միջոցառումները՝

2.1 Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի (KFW) կողմից տրամադրվող «Կովկասի պահպանվող տարածքների աջակցության ծրագիր-Հայաստան (Էկոտարածաշրջանային ծրագիր-Հայաստան, 3-րդ փուլ)» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է բնական պաշարների և պահպանվող տարածքների կառավարումը, հարակից գյուղական համայնքների սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավումը, Հարավային Կովկասում կենսաբազմազանության պահպանումը: Ծրագրի իրականացումը կնպաստի Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզում կենսոլորտային տարածքի ստեղծմանը՝ 2020թ. նախատեսվում է 1,585.4 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,321.2 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 264.2 մլն դրամ:

2.2 «Սևանա լճի ջրածածկ անտառտնկարկների մաքրում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 117.06 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019թ. պետական բյուջեի չափաքանակին համապատասխան:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է մաքրել Սևանա լճի շրջակայքի 85.0 հա ջրածածկ անտառտնկարկներ:

2.3 «Սևանա լճում և նրա ջրհավաք ավազանում ձկան և խեցգետնի պաշարների հաշվառում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 7.6 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի չափաքանակին համապատասխան:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել Սևանա լճի ջրհավաք ավազանի կենդանական ռեսուրսների (ձկան և խեցգետնի) պաշարների հաշվառման աշխատանքներ, այդ թվում ներկա վիճակի, տարածական տեղաբաշխման, կենսաբանական և էկոլոգիական հատկանիշների բացահայտում:

2.4 Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների գործունեության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,026.7 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի չափաքանակի (858.1 մլն դրամ) համեմատ 168,507.9 հազ. դրամ ավել:

Վերոգրյալ հատկացումները շրջանակներում «Սևան», «Դիլիջան», «Արևիկ» և «Արփի լիճ» ազգային պարկերում, «Խոսրովի անտառ» և «Շիկահող» պետական արգելիցներում, «Սոսու պուրակ», «Զանգեզուր» և «Զիկատար» արգելավայրերում, ինչպես նաև «Արգելիցապարկային համալիր» ՊՈԱԿ-ի տնօրինության ներքո գտնվող բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում կատարվելու են բնական էկոհամակարգերի, լանդշաֆտային ու կենսաբանական բազմազանության, գենոֆոնդի, բնության ժառանգության գիտական ուսումնասիրության, պահպանության, վերականգնման, վերարտադրության, հաշվառման, գույքագրման դիտանցի ապահովումը, ինչպես նաև տնկարկների պահպանության և պաշտպանության իրականացումը:

3. «Անտառների կառավարում» ծրագիր

Ծրագրի համար Նախագծով (առանց ապառառի ծախսերի) նախատեսվում է հատկացնել 1,842.9 մլն դրամ, որի շրջանակներում իրականացվում են հետևյալ միջոցառումները՝

3.1 Անտառապահպանական ծառայություններ՝ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,302.6 մլն դրամ:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի իրավասության ներքո գտնվող անտառային 342,400.0 հա տարածքների պահպանում:

3.2 Անտառային պետական մոնիտորինգի իրականացում՝ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 53.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագիրն ուղղված է ապօրինի հատումների ու բնափայտի տեղափոխման, իրացման, անտառածածկ տարածքների և բնափայտի պաշարների, անտառների և անտառային հողերի քանակական ու որակական փոփոխությունների, անտառային հրդեհների, հիվանդություններ և վնասատուների տարածվածության և այլ բացասական գործողությունների կանխարգելման աշխատանքներին:

3.3 Անտառների կադաստրի վարում՝ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 15.0 մլն դրամ:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է անտառների հաշվառման և անտառային պետական կադաստրի վարում 342,400.0 հա տարածքում:

3.4 Անտառների վնասակար օրգանիզմների դեմ պայքար՝ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 43.7 մլն դրամ:

3.5 «Շրջակա միջավայրի նախարարության Անտառային կոմիտեի տեխնիկական կարողությունների ընդլայնում» և «Շրջակա միջավայրի նախարարության Անտառային կոմիտեի

շենքային պայմանների բարելավում» միջոցառումների համար Նախագծով նախատեսվել է համապատասխանաբար 3.6 մլն դրամ և 61.1 մլն դրամ:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի մասնաձյուղերի անտառածածկ տարածքներում վնասատուների և հիվանդությունների դեմ պայքար շուրջ 5400 հա տարածքում:

3.6 «Անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքներ» միջոցառման գծով նախատեսված է 413.8 մլն դրամ` 150 հա վրա անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքների իրականացման համար:

3.7 «Անտառկառավարման պլանների կազմում» միջոցառման գծով ներկայացվել է 125.7 մլն դրամ` 34925.9 հա տարածքի համար 3 անտառկառավարման պլանների կազմման աշխատանքներ:

4. «Բնապահպանական նմուշների պահպանություն և ցուցադրություն» ծրագիր

Ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 350.7 մլն դրամ, որի շրջանակներում իրականացվում են հետևյալ միջոցառումները`

4.1 «Բնագիտական նմուշների պահպանություն և ցուցադրություն» միջոցառման գծով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 48.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է «Հայաստանի բնության պետական թանգարան» ՊՈԱԿ-ի իրավասության ներքո գտնվող Հայաստանին բնորոշ բնության օբյեկտների նմուշների պահպանում, ֆոնդերի թարմացում, նմուշների ցուցահանդեսների կազմակերպում:

4.2 «Կենդանաբանական այգու ցուցադրություններ» միջոցառման գծով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 302.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է աջակցություն Երեանի քաղաքային համայնքին մշակութային ժամանցի միջոցառումների իրականացման նպատակով, որը իրականացվում է «Երևանի կենդանաբանական այգի» ՀՈԱԿ-ի միջոցով:

ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն

ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության գծով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 33,196.3 մլն դրամ: Հատկացվելիք միջոցներն ուղղվելու են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը.

1. «Տնտեսական զարգացման և ներդրումների ոլորտում պետական քաղաքականության մշակում, ծրագրերի համակարգում և մոնիտորինգ» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է «Տնտեսական հետազոտություններ և վերլուծություններ» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 27.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագրի նպատակն է նախանշել ՀՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման քաղաքականության շրջանակի ձևավորման գործընթացի համար անհրաժեշտ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման ընթացիկ և հեռանկարային միտումների, ճյուղային համամասնությունների ու կառուցվածքային տեղաշարժերի բացահայտման, տնտեսական զարգացման ցուցանիշների կարճաժամկետ և երկարաժամկետ կանխատեսումների իրականացման աշխատանքների հիմնական ուղղությունները:

2. «Ստանդարտների մշակում և հավատարմագրման համակարգի զարգացում» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է.

2.1 «Ստանդարտների մշակման ծառայություններ» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 14.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

ա) «Ազգային ստանդարտների մշակում»,

բ) «Միջազգային, եվրոպական և միջպետական ստանդարտացման կազմակերպությունների հետ համագործակցության և աշխատանքների կազմակերպում»,

գ) «Ստանդարտացման ազգային ֆոնդի վարման և տեղեկատվական սպասարկման աշխատանքների կազմակերպում»:

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության ինտեգրումը ստանդարտացման բնագավառի միջազգային և եվրոպական համակարգերին, որը կնպաստի սպառողների շահերի պաշտպանությանը անվտանգ ապրանքների ձեռքբերման հարցերում, հայրենական արտադրողների կողմից մրցունակ ապրանքների արտադրմանը և ծառայությունների մատուցմանը:

2.2 «Պետական աջակցություն ՀՀ հավատարմագրման համակարգին» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 16.7 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագրի նպատակը միջազգային և եվրոպական հավատարմագրման համակարգերին ինտեգրումն է, այդ թվում հավատարմագրման ազգային մարմնի կայացումը և հավատարմագրման արդյունքների փոխձանաչման բազմակողմանի համաձայնագրերում հավատարմագրման մարմնի մասնակցությունը, ինչը կվերացնի առևտրային խոչընդոտները, կապահովի ապրանքների ազատ տեղաշարժը, կբացառի նույն ապրանքի կրկնակի փորձարկման և կրկնակի սերտիֆիկացման անհրաժեշտությունը և դրանով կնպաստի տնտեսության զարգացմանը:

3. «Աջակցություն փոքր և միջին ձեռնարկատիրությանը» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է «ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության ծրագրերի համակարգում և կառավարում» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 183.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագրի նպատակն է ՓՄՁ սուբյեկտներին տեխնիկական, ֆինանսական և ներդրումային աջակցության ցուցաբերումը:

4. «Ներդրումների և արտահանման խթանման ծրագրի» շրջանակներում նախատեսվում է «ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումները», որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 528.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված 1072.1 մլն դրամի դիմաց: Տարբերությունը պայմանավորված է «Պետական աջակցություն «Հայաստանի զարգացման հիմնադրամի կանոնադրական խնդիրների իրականացմանը» միջոցառման (544.1 մլն դրամ) չնախատեսմամբ:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում են իրականացնել հետևյալ ենթամիջոցառումները.

ա) «Գործարար համաժողովներին (ֆորումների), ինչպես նաև այլ համանման միջոցառումներին մասնակցություն և (կամ) կազմակերպում»,

բ) «Մշակող արդյունաբերության ոլորտների ընկերություններին օժանդակության ցուցաբերում՝ ֆինանսական գործիքների կիրառմամբ»,

գ) «Հայկական ապրանքների՝ նպատակային շուկաներում առաջնորդ, հայկական ապրանքների ներկայացում, շուկայական տեղեկատվության ապահովում»,

դ) «Ուսումնական դասընթացների մշակման, կազմակերպման և իրականացման ֆինանսավորում»:

Ծրագրի հիմնական նպատակն է ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ սահմանված երկարաժամկետ հեռանկարում նպաստել վերանշակող արդյունաբերության ճյուղերի և համալիրների զարգացմանը, արտահանման զարգացման ներուժ ունեցող ոլորտների հավասարակշռված և փուլային միջոցառումների իրականացմանը:

5. «Զբոսաշրջության զարգացման ծրագրի» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել «Աջակցություն զբոսաշրջության զարգացմանը» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 200.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված 286.4 մլն դրամի դիմաց: Տարբերությունը պայմանավորված է «Պետական աջակցություն Հայաստանի զբոսաշրջության զարգացման հիմնադրամի կանոնադրական խնդիրների իրականացմանը» միջոցառման (72.0 մլն դրամ) չնախատեսմամբ:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել զբոսաշրջային ոլորտի հետևյալ ենթամիջոցառումները.

ա) Ակտիվ և թիրախային մարքեթինգային և խթանման միջոցառումների իրականացում,

բ) Հայկական զբոսաշրջային արդյունքի դիվերսիֆիկացում, փաթեթավորում և խթանում,

գ) Ենթակառուցվածքների և մարդկային ռեսուրսների զարգացում,

դ) Միջազգային համագործակցություն՝ իրավապայմանագրային պարտավորությունների իրականացում, միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպությունների կողմից կազմակերխվող միջոցառումներին մասնակցություն:

6. ⑥Գյուղատնտեսության խթանման ծրագիր⑦ ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 4,049.9 մլն դրամ: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

6.1 «Պետական աջակցություն Հայաստանի Հանրապետության խաղողագործության և գինեգործության ոլորտներում վարվող պետական քաղաքականության ու զարգացման ծրագրերի իրականացմանը» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 300.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագրի հիմնական նպատակներն են գինեգործական արտադրանքի որակի բարելավումը, հայկական գինու ճանաչելիության բարձրացումն ինչպես արտերկրում այնպես էլ երկրի ներսում, վաճառքի ծավալների ընդլայնումը ներքին շուկայում, արտահանման ծավալների ավելացումը:

6.2 ⑥Գյուղատնտեսական վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 2,151.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 2,030.8 մլն դրամի դիմաց:

Միջոցառումն ուղղված է գյուղական համայնքներում գյուղատնտեսության համար առաջ-նահերթ համարվող ոլորտներում զբաղված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքի մասնակի սուբսիդավորման միջոցով վարկավորման մատչելիության մակարդակի բարձրացմանը:

6.3 «Գյուղատնտեսական հումքի մթերումների (գնումների) նպատակով ազրովերամշակման ոլորտին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 998.9 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակը գյուղատնտեսական մթերքներ վերամշակող արդյունաբերության ոլորտում զբաղված իրավաբանական անձանց պտուղբանջարեղենի և խաղողի մթերումների նպատակով տրամադրվող նպատակային վարկերի տոկոսադրույքի մասնակի սուբսիդավորման միջոցով վարկավորման մատչելիության բարձրացումն է, որի արդյունքում կապահովվի գյուղատնտեսական մթերքների գնման դիմաց գյուղացիական տնտեսություններին կատարվող վճարումների ժամանակին կատարումը, կբարձրանա գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակումից ստացվող արտադրանքի մրցունակության մակարդակը, կավելանան գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակումից ստացվող արտադրանքի արտադրության ու արտահանման ծավալները, կաճի հանրապետության մշակող արդյունաբերության արտադրանքի արտադրության ծավալում ազրովերամշակման արտադրության արտադրանքի մասնաբաժինը:

6.4 «Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման փորձնական ծրագրի իրականացման համար պետական աջակցություն» միջոցառման համար

Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 600.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 500.0 մլն դրամի դիմաց:

Միջոցառման հիմնական նպատակը ապահովագրական համակարգի աստիճանական ներդրման նախադրյալների ստեղծումը և ապահովագրական համակարգի ներդրման հիմնական մոտեցումների հստակեցումն է: Միջոցառումը նախատեսվում է իրականացնել պետական աջակցությամբ, որի շրջանակներում մասնակի կուրսիդավորվի փորձնական ծրագրին մասնակից տնտեսավարողների ապահովագրավճարը և կցուցաբերվի կազմակերպական աջակցություն:

7. Թուսաբուծության խթանում և բույսերի պաշտպանություն ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 513.2 մլն դրամ: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

7.1 Թուսասանիտարիայի ծառայությունների մատուցում միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 112.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է դաշտային հետազոտությունների միջոցով հանրապետության գյուղատնտեսական նշանակության հողատեսքերում բույսերի վնասակար օրգանիզմների հայտնաբերումը:

7.2 «Բույսերի պաշտպանության միջոցառումներ» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 41.0 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հանրապետությունում առավել զանգվածային տարածված և վտանգավոր օրգանիզմների դեմ բույսերի պաշտպանության միջոցառումներ, այդ թվում պայքար մկնանման կրծողների և մորեխների դեմ:

7.3 «Սերմերի որակի ստուգման և պետական սորտափորձարկման միջոցառումներ» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 47.1 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման իրականացումը հնարավորություն կտա ստանալ բարձրորակ, հիվանդություններից և վնասատուներից զերծ սերմեր և տնկանյութ: Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել սելեկցիոն նվաճումների պաշտպանության ապահովում, բույսերի սորտային կազմի ընդլայնում, ցանքատարածությունների ֆիտոսանիտարական վիճակի վատթարացման, հիվանդությունների, մոլախտերի և վնասատուների զանգվածային բազմացման կանխարգելում:

7.4 «Բուսասանիտարական համակարգի բարելավում և մասնագիտական գիտելիքների բարձրացմանն աջակցություն» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 4.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել կարանտին վնասակար օրգանիզմների հայտնաբերման և դրանց դեմ պայքարի միջոցառումների իրականացման մեթոդական ուղեցույցների մշակում և տպագրում, ինչպես նաև բուսասանիտարիայի տեսուչների համար վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպում:

7.5 Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և բույսերի պաշտպանության միջոցների լաբորատոր փորձաքննության միջոցառումներ⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 27.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է բույսերի կարանտինի, առավել վտանգավոր վնասակար օրգանիզմների և թաքնված վարակի հայտնաբերմանն ուղղված, գյուղատնտեսական մշակաբույսերի, բույսերի պաշտպանության միջոցների ազդող նյութի որոշման նպատակով լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում:

7.6 «Հողերի ագրոքիմիական հետազոտության և բերրիության բարձրացման միջոցառումներ» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 79.4 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման իրականացումն ուղղված է հողերի բերրիության պահպանման և բարձրացման ընդհանուր նպատակի կատարմանը՝ պարարտանյութերի խնայողաբար, արդյունավետ և էկոլոգիապես անվտանգ օգտագործման միջոցով:

Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել գյուղատնտեսական նշանակության հողատարածությունների ագրոքիմիական դաշտային հետազոտություններ, հողանմուշների լաբորատոր փորձաքննություններ, համայնքներում ագրոքիմիական քարտեզների և մշակաբույսերի պարարտացման գիտականորեն հիմնավորված երաշխավորագրերի կազմման աշխատանքներ:

7.7 Հայաստանի Հանրապետությունում խաղողի ֆիլոքսերադիմացկուն տնկանյութի արտադրության և նոր այգիների հիմնման ծրագիր⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 6.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է ֆիլոքսերայի հետագա տարածման ու զարգացման դեպքում պայմաններ ստեղծել խաղողագործությունը ֆիլոքսերադիմացկուն պատվաստակալների վրա պատվաստված տնկանյութով կազմակերպելու համար:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է խաղողի տեղական սորտերի պատվաստված կոլեկցիոն այգու և ֆիլոքսերադիմացկուն պատվաստակալների մայրուտի խնամք, խաղողի պատվաստված արմատակալների արտադրություն:

7.8 «Հացահատիկային, հատիկաընդեղեն և կերային մշակաբույսերի սերմնաբուծության զարգացմանն աջակցություն» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 195.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակը հանրապետության տարածքում աշնանացան ցորենի, գարնանացան գարու, ոլոռի, ոսպի, սիսեռի, առվույտի և կորնզանի սերմնաբուծության ու սերմարտադրության զարգացումն է, որի արդյունքում կավելանան հանրապետության տարածքում արտադրվող բարձր վերարտադրության հացահատիկային, հատիկընդեղեն և կերային մշակաբույսերի սերմնանյութի արտադրական ծավալները, կբարձրանա տեղական սերմնանյութով ինքնաբավության մակարդակը:

8. ⑥Անասնաբուժական ծառայություններ⁷ ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,866.2 մլն դրամ: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

8.1 ⑥Գյուղատնտեսական կենդանիների պատվաստում⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,448.4 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 1,377.1 մլն դրամի դիմաց կամ 71.3 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է վարակիչ հիվանդությունների թվաքանակի և պայմանական գլխի հաշվով պատվաստման արժեքի ավելացմամբ:

Միջոցառումն ուղղված է անասնահամաճարակային կայուն իրավիճակ ստեղծելու և պահպանելու նպատակով կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների, այդ թվում կենդանիների և մարդու համար ընդհանուր վարակիչ հիվանդությունների (դաբաղ, սիբիրախտ, նոդուլյար մաշկաբորբ, խոզերի ժանտախտ, բրադզոտ, պաստերելյոզ, բրուցելյոզ, տուբերկուլյոզ, լեյկոզ, խշխշան պալար (էմկար), թռչունների կեղծ ժանտախտ և մեղունների վարրոատոզ) կանխարգելմանն ու վերացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացման համար կենսապատրաստուկների ձեռքբերմանը և անասնաբուժական մասնագետների վարձատրությամբ:

8.2 «Անասնաբուժական միջոցառումների կազմակերպում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 68.6 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է գյուղատնտեսական կենդանիների հիվանդությունների կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում, անասնաբուժական միջոցառումների հաշվետվությունների ընդունում, ամփոփում, պատվաստանյութերի բաշխում մարզերին, ախտահանության աշխատանքների կազմակերպում:

8.3 ⑥Գյուղատնտեսական կենդանիների հիվանդությունների լաբորատոր ախտորոշման և կենդանական ծագում ունեցող հումքի և նյութի լաբորատոր փորձաքննության միջոցառումներ⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 338.9 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 259.6 մլն դրամի դիմաց կամ 79.3 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է իրականացվող լաբորատոր փորձաքննությունների քանակի ավելացմամբ:

Միջոցառման նպատակն է կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների համաճարակային վիճակի բարելավումը, մարդու և կենդանիների համար ընդհանուր հիվանդություններից բնակչության պահպանումը: Միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է գյուղատնտեսական կենդանիների հիվանդությունների և վարակամերժության աստիճանի որոշմանն ուղղված լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում, կենդանական ծագում ունեցող հումքի և նյութի լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում:

8.4 «Ղաբաղ հիվանդության շճահետազոտություն» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 10.2 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 9.2 մլն դրամի դիմաց կամ 1.0 մլն դրամով ավել, որը պայմանավորված է անհրաժեշտ ախտորոշիչ հավաքածուների գների ճշգրտմամբ:

Միջոցառման նպատակը ղաբաղ հիվանդության դեմ պատվաստումների որակի և շճաբանական հետազոտությունների վրա հիմնված հիվանդության հնարավոր ներթափանցման ռիսկերի գնահատումն է:

9. ⑥Գյուղատնտեսության արդիականացման ծրագիր⁷ ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 5,256.9 մլն դրամ: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

9.1 ⑥Հայաստանի Հանրապետությունում ժամանակակից տեխնոլոգիաներով մշակվող ինտենսիվ պտղատու և հատապտղատու այգիների հիմնման համար վարկային տոկոսադրույքների սուբսիդավորում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 384.3 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 250.0 մլն դրամի դիմաց կամ 134.3 մլն դրամով ավել` ՀՀ կառավարության 29.03.2019թ N 361-Լ որոշմամբ հաստատված ծրագրի չափաքանակին համապատասխան:

Միջոցառման նպատակը մատչելի նպատակային վարկերի տրամադրման միջոցով խաղողի, ինտենսիվ պտղատու և հատապտղատու այգետնկումների խթանմամբ հանրապետությունում պտղաբուծության և խաղողագործության զարգացումն է, խաղողի, պտղի և հատապտղի արտադրության ծավալների ավելացումը, պտուղների և հատապտուղների ներմուծման փոխարինումը և արտահանման ծավալների ավելացումը:

9.2 «Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսական տեխնիկայի ֆինանսական վարձակալության` լիզինգի պետական աջակցության ծրագիր» միջոցառման համար Նախագծով

նախատեսվում է հատկացնել 192.5 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակը գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողներին մատչելի պայմաններով, մասնավորապես լիզինգային մեխանիզմների կիրառմամբ գյուղատնտեսական տեխնիկայի մատակարարումն է:

**9.3 ⑥Հայաստանի Հանրապետության ագրոպարենային ոլորտի սարքավորումների ֆինանսական վարձակալության` լիզինգի պետական աջակցության ծրագիր**⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 450.4 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման հիմնական նպատակն ագրոպարենային ոլորտի տնտեսավարողներին մատչելի պայմաններով, մասնավորապես` ֆինանսական վարձակալության մեխանիզմների կիրառմամբ անասնաբուծության, բուսաբուծության, ջերմոցային, սառնարանային տնտեսություններում (այդ թվում` կաթի մթերման կայաններ, սպանդանոցային տնտեսություններ և այլն) օգտագործվող սարքավորումների մատակարարումն է:

9.4 «Ոռոգման արդիական համակարգերի ներդրման համար տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորման ծրագիր» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 412.5 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 312.1 մլն դրամի դիմաց կամ 100.4 մլն դրամով ավել` ՀՀ կառավարության 29.03.2019թ N 212-Լ որոշմամբ հաստատված ծրագրի չափաքանակին համապատասխան:

Միջոցառման նպատակը ոռոգման արդիական համակարգերի ներդրման համար գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողներին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորումն է` արդյունքում գյուղատնտեսական հողատարածքներում ոռոգման արդյունավետ եղանակների ներդրման խթանումը, ջրային ռեսուրսների խնայողաբար և արդյունավետ օգտագործումը, հողօգտագործողների եկամուտների աճի ապահովումը:

9.5 «Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսությունում կարկտապաշտպան ցանցերի ներդրման համար տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 229.8 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 199.6 մլն դրամի դիմաց կամ 30.2 մլն դրամով ավել` ՀՀ կառավարության 29.03.2019թ N 362-Լ որոշմամբ հաստատված ծրագրի չափաքանակին համապատասխան:

Միջոցառման նպատակը գյուղատնտեսության ոլորտի կորուստների ռիսկերը մեղմելու նպատակով կարկտապաշտպան ցանցերի ներդրումը խթանելու համար գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողներին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորումն է, արդյունքում պտղատու և խաղողի այգիների կարկուտից արդյունավետ պաշտպանությունը, տնտեսավարողների եկամուտների աճի ու այգեգործության արդյունավետության բարձրացումը:

9.6 ⑥Ոռոգման արդիական համակարգերի ներդրման համաֆինանսավորման ծրագիր⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 140.2 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը կատարված ծախսերի մասնակի փոխհատուցման միջոցով գյուղատնտեսական հողատարածքներում ոռոգման արդիական համակարգերի ներդրման խթանումն է՝ արդյունքում ջրային ռեսուրսների խնայողաբար և արդյունավետ օգտագործումը, հողօգտագործողների եկամուտների աճի ապահովումը:

9.7 ⑥Հայաստանի Հանրապետությունում խաղողի, ժամանակակից տեխնոլոգիաներով մշակվող ինտենսիվ պտղատու այգիների և հատապտղանոցների հիմնման համար պետական աջակցության ծրագիր⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 67.1 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը կատարված ծախսերի մասնակի փոխհատուցման միջոցով խաղողի, ինտենսիվ պտղատու և հատապտղատու այգետնկումների խթանմամբ հանրապետությունում պտղաբուծության և խաղողագործության զարգացումն է, խաղողի, պտղի և հատապտղի արտադրության ծավալների ավելացումը, պտուղների և հատապտուղների ներմուծման փոխարինումը և արտահանման ծավալների ավելացումը:

9.8 ⑥Հայաստանի Հանրապետությունում 2019-2024 թվականների տավարաբուծության զարգացման ծրագիր⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 320.5 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը Հայաստանի Հանրապետությունում տավարաբուծությամբ զբաղվող տնտեսավարողներին վարկերի տոկոսադրույքի մասնակի սուբսիդավորման միջոցով տոհմային խԵԿ-ի մատակարարումն է:

9.9 ⑥Փոքր և միջին ⑥Խելացի⑦ անասնաշենքերի կառուցման կամ վերակառուցման և դրանց տեխնոլոգիական ապահովման պետական աջակցություն⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,260.0 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների կողմից փոքր և միջին «Խելացի» անասնաշենքերի կառուցման կամ վերակառուցման և դրանց տեխնոլոգիական ապահովման ծախսերի մասնակի փոխհատուցումն է, արդյունքում կենդանիների պահվածքի պայմանների բարելավումը՝ բարձրացնելով կենդանիների մթերատվության ցուցանիշները:

9.10 ⑥Փոքր և միջին ջերմոցային տնտեսությունների ներդրման պետական աջակցության ծրագիր⑦ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,125.0 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների կողմից փոքր և միջին ջերմատների կառուցման և դրանց տեխնոլոգիական ապահովման ծախսերի մասնակի փոխհատուցումն է, արդյունքում պաշտպանված գրունտի մակերեսի, ջերմատնային տնտեսությունների արտադրանքի արտադրության ծավալների, գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների եկամուտների ավելացումը:

9.11 ⑥Հայաստանի Հանրապետությունում 2019-2023 թվականների ոչխարաբուծության և այծաբուծության զարգացման նպատակով տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 364.1 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը տոհմային ՄԵԿ-ի ձեռքբերման նպատակով գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողներին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների մասնակի սուբսիդավորումն է՝ բարձրարժեք տոհմային ոչխարների և այծերի ձեռքբերան և բարձր մթերատու հոտերի ձևավորման խրախուսման, տոհմային գործի զարգացման նպատակով:

9.12 ⑥Հայաստանի Հանրապետությունում 2019-2023 թվականների ոչխարաբուծության և այծաբուծության զարգացման նպատակով պետական աջակցություն⁷ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 310.5 մլն դրամ: Միջոցառումը 2019 թվականի համեմատ հանդիսանում է նոր նախաձեռնություն:

Միջոցառման նպատակը տոհմային ՄԵԿ-ի ձեռքբերման նպատակով գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների կատարված ծախսերի փոխհատուցումն է՝ բարձրարժեք տոհմային ոչխարների և այծերի ձեռքբերան և բարձր մթերատու հոտերի ձևավորման խրախուսման, տոհմային գործի զարգացման նպատակով:

10. ⑥Սննդամթերքի լաբորատոր փորձաքննություններ⁷ ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 190.8 մլն դրամ: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

10.1 «Սննդամթերքի լաբորատոր փորձաքննություններ» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 20.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 10.0 մլն դրամի դիմաց:

Միջոցառմամբ նախատեսվում է սննդամթերքի անվտանգության և որակի ապահովման բնագավառներում միջազգային չափորոշիչների պահանջներին համապատասխան ունենալ հնարավորություն իրականացնելու լաբորատոր փորձաքննություններ, բնակչությանն անասնաբուժասանիտարական, ինչպես նաև տեխնիկական կանոնակարգերով և նորմատիվ իրավական այլ ակտերով սահմանված պահանջների տեսակետից անվտանգ ու բարձրակարգ սննդամթերքով և հումքով ապահովում, սննդի շղթայի փուլերում վտանգավոր սննդամթերքի

հայտնաբերում, դրա հետագա իրացման կանխում և սահմանված կարգով օգտահանում կամ ոչնչացում:

10.2 «Բուսական ծագման մթերքներում պեստիցիդների, նիտրատների, ծանր մետաղների և գենետիկորեն ձևափոխված օրգանիզմների մնացորդների մոնիթորինգ» միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 45.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միջոցառման նպատակն է մոնիթորինգի ենթարկել Հայաստանի Հանրապետությունում արտադրվող, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվող բուսական ծագման մթերքում պեստիցիդների, նիտրատների և ծանր մետաղների մնացորդային քանակները՝ հավաստելու, որ ինչպես ներմուծված, այնպես էլ տեղական արտադրության բուսական ծագում ունեցող սննդամթերքը չի պարունակում պեստիցիդների, նիտրատների, ծանր մետաղների մնացորդային քանակներ և գենետիկորեն ձևափոխված օրգանիզմներ կամ վերջիններիս պարունակությունը չի գերազանցում ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված մնացորդային քանակները:

10.3 ԹԿենդանական ծագման մթերքում մնացորդային նյութերի հսկողության մոնիթորինգ միջոցառման համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 125.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 116.0.0 մլն դրամի դիմաց:

Միջոցառման նպատակն է մնացորդային նյութերի հսկողության իրականացում ձկան, մեղրի, կաթի և խոշոր եղջերավոր կենդանիների, խոզի, թռչնի մսի մեջ, որը կբացահայտի և կհավաստի, որ նշված կենդանական ծագում ունեցող մթերքները պարունակում են կամ չեն պարունակում արգելված նյութեր կամ հայտնաբերված նյութերի պարունակությունը չի գերազանցում ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված առավելագույն թույլատրելի մնացորդային քանակների սահմանաչափերը:

Միաժամանակ նախատեսվում է իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագրերը.

1. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող առևտրի և ենթակառուցվածքների զարգացման ծրագիր, որի նպատակն է հզորացնել արտահանման խթանման, ներդրումների ներգրավման և ձեռնակություններին տրամադրվող որակի կառավարման ծառայությունների կարողությունները:

Ծրագիրը կազմված է 4 բաղադրիչից՝

- ա) երկրում առևտրի խթանման և որակի համակարգի արդյունավետության բարելավում,
- բ) ներդրումների և արտահանման խթանում,
- գ) որակի ազգային ենթակառուցվածքի արդիականացում,
- դ) ծրագրի կառավարում և մոնիթորինգի ու գնահատում՝ 2020թ. 5,791.9 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,707.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,084.6 մլն դրամ:

2. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Տեղական տնտեսության և ենթակառուցվածքների զարգացման ծրագիր, որի նպատակներն են՝

1. Նպաստել ընտրված մարզերի տեղական տնտեսություններում զբոսաշրջության աճին, որը տեղի կունենա ենթակառուցվածքներում ներդրումներ, քաղաքային վերածնունդ, մշակութային ժառանգության վերականգնում, հմտությունների զարգացում, տուրիստական պրոդուկտների զարգացում, զանազանում և մասնավոր հատվածի ներդրումների խթանում ապահովող համալիր մոտեցման իրականացման միջոցով:

2. Օգնել ստեղծել և հիմնել զբոսաշրջային շրջաններ, որոնք կմիացնեն ընտրված մարզերի բազմաթիվ վայրեր:

Միասին այս գործողությունները կօգնեն ավելի մեծ թվով այցելուներ գրավել դեպի մարզեր և մեծացնել իրենց ծախսերն, իսկ դա իր հերթին կխթանի աշխատատեղերի ստեղծումը և տեղական տնտեսական աճը՝ 2020թ. 5,973.7 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 4,779.0 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 1,194.7 մլն դրամ:

3. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության երկրորդ ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել անասնապահական ուղղվածություն ունեցող համայնքներին արոտօգտագործման/անասնապահական առավել մրցունակ և կայուն համակարգերի ստեղծման հարցում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 2,203.6 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 2,141.1 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 62.5 մլն դրամ:

4. Գյուղատնտեսության զարգացման միջազգային հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող «Ենթակառուցվածքների և գյուղական ֆինանսավորման աջակցություն» ծրագիր, որի նպատակն է նվազեցնել գյուղական աղքատությունը Հայաստանում, ինչպես նաև ստեղծել ավելի բարեկարգ սոցիալական և տնտեսական ենթակառուցվածքներ: Մասնավորապես.

ա/ Գյուղական ֆինանսավորման աջակցություն (իրականացվում է ԳՖԿ-ի և ՀԳՏՏՁՀ-ի միջոցով)

բ/ գյուղական ենթակառուցվածքների վերականգնում (ուռոգման և բազմանպատակ կենցաղային ջրամատակարարման համակարգեր),

գ/ Ֆերմերների իրազեկության բարձրացում և աջակցություն,

դ/ Ծրագրի կառավարում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 342.8 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 285.7 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 57.1 մլն դրամ:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսված են նաև վարկավորմանն ուղղվող միջոցներ՝ 1,190.4 մլն դրամ:

5. ՕՊԵԿ զարգացման միջազգային հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող «Ենթակառուցվածքների և գյուղական ֆինանսավորման աջակցություն» ծրագիր, որի նպատակն է նվազեցնել գյուղական աղքատությունը Հայաստանում, ինչպես նաև ստեղծել ավելի բարեկարգ սոցիալական և տնտեսական ենթակառուցվածքներ: Մասնավորապես.

ա/ Գյուղական ֆինանսավորման աջակցություն (իրականացվում է ԳՖԿ-ի և ՀԳՏՏԶՀ-ի միջոցով)

բ/ Գյուղական ենթակառուցվածքների վերականգնում, մասնավորապես ոռոգման և բազմանպատակ կենցաղային ջրամատակարարման համակարգեր,

գ/ Ֆերմերների իրազեկության բարձրացում և աջակցություն,

դ/ Ծրագրի կառավարում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 461.8 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 357.1 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 104.7 մլն դրամ:

6. Գյուղատնտեսության զարգացման միջազգային հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող «Ենթակառուցվածքների և գյուղական ֆինանսավորման աջակցություն» դրամաշնորհային ծրագիր, որը փոխկապակցված է համանուն վարկային ծրագրի հետ, իրականացվում է վարկային ծրագրի ժամկետներում՝ նույն ուղղվածությամբ՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 185.7 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 142.8 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 42.8 մլն դրամ:

7. Գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանում արտադրողականության աճին ուղղված հողերի կայուն կառավարում» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է մեծացնել Վայոց ձորի, Արարատի և Սյունիքի մարզերի ագրոէկոլոգիական առումով առավել ռիսկային տարածքների բնակիչների ընդհանուր կարողությունները՝ նշված մարզերում համայնքային դեգրադացված հողերի վերականգնման միջոցով՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 904.6 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 809.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 95. մլն դրամ:

8. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Գյուղատնտեսության ոլորտում քաղաքականության մոնիտորինգի և գնահատման կարողությունների զարգացման» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է ամրապնդել մոնիթորինգի և գնահատման կարողությունները՝ գյուղատնտեսական քաղաքականության փաստահավաք վերլուծություն իրականացնելու և մշակելու հնարավորություն տալու համար՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 525.9 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 393 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 132.8 մլն դրամ:

9. ԱՄՆ կառավարության աջակցությամբ իրականացվող «Հազարամյակի մարտահրավեր» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է գյուղական աղքատության կրճատումը՝ գյուղատնտեսական ոլորտի կայուն տնտեսական աճի միջոցով, գյուղատնտեսության ոլորտի արդյունավետության մեծացումը՝ ոռոգման համակարգերի ընդգրկումն ընդլայնելու և որակի բարելավման, համակարգը կառավարող մարմինների հզորացման և ֆերմերների արտադրանքի եկամտաբերությունն ավելացնելու հնարավորություններ ստեղծելու միջոցով՝ 2020թ նախատեսվում է 107.9 մլն դրամ դրամաշնորհային միջոցներ:

10. Զարգացման ֆրանսիական գործակալության աջակցությամբ իրականացվող ՀՀ Արարատի և Արմավիրի մարզերում ոռոգվող գյուղատնտեսության զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է տեխնիկական աջակցության և ներդրումների միջոցով արդի ոռոգման զարգացումը՝ վերացնելով ջրի պահեստավորման, ոռոգման ենթակառուցվածքների, հողերի կոնսոլիդացիայի և խորհրդատվական ծառայությունների հետ կապված խոչընդոտները՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,362.2 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,115.3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 246.9 մլն դրամ:

ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարություն

ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության գծով 2020 թվականի Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 12,766.8 մլն դրամ: Հատկացվելիք միջոցներն ուղղվելու են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը.

«Հիդրոոդերևութաբանության ծառայություններ» ծրագրով նախատեսվում է «Հիդրոոդերևութաբանության ծառայություններ» միջոցառումը, որի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի Նախագծով նախատեսվում է 1,284.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափին համապատասխան:

Ծրագրի նպատակն է հանրապետության տարածքում պետական նշանակության հիդրոոդերևութաբանական աշխատանքների կատարում՝ մթնոլորտի և ջրոլորտի ուսումնասիրությունների ձևով, հանրապետության տարածքում հիդրոոդերևութաբանական երևույթների, ջրային օբյեկտների հիդրոլոգիական բնութագրերի ուսումնասիրության, ֆոնային ռադիոակտիվության վերաբերյալ դիտարկումների կատարման, այդ ոլորտների վերաբերյալ փաստացի և սպասվող փոփոխությունների, ինչպես նաև դրանց հնարավոր հետևանքների մասին անհրաժեշտ տեղեկատվության ապահովումը և մթնոլորտային երևույթների կառավարումը ու ռադիոլոկացիոն կայանների դիտարկումների իրականացումը:

«Տեխնիկական անվտանգության կանոնակարգում» ծրագրով նախատեսվում է «Տեխնիկական անվտանգության կանոնակարգման ծառայություններ» միջոցառումը, որի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի Նախագծով նախատեսվում է 46.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափին համապատասխան:

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում տեխնածին վթարների կանխարգելումը, դրանց հետևանքների վերացումը, նման վթարների հետևանքով հասարակությանը և տնտեսությանը հասցվող վնասների ռիսկի նվազեցումը, ինչպես նաև բնակչության և շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը:

⑥Սեյսմիկ պաշտպանության⑦ ծրագրով նախատեսվում է ⑥Սեյսմիկ պաշտպանության ոլորտում ծառայությունների տրամադրում⑦ միջոցառումը, որի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի Նախագծով նախատեսվում է 880.7 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափին համապատասխան:

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում սեյսմիկ վտանգի և ռիսկի գնահատումը, սեյսմիկ ռիսկի նվազեցումը:

«Փրկարար ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հրդեհաշիջման, հակահրդեհային քարոզչության, բնական և տեխնածին աղետների ժամանակ բնակչության և կառույցների պաշտպանություն: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 8,950.7 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Փրկարար ծառայողներին և փրկարար շներին դեղորայքով ապահովում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է ձեռք բերել փրկարար ծառայողների համար անհրաժեշտ առաջին օգնության դեղորայք և վիրակապական նյութեր, ինչպես նաև փրկարար ծառայության փրկարարական ուժերի վարչության հատուկ նշանակության փրկարարական աշխատանքների իրականացման կենտրոնի կինոլոգիական խմբին հատուկ որոնողափրկարարական և սակրավորական աշխատանքների իրականացման համար նախատեսված 8 փրկարարական շների պատվաստանյութեր: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 0.9 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Արտակարգ իրավիճակների նախարարության փրկարար ծառայության աշխատակիցներին բուժօգնության ծառայությունների տրամադրում» միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 18.7 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Պետական աջակցություն Ռուս-հայկական մարդասիրական արձագանքման կենտրոնին» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ, ՌԴ և երրորդ երկրների տարածքում արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման աշխատանքների մասնակցություն և արտակարգ իրավիճակներից տուժած բնակչությանը մարդասիրական օգնության ցուցաբերում: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 7.7 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով: Ռուս-հայկական մարդասիրական արձագանքման կենտրոնի պահպանման ծախսերի նախատեսման համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ և ՌԴ կառավարությունների միջև կնքված միջպետական համաձայնագիրը, համաձայն որի, պահպանման ծախսերը պետք է իրականացվի 2 կողմերի պետական բյուջեների միջոցների հաշվին:

«Պետական ռեզերվների գործակալության համակարգի հիմնարկների պահպանում» և «Նյութական ռեսուրսների ՀՀ պետական պահուստի ձևավորում և պահպանում» միջոցառումների շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ պետական ռեզերվների գործակալության համակարգի հիմնարկների պահպանում և պետական պահուստի կուտակում, ամբարում և թարմացում: Նշված միջոցառումների գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 335.2 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Միաժամանակ, ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեում ներառվել է նաև ՀՀ պետական ռեզերվների գործակալության համակարգին աջակցող ծրագրով նախատեսվող գումարը:

«Աջակցություն պետական պահուստի նյութական արժեքների թարմացմանը, փոխարինմանը, փոխառմանը և ապամարագրմանը» ծրագրով նախատեսվել է 20.6 մլն դրամ:

«Արդարադատության նախարարություն»

«Քրեակատարողական ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է դատապարտյալների վերահսկողության, կալանավայրերում կացության ապահովման, սոցիալ-հոգեբանական վերականգնման, ուսուցման աշխատանքների, մշակութային և մարզական միջոցառումների իրականացում: Նշված միջոցառումների գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 9,064.1 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 464.0 մլն դրամով՝ պայմանավորված ՀՀ արդարադատության նախարարության կազմում «Քրեակատարողական բժշկության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի ստեղծմամբ:

«Քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող ազատազրկվածներին բժշկական ծառայությամբ ապահովում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել կալանավայրերում դատապարտյալներին բժշկական ծառայությունների մատուցում: Նշված միջոցառման գծով 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 706.3 մլն դրամ:

«Դեղորայքի ապահովում կալանավայրերում պահվող ազատազրկվածներին» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է կենտրոնացված կարգով դեղորայքի ձեռքբերում կալանավայրերում պահվող ազատազրկվածների համար: Նշված միջոցառման գծով նախատեսվել է 150.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Իրավական իրազեկում և տեղեկատվության ապահովում» ծրագրի նպատակը՝ հանրային իրազեկվածության ապահովումն է: Ծրագրի շրջանակներում հատկացումներն ուղղվելու են հրատարակչական, տեղեկատվության և տպագրական և թարգմանչական ծառայությունների իրականացմանը, համապատասխանաբար՝ 378.3 և 260.9 մլն դրամի չափով : Ծրագրի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 639.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 666.5 մլն դրամի դիմաց: Նախագծով ծախսերն նվազել են 27.3 մլն դրամով, կամ 4.1 տոկոսով, որը պայմանավորված է. ⑥Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի հ.8-ում փոփոխությունների կատարմամբ, համաձայն որի նախկինում ձեռքբերվող պետական գրանցման վկայականները և քաղաքացիական կացության ակտի

պետական գրանցման մասին տեղեկանքը ինքնաշխատ պատրաստվող էլեկտրոնային փաստաթղթեր են, որոնք տրամադրվում են նաև փաստաթղթային կրիչով:

ՀՀ պաշտպանության նախարարություն

«Ռազմական կարիքների բավարարում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ պաշտպանության նախարարության ընթացիկ գործունեության ապահովում: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նշված միջոցառման համար նախատեսվել է 194,220.7 մլն դրամ, որի աճը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ կազմում է 4,239.5 մլն դրամ: Նախատեսված գումարի ավելացումը պայմանավորված է ՀՆԱ-ի աճով:

«ՀՀ օդանավակայաններում ՌԴ զորամիավորումների օդանավերի սպասարկման ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում ՀՀ կառավարության և ՌԴ կառավարության միջև կնքված համաձայնագրերի համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունում տեղակայված ՌԴ զորամիավորումների հասցեով ռազմական փոխադրումներ իրականացնող օդանավերի սպասարկումներն իրականացնող և ծառայությունները մատուցող կազմակերպություններին փոխհատուցելու նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 100.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Ռազմական նշանակության համակարգերի պահպանում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ տարածքում տեղակայված հակաօդային ռազմական նշանակության համակարգերի պահպանում: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նշված միջոցառման համար նախատեսվել է 1,170.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«ՀՀ պաշտպանության նախարարության շենքային պայմանների բարելավում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել պաշտպանության կարիքների համար անհրաժեշտ բնակելի, գրասենյակային և այլ նշանակության շենքերի և շինությունների պայմանների բարելավում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 92,725.1 մլն դրամ, որի աճը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ կազմում է 26,227.7 մլն դրամ:

«Հումանիտար ականագերծման և փորձագիտական ծառայությունների կազմակերպում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է ՀՀ տարածքում իրականացնել հակաականային գործողությունների ենթակա տարածքի հետազննում,

քարտեզագրում, նախատեսվող ծավալի աշխատանքների հստակեցում և իրականացվող միջոցառումների պլանավորում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 338.9 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Զինծառայողներին, ինչպես նաև փրկարար ծառայողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին բժշկական օգնության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության համակարգի զինծառայողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության քաղաքացիական բուժկազմակերպություններ բուժման ուղեգրելու նպատակով (նեղ մասնագիտական ուղղվածություն ունեցող, ինչպես նաև թանկարժեք տեխնոլոգիաներով բուժվող հիվանդությունների դեպքում) նախատեսվել է 100.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Հիգիենիկ և համաճարակային փորձագիտական ծառայությունների տրամադրում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 32.3 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով: Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է զորամասերի, բուժկետերի և հոսպիտալների վարակազերծման նպատակով ձեռք բերել վարակազերծման միջոցներ:

«Հոսպիտալների և բուժկետերի բժշկական սարքավորումների պահպանման ծառայություններ» միջոցառման գծով նախատեսվել է 40.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով, որն ուղղվելու է սպասարկման ենթակա սարքավորումների ձեռքբերմանը:

«Ղեղդրայքի տրամադրում զորամասային և հոսպիտալային օղակներում բուժօգնություն ստացողներին» միջոցառման գծով նախատեսվել է 1,474.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով, որն ուղղվելու է մի շարք առանձնահատուկ դեղամիջոցների ձեռքբերմանը:

«Հոսպիտալների և բուժկետերի բժշկական սարքավորումներով համալրում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 159.2 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով, որն ուղղվելու է բժշկական սարքավորումների ձեռքբերմանը:

«Գիտահետազոտական և փորձակոնստրուկտորական աշխատանքների գիտատեխնիկական /ռազմատեխնիկական/ ուղեկցում» միջոցառման գծով նախատեսվել է 76.0 մլն դրամ, որն ուղղվելու է «Ռազմատեխնիկական գիտահետազոտական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ի կողմից գիտահետազոտական և փորձակոնստրուկտորական աշխատանքների տակտիկատեխնիկական

առաջադրանքների իրականացմանը:

«Ռազմական ուսուցում և վերապատրաստում» ծրագրի «Ռազմաուսումնական հաստատություններում նեղ մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում» միջոցառման գծով ՀՀ 2020թ. պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 1,174.5 մլն դրամ՝ 2019թ.՝ 1,203.0 մլն դրամի դիմաց՝ ՀՀ զինված ուժերի համար կադրերի պատրաստման, վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման նպատակով:

Ռուսաստանի Ղազնության կողմից տրամադրված պետական արտահանման երկրորդ վարկի հաշվին ռուսական արտադրության ռազմական նշանակության արտադրանքի մատակարարումների ֆինանսավորման վարկային ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է ՀՀ պաշտպանության նախարարությանն ապահովել անհրաժեշտ ինժեներական և ավտոմոբիլային տեխնիկայով: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 12,951.2 մլն դրամ վարկային միջոցներ:

Միաժամանակ, 2020 թվականի պետական բյուջեում ներառվել է նաև ՀՀ պաշտպանության նախարարության արտաբյուջետային միջոցների ծախսերի նախահաշվով՝ «Աջակցություն ՀՀ ՊՆ կողմից իրականացվող ծրագրերին» ծրագրի գծով 1,700.0 մլն դրամ հատկացումներ, որն ուղղվելու է սպառազինության և ռազմական տեխնիկայի ձեռքբերումներին, իսկ «Աջակցություն ՀՀ զինված ուժերի ռազմաբժշկական վարչության կողմից իրականացվող ծրագրին» ծրագրի գծով՝ 150.0 մլն դրամ ռազմաբժշկական սպասարկման և առողջապահական ծրագրերի իրականացմանն աջակցելու նպատակով:

ՀՀ Ոստիկանություն

«Հասարակական կարգի պահպանություն, անվտանգության ապահովում և հանցագործությունների դեմ պայքար» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հասարակական կարգի պահպանության և հասարակական անվտանգության ապահովման, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների նախականիսման, կանխման, խափանման, հայտնաբերման և բացահայտման ծառայություններ: Վերը նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 24,501.9 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 1,023.0 մլն դրամով՝ պայմանավորված միջծրագրային վերաբաշխումներով:

«Պետական պահպանության ծառայությունների կազմակերպում և իրականացում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ

կառավարության 2004 թվականի ապրիլի 29-ի N 1008 որոշման N 1 հավելվածով հաստատված պետական պահպանության ենթակա պետական մարմինների և կազմակերպությունների շենքերի ու շինությունների պահպանությունը և անվտանգության ապահովումը: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 3,971.9 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 101.4 մլն դրամով՝ պայմանավորված պահպանության ենթակա թվով 3 նոր օբյեկտների ավելացմամբ:

«Անձի անհատական տվյալների, քաղաքացիության և հաշվառման վերաբերյալ տեղեկությունների ստացման, տրամադրման և փոխանակման ծառայությունների մատուցում, ճամփորդական փաստաթղթերում կենսաչափական տեխնոլոգիաների ներդրում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ քաղաքացիների անձնագրերի ձևակերպում, ՀՀ քաղաքացիություն ձեռք բերելու, դադարեցնելու, փախստականի կարգավիճակ ստացած, ՀՀ-ում մշտապես բնակվող քաղաքացիություն չունեցող անձանց, օտարերկրացիներին մուտքի վիզաներ, կացության կարգավիճակներ տալու մասին գործերի վարումը: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 1,403.1 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 222.7 մլն դրամով՝ պայմանավորված միջօրագրային վերաբաշխումներով:

«Առողջապահական ծառայությունների տրամադրում» միջոցառման շրջանակներում իրականացվում է ոստիկանության բժշկական ծառայություններից օգտվելու իրավունք ունեցող անձանց ամբուլատոր-պոլիկլինիկական և հոսպիտալային բուժապահովում, հակահամաճարակային միջոցառումների ծրագրավորում և իրականացում, բժշկական փորձաքննություն և ծառայողական պիտանելիության մասին որոշում: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 836.3 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 20.7 մլն դրամով՝ պայմանավորված միջօրագրային վերաբաշխումներով:

«Դեղորայքի տրամադրում ոստիկանության բժշկական վարչության ծառայություններից օգտվելու իրավունք ունեցող բուժօգնություն ստացողներին և հատուկ խմբերում ընդգրկված ֆիզիկական անձանց» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել դեղորայքի տրամադրում ոստիկանության բժշկական վարչության ծառայություններից օգտվելու իրավունք ունեցող ամբուլատոր-պոլիկլինիկական և հոսպիտալային բուժօգնություն ստացողներին և հատուկ խմբերում ընդգրկված ֆիզիկական անձանց: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 68.9 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովում և ճանապարհատրանսպորտային պատահարների կանխարգելում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ճանապարհային երթևեկության կարգավորում, անվտանգության ապահովում, ճանապարհապարեկային ծառայության իրականացում, ճանապարհատրանսպորտային պատահարների և տվյալ բնագավառում վարչական իրավախախտումների պետական հաշվառում, վարորդական վկայականների տրամադրում: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 2,996.6 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 430.9 մլն դրամով` պայմանավորված միջօրագրային վերաբաշխումներով:

«Տրանսպորտային միջոցների պետական հաշվառում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել տրանսպորտային միջոցների պետահամարանիշների ձեռքբերում և տրամադրում: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 236.2 մլն դրամ` ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Ոստիկանության ոլորտի քաղաքականության մշակում, կառավարում կենտրոնացված միջոցառումների, մոնիտորինգի և վերահսկողության իրականացում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ոստիկանության մարմինների աշխատանքների պլանավորում, համակարգում, ծրագրային միջոցառումների մշակում և իրականացում, միջգերատեսչական և միջազգային համագործակցության ապահովում, համընդհանուր և ոլորտային աշխատանքների իրականացում, մոնիտորինգ և հսկողություն: Նշված միջոցառման իրականացման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 10,183.6 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ նվազել է 350.8 մլն դրամով` պայմանավորված միջօրագրային վերաբաշխումներով:

ՀՀ Ոստիկանության «Ոստիկանության կրթական ծառայություններ» ծրագրի «Բարձրագույն մասնագիտական կրթության ծառայություն», «Միջին մասնագիտական կրթության ծառայություն» և «Նախնական մասնագիտական կրթության ծառայություն» միջոցառումների գծով «Ոստիկանության կրթահամալիր» ՊՈԱԿ-ին ՀՀ 2020թ. պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է, համապատասխանաբար` 233.9, 370.1 և 872.5 մլն դրամ` նախնական, միջին և բարձրագույն մասնագիտական կրթական ծրագրերում ընդգրկված ՀՀ ոստիկանության ծառայողների ուսուցման նպատակով:

Նախագծով պահպանվել է 2019թ. մակարդակը:

Միաժամանակ, ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեում ներառվել է նաև ՀՀ ոստիկանության ստորաբաժանումներին աջակցող ծրագրերով նախատեսվող գումարները: Այդ ծրագրերին 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է ուղղել շուրջ 19,233.1 մլն դրամ, այդ թվում.

«Աջակցություն ՀՀ ոստիկանության կողմից պետական պահպանության ծառայությունների մատուցմանը» ծրագրի գծով 7,183.7 մլն դրամ,

«Աջակցություն ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովմանը» ծրագրի գծով 11,321.9 մլն դրամ,

«Աջակցություն ՀՀ ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության կողմից ծառայությունների մատուցմանը» ծրագրի գծով 717.5 մլն դրամ,

«Աջակցություն ՀՀ ոստիկանության բժշկական վարչության կողմից ծառայությունների մատուցմանը» ծրագրի գծով 10.0 մլն դրամ:

ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայություն

«Հետախուզական, հակահետախուզական, ռազմական հետախուզության, հանցագործությունների դեմ պայքարի և պետական սահմանի պահպանության գործունեության կազմակերպում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ անվտանգությանն սպառնացող վտանգի մասին տեղեկատվության ստացում, վերլուծում, վտանգի կանխատեսում, վտանգի կանխման և չեզոքացման վերաբերյալ առաջարկությունների մշակում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է հատկացնել 23,218.3 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 945.4 մլն դրամով՝ պայմանավորված ծառայության բնականոն գործունեության ապահովման անհրաժեշտությամբ:

«ՀՀ տարածքում երկաթուղով իրականացվող միջպետական ռազմական փոխադրումների, երկաթուղային կայարաններում կատարվող սպասարկման ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ կառավարության և ՌԴ կառավարության միջև կնքված համաձայնագրերի համաձայն ՀՀ-ում տեղակայված ՌԴ զորամիավորումների հասցեով ՀՀ տարածքում երկաթուղով իրականացվող միջպետական ռազմական փոխադրումներ: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի կողմից մատուցված ծառայությունների փոխհատուցման նպատակով հատկացնել 14.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

«Ազգային անվտանգության համակարգի շենքային ապահովվածության բարելավում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ազգային անվտանգության համակարգի ստորաբաժանումների վարչական շենքերի կառուցում, կապիտալ վերանորոգում, շինարարական և կապիտալ նորոգման օբյեկտների նախագծահետազոտական փաստաթղթերի պատրաստում: ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով վերը նշված միջոցառման համար նախատեսվել է 220.9 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 12.5 մլն դրամով՝ պայմանավորված շինարարական աշխատանքների ծավալների ավելացմամբ:

«Ազգային անվտանգության համակարգի տեխնիկական հագեցվածության բարելավում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ազգային անվտանգության համակարգի, ստորաբաժանումների համար անհրաժեշտ վարչական սարքավորումների ձեռքբերում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 194.9 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 103.3 մլն դրամով:

«Ազգային անվտանգության համակարգի տրանսպորտային միջոցների բարելավում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ազգային անվտանգության համակարգի, ստորաբաժանումների համար անհրաժեշտ տրանսպորտային միջոցների ձեռքբերում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 153.2 մլն դրամ:

«Ազգային անվտանգության համակարգի կողմից ծառայությունների մատուցման ապահովման համար ոչ նյութական հիմնական միջոցների ձեռքբերում» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ազգային անվտանգության կարիքների համար անհրաժեշտ հակավիրուսային ծրագրերի լիցենզիաների ձեռքբերում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 13.4 մլն դրամ՝ որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 5.9 մլն դրամով:

«Պաշտպանության բնագավառի այլ ծախսեր» միջոցառման շրջանակներում իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմանային անվտանգության ապահովում: Նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 7,326.3 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 280.8 մլն դրամով (ծախսերի ավելացումը պայմանավորված է տվյալ տարվա գնաճով):

«Ազգային անվտանգության համակարգի ստորաբաժանումների համար դեղորայքի ձեռքբերում» միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի

նախագծով նախատեսվել է 26.8 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով, որն ուղղվելու է դեղերի և դեղագործական ապրանքների ձեռքբերմանը:

«Պետական պահպանության ծառայություններ» միջոցառման շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց և Հայաստանի Հանրապետությունում գտնվող բարձրաստիճան հյուրերի անվտանգության ապահովում: Վերը նշված միջոցառման գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 3,372.6 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեի նկատմամբ աճել է 255.2 մլն դրամով: Ծախսերի ավելացումը պայմանավորված է ծառայության բնականոն գործունեության ապահովման անհրաժեշտությամբ:

«Ղեկորայքի տրամադրում պետական պահպանության ծառայությանը» միջոցառման շրջանակում նախատեսվում են կենտրոնացված կարգով պետական պահպանության ծառայության կարիների համար անհրաժեշտ դեղորայքի ձեռքբերում, որի գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվել է 1.1 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ

ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի գծով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 20,757.1 մլն դրամ: Հատկացվելիք միջոցներն ուղղվելու են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը.

1. «ՀՀ Վարչապետի լիազորությունների իրականացման ապահովում» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է.

1.1 «Աջակցություն ՀՀ կառավարության աշխատակազմի ներքո գործող Արդյունահանող ձյուղերի թափանցիկության նախաձեռնության քարտուղարությանը» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 23.6 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

Ծրագրի իրականացման նպատակն է Հայաստանի Արդյունահանող ձյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանը լիարժեք անդամակցելու հանձնառության ապահովումը, ազգային քաղաքականության ապահովման և անդամակցության վճարների իրականացման միջոցով:

1.2 «Մաքսային միության և Միասնական տնտեսական տարածությանը ՀՀ անդամակցության շրջանակում միասնական տեղեկատվական տարածության և ինտեգրացված տեղեկատվական համակարգերի ստեղծում և պահպանում» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 92.1 մլն դրամ, ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

ՀՀ կառավարության 2014 թվականի փետրվարի 20-ի N 217-Ա որոշման համաձայն «ԷԿԵՆԳ» ՓԲԸ-ն ճանաչվել է որպես Մաքսային միությանը և Միասնական տնտեսական

տարածությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության շրջանակում ստեղծված՝ էլեկտրոնային եղանակով տեղեկատվության փաստաթղթավորման ընդհանուր ենթակառուցվածքի (ինտեգրացիոն շյուզ)՝ ՀՀ պետական բաղադրիչի օպերատոր: Իսկ ինտեգրացիոն շյուզի սարքավորման սպասարկումն ու գործունեությունն ապահովելու համար գործող լիցենզիաների բաժանորդագրության ժամկետների լրանալու պատճառով անհրաժեշտ են նոր սարքավորումներ և ծրագրային ապահովման լիցենզիաներ:

2. «Տեսչական վերահսկողության ծրագրի» շրջանակներում նախատեսվում է.

2.1 «Արտադրանքի և որակի վերահսկողության ծառայություններ» միջոցառումը, որի համար Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 15.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.

- Փորձանմուշների ձեռքբերման ծախսեր,
- Փորձանմուշների փորձարկման ծախսեր,
- Շարժական լաբորատորիայի համար անհրաժեշտ ծախսեր:

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետությունում ապրանք արտադրողների և ծառայություն մատուցողների կողմից սպառողներին իրացվող արտադրանքի նկատմամբ պետական վերահսկողության իրականացումը՝ ստանդարտացման և չափագիտական նորմերի ապահովման միջոցով:

3. «Մարդասիրական բեռներ փոխադրող օտարերկրյա օդանավերի աերոնավիգացիոն սպասարկման, թռիչք-վայրէջքի, օդանավերի կանգառի և վերգետնյա սպասարկումների ու մատուցված ծառայությունների փոխհատուցում» շրջանակներում նախատեսվում է.

ԱՄՆ-ի միացյալ հայկական հիմնադրամի միջոցով ՀՀ կառավարության բարեգործական ծրագրերի համակարգման հանձնաժողովի հասցեով առաքվող՝ մարդասիրական օգնության բեռներ տեղափոխող և «Հայաստանի մանկական ասոցիացիա» բարեգործական հասարակական կազմակերպության ու Գերմանիայի «Ֆրիդենսդորֆ ինտերնացիոնալ» հասարակական կազմակերպության կողմից համատեղ իրականացվող բարեգործական ծրագրի շրջանակներում կատարվող հատուկ չվերթների աերոնավիգացիոն վերգետնյա սպասարկումների ու մատուցված ծառայությունների փոխհատուցման նպատակով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 10.0 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված գումարի չափով:

4. ⑥Աջակցություն քաղաքական կուսակցություններին, հասարակական կազմակերպություններին և արհմիություններին» ծրագրով նախատեսված հատկացումները (322.6 մլն դրամ)՝ ուղղվելու են քաղաքական կուսակցություններին, հասարակական կազմակերպություններին և արհմիություններին, ազգային փոքրամասնությունների հասարակական կազմակերպություններին, կուսակցությունների դաշինքներին աջակցմանը և ⑥Պետական կառավարման գործընթացներին քաղաքացիական հասարակության մասնակցություն» նոր միջոցառման իրականացմանը, համապատասխանաբար՝ 186.8, 20.0,

103.5 և 12.0 մլն դրամի չափով: Նախագծով ծախսերն աճել են 12.0 մլն դրամով, որը պայմանավորված է նոր միջոցառման նախատեսմամբ:

5. ⑥ «Հանրային իրազեկում» ծրագրով նախատեսված հատկացումները (1,089.1 մլն դրամ) ուղղվելու են հանրային իրազեկման ապահովմանը, պետական մամուլի հրատարակմանը, ԱՊՀ երկրներում հեռուստառադիոծրագրերի հեռարձակմանը, տեղեկատվության ձեռքբերման, պահպանման և արխիվացման ծառայությունների իրականացմանը, համապատասխանաբար՝ 733.6, 83.2, 175.5 և 96.8 մլն դրամ: Ծախսերը համապատասխանում են ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված ծախսերի մակարդակին:

Միաժամանակ ՀՀ վարչապետի աշխատակազմում նախատեսվում են շարունակել և իրականացնել արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով հետևյալ ծրագրերը.

1. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Պետական հատվածի արդիականացման երրորդ ծրագիր, որի նպատակն է բարելավել հանրային հատվածի ֆինանսական հաշվետվությունների որակը և հանրության հասանելիությունը ընդլայնված էլեկտրոնային պետական ծառայություններին:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաղադրիչներից.

- ա) Պետական ֆինանսների կառավարման տեղեկատվական համակարգեր,
- բ) էլեկտրոնային կառավարման լուծումներ բարելավված ծառայությունների մատուցման համար,
- գ) Կարողությունների զարգացում և զարգացման փոքր ինտերվենցիաներ,
- դ) Ծրագրի կառավարում՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 4,810.5 մլն դրամ, այդ թվում վարկային միջոցներ՝ 3,987,7 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 822,8 մլն դրամ:

2. ՀՀ ֆինանսների նախարարության և ՌԴ ֆինանսների նախարարության միջև՝ Ռուսաստանի Ղաշնության կողմից Հայաստանի Հանրապետությանն անհատույց ֆինանսական օգնության դրամաշնորհային ծրագիր, որը փոխկապակցված է Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Պետական հատվածի արդիականացման երրորդ ծրագրի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումների հետ: Մասնավորապես, ծրագրի միջոցները նախատեսվում է ուղղել ֆինանսական կառավարման միասնական ավտոմատացված տեղեկատվական համակարգի ստեղծման ծախսերի ֆինանսավորմանը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 1,918,4 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 1,592,3 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 326,1 մլն դրամ:

3. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Հանքարդյունաբերության ոլորտի քաղաքականության ծրագիր» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել հանքարդյունաբերության ոլորտի քաղաքականության մշակմանը, որի թիրախում Հայաստանում հանքարդյունաբերության ոլորտի միջոցով կայուն տնտեսական աճի ապահովումն է՝

2020թ.-ին նախատեսվում է 121,0 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 105,2 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 15.8 մլն դրամ:

4. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանի արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանն աջակցություն» դրամաշնորհային ծրագիր, որի նպատակն է աջակցել Ստացողին հանքարդյունաբերության ոլորտի թափանցիկության և հաշվետվողականության բարձրացման հարցում՝ իրականացնելով Արտահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնության (ԱՃԹՆ) Ստանդարտը՝ 2020թ.-ին նախատեսվում է 56.0 մլն դրամ, այդ թվում դրամաշնորհային միջոցներ՝ 45.5 մլն դրամ, ՀՀ համաֆինանսավորում՝ 10.5 մլն դրամ:

Հայաստանի հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհուրդ

Հայաստանի հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհրդի ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակում ծրագրի համար ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսված հատկացումները նպատակ ունեն ապահովել տեղեկատվական, քաղաքական, տնտեսական, կրթական, մշակութային, մանկապատանեկան, գիտական, հայոց լեզվի և պատմության, մարզական, ժամանցային և հանրության համար կարևոր ու նշանակալից այլ տեղեկատվական բնույթի հաղորդումների բազմազանությունը:

Ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակում ծրագրով Նախագծով նախատեսվում է հատկացնել 7,396.1 մլն դրամ՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 7,425.8 մլն դրամի դիմաց:

Ծախսերը նվազել են 29.6 մլն դրամով, կամ 0.4 տոկոսով, որը պայմանավորված է.

-Հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհրդի պահպանման ծախսերի նվազմամբ՝ 2.2 մլն դրամով,

- Հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերության հեռարձակման ծախսերի նվազմամբ՝ 26.6 մլն դրամով (նախորդ տարվա պարտքի գումարը՝ ներառյալ ԱԱՀ-ի գումարը),

- միջազգային կազմակերպություններին անդամավճարի գծով տարադրամի փոխարժեքի փոփոխությամբ՝ 0.8 մլն դրամով:

Միաժամանակ, կատարվել է միջծրագրային վերաբաշխում՝ ⑥Ներդրումներ տեխնիկական վերազինման նպատակով» ծախսերը ավելացել են 24.5 մլն դրամով՝ ի հաշիվ ⑥Հեռուստատեսային ծառայություններ» միջոցառման ծախսերի:

ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտե

«Քաղաքաշինության և ճարտարապետության բնագավառում պետական քաղաքականության իրականացում և կանոնակարգում» ծրագրի գծով նախատեսվել է 1,140.2 մլն դրամ, որը ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված համադրելի ցուցանիշից՝ 964.1 մլն դրամից ավել է 15.5 %-ով: Ծրագրի գծով 2020 թվականի ծախսերը նախատեսվել են հետևյալ

ուղղություններով.

- «Նորմատիվատեխնիկական փաստաթղթերի մշակում և տեղայնացում» միջոցառման գծով՝ 48.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել և ավարտին հասցնել թվով 4 նորմատիվատեխնիկական փաստաթղթերի մշակումը և սկսել թվով 8-ի մշակման և տեղայնացման աշխատանքները:

- «Միկրոռեգիոնալ մակարդակի համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի մշակում» միջոցառման գծով՝ 495.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է մշակել ՀՀ Արագածոտնի, Գեղարքունիքի (մասամբ) և Շիրակի (մասամբ) մարզերի ընդհանուր առմամբ թվով 20 համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի նախագծերը:

ՀՀ կադաստրի կոմիտե

Անշարժ գույքի պետական ռեգիստրի համակարգի տարեկան ծախսերը, «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 72-րդ հոդվածի պահանջների համաձայն, պլանավորվում ու իրականացվում են սպասվելիք տարեկան եկամուտների չափով: Այս ոլորտի գծով ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսվում է 5,200.0 մլն դրամի ծախսեր՝ ՀՀ 2019 թվականի պետական բյուջեով հաստատված 3,991.2 մլն դրամի դիմաց կամ 30.3 %-ով ավել: Հատկացվող միջոցներից համակարգի պահպանման ծախսերը կկազմեն 4,235.1 մլն դրամ՝ 2019 թվականի համար հաստատված 3,602.0 մլն դրամի դիմաց, իսկ համակարգի կարողությունների զարգացմանն ուղղվող ծախսերը կկազմեն 964.9 մլն դրամ՝ 2019 թվականի համար հաստատված 389.1 մլն դրամի դիմաց: Համակարգի կարողությունների զարգացման 2020 թվականի ծախսերից 380.8 մլն դրամը կուղղվի գեոդեզիական և քարտեզագրական աշխատանքներին՝ հետևյալ ուղղություններով.

1. Թեմատիկ քարտեզագրության գծով նախատեսվել է 30.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել Էլեկտրոնային Ատլասի նախապատրաստական աշխատանքներ և 3 հատ քարեզների՝ ստեղծում և հրատարակում:

2. Աշխարհագրական անվանումների պետական քարտադարանի թարմացման աշխատանքների գծով նախատեսվել է 12.0 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ աշխարհագրական անվանումների հաշվառման և գրանցման աշխատանքների քարտադարանի վարում և թարմացում, Ավստրալիայի, Օվկիանիայի խոշոր ֆիզաշխարհագրական օբյեկտների տեղեկատուի 300 օրինակի նախապատրաստում:

3. Ուեբերենց կայանների կառուցման, դիտարկման և կայանների ցանցի հավասարակշռման աշխատանքների գծով գծով նախատեսվել է 300.1 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է տեղադրել 14 հատ ռեֆերենց կայաններ՝ կարճ ժամանակամիջոցում տեղադիրքի կորդինատները ստանալու համար:

4. Գեոդեզիայի բնագավառում /ՀՀ անտառապատ շրջաններում 2-րդ դասի GNSS հիմնակետերի տեղծում/ նախատեսվող աշխատանքների գծով նախատեսվել է 6.3 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է ՀՀ հյուսիս-արևելյան և հարավ-արևելյան անտառապատ շրջաններում տեղադրել 2-րդ դասի թվով 20 նոր հիմնակետեր, որոնց օգնությամբ հնարավոր կլինի իրականացնել անտառապատ տարածքների սահամանագծերի շրջադարձային կետերի ճշգրիտ կոորդինատավորում:

5. Ազգային տարածական տվյալների ենթակառուցվածքների մշակման բնագավառում նախատեսվող աշխատանքների գծով նախատեսվել է 32.4 մլն դրամ, որի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ազգային տարածական տվյալների ենթակառուցվածքների մշակում /ստանդարտների մշակում, մետատվյալների կազմում, ներդրման մեխանիզմների մշակում/:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ

Ինչպես արդեն նշվել է, ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով դեֆիցիտի գումարը ծրագրավորվում է 182.6 մլրդ դրամի չափով: Դեֆիցիտի ֆինանսավորումը նախատեսվում է իրականացնել ներքին և արտաքին աղբյուրների զուտ մուտքերի (զուտ մուտքերը՝ դեֆիցիտի ֆինանսավորման նպատակով ներգրավվող միջոցների մուտքերի ընդհանուր գումարի և փոխառու միջոցների տրամադրման կամ մարման ընդհանուր գումարի տարբերությունն է) հաշվին, համապատասխանաբար՝ 205.4 մլրդ դրամի և -22.8 մլրդ դրամի չափով:

Փոխառու միջոցների ներգրավումը իրականացվում է պետական արժեթղթերի թողարկման և վարկերի ու փոխատվությունների ստացման եղանակով (որոնք հետևապես հետագայում ենթակա են մարման): Ֆինանսական ակտիվներից միջոցների ներգրավումը իրականացվում է արդեն ձեռք բերված՝ սեփականության իրավունքով պետությանը պատկանող բաժնետոմսերի և կապիտալում այլ մասնակցության, ինչպես նաև տնտեսվարող և այլ սուբյեկտներին պետական բյուջեից տրամադրված վարկերի և փոխատվությունների դիմաց այդ սուբյեկտներից ձեռք բերված պարտավորությունների իրացման եղանակով:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով դեֆիցիտի ֆինանսավորման նպատակով ներքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու զուտ միջոցների ընդհանուր գումարը ծրագրավորվում է շուրջ 144.1 մլրդ դրամի չափով, ընդ որում, փոխառու միջոցների մուտքերի ներգրավումը ամբողջությամբ նախատեսվում է ապահովել պետական արժեթղթերի թողարկումից: Ֆինանսական ակտիվներից 2020 թվականի զուտ մուտքերը ծրագրավորվում են շուրջ 61.3 մլրդ դրամ, ընդ որում, տարեսկզբի ազատ մնացորդի միջոցների հաշվին՝ 45.4 մլրդ դրամ և տնտեսվարող և այլ սուբյեկտներին տրամադրված բյուջետային վարկերի և փոխատվությունների գծով զուտ մուտքերին՝ (30.2) մլրդ դրամ:

ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով դեֆիցիտի ֆինանսավորման նպատակով արտաքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու զուտ միջոցների ծրագրված ընդհանուր գումարը (շուրջ 42.9 մլրդ դրամ) հաշվարկվել է որպես միջազգային կազմակերպություններից և օտարերկրյա պետություններից Հայաստանի Հանրապետությանը 2020 թվականին տրամադրվելիք վարկերի (որոնց մասն ունի հստակ ծրագրային ուղղվածություն) և մինչ այդ արդեն ստացված վարկերի, ըստ վարկային պայմանագրերով նախատեսված ժամկետների, մարման գումարների տարբերություն (նշված զուտ մուտքերի վերաբերյալ մանրամասն համապատասխան տեղեկատվությունը բերված է սույն բացատրագրի N 1 հավելվածում, NN 15-18 աղյուսակներում և «ՀՀ պետական պարտքը» բաժնում): Դրա հետ մեկտեղ նախագծով նախատեսվել է շուրջ 0.7 մլրդ դրամ՝ միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կապիտալում մասնակցության գծով Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած պարտավորությունների կատարման համար: Արցախի Հանրապետությանը տրամադրվող միջպետական վարկի գումարը կազմում է 65.8 մլրդ դրամ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ

ՀՀ 2020թ. պետական բյուջեի հիմքում դրված կանխատեսումների համաձայն՝ 2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ՀՀ պետական պարտքը կկազմի 3,538 մլրդ դրամ (7,430 մլն ԱՄՆ դոլար) կամ ՀՆԱ-ի 53.9%-ը, իսկ 2020 թվականի տարեվերջին այն կկազմի 3,705 մլրդ դրամ (7,780 մլն ԱՄՆ դոլար) կամ ՀՆԱ-ի 52.2%-ը:

	Առ 31.12.2018թ.	Առ 31.12.2019թ.	Առ 31.12.2020թ.
մլրդ դրամ			
ՀՀ պետական պարտք	3,349	3,538	3,705
<i>այդ թվում՝</i>			
արտաքին պետական պարտք	2,676	2,757	2,789
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտք</i>	<i>266</i>	<i>233</i>	<i>214</i>
ներքին պետական պարտք	672	780	916
մլն ԱՄՆ դոլար			
ՀՀ պետական պարտք	6,923	7,430	7,780
<i>այդ թվում՝</i>			
արտաքին պետական պարտք	5,532	5,791	5,857
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտք</i>	<i>550</i>	<i>490</i>	<i>450</i>
ներքին պետական պարտք	1,390	1,639	1,923
տոկոսներով ՀՆԱ-ի նկատմամբ			
ՀՀ պետական պարտք	55.8	53.9	52.2
<i>այդ թվում՝</i>			
արտաքին պետական պարտք	44.6	42.0	39.3
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտք</i>	<i>4.4</i>	<i>3.5</i>	<i>3.0</i>
ներքին պետական պարտք	11.2	11.9	12.9

2019 և 2020 թվականների համար փոխարկումները կատարվել են 1 ԱՄՆ դոլար = 476.17 դրամ փոխարժեքով (02.09.2019թ. դրությամբ արժույթային շուկայում ձևավորված միջին փոխարժեք (աղբյուր՝ ՀՀ կենտրոնական բանկ)):

ՀՀ արտաքին պետական պարտքի գծով 2019 և 2020թթ. ընթացքում ակնկալվում

է.

	2019թ. (մլն ԱՄՆ դոլար)	2020թ. (մլն ԱՄՆ դոլար)
ՀՀ արտաքին պետական պարտքի գծով վարկերի ստացում	973	456
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտքի գծով</i>	<i>13</i>	<i>37</i>
ՀՀ արտաքին պետական պարտքի գծով մայր գումարի մարում	638	415
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտքի գծով</i>	<i>64</i>	<i>76</i>
ՀՀ արտաքին պետական պարտքի գծով տոկոսավճար	192	186
<i>որից՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտքի գծով</i>	<i>10</i>	<i>11</i>

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԼՈՏՔԸ

ՀՀ կառավարության պարտքի 2019 և 2020 թվականների կանխատեսումները կատարվել են հիմք ընդունելով հետևյալը.

- 2019թ. պետական բյուջեի պակասուրդի զուտ ֆինանսավորումը պարտքային գործիքների հաշվին կիրականացվի 281.1 մլրդ դրամի չափով, որից 95 մլրդ դրամը պետական գանձապետական պարտատոմսերի հաշվին, 143.6 մլրդ դրամը՝ արտաքին վարկերի հաշվին և 42.6 մլրդ դրամը՝ արտարժութային պետական պարտատոմսերի հաշվին,
- ՀՀ 2020թ. պետական բյուջեի նախագծի հիմքում դրված պակասուրդի ֆինանսավորման սցենարը,
- 2019 և 2020 թվականների պարտքի մնացորդի փոխարկումները կատարվել են 02.09.2019թ. դրությամբ արժութային շուկայում ձևավորված միջին փոխարժեքների (աղբյուր՝ ՀՀ կենտրոնական բանկ) հիման վրա: Մասնավորապես, 1 ԱՄՆ դոլար = 476.17 դրամ,
- ՀՀ 2020թ. պետական բյուջեի նախագծի հիմքում դրված 2019թ. և 2020թ. ՀՆԱ-ների կանխատեսումային ցուցանիշները:

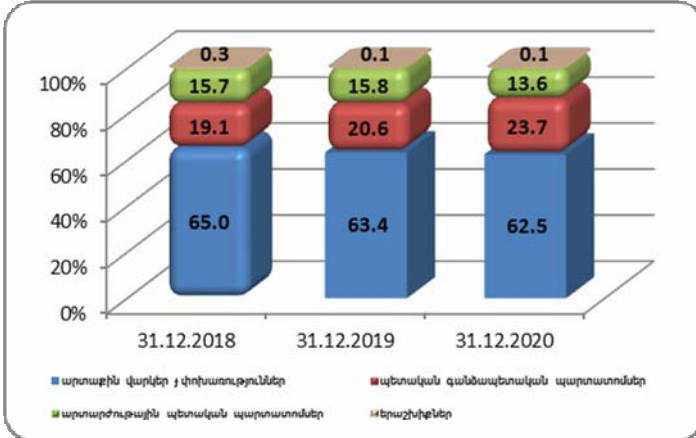
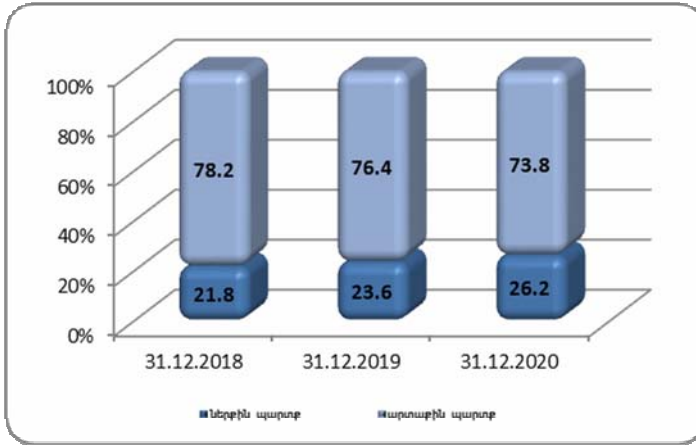
Ըստ կանխատեսումների՝ 2020 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ՀՀ կառավարության պարտքը կկազմի 3,490 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 49.2 տոկոսը և 2019 թվականի տարեվերջի համեմատությամբ ՀՆԱ-ի նկատմամբ կնվազի 1.1 տոկոսային կետով: Նշենք, որ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նշված կանխատեսումները տարբերվում են Հայաստանի Հանրապետության 2020-2022 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում ներառված ՀՀ կառավարության պարտքի նվազեցման 2019-2023թթ. վերանայված ծրագրով սահմանված ցուցանիշներից՝ պայմանավորված հիմնականում կանխատեսումներում կիրառված մակրոտնտեսական շրջանակի և փոխարժեքների տարբերություններով ու կառավարության պարտքի գծով կատարված գործառնություններով:

	Առ 31.12.2018թ.	Առ 31.12.2019թ.	Առ 31.12.2020թ.
ՀՀ կառավարության պարտք, մլրդ դրամ	3,083	3,305	3,490
ՀՀ կառավարության պարտք, մլն ԱՄՆ դոլար	6,372	6,940	7,330
ՀՀ կառավարության պարտք, % ՀՆԱ-ի մեջ	51.3	50.3	49.2

Նախատեսվում է 2019-2020 թվականներին ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում ավելացնել ՀՀ դրամով տեղաբաշխված պետական գանձապետական պարտատոմսերի կշիռը, որն ըստ կանխատեսումների կկազմի համապատասխանաբար 20.6% և 23.7%: Կառավարության պարտքը կունենա հետևյալ կառուցվածքը.

	Առ 31.12.2018թ.	Առ 31.12.2019թ.	Առ 31.12.2020թ.
Կառուցվածքն ըստ ռեզիդենտության, մլրդ դրամ*			
ներքին պարտք	672	780	916
արտաքին պարտք	2,410	2,524	2,575
Կառուցվածքն ըստ գործիքակազմի, մլրդ դրամ			
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	2,003	2,096	2,183
պետական գանձապետական պարտատոմսեր	588	682	827
արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	484	523	476
արտաքին երաշխիքներ	4	4	4
ներքին երաշխիքներ	4	-	-
Արժույթային կառուցվածքը, մլրդ դրամ			
ՀՀ դրամով ներգրավված պարտք	588	682	827
արտարժույթով ներգրավված պարտք	2,495	2,622	2,663
Կառուցվածքն ըստ տոկոսադրույքի տեսակի, մլրդ դրամ			
լողացող տոկոսադրույքով	463	565	663
ֆիքսված տոկոսադրույքով	2,620	2,740	2,827

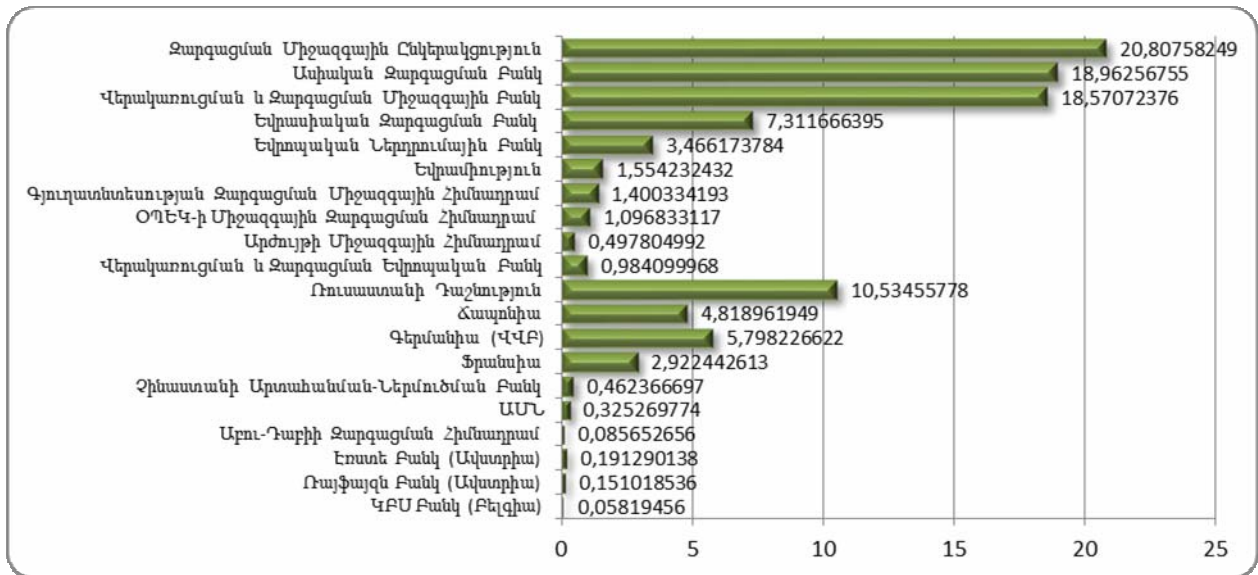
* 2019 և 2020 թվականների համար պետական գանձապետական և արտարժույթային պարտատոմսերի գծով պարտքի մնացորդը բաշխվել է ըստ ռեզիդենտության հիմք ընդունելով 2019թ. օգոստոսի 31-ի դրությամբ փաստացի ձևավորված տեսակարար կշիռները:

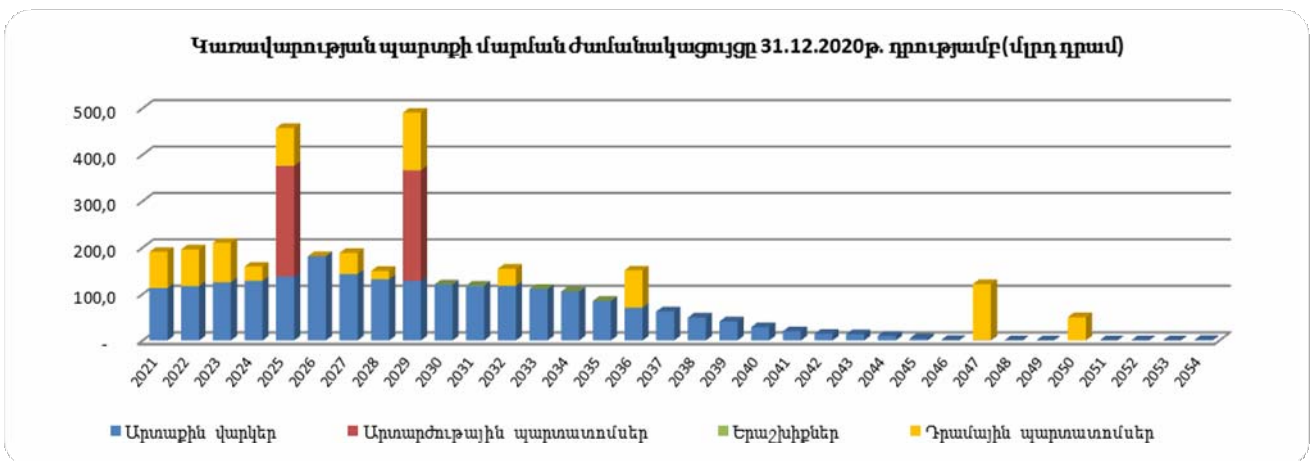
կանխատեսումները և պարտքի գծով ծրագրավորված գործառնությունները, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման 2020-2022 թվականների ռազմավարական ծրագրով ամրագրված ուղենշային ցուցանիշները 2020թ. տարեվերջի դրությամբ կկազմեն.

	Ուղենիշ	2020թ. (կանխ.)
Վերաֆինանսավորման ռիսկ		
Մինչև մարում միջին ժամկետը	8 – 11 տարի	8.9 տարի
Առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի (ՊԳՊ) կշիռը ՊԳՊ-երի ծավալի մեջ (տարեվերջին)	առնվելագույնը 20%	9.4%
Տոկոսադրույթի ռիսկ		
Ֆիքսված տոկոսադրույթով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 80%	81.0%
Փոխարժեքի ռիսկ		
Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 20%	26.2%
ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 20%	23.7%

2020 թվականի տարեվերջի դրությամբ կառավարության արտաքին վարկերի գծով պարտքի 39.4%-ը բաժին կընկնի Համաշխարհային Բանկին (Ջարգացման Միջազգային Ընկերակցություն ու Վերակառուցման և Ջարգացման Միջազգային Բանկ): Կառավարության արտաքին վարկերի գծով պարտքի կառուցվածքն ըստ վարկատուների կլինի հետևյալը.

2020 թվականի տարեվերջի դրությամբ ձևավորվող կառավարության պարտքի մարման ժամանակացույցը սփռված կլինի մինչև 2054 թվականը և կունենա հետևյալ տեսքը.

2020 թվականին կառավարության պարտքի միջին կշռված տոկոսադրույքը կկազմի 5.2%: Կառավարության պարտքի սպասարկման ծախսերը (տոկոսավճարներ) կկազմեն ՀՆԱ-ի 2.4%-ը:

	2018թ.	2019թ.	2020թ.
Կառավարության պարտքի սպասարկում (տոկոսավճար)			
մլրդ դրամ	139.0	160.2	169.2
%-ներով ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.3	2.4	2.4
Կառավարության պարտքի միջին կշռված տոկոսադրույք, %	5.0	5.0	5.2

Պակասուրդի ֆինանսավորման պարտքային գործիքակազմը

2020 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդի զուտ ֆինանսավորումը փոխառու միջոցների հաշվին կկազմի 187.9 մլրդ դրամ, ինչը կիրականացվի պետական գանձապետական պարտատոմսերի հաշվին՝ 145.0 մլրդ դրամ, արտաքին վարկերի հաշվին՝ 89.4 մլրդ դրամ, և արտարժույթային պետական պարտատոմսերի հաշվին՝ -46.5 մլրդ դրամ:

Պակասուրդի ֆինանսավորումը պետական գանձապետական պարտատոմսերով

Պետական գանձապետական պարտատոմսերով բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է կարճաժամկետ (3, 6, 9 և 12 ամիս), միջնաժամկետ (3 և 5 տարի), երկարաժամկետ (10 և 30 տարի) և խնայողական պարտատոմսերի հաշվին:

Յուրաքանչյուր երկու ամիսն առնվազն մեկ անգամ կկազմակերպվի 52, 39, 26 և 13 շաբաթ մարման ժամկետ ունեցող պետական գանձապետական կարճաժամկետ պարտատոմսերի տեղաբաշխման աճուրդներ: Կարող են իրականացվել նաև պետական գանձապետական կարճաժամկետ պարտատոմսերի լրացուցիչ թողարկումներ, ընդ որում մինչև 3 շաբաթ մարման ժամկետայնությամբ թողարկումներ կարող են իրականացվել կանխիկ հոսքերի կառավարման նպատակով, իսկ 3-12 շաբաթ մարման ժամկետայնությամբ թողարկումներ՝ հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների կոորդինացման շրջանակներում:

2020 թվականի ապրիլի 29-ին կթողարկվեն 3 և 5 տարի մարման ժամկետայնությամբ նոր միջնաժամկետ պետական գանձապետական պարտատոմսեր:

Աճուրդների կողմնորոշիչ ծավալների վերաբերյալ տեղեկատվությունը կիրապարակվի եռամսյակային կտրվածքով:

Յուրաքանչյուր աճուրդին տեղաբաշխման ենթակա պարտատոմսերի ծավալների (միջակայքի) և ժամկետների վերաբերյալ տեղեկատվությունը կիրապարակվի աճուրդից առաջ՝ գործակալների հետ խորհրդակցելուց հետո:

2020 թվականի ընթացքում կիրականացվեն նաև պետական գանձապետական պարտատոմսերի հետգնումներ: 2020 թվականի ընթացքում պարտատոմսերի հետգնումների 70-80% կիրականացվեն մարման գրաֆիկի հարթեցման, իսկ 20-30%՝ պարտատոմսերի իրացվելիությունը խթանելու նպատակով: ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը յուրաքանչյուր թողարկման պարտատոմսերի տեղաբաշխման ժամանակահատվածում այդ պարտատոմսերի հետգնում չի կիրականացնի:

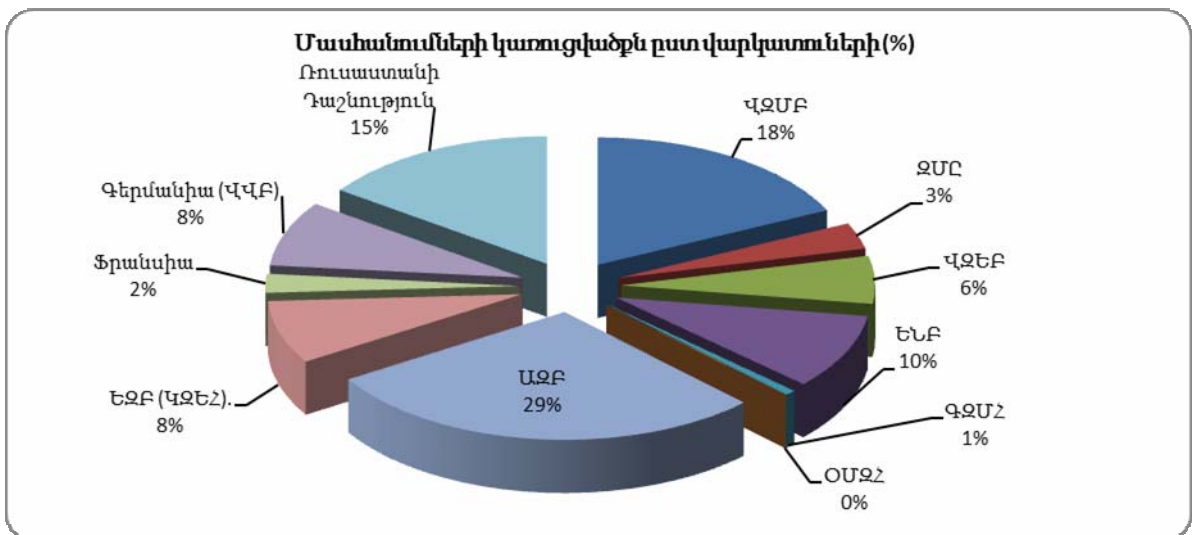
ՀՀ ֆինանսների նախարարության պաշտոնական կայք էջում եռամսյակային կտրվածքով, յուրաքանչյուր եռամսյակից 10 օր առաջ, կիրապարակի ուղենշային համարվող պարտատոմսերի ցանկը:

2020 թվականին կներդրվի պետական գանձապետական պարտատոմսերի փոխանակման աճուրդային համակարգը:

Պակասուրդի ֆինանսավորումն արտաքին վարկերով

ՀՀ 2020 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդը ֆինանսավորելու համար նախատեսվում է արտաքին վարկերի գծով կատարել 199.9 մլրդ դրամի (419.8 մլն ԱՄՆ դոլար) մասհանումներ³⁸: Ընդ որում մասհանումների ամբողջ ծավալը նախատեսվում է կատարել նպատակային վարկային ծրագրերի գծով:

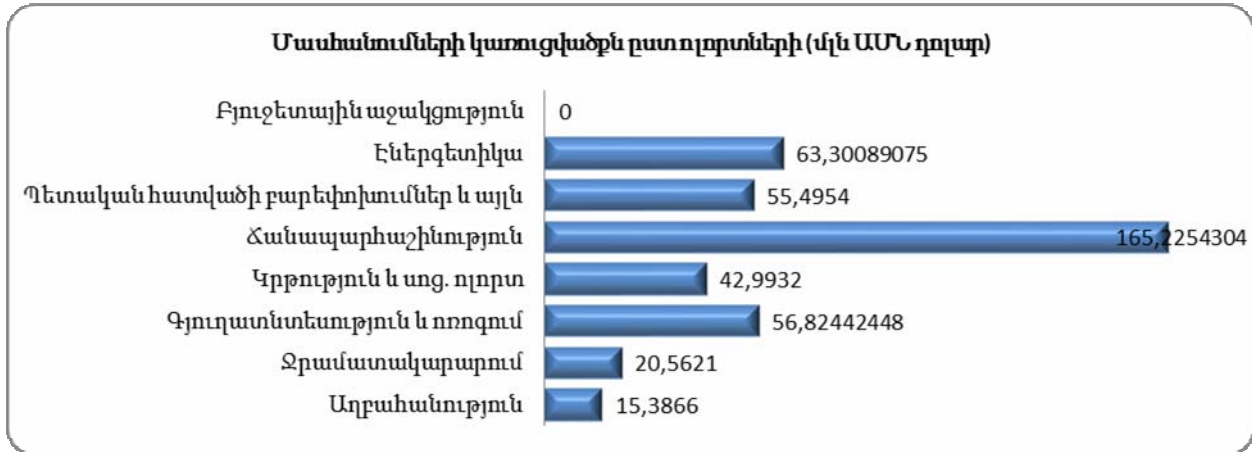
2020 թվականին մասհանումների 28.6%-ը կատարվելու է Ասիական Ջարգացման Բանկի վարկերի գծով: Հաջորդ խոշոր մասնաբաժինը 21.3% բաժին է ընկնում Համաշխարհային Բանկին (ՎՋՄԲ և ՋՄԸ): Ռուսական վարկերի տեսակարար կշիռը կկազմի 15.2%: Ըստ վարկատուների մասհանումների կառուցվածքը հետևյալն է.

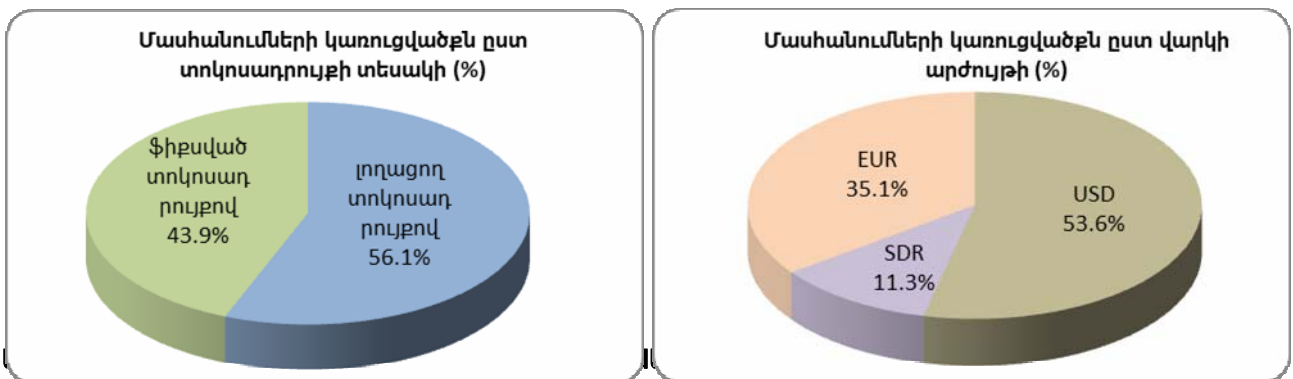
³⁸ Արտաքին վարկերի գծով պակասուրդի ֆինանսավորման և արտաքին վարկերից մասհանումների տարբերությունը պայմանավորված է համապատասխան վարկային ծրագրերի շրջանակներում բացված հատուկ հաշիվներում առկա դրամական միջոցների մնացորդներով:

2020 թվականին նպատակային վարկային ծրագրերի գծով մասհանումների կառուցվածքում խոշորագույնը Հայկական ատոմակայանի վերականգնման ծրագիրն է՝ 37 մլն ԱՄՆ դոլար: Ընդհանուր առմամբ, ըստ ոլորտների մասհանումների կառուցվածքը կլինի հետևյալը.

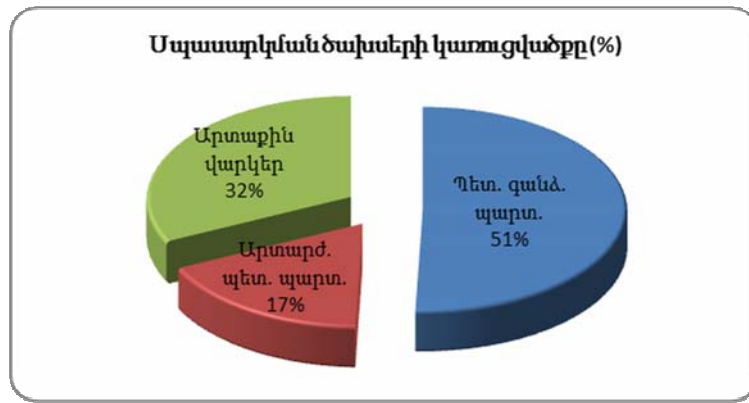
2020 թվականին մասհանումների գերակշիռ մասը (53.6%) կկատարվի ԱՄՆ դոլարով տրամադրված վարկերի գծով:

2020 թվականին կառավարության պարտքի մարման և սպասարկման համար կպահանջվի 453.9 մլրդ դրամ, որից 284.7 մլրդ դրամը կկազմեն պարտքի գծով մարումները, իսկ 169.2 մլրդ դրամը՝ տոկոսավճարները:

մլրդ դրամ	Մարում	Սպասարկում	Ընդամենը
Պետական գանձապետական պարտատոմսեր	123.4 ³⁹	85.6	209.0
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	46.5	29.2	75.7
Արտաքին վարկեր	114.8	54.4	169.2
Ընդամենը	284.7	169.2	453.9

³⁹ Ցուցանիշը ներառում է պետական գանձապետական պարտատոմսերի հետգնման համար նախատեսված 24 մլրդ դրամը:

«Վ» կառավարության արտարժույթային պարտքի սպասարկման և մարման համար նախատեսված միջոցները փոխարկվել են «Վ» դրամի հիմք ընդունելով 2019թ. սեպտեմբերի 2-ի դրությամբ արժույթային շուկայում ձևավորված միջին փոխարժեքները և այն ենթադրությամբ, որ ԱՄՆ դոլարի 6-ամսյա LIBOR-ի դրույքաչափը 2020 թվականին միջին հաշվով կկազմի 2.5%, իսկ 6-ամսյա EURIBOR-ը՝ չի գերազանցի գրոյական մակարդակը:

Պետական գանձապետական պարտատոմսերի մարման համար նախատեսված 123.4 մլրդ դրամի մեջ 24 մլրդ դրամը կազմում է պարտատոմսերի հետգնումների համար ծրագրավորված գումարը:

Արտաքին վարկերի մարման և սպասարկման գծով նախատեսվում է վճարել 169.2 մլրդ դրամ (355.48 մլն ԱՄՆ դոլար): Նախատեսվող վճարումների կառուցվածքն ըստ վարկատուների հետևյալն է.

մլն ԱՄՆ դոլար	տոկոսավճար	մարում	ընդամենը
Վերակառուցման և Ջարգացման Միջազգային Բանկ	28.2	6.6	34.8
Ջարգացման Միջազգային Ընկերակցություն	22.9	65.2	88.1
Վերակառուցման և Ջարգացման Եվրոպական Բանկ	0.7	4.7	5.4
Եվրոպական Ներդրումային Բանկ	2.2	2.1	4.2
Գյուղատնտեսության Ջարգացման Միջազգային Հիմնադրամ	0.6	2.6	3.2
ՕՊԵԿ-ի Միջազգային Ջարգացման Հիմնադրամ	2.1	4.2	6.3
Ասիական Ջարգացման Բանկ	22.8	35.1	57.9
Եվրամիություն	2.4	-	2.4
Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամ	-	28.4	28.4
Եվրասիական Ջարգացման Բանկ	6.9	10.2	17.1
Գերմանիա (ՎՎԲ)	5.1	18.0	23.1
Ռուսաստանի Դաշնություն	15.7	47.9	63.6
Ֆրանսիա	1.7	0.5	2.2
ԱՄՆ	0.3	1.8	2.1
Ճապոնիա	2.0	10.8	12.8

մլն ԱՄՆ դոլար	տոկոսավճար	մարում	ընդամենը
Աբու-Դաբիի Ջարգացման Հիմնադրամ	0.2	0.7	0.8
Չինաստանի Արտահանման-Ներմուծման Բանկ	0.4	0.8	1.2
ԿԲՍ Բանկ (Բելգիա)	0.0	0.5	0.6
Ռայֆայզն Բանկ (Ավստրիա)	0.1	0.9	1.0
Էքստե Բանկ (Ավստրիա)	0.1	0.2	0.4
Ընդամենը	114.3	241.2	355.5

Արտարժութային պետական պարտատոմսերի սպասարկման ծախսերը 2020 թվականին կկազմեն 159.1 մլն ԱՄՆ դոլար, որից 61.4 մլն ԱՄՆ դոլարը կազմում են շրջանառության մեջ գտնվող պարտատոմսերի գծով արժեկտրոնային վճարումներն ու 97.7 մլն ԱՄՆ դոլարը՝ 2020թ. մարման ենթակա պարտատոմսերի գումարը:

**ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ (ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱ, ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՎ ԶՐԱՅԻՆ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ) ՈՒՈՐՏՆԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՀԱՐԿԱՔՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ**

1. Ներածություն

Ենթակառուցվածքային ոլորտներում, մասնավորապես, էներգետիկայի, տրանսպորտի և ջրային տնտեսության ոլորտների թվով քսան կազմակերպությունների (Ընկերություններ) գործունեությանն առնչվող հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատականը:

2. Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման նպատակը

Հարկաբյուջետային ռիսկերի այս գնահատման նպատակն է ֆինանսական վիճակի վերլուծության միջոցով գնահատել Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման հավանականությունը, որը կարող է հանգեցնել պետական բյուջեից Ընկերություններին չնախատեսված փոխառությունների, սուբսիդիաների տրամադրման, սեփական կապիտալի համալրման կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև Ընկերությունների կողմից պետական բյուջե կանխատեսված շահութաբաժինների, ստացված վարկային

միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարման և մայր գումարների չմարման:

2.1 Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման մեթոդաբանություն

Ընկերությունների կողմից ներկայացված ֆինանսական հաշվետվությունների հիման վրա հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառվել է Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) կողմից հրապարակված՝ «Կորպորատիվ հատվածից առաջացող ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման ուղեցույց»-ում (այսուհետ՝ ԱՄՀ ուղեցույց), ինչպես նաև Ասիական զարգացման բանկի խորհրդատուի հետ մշակված և ՀՀ ֆինանսների նախարարի 14.02.2018թ. N439-Ա հրամանով հաստատված ⑥Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման ձեռնարկ⑦-ում ներկայացված մեթոդաբանությունը, որի համաձայն Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակը կանխատեսելու համար հաշվարկվել է սնանկացման կանխատեսման Է. Ալթմանի «Z-միավոր» կոչվող հսկիչ ցուցանիշը⁴⁰, որը միջազգայնորեն կիրառվում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության կանխատեսման նպատակով: Զուգահեռաբար Ընկերությունների ֆինանսական հուսալիության մասին լրացուցիչ տեղեկատվության ստացման, ինչպես նաև «Z-միավոր»-ի ստուգաձշտման համար կիրառվել են լրացուցիչ ֆինանսական գործակիցներ (շահութաբերության, իրացվելիության, վճարունակության հաշվարկման համար), որոնք արտացոլում են կապը Ընկերությունների ֆինանսական հաշվետվությունների տարբեր հոդվածների միջև:

3. Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերություններ

Էներգետիկայի ոլորտի դիտանցման ենթարկված պետական մասնակցությամբ ընկերությունների (Ընկերություններ) գործունեության արդյունքում հարկաբյուջետային ռիսկերն են.

- ✓ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման արդյունքում որպես ժամանակավոր օգնություն չնախատեսված բյուջետային վարկերի տրամադրման կամ սեփական կապիտալի համալրման համար բյուջետային հատկացումների անհրաժեշտության առաջացում,
- ✓ Ընկերություններին սուբսիդիաների չնախատեսված գումարների տրամադրում կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտություն,
- ✓ Ընկերություններից պետական բյուջեի մուտքերի կազմում նախատեսված շահութաբաժինների չստացում,

---

40 Է. Ալթմանի «Z-միավոր» կոչվող ցուցանիշը միջազգայնորեն կիրառվում է կորպորացիաների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը կանխատեսելու նպատակով: Այն իրենից ներկայացնում է գործակիցներով կշռված՝ գործունեության հինգ կամ չորս ընդհանուր հարաբերակցությունների գծային զուգակցում: Գործակիցները հաշվարկվել են ֆինանսական ծանր վիճակում գտնվող ընկերությունների միջազգայնորեն որոշված ընտրանքի հիման վրա):

✓ ՀՀ պետական բյուջեից Ընկերություններին տրամադրված վարկային միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարում և մայր գումարների չմարում:

2018թ. ընթացքում (այսուհետ՝ հաշվետու ժամանակաշրջան) էներգետիկայի ոլորտի (այսուհետ՝ Ոլորտ) թվով ութ Ընկերությունների հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները կազմել են 124.7 մլրդ դրամ՝ 2017թ. 112.9 մլրդ դրամի դիմաց կամ 11.8 մլրդ դրամով ավել (10.5%-ով), իսկ 2019թ. 1-ին կիսամյակում՝ (այսուհետ՝ միջանկյալ ժամանակաշրջան) 49.4 մլրդ դրամ՝ 2018թ. 1-ին կիսամյակի 61.0 մլրդ դրամի դիմաց կամ պակաս 11.6 մլրդ դրամով (19.0%-ով):

Հաշվետու ժամանակաշրջանում այդ Ընկերությունների հանրագումարային ծախսերը կազմել են 122,8 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 100.0 մլրդ դրամի դիմաց՝ կամ 22.8 մլրդ դրամով ավել (22.8%-ով), իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում 42.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ միջանկյալ ժամանակաշրջանի 55.4 մլրդ դրամի դիմաց կամ պակաս 13.1 մլրդ դրամով (23.6%-ով)⁴¹:

Ընկերությունների հանրագումարային 124.7 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 122,8 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում հաշվետու ժամանակաշրջանում շահույթը կազմել է 1.9 մլրդ դրամ: Միջանկյալ ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հանրագումարային 49.4 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 42.3 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում շահույթը կազմել է 7.1 մլրդ դրամ:

Աղյուսակ 9. Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.

հազ. դրամ

		2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ
		Փաստ.	Փաստ.	Փաստ.
	Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային շահույթը հարկումից հետո	(5,214,707.0)	2,877,833.8	6,195,371.5
1.	«Հայկական ատոմակայան» ՓԲԸ	(3,682,342.0)	(2,765,702.0)	1,303,818.0
2.	«Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	5,621,887.0	3,370,279.0	2,228,816.0

41 *Համաձայն ՀՀ կառավարության 2019 թվականի հունվարի 31-ի «Էներգակարգաբերում» փակ բաժնետիրական ընկերությունը «Էներգետիկայի գիտահետազոտական ինստիտուտ» փակ բաժնետիրական ընկերությանը միացման ձևով վերակազմակերպելու մասին» N54-Ա որոշման, 2019թ. առաջին կիսամյակի վերլուծությունը իրականացվել է թվով 7 ընկերությունների ցուցանիշների հիման վրա:

		2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ
		Փաստ.	Փաստ.	Փաստ.
3.	«Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն (ԶԷԿ)» ՓԲԸ	(7,123,321.0)	2,206,620.8	2,566,087.5
4.	«Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ	1,242.0	5,740.0	39,499.0
5.	«Էներգակարգաբերում» ՓԲԸ	2,848.0	6,449.0	-
6.	«Հաշվարկային կենտրոն» ՓԲԸ	25,315.0	31,990.0	31,738.0
7.	«Հայատոմ» ՓԲԸ	(48,096.0)	11,872.0	5,635.0
8.	«Անալիտիկ» ՓԲԸ	9,353.0	10,585.0	19,778.0

Հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալը ավելացել է 3.4 մլրդ դրամով (4.2%-ով): Ընդ որում Ընկերությունների հանրագումարային պարտավորությունները 4.1 անգամ գերազանցում են սեփական կապիտալի հանրագումարային մեծությանը: Միջանկյալ ժամանակաշրջանում նախորդ միջանկյալ ժամանակաշրջանի նկատմամբ Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալը նվազել է 4.0 մլն դրամով և կազմել 86.3 մլրդ դրամ:

Աղյուսակ 10. Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային հաշվապահական հաշվեկշիռը 2017թ. դեկտեմբերի 31-ի, 2018թ. դեկտեմբերի 31-ի և 2019թ. հունիսի 30-ի դրությամբ.

հազ. դրամ

Հաշվեկշռային հոդվածներ	2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ
1. Ընդամենը ակտիվներ	374,591,875.0	435,287,267.9	444,242,760.3
- Ընթացիկ ակտիվներ	81,579,395.0	79,960,062.9	76,200,653.5
- Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	293,012,480.0	355,327,205.0	368,042,106.8
2. Ընդամենը պարտավորություններ	292,908,638.0	350,159,009.6	357,986,313.1
- Ընթացիկ պարտավորություններ	74,564,883.0	66,335,523.5	54,734,253.3
- Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	218,343,755.0	283,823,486.1	303,252,059.8
3. Սեփական կապիտալ (զուտ ակտիվներ)	81,683,237.0	85,128,259.0	86,256,447.2

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից բյուջետային երաշխիքներ չեն ստացել: Ընդ որում «Երևանի ԶԷԿ», «Բարձրավոլտ

էլեկտրական ցանցեր» և «Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով Ուլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողներից:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ այդ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վրա:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում որոշ Ընկերությունների ֆինանսական կատարողականի փոքր-ինչ բարելավման արդյունքում ստացված շահութաբաժինները կազմել են 48.9 մլն դրամ՝ կանխատեսվող 79. 0 մլն դրամի փոխարեն: Հետևաբար, 2018թ. փաստացի շահութաբաժինների գումարը 30.1 մլն. դրամով նվազել է կանխատեսվող ցուցանիշը:

Ընկերությունների հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 11. Էներգետիկայի ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	1.1	1.0	1.2	Առնվազն 1
Զուտ շահույթի մարժա (%)	(4.6)	2.4	13.6	Առնվազն 8%
Արագ իրացվելիության գործակից	0.5	0.3	0.6	Առնվազն 1
Ղեբիտորական պարտքերի շրջանառություն (օր)	70.3	36.1	89.8	Առավելագույնը՝ 60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0.1	0.3	0.4	Առավելագույնը՝ 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	3.1	3.9	3.7	Առավելագույնը՝ 1
Z- միավոր	0.72	0.8	1.98	Ապահով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է աղյուսակ 12-ից, հաշվետու ժամանակաշրջանում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի բարձր/միջին հավանականության մասին (գործակիցը՝ $Z = 0.8$, գտնվում է սահմանված ծանր գոտում՝ $Z < 1.1$), իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին (գործակիցը՝ $Z = 1.98$, գտնվում է սահմանված գորշ գոտում՝ $1.1 < Z < 2.6$):

Հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում ստուգաճշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երեքը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին:

Ջուտ շահույթի մարժան բնութագրում է բիզնեսի գործառնական արդյունավետությունը: Այն հաշվետու ժամանակաշրջանում 2.4% է, որը Ոլորտի որոշ Ընկերությունների վնասով աշխատելու արդյունք է և դեռևս ցածր է միջազգային պրակտիկայում կիրառվող շեմային մակարդակից, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանի նկատմամբ այս ցուցանիշը ցուցաբերել է դրական դինամիկա, աճել է 0.9 տոկոսային կետով (գործակիցը կազմել է 13.6):

Արագ իրացվելիության գործակիցը հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում նախորդ ժամանակաշրջանների նկատմամբ դեռևս ցածր է մնում միջազգային պրակտիկայում կիրառվող շեմային մակարդակից, որը փաստում է, որ որոշ Ընկերություններ կարող են արագ իրացվելի ընթացիկ ակտիվների հաշվին մարել ընթացիկ պարտավորությունների ընդամենը 30-60 տոկոսը:

Դեբիտորական պարտքերի վերադարձելիության միջին ժամանակաշրջանի ցուցանիշը հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի ցուցանիշի նկատմամբ ցուցաբերել է նվազման դինամիկա և հաշվետու տարում արդեն ցածր է սահմանային նորմայից (հաշվետու տարում նախորդ տարվա նկատմամբ առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքերը նվազել են 8.5 մլրդ դրամով կամ 41.4%-ով): Այսինքն Ոլորտի որոշ ընկերությունների դեբիտորական պարտքերի կուտակումը չնայած ունի նվազման դինամիկա, այնուամենայնիվ այն դեռևս բարելավման կարիք ունի:

Վերաֆինանսավորման գործակիցը հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ փոփոխվել է և կազմել 3.9, որը դեռևս բավականին բարձր է միջազգային պրակտիկայում կիրառվող շեմային մակարդակից: Դա փաստում է, որ որոշ Ընկերություններ ի վիճակի չեն գործառնություններից ստացվող դրամական հոսքերի հաշվին կատարել իրենց ընթացիկ պարտավորությունները:

Հաշվի առնելով, որ հաշվետու ժամանակաշրջանում Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատող Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի բարձր/միջին հավանականության մասին, այս դեպքում, անկախ լրացուցիչ գործակիցներից, Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության վերջնական գնահատականն է «բարձր/միջին», իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում ($Z=1.98$) երեքը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաներին և վկայում են ֆինանսական միջին վիճակի բարձր հավանականության մասին, հետևաբար այս երկու նախնական գնահատումների զուգակցման արդյունքում ոլորտի որոշ Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատվում է միջին:

Ինչ վերաբերում է Ընկերությունների ֆիսկալ ռիսկերի նյութականացման ազդեցության քանակական գնահատմանը, ապա այն նույնպես բարձր է համարվում⁴²:

3.1 Մասնավոր ընկերություններ

Էներգետիկայի ոլորտի դիտանցման ենթարկվող մասնավոր Ընկերությունների գործունեության արդյունքում հարկաբյուջետային ռիսկերն են.

- ✓ << պետական բյուջեից մասնավոր Ընկերություններին չնախատեսված փոխառությունների տրամադրում կամ սեփական կապիտալի համալրում,
- ✓ Մասնավոր Ընկերություններին սուբսիդիաների տրամադրում կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտություն,
- ✓ << պետական բյուջեից մասնավոր Ընկերություններին տրամադրված վարկերի դիմաց տոկոսների չվճարում և մայր գումարների չմարում:

Հաշվետու ժամանակաշրջանի ընթացքում էներգետիկայի ոլորտի դիտանցման ենթարկված մասնավոր ընկերությունների (թվով հինգ) հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ ավելացել են 37.8 մլրդ դրամով և կազմել 467.6 մլրդ դրամ, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում նախորդ միջանկյալ ժամանակաշրջանի նկատմամբ նույնպես ավելացել են 6.1 մլրդ դրամով և կազմել 215.8 մլրդ դրամ:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հանրագումարային ծախսերը կազմել են 437.4 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 403.1 մլրդ դրամի դիմաց՝ ավելանալով 34.3 մլրդ դրամով (8.5%-ով), իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում նախորդ միջանկյալ ժամանակաշրջանի նկատմամբ ավելացել են 6.7 մլրդ դրամով և կազմել 198.3 մլրդ դրամ:

Ընկերությունների 467.6 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 437.4 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում հաշվետու ժամանակաշրջանում շահույթը կազմել է 30.2 մլրդ դրամ, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հանրագումարային 215.8 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 198.3 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում շահույթը կազմել է 17.5 մլրդ դրամ, որից զուտ շահույթը 12.9 մլրդ դրամ (տես աղյուսակ 13):

Հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալի դիրքը դինամիկ կերպով բարելավվել է, արդյունքում ավելանալով 53.9 մլրդ դրամով (16.2%):

Միջանկյալ ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալը կազմել է 385.9 մլրդ դրամ:

---

42 Հաշվի առնելով, որ Ընկերությունների ընդհանուր պարտավորությունների տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ կազմում է 5.9 տոկոս՝ ԱՄՀ-ի կողմից կիրառվող մոտեցման համաձայն, եթե Ընկերության ընդհանուր պարտավորությունների մեծությունը ՀՆԱ-ի 0.5 տոկոսից փոքր է, ապա ֆիսկալ ռիսկի նյութականացման ազդեցությունը համարվում է ցածր, եթե ընդհանուր պարտավորությունների մեծությունը գտնվում է ՀՆԱ-ի 0.5 տոկոսից մինչև 1 տոկոսի միջակայքում, ապա ֆիսկալ ռիսկի նյութականացման ազդեցությունը համարվում է միջին և, եթե ընդհանուր պարտավորությունների մեծությունը ՀՆԱ-ի 1 տոկոսից մեծ է, ապա ֆիսկալ ռիսկերի նյութականացման ազդեցությունը համարվում է բարձր (մասնավոր Ընկերությունների դեպքում ընդհանուր պարտավորությունների փոխարեն կիրառվում են պետության կողմից տրամադրված կամ երաշխավորված պարտավորությունները):

Աղյուսակ 12. Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթն ըստ տարիների.

հազ. դրամ

Մասնավոր ընկերություններ	2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ
	Փաստ.	Փաստ.	Փաստ.
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	(1,298,881.0)	16,154,475.0	12,914,633.0
1. «Հրազդան ԶԷԿ» ԲԲԸ	1,248,326.0	2,835,161.0	279,029.0
2.«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ	(9,364,000.0)	14,920,000.0	2,738,000.0
2.1 «Տրանսգազ» ՍՊԸ*	64,049.0	(5,811.0)	60,906.0
3.Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ	98,744.0	(12,353,723.0)	795,673.0
4.Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	6,654,000.0	10,753,037.0	9,101,931.0

*«Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի ցուցանիշները ներառված են «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի ցուցանիշների մեջ:

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից բյուջետային երաշխիքներ չեն ստացել: Ընդ որում «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» և «Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով ոլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողներից:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ այդ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վրա:

Ընկերությունների հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 13. Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. 1-ին կիսամյակ	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	1.1	1.1	1.1	Առնվազն 1
Զուտ շահույթի մարժա (%)	(0.3)	3.7	6.1	Առնվազն 8%
Արագ իրացվելիության	0.4	2.8	4.9	Առնվազն 1

գործակից				
Ղեբիտորական պարտքերի շրջանառություն (օր)	58.3	54.6	46.7	Առավելագույնը 60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0.2	0.1	0.05	Առավելագույնը 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	1.3	1.0	0.7	Առավելագույնը 1
Z միավոր	(0.06)	1.23	1.69	Այսպիսով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է աղյուսակից հաշվետու ժամանակաշրջանում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին (հաշվետու ժամանակաշրջանում $Z=1.23$, միջանկյալ ժամանակաշրջանում՝ 1.69, գտնվում է սահմանված գորշ գոտում $1.1 < Z < 2.6$):

Հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում ստուգաճշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երկուսը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին:

Ջուտ շահույթի մարժան բնութագրում է բիզնեսի գործառնական արդյունավետությունը: Հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ այս ցուցանիշը ցուցաբերել է դրական դինամիկա և 4.3 տոկոսային կետով պակաս է պրակտիկայում կիրառվող նվազագույն նորմայից, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում նույնպես ցուցաբերել է դրական դինամիկա և կազմել է 6.1 տոկոսային կետ, որը դեռևս 1.9 տոկոսային կետով պակաս է պրակտիկայում կիրառվող նվազագույն նորմայից:

Արագ իրացվելիության գործակիցը հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ ևս ցուցաբերել է դրական դինամիկա և կազմել 2.8 (1.8 տոկոսային կետով բարձր մնալով միջազգային պրակտիկայում կիրառվող շեմային մակարդակից), իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում կազմել 4.9, որը փաստում է, որ Ընկերությունները արագ իրացվելի ընթացիկ ակտիվների հաշվին կարող են մարել իրենց ընթացիկ պարտավորությունները:

Վերաֆինանսավորման գործակիցը հաշվետու ժամանակաշրջանում նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ նվազել է 0.3 կետով և կազմել է 1.0, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում կազմել է 0.7, որը փաստում է, որ որոշ Ընկերություններ ի վիճակի են գործառնություններից ստացվող իրենց դրամական հոսքերի հաշվին կատարել իրենց ընթացիկ պարտավորությունները:

Հաշվի առնելով, որ հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատող Z-միավորը վկայում է Ընկերու-

թյունների ֆինանսական միջին վիճակի հավանականության մասին ($Z=1.23$) և ($Z=1.69$), իսկ լրացուցիչ վեց գործակիցներից երկուսը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում կիրառվող շեմային մակարդակին, հետևաբար Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության վերջնական գնահատականն է «միջին»:

Միաժամանակ բյուջետային վարկավորման արդյունքում Ընկերությունների կողմից պետությանը վճարման ենթակա ընդհանուր գումարի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ կազմում է 0.8 տոկոս, հետևաբար ֆիսկալ ռիսկերի նյութականացման ազդեցությունը քանակական գնահատման տեսանկյունից ցածր⁴³ է (տես տողատակի ծանոթագրությունը):

4. Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերություններ.

Տրանսպորտի ոլորտի դիտանցման ենթարկվող պետական մասնակցությամբ ընկերությունների գործունեության արդյունքում հարկաբյուջետային ռիսկերն են.

1. Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման արդյունքում որպես ժամանակավոր օգնություն չնախատեսված բյուջետային վարկերի տրամադրման կամ սեփական կապիտալի համալրման համար բյուջետային հատկացումների անհրաժեշտության առաջացում,

2. Ընկերություններին սուբսիդիաների չնախատեսված գումարների տրամադրում կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտություն,

3. Ընկերություններից պետական բյուջեի մուտքերի կազմում նախատեսված շահութաբաժինների չստացում,

4. ՀՀ պետական բյուջեից Ընկերություններին տրամադրված վարկային միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարում և մայր գումարների չմարում:

2018թ. ընթացքում տրանսպորտի ոլորտի երեք պետական մասնակցությամբ ընկերությունների (այսուհետ՝ Ընկերություններ) հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները կազմել են 11.8 մլրդ դրամ՝ 2017թ. 10.4 մլրդ դրամի դիմաց կամ ավել 1.4 մլրդ դրամով ավել (13.5%), միաժամանակ 2019թ. առաջին կիսամյակում (այսուհետ՝ միջանկյալ ժամանակաշրջան) Ընկերությունների հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները կազմել են 4.73 մլրդ դրամ, 2018թ. առաջին կիսամյակի 4.92 մլրդ դրամի դիմաց կամ 0.19 մլրդ դրամով պակաս (3.9%),: 2018թ. ընթացքում այդ Ընկերությունների հանրագումարային ծախսերը կազմել են 8.4 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 8.0 մլրդ դրամի դիմաց՝ կամ ավել 0.4 մլրդ դրամով (5.0%), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում հանրագումարային ծախսերը կազմել են 4.1 մլրդ դրամ :

2018թ. Ընկերությունների 11.8 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 8.4 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում շահույթը կազմել է 3.4 մլրդ դրամ, իսկ զուտ շահույթը՝ 2.7 մլրդ դրամ, 2018թ. առաջին կիսամյակում զուտ շահույթը կազմել է 1.6 մլրդ դրամ, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում՝ 1.3 մլրդ դրամ:

---

43 (տես 3-րդ ծանոթագրությունը՝ հաշվի առնելով, որ մասնավոր Ընկերությունների դեպքում ընդհանուր պարտավորությունների փոխարեն կիրառվում են պետության կողմից տրամադրված կամ երաշխավորված պարտավորությունները):

Աղյուսակ 14.Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.

հազ. դրամ

		2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս.
		Փաստ.	Փաստ.	Փաստ.
N	Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային շահույթը հարկումից հետո	2,461,067.0	2,701,095.0	1,342,581.0
1	⑥Հայաէրոնավիգացիա⑦ ՓԲԸ	2,486,394.0	1,794,986.0	852,513.0
2	⑥Կարեն Դեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն⑦ ՓԲԸ	(27,650.0)	825,467.0	502,898.0
3	⑥Հայավտոկայարան⑦ ՓԲԸ	2,323.0	80,642.0	(12,830.0)

Աղյուսակ 15.Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային հաշվապահական հաշվեկշիռը.

հազ. դրամ

Հաշվեկշռային հոդվածներ	Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերություններ		
	2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս.
1. Ընդամենը ակտիվներ	28,147,379.0	28,261,773.0	28,245,440.0
- Ընթացիկ ակտիվներ	7,595,950.0	7,416,624.0	8,089,902.0
- Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	20,551,429.0	20,845,149.0	20,155,538.0
2. Ընդամենը պարտավորություններ	16,145,792.0	14,098,044.0	13,768,910.0
- Ընթացիկ պարտավորություններ	1,809,989.0	2,290,818.0	1,869,912.0
- Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	14,335,803.0	11,807,226.0	11,898,998.0
3. Սեփական կապիտալ (զուտ ակտիվներ)	12,001,587.0	14,163,729.0	14,476,531.0

--	--	--	--

2018թ. ընթացքում նախորդ նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալը նվազել է 1.52 մլրդ դրամով (27.4%), իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում նախորդ նույն ժամանակաշրջանի համեմատ Ընկերությունների հանրագումարային սեփական կապիտալն ավելացել է 0.86 մլրդ դրամով (6.3%):

⑥Հայավտոկայարան⑦ ՓԲԸ շարունակական կուտակային վնասների արդյունքում Ընկերությունների հանրագումարային պարտավորությունները մոտ 11.1 անգամ գերազանցում են սեփական կապիտալի հանրագումարային մեծությանը:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ կառավարության 25.05.2017թ. N575-Ա որոշմամբ հավանության է արժանացել «Պետական գույքի մասնավորեցման 2017-2020 թվականների ծրագրի մասին»⑦ ՀՀ օրենքի նախագիծը, որի մասնավորեցման ցանկում ընդգրկված է նաև ⑥Հայավտոկայարան⑦ ՓԲԸ:

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից բյուջետային երաշխիքներ չեն ստացել:

Հարկ է նաև նշել, որ «Կարեն Դեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն» ՓԲԸ-ին ՀՀ պետական բյուջեից տրամադրվող սուբսիդիայի հաշվարկներում ներառված են նաև միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների աջակցությամբ իրականացվող վարկային ծրագրերի շրջանակներում այս ընկերությանը ենթավարկային պայմանագրերով տրամադրված վարկերի մայր գումարների և տոկոսների մարումները:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ իրենց ֆինանսական վիճակի վրա:

2018թ. ՀՀ պետական բյուջե շահութաբաժիններ վճարվել է միայն ⑥Հայաէրոնավիգացիա⑦ ՓԲԸ-ի կողմից՝ 559.2 մլն դրամ, կանխատեսված 316.3 մլն դրամի փոխարեն:

Ընկերությունների հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 16. Տրանսպորտի ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս.	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	1.3	1.4	1.2	Առնվազն 1

Զուտ շահույթի մարժա (%)	25.8	26.0	29.5	Առնվազն 8%
Արագ իրացվելիության գործակից	3.8	2.9	4.0	Առնվազն 1
Ղեկավարական պարտքերի շրջանառություն (օր)	65.1	59.0	63.8	60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0.02	0.02	0.0	Առավելագույնը 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	0.44	0.55	0.7	Առավելագույնը 1
Z միավոր	3.6	3.9	3.7	Ապահով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է աղյուսակից հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին (գործակիցը՝ $Z=3.9$, $Z=3.7$ գտնվում է սահմանված ապահով գոտում՝ $Z > 2.6$):

Հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում ստուգաձևով լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցները հիմնականում ապահովել են միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին:

Հաշվի առնելով, որ Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատող Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին, իսկ ստուգաձևով լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից միջանկյալ ժամանակաշրջանում ընդամենը մեկ գործակիցը չի համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին, հետևաբար այս երկու նախնական գնահատումների զուգակցման արդյունքում Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատվում է ցածր: Ինչ վերաբերում է Ընկերությունների ֆիսկալ ռիսկերի նյութականացման ազդեցության քանակական գնահատմանը, ապա այն համարվում է ցածր:

2. Ոռոգման ոլորտ.

Ոռոգման ոլորտի (ոլորտ) դիտանցման ենթարկված պետական մասնակցությամբ երկու ընկերությունների գործունեության արդյունքում հարկաբյուջետային ռիսկերն են.

1. Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման արդյունքում որպես ժամանակավոր օգնություն չնախատեսված բյուջետային վարկերի տրամադրման կամ սեփական

կապիտալի համալրման համար բյուջետային հատկացումների անհրաժեշտության առաջացում,

2. Ընկերություններին սուբսիդիաների չնախատեսված գումարների տրամադրում կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտություն,

3. Ընկերություններից պետական բյուջեի մուտքերի կազմում նախատեսված շահութաբաժինների չստացում,

4. ՀՀ պետական բյուջեից Ընկերություններին տրամադրված վարկային միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարում և մայր գումարների չմարում:

2018թ. ընթացքում երկու պետական մասնակցությամբ ընկերությունների (Ընկերություններ) հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները կազմել են 3.6 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 3.1 մլրդ դրամի դիմաց կամ 0.5 մլրդ դրամով ավել (17.6%), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները կազմել են 1.4 մլրդ դրամ նախորդ նույն ժամանակաշրջանի 2,1 մլրդ դրամի դիմաց կամ 0.7 մլրդ դրամով պակաս (35.8%): 2018թ. ընթացքում այդ Ընկերությունների հանրագումարային ծախսերը կազմել են 7.7 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 5.6 մլրդ դրամի դիմաց՝ կամ ավել 2.1 մլրդ դրամով (37.2%), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում հանրագումարային ծախսերը կազմել են 0.8 մլրդ դրամ նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի 1.1 մլրդ դրամի դիմաց կամ 0.3 մլրդ դրամով պակաս (30.4.%):

2018թ. ընթացքում Ընկերությունների հանրագումարային 3.6 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 7.7 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում վնասը կազմել է 4.1 մլրդ դրամ, իսկ կուտակված զուտ վնասը նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ ավելացել է 0.4 մլրդ դրամով (20.0.%), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում Ընկերությունների հանրագումարային 1.4 մլրդ ընդհանուր եկամուտների և 0.8 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում շահույթը կազմել է 0.6 մլրդ դրամ:

Աղյուսակ 17. Ոռոգման ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.

հազ. դրամ

		2017թ.	2018թ.	2019թ.
		Փաստ.	Փաստ.	Ի կիս
	Ոռոգման ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային շահույթը հարկումից հետո	(2,563,748.0)	(4,175,612.0)	(685.0)
1.	«Ջրառ» ՓԲԸ	(2,519,003.0)	(4,170,199.0)	0.0
2.	«Մելիորացիա» ՓԲԸ	(44,745.0)	(5,413.0)	(685.0)

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից բյուջետային երաշխիքներ չեն ստացել:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ ընկերության ֆինանսական վիճակի վրա:

Ընկերությունների հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 18. Ոռոգման ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս.	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	0.5	0.5	1.8	Առնվազն 1
Զուտ շահույթի մարժա (%)	(151.1)	(211.7)	(0.1)	8%
Արագ իրացվելիության գործակից	1.0	7.7	2.9	Առնվազն 1
Դեբիտորական պարտքերի շրջանառություն (օր)	292.3	388.6	565.5	Առավելագույնը 60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0.0	(0.0)	0.2	Առավելագույնը 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	0.5	0.2	0.7	Առավելագույնը 1
Z միավոր	48.4	38.3	78.8	Ապահով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է աղյուսակ 19-ից սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի բավականին ցածր հավանականության մասին (գործակիցը՝ $Z=38.3$, $Z=78.8$, գտնվում է սահմանված ապահով գոտում՝ $Z > 2.6$):

Ստուգաձշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից հաշվետու ժամանակաշրջանում երեք, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում երկուսը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և այն վկայում է ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին:

Հաշվի առնելով, որ Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատող Z-միավորը վկայում է Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին, իսկ ստուգաձևող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցները վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին, հետևաբար այս երկու նախնական գնահատումների զուգակցման արդյունքում Ընկերությունների ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատվում է միջին:

3. Պետական-մասնավոր գործընկերություն (ՊՄԳ)

Տրանսպորտի և ջրային տնտեսության ոլորտներում ՊՄԳ սխեմայի ներքո գործում են ⑥Հարավկովկասյան երկաթուղի⑦ և ⑥Վեոլիա Ջուր⑦ ՓԲԸ-ները:

3.1 ⑥Հարավկովկասյան երկաթուղի⑦ ՓԲԸ

ՀՀ կառավարության 07.02.2008թ. N83-Ա որոշման հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության, «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի և «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ-ի միջև 13.02.2008թ. կնքվել է «Հայկական երկաթուղու համակարգը «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ կողմից ստեղծված «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ փոխանցելու մասին» կոնցեսիոն պայմանագիրը:

2018թ. ընթացքում ⑥Հարավկովկասյան երկաթուղի⑦ ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) ընդամենը եկամուտները կազմել են 23.0 մլրդ դրամ նախորդ ժամանակաշրջանի 20.4 մլրդ դրամի դիմաց կամ ավել 12.7%-ով (2.6 մլրդ դրամով), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում ընդհանուր եկամուտները կազմել են 9.2 մլրդ դրամ նախորդ նույն ժամանակաշրջանի 10.6 մլրդ դրամի դիմաց կամ պակաս 1.4 մլրդ դրամով (13.7%)

2018թ. ընթացքում Ընկերության ծախսերը կազմել են 22.8 մլրդ դրամ՝ նախորդ ժամանակաշրջանի 20.1 մլրդ դրամի դիմաց՝ կամ ավել 2.7 մլրդ դրամով (13.1%), միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում ծախսերը կազմել են 8.6 մլրդ դրամ նախորդ համապատասխան ժամանակաշրջանի 10.4 մլրդ դրամի դիմաց, կամ պակաս 1.8 մլրդ դրամով (18.0%):

Ընկերության 23.0 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 22.8 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում 2018թ. Հաշվետու ժամանակաշրջանում շահույթը կազմել է 0.2 մլրդ դրամ, իսկ գուտ շահույթը՝ 0.55 մլրդ դրամ, միաժամանակ միջանկյալ ժամանակաշրջանում 9.2 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 8.6 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում շահույթը կազմել է 0.6 մլրդ դրամ:

Ընկերության հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 19. ⑥Հարավկովկասյան երկաթուղի⑦ ՓԲԸ-ի ֆինանսական ցուցանիշները

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս.	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	1.0	1.0	1.1	Առնվազն 1
Զուտ շահույթի մարժա (%)	0.9	2.6	6.6	8%
Արագ իրացվելիության գործակից	1.3	2.1	1.0	Առնվազն 1
Ղեբիտորական պարտքերի շրջանառություն (օր)	23.8	13.1	28.1	60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0	0.0	0.0	Առավելագույնը 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	1.1	1.4	2.6	Առավելագույնը 1
Z միավոր	19.8	18.8	19.3	Ապահով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է աղյուսակից սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի շատ ցածր հավանականության մասին (գործակիցները՝ $Z=18.8$, $Z=19.3$ գտնվում են սահմանված ապահով գոտում՝ $Z > 2.6$):

Ստուգաճշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երկուսը հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին:

Հաշվի առնելով, որ սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի ցածր հավանականության մասին, իսկ ստուգաճշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երկուսը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի միջին հավանականության մասին, հետևաբար այս երկու նախնական գնահատումների զուգակցման արդյունքում Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատվում է միջին:

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունը չունի ՀՀ պետական բյուջեի նկատմամբ ենթավարկային պայմանագրերով նախատեսված վարկային պարտավորություններ:

Ընկերությունը ներգրավված չի այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ ընկերության ֆինանսական վիճակի վրա:

Հարկ է նաև նշել, որ կոնցեսիոն պայմանագրով նախատեսված է, որ կոնցեսիոնտը սուբսիդավորում է (մասնակի փոխհատուցում է) համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով ուղևորափոխադրումների կոնցեսիոնների (Ընկերության) տարեկան վնասը կոնցեսիոնների կողմից անկախ աուդիտորի կողմից այդ վնասների հաստատված հաշվարկների ներկայացման պարագայում:

Սուբսիդիայի համաձայնեցված չափը կազմում է 2015թ. 25%, 2016թ. մինչև 2038թ. 30 տոկոս (2015թ. համար 344.1 մլն դրամ, 2016 թ.՝ 312.8 մլն դրամ, իսկ 2017թ-ին 301.7 մլն դրամ, 2018թ-ին փաստացի վճարվել է 347.0 մլն դրամ):

Միաժամանակ կոնցեսիոն պայմանագրով նախատեսված է նաև, որ կոնցեսիոնտը կոնցեսիոնտին պետք է վճարի տարեկան կոնցեսիոն վճար՝ համախառն հասույթի 2%-ի չափով (2015թ.՝ 344.1 մլն դրամ, 2016թ.՝ 312.8 մլն դրամ, 2017թ.՝ 301.7 մլն դրամ, իսկ 2018թ. փաստացի վճարվել է 347.0 մլն դրամ):

Հետևաբար հաշվի առնելով, որ ՀՀ պետական բյուջեից տրամադրվող սուբսիդիայի և Ընկերության կողմից վճարվող կոնցեսիոն վճարի չափերը գրեթե համեմատելի են, ուստի Ընկերության կողմից ՀՀ պետական բյուջեի վճարվող կոնցեսիոն վճարի չվճարման ռիսկը գնահատվում է բավականին ցածր:

3.2 ⑥Վեոլիա Ջուր⑦ ՓԲԸ

21.11.2016թ. ՀՀ կառավարության և «Վեոլիա Օ Կոմպանի Ժեներալ Դեզ Օ» կոմանդիտային բաժնետիրական ընկերության և «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) միջև կնքվել է «Երևան Ջուր», «Հայջրմուղկոյուղի», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» և «Նոր Ակունք» փակ բաժնետիրական ընկերությունների կողմից օգտագործվող ու պահպանվող ջրային համակարգերի և այլ գույքի վարձակալության պայմանագիր՝ 15 տարի ժամկետով (Վարձակալական պայմանագիր):

Վարձակալական պայմանագրի 9-րդ հոդվածի համաձայն Ընկերության կողմից մատուցվող ջրամատակարարման և կեղտաջրերի հեռացման ծառայությունների սակագները կարգավորվում և հաստատվում են Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից:

Միաժամանակ Վարձակալության պայմանագրի 8-րդ հոդվածի համաձայն Ընկերությունը պարտավոր է յուրաքանչյուր կիսամյակ վճարել վարձակալության վճար՝ համաձայն նախատեսված վարձակալության վճարի վճարման ժամանակացույցի: Վարձակալության վճարի ամբողջական գումարը կազմում է 80.43 մլրդ ՀՀ դրամ, որից 2019թ. 2.0 մլրդ դրամ:

Հարկ է նաև նշել, որ Ընկերությունն ապահովել է Վարձակալական պայմանագրով 2019թ. վարձակալական վճարի կիսամյակային առաջին վճարումը:

2018թ-ի ընթացքում ⑥Վեոլիա Ջուր⑦ ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) ընդամենը եկամուտները կազմել են 21.4 մլրդ դրամ նախորդ նույն ժամանակաշրջանի 17.7 մլրդ դրամի դիմաց, որը ավել է նախորդ ժամանակաշրջանից 3.7 մլրդ դրամով, իսկ միջանկյալ

Ժամանակաշրջանում ընդամենը եկամուտները կազմել են 9.1 մլրդ դրամ նախորդ համապատասխան ժամանակաշրջանի 8.1 մլրդ դրամի դիմաց, այն ավել է 1.0 մլրդ դրամով կամ 13.1%-ով:

2018 թ-ի ընթացքում Ընկերության ծախսերը կազմել են 19.4 մլրդ դրամ նախորդ նույն ժամանակաշրջանի 18.1 մլրդ դրամի փոխարեն, որը ավել է 1.3 մլրդ դրամով, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում այն կազմել է 7.5 մլրդ դրամ նախորդ նույն ժամանակաշրջանի 7.2 մլրդ դրամի փոխարեն, որը ավել է նախորդ ժամանակաշրջանից 0.3 մլրդ դրամով կամ 4.9%-ով:

2018թ-ին Ընկերության 21.4 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 19.4 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի արդյունքում Հաշվետու ժամանակաշրջանում շահույթը կազմել է 2.0 մլրդ դրամ, իսկ միջանկյալ ժամանակաշրջանում 9.1 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտների և 7.5 մլրդ դրամ ընդհանուր ծախսերի պայմաններում շահույթը կազմել է 1.6 մլրդ դրամ:

Ընկերության հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառված ֆինանսական գործակիցների ամփոփ արդյունքները և պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմաները ներկայացված են աղյուսակում:

Աղյուսակ 20. ԹՎեղիա ԶուրԾ ՓԲԸ-ի ֆինանսական ցուցանիշները

Ցուցանիշ	2017թ.	2018թ.	2019թ. I կիս	Թույլատրելի սահմանային նորմա
Ծախսերի վերականգնման գործակից	1.0	1.1	1.2	Առնվազն 1
Զուտ շահույթի մարժա (%)	2.2	(14.1)	(10.2)	8%
Արագ իրացվելիության գործակից	3.7	0.6	2.8	Առնվազն 1
Դեբիտորական պարտքերի շրջանառություն (օր)	79.3	72.3	100.0	60/30 օր
Պարտքի սպասարկման գործակից	0.0	0.1	0.1	Առավելագույնը 0.5
Վերաֆինանսավորման գործակից	1.2	5.3	1.6	Առավելագույնը 1
Z միավոր	1.1	(1.3)	0.2	Ապահով գոտի՝ $Z > 2.6$, Գորշ գոտի՝ $1.1 < Z < 2.6$, Ծանր գոտի՝ $Z < 1.1$

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 21-ից հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի բարձր հավանականության մասին (գործակիցները՝ գտնվում են սահմանված ծանր գոտում՝ $Z < 1.1$):

Հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում ստուգաճշտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երեքը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում

ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության մասին:

Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ Ընկերությունը չունի ՀՀ պետական բյուջեի նկատմամբ ենթավարկային պայմանագրերով նախատեսված վարկային պարտավորություններ:

Ընկերությունը ներգրավված չի այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ ընկերության ֆինանսական վիճակի վրա:

Հաշվի առնելով, որ հաշվետու ժամանակաշրջաններում սնանկացման կանխատեսման Ալթմանի Z-միավորը վկայում է Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության մասին, իսկ հաշվետու և միջանկյալ ժամանակաշրջաններում ստուգաձևտող լրացուցիչ ֆինանսական վեց գործակիցներից երեքը չեն համապատասխանում միջազգային պրակտիկայում ընդունված թույլատրելի սահմանային նորմային և վկայում են ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականության մասին, հետևաբար այս երկու նախնական գնահատումների զուգակցման արդյունքում Ընկերության ֆինանսական ծանր վիճակի հավանականությունը գնահատվում է բարձր:

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ

Աղյուսակ 1.	2018-2020թթ պետական բյուջեի ամփոփ ցուցանիշները.....	112
Աղյուսակ 2.	ՀՀ պետական պարտքը 2018-2020 թթ (մլրդ դրամ, տարեվերջի դրությամբ)	115
Աղյուսակ 3.	2020թ ակնկալվող արտաքին օժանդակությունն ըստ բնույթի.....	116
Աղյուսակ 4.	ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծի հաշվարկներում կիրառված տարադրամների փոխարժեքները ՀՀ դրամով.....	116
Աղյուսակ 5.	ՀՀ 2018-2020թթ պետական բյուջեների եկամուտների կառուցվածքը.....	118
Աղյուսակ 6.	ՀՀ 2018-2020թթ պետական բյուջեների եկամուտների համեմատականը	118
Աղյուսակ 7.	Առանձին մակրոտնտեսական ցուցանիշների 2018-2020թթ փաստացի/կանխատեսումային մեծությունները	119
Աղյուսակ 8.	2020 թվականի հարկային ծախսերի մեծության ամփոփ գնահատական (մլն դրամ).....	120
Աղյուսակ 9.	Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.	253
Աղյուսակ 10.	Էներգետիկայի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային հաշվապահական հաշվեկշիռը 2017թ. դեկտեմբերի 31-ի, 2018թ. դեկտեմբերի 31-ի և 2019թ. հունիսի 30-ի դրությամբ.	254
Աղյուսակ 11.	Էներգետիկայի ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.....	255
Աղյուսակ 12.	Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթն ըստ տարիների.	258
Աղյուսակ 13.	Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.....	258
Աղյուսակ 14.	Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.	261
Աղյուսակ 15.	Տրանսպորտի ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային հաշվապահական հաշվեկշիռը. <i>հազ. դրամ</i>	261

Աղյուսակ 16. Տրանսպորտի ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.....	262
Աղյուսակ 17. Ոռոգման ոլորտի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթը (վնասը) ըստ տարիների.....	264
Աղյուսակ 18. Ոռոգման ոլորտի պետական ընկերությունների հանրագումարային ֆինանսական ցուցանիշները.....	265
Աղյուսակ 19. ⑥Հարավկովկասյան երկաթուղի⑦ ՓԲԸ-ի ֆինանսական ցուցանիշները	267
Աղյուսակ 20. ⑥Վեոլիա Ջուր⑦ ՓԲԸ-ի ֆինանսական ցուցանիշները.....	269

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

- Գծապատկեր 1. ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի նախագծով նախատեսված բյուջետային եկամուտների կառուցվածքը (%-ով ընդհանուրի նկատմամբ)..... 113
- Գծապատկեր 2. ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի մուտքերի ընդհանուր գումարում ներքին և արտաքին աղբյուրներից ստացվելիք մուտքերի տեսակարար կշիռները (%) ընդամենը մուտքերի մեջ 115